

PT 1085

revista arhivelor

ANUL LII
VOL. XXXVII
Nr.

2

1975

Apare de patru ori pe an

Redacția : București, Bd. Gheorghe Gheorghiu-Dej nr. 29, sect. VI

Telefon : 13.37.77

CUPRINS

	<u>Pag.</u>
30 DE ANI DE LA VICTORIA ASUPRA FASCIS- MULUI	
M. IONESCU — România în războiul antihitlerist	123
98 DE ANI DE LA CUCERIREA INDEPENDENȚEI DE STAT	
C. CAZĂNIȘTEANU, M. GEORGESCU — Mărturii documentare	128
375 DE ANI DE LA PRIMA UNIRE POLITICA A ȚĂRILOR ROMÂNE	
C. VELICHI — Mihai Viteazul și lumea balcanică	135
M. GUBOGLU — Mihai Viteazul în documente turcești	143
A. DECEI, V. VELIMAN — Izvoare turcești despre Mihai Viteazul	157
M. DOGARU — Simbolul Daciei și sigiliile lui Mihai Viteazul	169
M. SOVEJA — Acte de cancelarie de la Mihai Viteazul	171
M. RACHIERU — Originalul unui hrisov al lui Mihai Viteazul	178
E. MOISUC, M. PAICU — Mihai Viteazul în relațiile cu imperialii	178
G. POTRA — O copie din secolul al XIX-lea după un document din 1598	182
I. CIORTAN — Știri despre Mihai Viteazul în hărțile epocii . .	183
LEGISLAȚIE CU PRIVIRE LA ARHIVE	
H. C. M. nr. 311 și 312 din 1 aprilie 1975	186
V. ARIMIA — Legislația arhivistică și documentele de la per- soanele fizice	187
STUDII ȘI COMUNICĂRI	
A. BOLDUR — Țara Brodniciilor într-o lumină nouă	191
L. MOLDOVAN — Tabla regească din Transilvania. I	197
I. DUMITRIU — SNAGOV — Codex latinus Parisinus — 7239	201
D. BERINDEI — Cîteva informații genealogice referitoare la descendența lui Alex. D. Ghica	210
TEORIE ȘI PRACTICĂ ARHIVISTICĂ	
MASĂ ROTUNDĂ la Iași în legătură cu prevederile Decretului 472/1971	212
V. TATOMIR — Din experiența Filialei Arhivelor Statului — Municipiul București	218
PREȚUITORI AI ARHIVELOR	
P. GRIGORIU — Gh. Popa-Lisseanu	220
VIATA ȘTIINȚIFICĂ	222
RECENZII ȘI PREZENTĂRI	228
NOTE BIBLIOGRAFICE	238

CONSILIUL DE CONDUCERE

Ioana Burlacu, Nicolae Chipurici,
Iosif Adam, Alecsenia Andone,
Vasile Arimia, Dan Berindei,
Iulian Cișină, Florin Constantiniu,
Ioan Dumitru, Mihail Guboglu,
Ștefan Hurmuzache — președinte,
Gheorghe Ilie, Radu Ionescu,
Dumitru Ivănescu, Radu Manolescu,
Alexandru Matei, Nicolae Mocioiu,
Oprea Florea, Maria Pirvulescu,
Emilia Poștăriță, Ioan Ranca,
Maria Soveja, Mioara Tudorică.

COLEGIUL DE REDACȚIE

Ioana Burlacu, Nicolae Chipurici,
Ștefan Hurmuzache — redactor șef,
Dumitru Ivănescu, Alexandru Matei,
Nicolae Mocioiu, Maria Pirvulescu,
Emilia Poștăriță, Ioan Ranca,
Maria Soveja, Mioara Tudorică.

Redactor : Mioara TUDORICA
Secretar de redacție :
Corneliu LUNGU

PI 4085

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Revista Arhivelor

VOL. XXXVII
ANUL LII

R

BUCUREȘTI 1975

Nr. 2

30 DE ANI DE LA VICTORIA ASUPRA FASCISMULUI

ROMÂNIA ÎN RĂZBOIUL ANTIHITLERIST

Declanșarea insurecției din august 1944, înfăptuită de întregul popor sub conducerea unei largi coaliții de forțe democratice, antifasciste, în fruntea căreia se situa Partidul Comunist Român, a constituit începutul unui amplu efort de război făcut de România alături de coaliția antihitleristă pentru înfrângerea Germaniei naziste.

De-a lungul a peste 260 zile de luptă — de la 23 august 1944 la 12 mai 1945, când rezistența inamicului a încetat în sectoarele de luptă ale armatei române — trupele noastre au dat un greu tribut de sînge. În cursul zilelor insurecționale și în epopea eliberării întregului teritoriu național, pe cuprinsurile Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei militarii români — de la general la soldat — au făcut dovada unor înalte calități ostășești, au înscris în cartea de aur a luptelor pentru libertate purtate de neamul nostru prin veacuri, una din cele mai frumoase pagini.

Drumul de luptă și biruință al armatei noastre în războiul antihitlerist care, de la Marea Neagră pînă în Boemia, — desfășurat pe o lungime de peste 1.700 km, este jalonat de jertfa a aproape 170.000 de ostași, de glorioase fapte de arme. Pierderile pricinuite inamicului fascist — circa 140.000 oameni scoși din luptă, distrugerea sau capturarea unor importante capacități de război hitleriste etc. — evidențiază amplitudinea aportului românesc la obținerea măreței victorii.

Mobilizate de comuniști, masele populare s-au angajat cu abnegație într-un uriaș efort colectiv, menit sprijinirii războiului antihitlerist, dăruind totul pentru front, totul pentru victorie.

În cifre estimative, care nu pot oricum înghesui prețiosul aport românesc la zdrobirea fascismului, contribuția României la războiul antihitlerist s-a ridicat la peste 1 miliard de dolari valută 1938.

În ansamblu, participarea românească la războiul împotriva Germaniei, care s-a împletit cu începutul revoluției populare din țara noastră declanșată odată cu insurecția din august 1944, se înscrie la loc de seamă în lupta popoarelor lumii împotriva fascismului.

Documentele pe care le publicăm, în cea mai mare parte a lor inedite, sînt o mică parte din vasta cartă a participării României la lupta armată împotriva Reichului nazist, pe care o conservă arhivele noastre. Alcătuite în căldura

luptelor, sau imediat după ce glasul tunurilor a arătat ele redau crîmpele din epopea războiului antifascist al românilor*.

MIHAI IONESCU

1

1944 august 24. Declarația Comitetului Central al Partidului Comunist Român privind actul istoric de la 23 August 1944.

Declarația Comitetului Central al Partidului Comunist din România

Consecvent cu punctul său de vedere că aruncarea României în războiul antisovietic a însemnat o adevărată catastrofă națională și primejdie gravă interesele vitale ale poporului român, Partidul Comunist din România a participat activ, din prima zi, la pregătirea și răsturnarea dictaturii Antonescu, instrumentul sălbatic al hitlerismului.

Încheierea imediată a armistițiului, scoaterea României din Axă și curățirea teritoriului românesc de ocupația hitleristă, instaurarea unui regim de drepturi și libertăți publice, acestea sînt unele din obiectivele pe care Comitetul Central al Partidului Comunist din România le-a fixat încă din septembrie 1941.

Aceste obiective, care formează programul actualului guvern, constituie temeiul participării Partidului Comunist din România, în cadrul politicii de Bloc Național în actuala formațiune guvernamentală.

Partidul Comunist din România, partid al clasei muncitoare, reprezintă însă interesele întregii colectivități românești, deopotrivă ale muncitorimii și țărănimii, ale intelectualității și ale tuturor păturilor orășenești, ale întregului popor român în lupta sa de eliberare națională, în lupta sa pentru cîștigarea drepturilor cetățenești și democratice.

Partidul Comunist din România, împreună cu partidele Național Țărănesc, Național Liberal și Social Democrat au constituit un Bloc Democratic, bazat pe Frontul Unic Muncitoresc, încheiat între Partidul Comunist și Partidul Social Democrat.

Partidul Comunist din România, consecvent politicii sale de realizare a Frontului Național Patriotic al tuturor forțelor antihitleriste, a strîns pe aceeași linie de acțiune în grupa patriotică antihitleristă Uniunea Patriotică¹, Frontul Plugarilor și Partidul Social Țărănesc.

Politica sa de Bloc Național, ca și aceea de Front Național Patriotic, nu a răpit și nu răpește independența sa organizatorică, ideologică și politică, el păstrîndu-și deplina libertate în rezolvarea problemelor de bază ale României de azi și de mîine.

* Acolo unde documentul n-a fost redat integral am însemnat prin puncte pasajele eliminate.

¹ Denumirea exactă era Uniunea Patrioților (p.n.).

În ciocnirea inevitabilă cu forțele hitleriste. Partidul Comunist din România cheamă muncitorimea, țărănimea, intelectualii și pe toți cetățenii României la luptă fără cruțare, cu toate armele, împotriva dușmanului de moarte al poporului român, pentru asigurarea viitorului său.

Încetarea ostilităților cu Uniunea Sovietică deschide drum larg pentru o strinsă alianță cu marea republică muncitorească țărănească de la răsărit. Partidul Comunist înțelege să lupte pentru această alianță pe care o dictează interesul cel mai vital și permanent al poporului român.

Salutăm armata roșie eliberatoare.

Salutăm armatele aliate, ca armate prietene.

Salutăm lupta poporului român pentru cucerirea independenței naționale, păcii și libertății.

Comitetul Central al Partidului Comunist din România.

„România liberă”, II, nr. 11 din 24 august 1944.

2

1944 august 30. Ordin de zi al ministrului de război, general de corp de armată Mihail Racoviță, adresat trupelor participante la bătălia Bucureștilor în cursul insurecției, în care elogiază patriotismul și spiritul de sacrificiu.

Ministerul de Război
Cabinetul ministrului.

Ordin de zi
nr. 10 din 30 august 1944

După cinci zile de grele și neîntrerupte lupte, unitățile însărcinate cu siguranța și apărarea Capitalei, au înfruntat definitiv trupele naziste care atacau de pe uscat și din aer orașul București.

Intr-un avânt impresionant, unitățile române au asaltat pe inamic, capturând un mare număr de prizonieri și material de război foarte numeros.

Datorită acțiunii lor, manevra de încercuire plănuită s-a prăbușit, asigurându-se astfel ordinea în oraș și liniștea cetățenilor.

Sînt mîndru că în Capitala țării se găsesc asemenea brave trupe și comandanți destoinici, care au putut obține una dintre cele mai frumoase victorii, atrăgînd admirația marilor noștri aliați.

Pentru spiritul de sacrificiu, patriotismul și disciplina de care au dat dovadă, aduc mulțumiri și recunoștința mea generalului Teodorescu Iosif, comandantul militar al Capitalei, statului său major și tuturor trupelor ce au acționat sub comanda sa.

În fața celor căzuți în aceste lupte, mă descopăr cu admirație iar jertfa lor să ne fie îndemnul de a merge înainte, pînă la izbînda finală.

Prezentul ordin se va citi trupeii sub armă.

Ministru de război,

General de corp de armată Mihail Racoviță.

Arhiva Ministerului Apărării Naționale, fond 948 B, dosar 1250, f. 2, copie.

3

1944 septembrie 21. Apelul Comitetului Central al Partidului Comunist Român, adresat

muncitorilor, militarilor, țăranilor, intelectualiilor prin care aceștia erau chemați să sprijine prin toate mijloacele efortul de război antihitlerist.

Ofițeri, subofițeri, soldați.

Fiți la înălțimea măreței voastre misiuni. Îndreptați nădejdea pe care poporul nostru o pune în curajul și devotamentul vostru patriotic.

Pentru ca armata noastră să-și îndeplinească îndatoririle către țară și neam, se impune: reorganizarea temeinică a armatei, curățind-o de toate elementele fasciste și profasciste. În oștirea noastră trebuie să domnească noul duh de viață democratică, coresponzător năzuințelor și voinței întregului popor.

Toate forțele naționale — Blocul național democrat, Uniunea patrioților, Sindicatul unite, Frontul plugarilor, Apărarea patriotică, Mădoș-ul, asociații feminine, întregul tineret patriotic — trebuie să dea concursul cel mai larg armatelor sovietice și române, să sprijine prin toate mijloacele eforturile războiului nostru de eliberare și consolidare a independenței țării.

„Scînteia”, I, nr. 1 din 21 septembrie 1944.

4

144 noiembrie 8. Ordin de zi al comandantului Armatei 4 române, general de corp de armată, Gheorghe Avramescu în care evidențiază comportarea trupelor Diviziei 9 infanterie în campania pentru eliberarea părții de nord-vest a României.

Armata 4-a
Stat major
Secția I-a

Ordin de zi nr. 422
din 8 noiembrie 1944

În campania pentru dezrobirea Ardealului Divizia 9 infanterie ia parte cu tot elanul la oprirea ofensivei inamicului, începînd din ziua de 5 septembrie 1944.

De la 6 septembrie trece la atac pentru a zdrobi și arunca la nord de Mureș inamicul care reușise să creeze capete de pod la sud de rîu.

Între 21 și 30 septembrie, după lupte duse zi de zi și cu mari sacrificii, creează un cap de pod în zona Dealului Singeorgiului, pe care îl menține, respingînd și producînd mari pierderi inamicului.

Începînd din 9 octombrie ia parte la ofensiva de dezrobire și aruncă a inamicului de pe teritoriul românesc, urmărind cu înverșunare și împiedicîndu-l de a mai opune rezistență.

În ziua de 25 octombrie, ocupă prin lupte orașul Careii Mari, aruncînd ultimele elemente inamice în afara frontierelor României.

Pentru faptele de arme și modul eroic cum s-a comportat pe cîmpul de luptă, citez prin ordin de zi pe armată Divizia 9-a infanterie comandată de generalul de brigadă Ionașcu Costin și bravele regimente 34 infanterie și 18 artilerie care s-au acoperit de glorie luptînd pentru dezrobirea Ardealului.

Comandantul Armatei 4-a
General de corp de armată Gheorghe Avramescu

Arhiva Ministerului Apărării Naționale, fond 948 B, dosar 1 260, f. 185, orig.

5

1945 martie 15. Darea de seamă a Marelui Stat Major înaintată Ministerului de Război asupra eroismului în luptă al ostașilor români.

Nr. 686 367 din 15 martie 1945

Concluziuni

Greutățile pe care trebuie să le învingă trupele de pe front sînt extraordinar de mari, atît din punct de vedere operativ, cit și material.

Forțele fizice și cele morale ale luptătorilor sînt puse la grele încercări.

Totuși diviziile noastre continuă să înainteze, cucerind înălțimi și localități, prin lupte grele și eforturi supraomenești, pentru că toți ostașii, de la general pînă la ultimul soldat, sînt conștienți de rolul covârșitor pe care-l are armata de pe front pentru viitorul neamului.

Omagiul adus de un comandant de divizie ostașilor pune în adevărată lumină toată valoarea lor: „Consider ostașii ca niște zei și mă închin în fața lor. Nici un ostaș din lume n-ar răbda și n-ar avea atîta rezistență ca ostașul român”.

Șeful Marelui Stat Major,
General de corp de armată adjutant
C. Sănătescu

Arhiva Ministerului Apărării Naționale, fond 948 B, dosar 893, f. 146—159, orig.

6

1945 martie 29. Raport al comandantului Armatei 1 române, generalul de corp de armată Vasile Atanasiu, adresat secției operații din Marele Stat Major, referitor la acțiunile de luptă desfășurate de trupele române pentru forțarea rîului Hron din Cehoslovacia.

Fulger operativ
Hughues

Cornul²
câtre
Plăeșul³ (Secția 3-a)

Raport operativ special

În 5 zile de operațiuni, de la 25 la 29 martie, Cornul ținînd un front de 50 km, a forțat în același timp trecerea Hronului cucerind prin lupte

foarte grele capete de pod dincolo de rîu în zonele Pavornica (cu Rusca)⁴ și Oravnica (cu Bățul)⁵.

Forțarea acestui rîu, cu malurile abrupte, avînd albia largă de 50—70 m, cu un volum de apă mult sporit de topirea zăpezilor și adînci pînă la 3 metri, cu un curent foarte repede traversînd un defileu muntos și mărginit aproape peste tot de păduri întinse, s-a făcut astfel în condițiuni extrem de grele și cu jertfe mari.

Insuficiența foarte pronunțată a mijloacelor noastre de trecere și puternica rezistență organizată de inamic timp de cîteva săptămîni pe malul opus al Hronului a îngreunat și mai mult operațiunile noastre ofensive peste acest rîu.

Înfrîngînd totuși rezistența inamică de pe malul opus al Hronului, Cornul a dezvoltat capete de pod și a reluat în 29 martie înaintarea spre vest, combinată cu o manevră largă de întoarcere începută la 28 martie (cu Paradis)⁶ pe la aripa stîngă, prin masivul păduros cu cota 901 și pe comunicațiile ce duc din zona Zlaté Moravce dincolo, spre nord, la 20 km în spatele rîului Hron.

Manevra de întoarcere este în curs de dezvoltare cu încă două mari unități (Vidrașcu⁷ și Bran⁸) scoase din front în 28 martie, în plin atac, de la aripa dreaptă a Cornului și duse pe o singură rocadă existentă de circa 100 km pînă la aripa stîngă a Cornului, unde primele batalioane au și sosit în mai puțin de 24 ore fiind transportate cu mijloace auto strînse în grabă de la toate marile unități, iar restul infanteriei și toată artileria, prin marșuri forțate neîntrerupte, se apropie deja de zona finală.

Prin violența atacurilor și lușea mișcărilor noastre, prin vitejia ostașilor, prin priceperea și energia comandanților, trecînd peste toate greutatele, trupele Cornului au reușit astfel să zdrobească rezistența inamică de pe Hron și să înainteze în 2 zile dincolo de rîu pe o adîncime între 10—20 km cucerind masivul muntos Janovec cu cota 901, orașul Nová Baňa, importantul nod de comunicație Iarnovica și încă alte 15 localități.

Urmărirea inamicului continuă
Comandantul Cornul
General Vasile Atanasiu

Șeful de stat major,
General Damian Rașcu

Nr. 48 566
din 29 martie 1945.

Arhiva Ministerului Apărării Naționale, fond 948 B, dosar 893, f. 249—250 orig.

7

1945 mai 10. Ordinul Inspectorului general al infanteriei, generalul de armată adjutant Gheorghe Mihail, adresat infanteriștilor cu prilejul obținerii victoriei asupra Germaniei.

Inspectoratul general al infanteriei

București 10 mai 1945,
ora 10

⁴ Denumirea codificată a Diviziei 19 infanterie.

⁵ Denumirea codificată a Diviziei 10 infanterie.

⁶ Denumirea codificată a Diviziei 9 cavalerie.

⁷ Denumirea codificată a Diviziei 2 munte.

⁸ Denumirea codificată a Diviziei 2 infanterie.

² Denumirea codificată a Armatei 1-a române.

³ Denumirea codificată a Marelui Stat Major.

INFANTERIȘTI, Ziua victoriei a sosit !

Inamicul, pe care de la 23 august 1944 ați început să-l izgoniți de pe pământul patriei și după aceea l-ați urmărit în strînsă colaborare cu trupele sovietice, bătîndu-l neconștient pînă în inima Boemiei, a capitulat astăzi în fața Națiunilor Unite.

Această măreață victorie este în parte și opera voastră.

...prin truda voastră de fiecare zi, cu oboseala învinsă în marșurile lungi și grele, cu rezistența voastră la gerul de astă iarnă din Munții Tatra, cu jertfele celor dintre voi pe care le-ați acceptat atît de senin, ați reușit să croiți un alt drum în istorie pentru țara noastră.

Alte neamuri, mai mari și mai puternice. au pus în luptă în acest efort comun de zdrobire a inamicului, avioane, tancuri și tunuri grele; iar noi... am pus brațe puternice și suflete încălzite de dragul unei patrii mai mari și mai bune.

Aceste brațe și suflete, cele mai puternice și mai curate dintre ale românilor, le-ați dat voi dragi infanteriști...

Copiii voștri vor învăța noua epopee, pe care patria v-o datorează.

Inspectorul general al infanteriei,
General de armată adjutant Gh. Mihail

Arhiva Ministerului Apărării Naționale, fond 543 B, dosar 106, f. 51, copie.

8

1945 noiembrie 19. Dare de seamă asupra operațiilor executate de Corpul 7 armată pentru eliberarea Budapestei.

Nr. 36 709 din 19 noiembrie 1945

Bătălia Budapestei
Situția generală la 1 ianuarie 1945.

În dimineața de 1 ianuarie 1945, Corpul 7 armată se găsea la aproximativ 4 km est Budapesta, la sud de șoseaua Budapesta—Cinkota, în contact cu forțele germano-maghiare, cu misiunea de a pătrunde în capitala maghiară.

În cursul zilei de 1 ianuarie 1945, Corpul 7 armată, continuînd atacul a reușit să pătrundă în partea de est a orașului Budapesta, cucerind cartierul Mátyásföld, parcul Lucska-Myr, cartierul Rákoshégy și încrucișarea de străzi și căi ferate din partea de nord a cartierului Kobanya.

2 ianuarie 1945. Se continuă atacul de pătrundere în interiorul Budapestei și se reușește: să se distrugă rezistențele inamice de la nord de calea ferată Rákoshégy—Budapesta, să se pătrundă în partea de est și sud-est a cartierului Rákosfalva și în partea de est a hipodromului.

3 ianuarie 1945. Se continuă atacul și se pătrunde mai adînc în interiorul orașului, reușind să se cucerească cartierul Rákosfalva, arenele sportive de la est de hipodrom și partea de est a hipodromului.

4 ianuarie 1945. Se continuă atacul care progresează puțin, din cauza dirzelor rezistențe și a contraatacurilor inamice, date cu puternica pregătire de artilerie și însoțite de care de luptă.

5 ianuarie 1945. Se continuă atacul în interiorul orașului și se pătrunde 100—200 m, cucerind un rînd de blocuri.

6 ianuarie 1945. Se continuă atacul în interiorul Budapestei, reușindu-se să se pătrundă circa 200 m cucerind un rînd de blocuri și prima tribună din hipodrom.

7 ianuarie 1945. Se continuă luptele de stradă în interiorul orașului și se reușește să se pătrundă 200 m cucerindu-se circa 45 case și blocuri și a doua tribună a hipodromului.

8 ianuarie 1945. Se continuă atacul spre centrul orașului și se reușește prin lupte de stradă să se cucerească 92 blockhausuri și să se respingă 3 contraatacuri inamice.

9 ianuarie 1945. Se continuă atacul și se cucerește calea ferată în dreptul cotei 144 și încrucișarea căii ferate de pe strada Kerepes.

10 ianuarie 1945. Se continuă atacul în interiorul Budapestei, în tot cursul nopții de 9/10 ianuarie 1945, reușindu-se să se lichideze rezistențele de la est de calea ferată.

În cursul zilei se continuă atacul, reușindu-se să se ajungă la vest de calea ferată ce vine de la stația Rákóczi. S-au cucerit în ultimele 24 ore, circa 220 blocuri și 5 fabrici.

11 ianuarie 1945. Se continuă atacul spre centrul Budapestei, cucerindu-se pînă în seara zilei 78 blocuri și se reușește împresurarea rezistențelor inamice din cazarma Franz Joseph.

12 ianuarie 1945. Corpul 7 armată iese de sub ordinele Armatei 7 gardă sovietică și intră sub ordinele Comandamentului grupării armatei care operează la Budapesta.

Corpul 7 armată formează o grupare de manevră comandată de generalul Antonescu Ilie, compusă din Divizia 9 cavalerie, regimentele 94, 95 și 31 infanterie și Regimentul 114 anticar, care reușește să cucerească marginea de nord și colțul de nord-vest al cimitirului Kerepes.

Divizia a 2-a și a 19-a infanterie atacă pe front pentru fixarea inamicului.

Pînă în seara zilei se cucerește bulevardul Hungaria și strada Szemesei.

S-au cucerit în total 90 grupuri de blocuri și o fabrică măști de gaze.

13 ianuarie 1945. Se continuă atacul în tot cursul nopții reușindu-se să se pătrundă cu gruparea principală de sud, printră zidurile de la marginea de nord a cimitirului Kerepes și zidurile de la sud ale Gării de est.

În cursul zilei continuă atacul, cucerindu-se complet hipodromul de trap, fabrica de cauciuc și circa 450 blocuri de case.

14 ianuarie 1945. Se continuă lupta pentru nimicirea ultimelor rezistențe inamice din Budapesta, care se opun înaintării pe Dunăre.

Pînă la ora 11,30 se atinge: colțul sud al parcului orașului, strada Arena, strada Tokaj, marginea vest a Gării de est.

În după amiaza zilei, atacul mai progresează spre vest. reușindu-se pînă la căderea serii să se cucerească 1 050 blocuri.

15 ianuarie 1945. Se continuă atacul în cursul nopții, reușindu-se să se pătrundă circa 100 m în dispoziitivul inamic.

În cursul zilei prin lupte duse din casă în casă se reușește să se cucerească strada Roji, grupările de case vest strada Roji, și grupările de case vest strada Rottenbiller.

S-au cucerit în total 200 blocuri și case, printre care și facultatea de medicină...

16 ianuarie 1945. Corpul 7 armată iese de sub ordinele Grupului de armată Budapesta și intră sub ordinele Armatei 1-a română.

Șeful de stat major al Corpului 7 armată,
Colonel Popescu Arbore

Arhiva Ministerului Apărării Naționale, fond 948 B, dosar 1 257, f. 138—140 orig.

9

1945 decembrie 4. Darea de seamă a comandantului Regimentului 2 care de luptă, colonelul Stan Zătreanu, referitoare la acțiunile desfășurate de această unitate pe teritoriul Austriei.

Nr. 6762 din 4 decembrie 1945.

După trecerea peste riul Morava, 10 aprilie—8 mai 1945, regimentul luptând în Austria și Moravia, a cooperat cu Divizia 4-a infanterie de gardă <sovietică — n.n.>, sprijinind regimentele 9—12 în luptele de la : Hohenruppersdorf, Schrick, Hobesdorf, Zistersdorf, Wilfersdorf, Mistelbach, Aibenstahl, Poysdorf, Mikulov, Mušov, Pšoglavky, Nova Ves și orașul Znojmo, prin cucerirea căruia a fost zdrobită ultima rezistență inamică.

Luptele arătate mai sus au fost dintre cele mai grele, având de luptat cu un inamic superior numeric și bogat dotat în material blindat și de o calitate mult superioară cărelor noastre.

În aceste lupte, regimentul a angajat lupte car contra car, având în față renumitele divizii blindate „SS” 25—26 și Totenkopf.

Prin aruncarea în luptă a acestor unități, inamicul intenționează să lichideze capul de pod de peste Morava, în scopul de a permite evacuarea și

retragerea de la Viena, precum și menținerea regiunii petrolifere și importantul nod de comunicații Zistersdorf.

Faptele de arme săvârșite pe cîmpul de luptă, înaltul spirit de sacrificiu și vitejia dovedită de tanchiștii Regimentului 2 care de luptă român, care a luptat umăr la umăr cu glorioasele și vitezele trupe sovietice pentru realizarea aceluiași țel : „zdrobirea nemților cotropitori”, au stîrnit admirația tuturor comandamentelor cu care a cooperat...

Comandantul Regimentului 2 care de luptă,
Colonel Stan Zătreanu

Arhiva Ministerului Apărării Naționale, fond 948 B, dosar 1 256, f. 139, orig.

10

1946 aprilie 17. Darea de seamă a Corpului 2 armată referitoare la operațiile purtate în războiul antihitlerist.

Nr. 49 061 din 17 aprilie 1946

9 mai 1945. Se continuă operațiunile ofensive însă inamicul rezistă cu îndrăzneală, nu se progresează decît foarte puțin.

În ziua de 9 mai 1945, se trimit parlamentari la inamic pentru a trata capitularea, însă nu sînt primiți.

În cursul nopții inamicul rupe lupta și se retrage. Corpul 2 armată organizează detașamente de urmărire iar în ziua de 10 mai se începe urmărirea inamicului.

10—12 mai 1945. Între 10—12 mai, Corpul 2 armată cu diviziile 3 infanterie, 9 infanterie și 21 infanterie execută urmărirea ajungînd la ora 14 în zona : Zdirec — Knitembaj — Veprojoa — Tigoi — Visokol — Svetnov, în care timp se capturează o numeroasă pradă de război și mulți prizonieri.

Inamicul fiind bătut decisiv capitulează și focul încetează în ziua de 12 mai în zona Corpului 2 armată.

Arhiva Ministerului Apărării Naționale, fond 948 B, dosar 1 257, f. 30 orig.

98 DE ANI DE LA CUCERIREA INDEPENDENȚEI DE STAT

MĂRTURII DOCUMENTARE

Împlinirea a 98 de ani de la dobândirea neațîrnării naționale prilejuiește rememorarea evenimentelor petrecute acum aproape un secol.

Baza documentară a studierii războiului pentru independență, fiind completată în cea mai mare parte a ei, cu izvoare interne și externe, s-ar părea că nimic relevant n-ar mai fi de așteptat.

Documentele de față, provenind din arhive străine, din care unele inedite, se referă la diverse aspecte — de la cele diplomatice la cele militare ale conflictului armat româno-ruso-turc și le dăm publicității cu convingerea că vor constitui o pledoarie peremptorie a valorii lor inestimabile.

Rapoartele reprezentanților diplomatici ai Angliei, Franței și S.U.A. la București relatează, cu lux de amănunte întrevederile și discuțiile purtate cu personalități ale vieții politice românești.

Ele reflectă poziția pe care țara ce o reprezenta fiecare diplomat o avea față de problema Orientală, față de părțile angajate în luptă. Chiar atitudinea unor fruntași politici români, declarațiile ce li se atribuie sînt aduse la acest numitor comun. De aceea, ele trebuie citite cu un sever ochi critic și raportate la întreaga conjunctură internă și internațională. Alte rapoarte cuprind știri militare de pe teatrele de operații, despre comportarea armatei române sau a armatei ruse. Este unanim recunoscută vitejia în arme a ostașului român. Dar ele pun în lumină și o altă trăsătură a sa, caracteristică profilului moral al românului — omenia față de învinși. De aici cordialitatea dintre trupele noastre și cele otomane după încetarea ostilităților, de aici inimicitia dintre cele două popoare după încheierea păcii și pînă astăzi. În fine, unele relatări dezvăluie anumite deficiențe organizatorice, anumite asperități generate de interese nu totdeauna concordante, anumite înfruntări de poziții.

În întregul ei, selecția acestor documente, deși limitată, oferă însă o imagine aproape integrală asupra problematicei generale a participării României la războiul pentru independența de stat din anii 1877—1878. Ea certifică marele efort depus de poporul român pentru a-și cîștiga neațîrnarea, obiectiv al dezidera-

tului național, care-i îngăduia continuarea luptei pentru deplina înfăptuire a acestuia prin desăvîrșirea unității statale.

MARIA GEORGESCU
CONSTANTIN CĂZĂNIȘTEANU

1

1877 aprilie 20, București. Raport al consulului Angliei la București Mansfield către ministrul afacerilor externe al Angliei în care relatează o convorbire cu M. Kogălniceanu, ministrul afacerilor externe al României, asupra poziției României, în conjunctura politică și militară creată în urma războiului ruso-turc din 1876.

No. 49

Bucharest, April 20th, 1877

Very confidential
My Lord,

Monsieur Kogalniceanu, the new Minister of Foreign Affairs, called upon me today, and in the course of a somewhat desultory conversation made a variety of observations which I lose no time in submitting to your Lordship.

The Minister was almost touching in the despairing view in which he spoke of his country; he remarked that since 1848, Russian influence had had no existence in Roumania, that they had acted consistently during a long course of years, and that since the treaty of Paris especially, they had looked to the West for encouragement and support.

That last year they had abstained from throwing themselves into the struggle with which the Porte had grappled with so much difficulty that they were now abandoned by Europe without a voice being raised in their favour, to the mercy of the Turks who would infallibly devastate the Danubian districts of Wallachia so soon as the Russian armies were in movement and push on, perhaps with Circassians and Bashi Buzouks, even to the suburbs of the capital.

That, last year when in office, he had repelled menaces, promises and inducements of every sort, held out to them from St. Petersburg, but that they were now, by the force of circumstances, thrown into the arms of Russia.

I asked the Minister what he proposed should be done by the guaranteeing powers, such as Austria and England.

He replied that pressure might be put upon the Porte to abstain from carrying the war on to Romanian territory.

I answered that the treaties, however implausible it might be to Roumanians to hear it, recognized these Principalities as quite as much an integral part of the Ottoman Empire as the Vilayet of the Danube, and that were representations possible,

the Porte is not now in a temper to entertain even a suggestion.

The Minister admitted that I had some justice, but remarked bitterly, that just at this moment should have occurred a declaration in the House of Commons, that the treaties could take no cognizance of Romanian neutrality.

He went on that had it been thought of before, negotiations might have been entered into, with a view to exacting of the Turkish Government, that several strategical positions alone should have been occupied. In this statement M. Kogălniceanu went strangely astray. M. Brătianu would never of his own good will or indeed in respect of their relations to Russia have entertained such propositions. Now often have both the Minister President and M. Ionesco repeated to me that "they would never tolerate the presence of a Turk upon Roumanian soil", nor indeed would the Chambers or public opinion have acquiesced in such an arrangement.

M. Kogălniceanu went on, that although the force at Kalafat is in much peril, the honor of the country and the army demanded that every exertion should be made to hold the position.

I observed that, if they succeeded in holding the position, which in a military point of view against the force which could be launched from Widdin is next to an impossibility, they would be doing so to the advantage of Russian strategy.

The Minister replied, not at all, we should not give it up to the Russians, but as your Lordship will at once perceive, such a statement is utterly absurd, for at the first pressure urging a military necessity, the position would of course pass under Russian command.

It would be useless to take up your Lordship's time with the many inconsistencies into which M. Kogălniceanu in the warmth of his language and despair for his country allowed himself to run, and I should have been more disposed to sympathize with his emotion, had I not been aware that he held very different language to my Austrian colleague no further off than yesterday.

On that occasion he became, it may be said, almost abusive, denouncing the cowardice of the Great Powers, and their monstrous barbarity in allowing a defenceless Christian country, which had merited so well of Europe, to be devastated by hordes of Asiatic barbarians.

On quitting me, the Minister said that he feared that England would regret that nothing was being done to save Roumania from the Turks, that Russian influence must now be paramount in the East for years to come.

I remarked that I differed from him on that subject, that Russian influence had, at infinite pains, been fostered for years among the Oriental Christians by gifts of money, the agitations of consuls and ecclesiastical intrigues, and with what result? In Servia and Bulgaria, Russia finds little genuine sympathy that I had it from various authentic sources: even Baron Stuart, who certainly would not be inclined to underrate Russian influence, had observed to me not long since, that notwithstanding all that had been done in the way of assistance during long years, gratuitous education for Bulgarians and Servians, they merely

looked to Russia as the means to an end that I was aware that lately in this country, in the Cabinet and in the Chambre, there was a Russian current, but that it had no echo out of doors, and that I had not the least fear of Russian influence permanently invading a country with a free press and democratic institutions pushed so far as is the case in these Principalities.

The drift of M. Kogălniceanu's argument in trying to conjure up to me a spectre of the future prestige of Russia in the East was thoroughly transparent and was reasoning, which he doubtless considered, must tell upon an English ear.

I have the honor to be, my Lord, with the highest respect, your Lordship's most obedient humble servant.

C[olone]l Mansfield

The Right Honourable,
The Secretary of State for Foreign Affairs, Political.

Arh. St. Buc., colecția Microfilme Anglia, rola 105
(Public Record Office, Foreign Office, 78/2608,
f. 134-138).

Traducere :

Nr. 49

București, 20 aprilie 1877

Strict confidențial

Domnule ministru,

Domnul Kogălniceanu, noul ministru al afacerilor externe, m-a vizitat astăzi și în cursul unei convorbiri cu caracter nesistematic a făcut o serie de observații pe care mă grăbesc să vi le aduc la cunoștință.

Ministrul a fost aproape impresionant prin felul disperat în care a vorbit de țara sa. El a remarcat că din 1848 nu a existat în România nici o influență rusă, că ei au acționat consecvent timp de mai mulți ani și că mai cu seamă după tratatul de la Paris și-au îndreptat privirile spre Apus, spre a găsi încurajare și sprijin.

Anul trecut ei s-au abținut de a intra în lupta pe care Poarta o pornise cu atita înverșunare, ca acum să fie abandonați de Europa, fără ca vreun glas să se ridice în favoarea lor, la discreția turcilor care vor devasta în mod infailibil județele dunărene din Muntenia de îndată ce armatele rusești se vor pune în mișcare și vor înainta, cu cerchezi și bașibuzuci, chiar pînă în suburbiile capitalei.

Anul trecut, cînd era la putere, respinsese amenințările, promisiunile și stimulentele de orice fel din Petersburg, dar acum, prin forța lucrurilor, erau aruncați în brațele Rusiei.

L-am întrebat pe ministru ce crede că ar trebui să facă puterile garante, de pildă Austria și Anglia.

A răspuns că s-ar putea exercita presiuni asupra Porții pentru a se abține să poarte război pe teritoriul României.

I-am răspuns că tratatele, oricît de greu le-ar fi românilor să audă acest lucru, recunosc aceste Principate ca vailaietul Dunării, deci parte integrantă a Imperiului otoman, și chiar dacă ar exista

posibilitatea unor demersuri, Poarta nu este acum dispusă să asculte nici măcar o sugestie.

Ministrul a admis că am oarecare dreptate, dar a remarcat cu amărăciune că tocmai acum în Camera Comunelor s-a aprobat o declarație în sensul ca tratativele să nu ia în considerație neutralitatea României.

El a continuat că, dacă s-ar fi gândit mai înainte la aceasta, ar fi putut fi inițiate negocieri cu scopul de a se pretinde guvernului turc ca doar câteva poziții strategice să fie ocupate. În cursul acestei declarații domnul Kogălniceanu a deviat în mod ciudat. Domnul Brătianu nu va face niciodată asemenea propuneri din proprie inițiativă sau în virtutea relațiilor lor cu Rusia. Atât primul ministru cât și domnul Ionescu mi-au repetat adesea că „ei nu vor tolera niciodată prezența vreunui turc pe pământul românesc“ și nici Camerele sau opinia publică nu vor încuviința un astfel de aranjament.

Deși armata de la Kalafat se află în mare pericol, a continuat domnul Kogălniceanu, onoarea țării și a armatei cere să se depună toate eforturile pentru menținerea poziției.

Am remarcat că, dacă ei reușesc să mențină această poziție, ceea ce din punct de vedere militar, împotriva forțelor ce pot fi trimise de la Vidin, este aproape imposibil, lucrul acesta va fi în avantajul strategiei rusești.

Ministrul a replicat: „Nici vorbă! Nu o vom ceda rușilor!“. După cum observă însă excelența voastră, o astfel de declarație este complet absurdă, întrucât, la prima presiune invocând o necesitate militară, poziția va trece, desigur, sub comanda rusă.

Ar fi inutil să răpesc timpul excelenței voastre cu numeroasele inconsecvențe de care a făcut dovadă domnul Kogălniceanu în focul pledoariei și în disperare pentru țara sa, și așa fi fost mai dispus să mă alătur emoției sale, dacă nu așa fi știut că, nu mai departe decît ieri, s-a adresat pe un ton diferit colegului meu din Austria.

Cu acel prilej, se poate spune că a folosit un limbaj de-a dreptul jignitor, acuzînd marile puteri de lășitate și barbarie monstruoasă, pentru că au permis ca o țară creștină, lipsită de apărare, care merită atenția Europei, să fie devastată de hordurile barbarilor asiatici.

Înainte de a pleca, ministrul a spus că îi este teamă că Anglia va regreta că nu se întreprinde nimic pentru a salva România de turci și că în viitorii ani influența rusă în Răsărit va atinge apogeul.

I-am răspuns că în această privință sînt de altă părere, că influența rusă a fost cultivată ani în șir și cu eforturi deosebite în rîndul creștinilor orientali prin daruri de bani, prin manevrele consulilor și intrigile bisericii și cu ce rezultat? În Serbia și Bulgaria, Rusia se bucură de puțină simpatie, lucru pe care îl știu din diferite surse autentice; chiar baronul Stuart, care desigur că nu ar fi înclinat să subestimeze influența rusă, mi-a atras atenția nu demult că, în ciuda a tot ce s-a întreprins în domeniul asistenței ani de-a rîndul (învățămînt gratuit pentru bulgari și sîrbi etc.), ei consideră Rusia un mijloc de a-și atinge scopurile. În ultima vreme, am constatat că în această țară există un curent rusesc în guvern și Cameră, dar că acesta

nu a avut ecou în afară și nu mă tem cituși de puțin că influența rusă ar putea invada permanent o țară cu presă liberă și instituții democratice atât de avansate, cum este de altfel și cazul acestor Principate.

Intenția argumentelor domnului Kogălniceanu în încercarea sa de a-mi prezenta spectrul prestigiului viitor al Rusiei în Răsărit a fost foarte transparentă, fapt pe care l-a urmărit fără doar și poate, tocmai pentru a ajunge la urechile Angliei.

Am onoarea de a fi, domnule ministru, cu cel mai deosebit respect, al excelenței voastre, prea umil și prea supus servitor.

C[olone]l Mansfield

Excelenței sale,
ministrului afacerilor externe, Direcția politică.

2

1877 iunie 13, București. Raport al consulului Angliei la București, Mansfield adresat ministrului de externe în care relatează o convorbire cu I. Brătianu asupra comportării armatei române în campania împotriva turcilor.

No. 132

Bucharest, June 13th, 1877

My Lord,

Having occasion to see Monsieur Bratiano two days since on some business, I took the opportunity of asking the Minister what would be the part played by the Roumanian army in the coming campaign, to which M. Bratiano replied that the Government of Prince Charles had not yet come to any decision.

I remarked that it appeared to me that the Roumanian army had done quite sufficient to vindicate their military honor, that the alacrity which the territorial army and militia had responded to the call was highly creditable; whilst the conduct of the troops under fire at the works at Kalafat was described to me by colonel Gaillard, the French military attaché with the Russian Headquarters, to be remarkably steady and quite up to the standard of armies which have a long military tradition. M. Bratiano answered that the circumstance that such a small percentage of the Turkish shells exploded detracts a great deal from the merits of the Roumanian soldiery in maintaining a bold face under fire, and proceeded to talk in an extravagant strain respecting what public opinion expects and of the necessity of the military credit of this country being maintained even at the expense of some sacrifices.

Later in the day, M. Mitilineu, the Under Secretary for Foreign Affairs, spoke to me of the ardour of the army and indeed of the whole male population of these Principalities to be led against the Turks, a state of feeling which I believe to be much exaggerated, if not absolutely imaginary, but when coupled with M. Bratiano's language, the above induces me to believe that an adventurous policy will be pursued.

It is now surmised, that when the Russian armies are fairly started in Bulgaria, the Roumanian army may cross the Danube and act

independently, for, I believe I am correct in saying that, up to this date, the Emperor Alexander has entered into no alliance or engagement of any sort with the Government of Prince Charles.

I have the honor to be, my lord, with the highest respect your Lordship's most obedient humble servant.

C[olone]l Mansfield

The Right Honourable,
The Secretary of State for Foreign Affairs, Political.

Arh. St. Buc., colecția Microfilme Anglia, rola 106
(Public Record Office, Foreign Office, 78/2609,
f. 60-61).

Traducere :

Nr. 132 București, 13 iunie 1877

Domnule ministru,

Avînd prilejul acum două zile să-l văd pe domnul Brătianu, cu niște treburî, am profitat de ocazie pentru a-l întreba care ar fi rolul jucat de armata română în apropiata campanie, la care domnul Brătianu a replicat că guvernul prințului Carol nu a ajuns încă la nici o hotărîre.

După părerea mea, armata română a făcut suficient pentru a-și justifica onoarea militară, că promptitudinea cu care au răspuns la chemare armata teritorială și miliția a fost foarte lăudabilă, iar comportarea trupelor în luptă la Calafat mi-a fost descrisă de colonelul Gaillard, atașatul militar francez pe lângă cartierul general rus, ca fiind remarcabil de fermă și întru-totul corespunzătoare nivelului armatelor cu vechi tradiții militare. Domnul Brătianu a răspuns că deoarece a explodat un procent atît de mic de obuze turcești se diminuează mult meritele soldaților români de a nu-și fi pierdut cumpătul sub focul inamic. A început să vorbească în mod exagerat despre ceea ce așteaptă opinia publică, precum și despre necesitatea ca onoarea militară a acestei țări să fie păstrată chiar cu prețul unor sacrificii.

Ulterior, în cursul aceleiași zile, domnul Mitilineu, ministru adjunct al afacerilor externe, mi-a vorbit despre dorința fierbinte a armatei, ca dealtfel a tuturor bărbaților din aceste Principate, de a lupta împotriva turcilor, o stare de spirit mult exagerată, dacă nu absolut imaginară, dar asociate cu cele spuse de domnul Brătianu, cele de mai sus mă determină să cred că se va duce o politică aventuroasă.

Se presupune că în momentul în care armatele ruse încep operațiile în Bulgaria, armata română ar putea să treacă Dunărea și să acționeze independent, întrucît pînă în prezent, și cred că am dreptate cînd spun aceasta, împăratul Alexandru nu a încheiat nici o alianță sau acord de vreun fel sau altul cu guvernul prințului Carol.

Am onoarea a fi, domnule ministru, cu cel mai deosebit respect, al excelenței voastre, prea umil și prea supus servitor.

C[olone]l Mansfield

Excelenței sale,
ministrului afacerilor externe, Direcția politică.

3

1877 septembrie 17, București. Raportul lui Adolf Stern consulul S.U.A. la București către Evarts, secretar de stat, în care descrie luptele și comportarea armatei române în cucerirea Plevnei și redutei Grivița.

Consular Agency of the
United States of America
No. 124

Bucharest, September 17th, 1877

Sir,

Prince Charles, after issuing a manifesto to his people, has led the Roumanian army across the Danube and is now cooperating with the Russians before Plevna held by Osman Pasha. This cooperation, though expected ever since last April, has filled a position of the people with serious apprehensions, another portion with sanguine hopes. Those of the first named class of the people think, and their views are embodied in a pamphlet published yesterday, that the Chambers had only declared the necessity to defend the country but not to cross the Danube, and that Mr. Ion Bratianu (now Prime Minister, Minister of the Interior, Finance and War) had acted unconstitutionally by sending the army into Bulgaria. Besides, it would have been sufficient to send 15,000 men to join the Russians, while Prince Charles should have remained (at) home. The appointment of Prince Charles as Commander in Chief of a combined corps with a Russian general as the Chief of his Staff was no compensation for the possible danger and certain sacrifices of the country and for the enormous expense involved in the cooperation of the whole army. The Khedive, the pamphlet points out, has only sent a small contingent, Piemont sent some 14,000 men in the Crimean War and notwithstanding this, obtained the right to partake of the Paris Congress and become Italy. The pamphlet concludes: "The whole military forces of a country should not be exposed except for its immediate defense. In the present case 15,000 men would have sufficed to affirm the existence of Roumania, to acquire a claim to the gratitude of the Christians of the Orient and secure the recognition of the Roumanian independence in the future Congress".

For the first time, after two hundred years, the Roumanians have gone to war, and they fight bravely. According to reliable and best informed correspondents (among whom is Mr. Mac Gahan, of the „Daily News“, formerly of the „N. Y. Herald“), the battle before Plevna which is still continuing, began by a 3 days artillery fire, about 120-150 guns being in position. The general attack in all the positions was made by about 40,000 Russians and 20,000 Roumanians. They attacked on the right and carried the redoubt of Grivitza, and were repulsed in the centre, while the Russian left wing under General Skobelev, carried two redoubts, on the Lovtch [?] road. This general has evidently closely studied the American War respecting the attack of redoubts; he sent forward two regiments of line and two battalions of sharp-shooters

to assault the redoubts. after pouring artillery upon them for three hours at a distance of 1,000—1,500 yards. Instead of firing while advancing, they went forward with the guns on their shoulders, musim playing, banners flying and drums beating. The moment General Skobelev saw them show signs of wavering he sent a regiment after them, followed them up by a fourth regiment and even then, not feeling sure of the result, he led the last battalion to the assault in person and swept through the redoubts like a whirlwind. These two redoubts were exposed to the fire of the other Turkish position, which had not been carried and after holding it for 24 hours, sustaining 6 attacks of the Turks and vainly demanding reinforcements, Skobelev was obliged to abandon the position leaving two guns. The Russian commander was unable or unwilling to reinforce Skobelev and this makes it probable that through the Russians have not withdrawn from their positions in front of Plevna, yet the continuation of the attacks offer little chance of success. They were repulsed with great losses all around the centre and as the situation now is, the capture of Grivitz is of little use and will probably have to be abandoned.

Since then, however, the Russian have repulsed two attacks of the Turks upon Grivitz.

The Roumanian troops fought splendidly, even the militia, which was in the first line of attack, ned in bravery with the Russians.

My correspondent states further that the Russians have no chance of success as long as they adhere to their present plan of campaign. They have occupied too long a line and this gives them a numerical inferiority on all points. A chance is the chief command and staff is pronounced a *conditio sine qua non* for the Russian army.

I am, Sir, your obedient servant.

Adolf Stern

P.S. I add a translation of the last official „Bulletin“ just received.

Poradim, 15 September

On the 14th inst the Grand Duke Chief Commander has inspected the positions and decided the places for the new batteries. On the 13th and 14th the Russo-Roumanian batteries continued firing. The Turks did not reply. Yesterday, at 6 in the morning, the Turks opened a violent fire upon the Grivitz redoubt and attacked it, but were repulsed with the aid of the Russian and Roumanian reserves. The fight lasted 3 1/4 hours. From the 7th to the 14th inst our losses amounted to about 12,500 soldiers killed and wounded and 300 officers. The losses of the Roumanians are nearly 60 officers and 3,000 men killed and wounded.

Stern

Honourable M. Evarts,
Secretary of State, Washington D.C.

Arh. St. Buc., colecția Microfilme S.U.A., rola 18, raport nr. 124 (The National Archives — Washington, Des patches from United States Consuls in Bucharest, 1866—1906, roll. T. 285, volume 2, Report No. 124, 17 september 1877).

Traducere :

Agencia consulară a Statelor
Unite ale Americii
Nr. 124

București, 17 septembrie 1877

Domnule,

După ce a emis o proclamație către poporul său, prințul Carol a condus armata română peste Dunăre, iar în prezent luptă alături de ruși în fața Plevnei care este deținută de Osman Pașa. Deși așteptată încă din aprilie trecut, această cooperare a trezit temeri serioase în rândul unora și speranțe optimiste în rândul altora. Cei din prima categorie, care și-au exprimat opiniile într-un pamflet publicat ieri, consideră că în Camere fusese declarată doar necesitatea de apărare a țării, nu și aceea de a se trece Dunărea și că domnul Ion Brătianu (în prezent prim-ministru, ministru de interne, finanțe și război) a acționat neconstituțional trimițând armata în Bulgaria. În afară de aceasta, ar fi fost suficient să se trimită 15 000 de oameni pentru a se alătura rușilor, iar prințul Carol ar fi trebuit să rămână în țară. Numirea prințului Carol în funcția de comandant suprem al unui corp de armată combinat, având un general rus ca șef al statului său major, nu constituia o compensație pentru pericolul posibil și sacrificiile țării, cât și pentru cheltuielile enorme pe care o implică acțiunea întregii armate. După cum se arată în pamflet, Khedive a trimis doar un mic contingent, Piemontul aproximativ 14 000 de oameni în războiul Crimeii, obținând totuși dreptul de a participa la Congresul de la Paris și de a deveni Italia. Pamfletul se încheie astfel: „Întreaga forță militară a unei țări nu trebuie expusă decât dacă este vorba de apărarea sa imediată. În cazul de față, 15 000 de oameni ar fi fost de ajuns pentru a afirma existența României, a dobândi recunoștința creștinilor din Orient și a asigura recunoașterea independenței României la viitorul congres“.

Pentru prima dată după 200 de ani, românii au intrat în război și luptă cu vitejie. Potrivit unor corespondenți de presă demni de crezare și foarte bine informați (printre care domnul MacGahan de la „Daily News“ care a lucrat înainte la „N. Y. Herald“) lupta din fața Plevnei — care încă mai continuă — a început cu un tir de artilerie care a durat trei zile, aproximativ 120—150 de tunuri fiind în poziție. La atacul general de pe toate pozițiile au participat circa 40 000 de ruși și 20 000 de români. Ei au atacat din dreapta și au cucerit reduta Grivitz, dar au fost respinși în centru, în timp ce rușii din flancul stâng de sub comanda generalului Skobelev au cucerit două redute pe valea Lovci [?]. Este limpede că acest general a studiat îndeaproape războiul american* în ceea ce privește asaltul redutelor: el a trimis înainte două regimente de linie și două batalioane de trăgători de elită să atace redutele, după ce le-a ținut timp de 3 ore sub un tir de artilerie de la o distanță de 1 000—1 500 de iarde**. Fără să tragă, ei au înaintat cu armele

* Războiul de independență a S.U.A.

** Un iard este egal cu 90 cm.

la umăr, cu muzică, cu drapelul desfășurate și în sunet de tobe. Când generalul Skobelev a observat semne de șovăială, a trimis după ei un regiment, i-a urmat apoi cu un al patrulea regiment și chiar și atunci, nefiind sigur de rezultat, a condus personal ultimul batalion la atac și a măturat redutele ca o vijelie. Aceste două redute au fost expuse tirului celeilalte poziții turcești care nu fuseseră cucerite și după 24 ore în care a respins șase atacuri ale turcilor și a cerut în zadar întăriri, Skobelev a fost nevoit să părăsească poziția, abandonând două tunuri. Comandantul rus nu a putut sau nu a vrut să-i trimită întăriri lui Skobelev și din această cauză, deși rușii nu s-au retras de pe pozițiile lor din fața Plevnei, s-ar putea ca o continuare a atacurilor să nu aibă prea mari șorți de izbândă. Ei au fost respinși cu pierderi grele în întregul sector central, iar în situația actuală menținerea Griviței nu este de prea mare folos și va trebui probabil abandonată.

De atunci, totuși, rușii au respins două atacuri ale turcilor asupra Griviței.

Trupele române au luptat splendid, chiar și mișcarea, care s-a aflat în prima linie de atac, întrecându-se în vitejie cu rușii.

Correspondentul meu declară mai departe că rușii nu au nici o șansă de succes cit timp adoptă planul actual de luptă. Ei au ocupat prea multă vreme o linie și aceasta îl pune în inferioritate numerică din toate punctele de vedere. O condiție *sine qua non* pentru armata rusă o constituie o schimbare în comanda supremă și statul major.

Al dumneavoastră supus servitor.

Adolf Stern

P.S. Anexez traducerea ultimului Buletin oficial primit.

Poradim, 15 septembrie

În ziua de 14, luna curentă, marele duce comandant suprem, a inspectat pozițiile și a hotărât locurile pentru noile baterii. În zilele de 13 și 14 bateriile române au continuat focul. Turcii nu au ripostat. Ieri la 6 dimineața turcii au deschis un foc puternic asupra redutei Grivița și au atacat-o, dar au fost respinși cu ajutorul rezervelor ruse și române. Lupta a durat 3 1/4 ore. Între 7 și 14 curent pierderile noastre s-au ridicat la aproximativ 12 000 de soldați morți și răniți și 300 de ofițeri. Pierderile românilor sînt de aproape 60 de ofițeri și 3 000 de morți și răniți.

Stern

Domnului Evarts,
Secretar de stat, Washington, D.C.

4

1877 septembrie 18, București. Raportul consulului Angliei la București, Mansfield către ministrul de externe, în care solicită ajutor medical pentru soldații români ce au luptat la Plevna.

No. 246

Bucharest, September 18th, 1877

My Lord,

I regret my inability to furnish your Lordship with anything approaching an official or detailed

account of the part which has lately been taken by the Roumanian forces before Plevna.

This Government has published no despatches, and beyond a short communiqué which has appeared in the *Moniteur*, nothing has been published.

In the communiqué in question, even the casualties would seem to have been inaccurately stated, and beyond a few bombastic phrases noting the heroic conduct of the troops, we have no official knowledge whatever of what has taken place.

There is, I believe, no doubt that the Roumanians fought extremely well; in taking the Grivitza redoubt, they suffered immensely, and I regret to say that their wounded remained pell mell with the dead in that position for more than thirty hours without medical attendance, care of any sort or a drop of water.

Their sufferings are described to me as terrible, in their ambulances and hospitals there is total want of everything.

Four hundred of the slighter cases arrived yesterday at this place by train, their wounds not having been touched since the day of battle some five days since.

The Princess is doing what she can with extremely limited resources and it is most desirable that the English Red Cross Society should come to the assistance of these unfortunate people.

My French and German colleagues have telegraphed to their respective Governments the urgent necessity in a humanitarian point of view of assistance being forwarded by the Geneva Society as soon as possible [...].

Surgeons are more needed than surgical appliances, although of the latter there is a lamentable deficiency, and it was owing to what has come to my knowledge within the last twenty four hours that yesterday I ventured to telegraph to your Lordship submitting the urgency for surgical aid.

I have the honor to be, my Lord, with the highest respect your Lordship's most obedient humble servant.

C/olone/l Mansfield

The Right Honourable,
The Secretary of State for Foreign Affairs, Political.

Arh. St. Buc., colecția Microfilme Anglia, rola 107 (Public Record Office, Foreign Office, 78/2610, f. 115—116).

Traducere :

Politic
Nr. 246

București, 18 septembrie 1877

Domnule ministru,

Regret că nu am putut să furnizez excelenței voastre vreo informație oficială sau amănunțită cu privire la rolul jucat în ultimul timp de armata română în fața Plevnei.

Acest guvern n-a publicat nici o depeșă sau altceva în afară de un scurt comunicat apărut în Monitor.

* Este vorba de trupele de dorobanți.

În comunicatul respectiv, chiar și pierderile par a fi fost inexact declarate și în afara citorva fraze bombastice care evidențiază comportarea eroică a trupelor, nu dețin vreo informație oficială cu privire la ce s-a întâmplat.

Cred că nu este nici o îndoială că românii au luptat deosebit de bine : în luarea redutei Grivița ei au suferit imens și, regret că trebuie s-o spun, răniții lor au zăcut claie peste grămadă cu morții mai mult de 30 de ore, fără asistență medicală, îngrijire de orice fel sau vreo picătură de apă.

Suferințele lor mi-au fost descrise ca fiind îngrozitoare. ambulanțele și spitalele lor ducând lipsă de tot ceea ce ar fi necesar.

Patru sute de cazuri dintre cele mai ușoare au sosit ieri aici cu trenul. Rănilor lor nu au fost atinse din ziua bătăliei, adică de aproape 5 zile.

Principesa face tot ceea ce poate cu mijloace extrem de reduse și ar fi foarte de dorit ca societatea britanică de Cruce Roșie să vină în ajutorul acestor oameni năpăstuiți.

Colegii mei, reprezentanții Franței și Angliei, au expediat telegrame guvernelor lor respective, arătând necesitatea urgentă, din punct de vedere umanitar, ca Societatea din Geneva să trimită ajutoare, cât mai curînd posibil [...].

Este mai mare nevoie de chirurghi decît de instrumente chirurgicale, deși, fapt deplorabil, acestea din urmă lipsesc. În urma celor ce mi s-au adus la cunoștință în ultimele 24 de ore am îndrăznit ieri să telegrafiez excelenței voastre pentru a vă informa în legătură cu nevoia urgentă de ajutor chirurgical.

Am onoarea de a fi, domnule ministru, cu cel mai deosebit respect, al excelenței voastre, prea umil și prea supus servitor.

C'olone/l Mansfield

Excelenței sale,
ministrului afacerilor externe. Direcția politică.

375 DE ANI DE LA PRIMA UNIRE POLITICĂ A ȚĂRILOR ROMÂNE

MIHAI VITEAZUL ȘI LUMEA BALCANICĂ

CONSTANTIN VELICHI

Lupta de eliberare a popoarelor din sud-estul Europei nu trebuie privită ca un proces limitat la această regiune, ea fiind influențată, ajutată sau îngrădită de situația general europeană, de contradicțiile dintre marile puteri pe de o parte, de cele dintre acestea din urmă și Imperiul otoman pe de alta ș.a. În sfârșit, popoarele balcanice, după o lungă experiență, și-au dat seama că nu-și mai puteau redobândi libertatea doar prin propriile lor forțe și că momentul cel mai potrivit era acela în care turcii se găseau angajați într-un război cu o putere străină care ar fi avut cu interes mișcarea de eliberare din Balcani.

După domnia lui Soliman Magnificul, sistemul feudalo-militar otoman intră în dezagregare. Discriminarea religioasă se întărește, dărilor se înmulțesc ca număr și mărime, iar ca urmare, rezistența populației creștine crește. Haiducia ia proporții tot mai mari și izvoarele otomane și străine o menționează în toate regiunile balcanice. Este un adevărat front intern căruia turcii trebuie să-i facă față, front care devine tot mai activ îndată ce se iesește și cel extern — războiul austro-turc.

Încă înainte de a veni la domnie Mihai Viteazul știa de aceste frământări. Strâns legat de mișcările grecilor prin banul Iani și prin Andronic Cantacuzino, care l-au și ajutat să ia domnia Țării Românești, Mihai Viteazul cunoștea și avea relații și cu cele două mari partide grecești de la Constantinopol. Legăturile sale cu partida moderată condusă de Meletie Pigas, patriarhul Alexandriei și care era pentru relații pașnice cu turcii era mai slabă. Mult mai puternice au fost raporturile sale cu Cantacuzinii și mai ales cu Dionisie Rally, nepotul lui Andronic Cantacuzino, care ajunge mitropolit al Tirnovei. Prin acesta din urmă Mihai Viteazul era legat și de fruntașii clerului din Bulgaria — episcopii de Loveci, Russe, Șumla ș.a. și care, în lipsa unor frunțași politici, s-au erijat, măcar la început, în această poziție de conducători¹. Dionisie Rally era în legătură cu Liga Creștină prin negustorii raguzani răspândiți în toate orașele Bulgariei. Mulți dintre aceștia și mai ales cei care făceau comerț și în Țara Românească au

trecut îndată în slujba propagandei antiotomane. Este de ajuns să amintim numele lui Paulo Giorgici, Ioan Marini Poli, agenți diplomatici ai lui Rudolf al II-lea, Marcu Ivan și Giovanni Raguseo, agenți ai lui Mihai Viteazul, sau pe Deli Marcu, care se înrolează în oastea ultimului devenind unul din căpitani ai de nădeje².

Așadar, încă înainte ca Mihai să ajungă domn al Țării Românești, se pregătea în Balcani o răscoală antiotomană în fruntea căreia se găseau Cantacuzinii din Constantinopol și rudele lor din cler, episcopi și mitropoliți în întreaga peninsulă.

Nu este cazul să vorbim aici de formarea Ligii Sfinte ci este de ajuns să remarcăm că niciodată sud-estul Europei n-a fost străbătut mai mult de agenții papei și împăratului și niciodată dorința încadrării țărilor române în războiul cu turcii nu a fost mai asiduă. Dacă în ceea ce privește Moldova și Transilvania nu existau dificultăți, de Mihai Viteazul, noul domn al Țării Românești, care avea lângă el un emir cu două mii de turci, trimișii Ligii s-au temut. Dar domnitorul nu a așteptat să fie rugat ci le-a luat-o tuturor înainte, frații Buzzești încheind repede înțelegerile cu Sigismund Bathory și Aron Vodă³, în vara anului 1594. De aceea scria mai târziu (1601) împăratul lui Rudolf al II-lea: „În țara mea așa fi putut să rămân liniștit și sigur, fără nici o teamă, dacă nu m-ar fi chemat credința mea față de creștinătate“.

De altfel, încă din primăvara anului 1594, Mihai Viteazul vizitase în taină tabăra sirbilor și românilor din Banat⁴ spre a-i convinge că momentul prielnic al începerii luptei era aproape. Încercători în ajutorul lui Sigismund, ajutor care nu a venit însă, aceștia s-au și ridicat în vară, adică prea devreme, îndreptându-și atacurile spre cetățile Lipova și Timișoara. Nesprijiniți la timp, ei au fost înfrinți⁵. Mihai însuși nu i-a putut ajuta, deoarece pe plan intern nu era încă gata. Aici trebuiau înlăturate unele forțe boieresc-filoturce și care se sprijineau pe cele două mii de turci în frunte cu un emir, ce supravegheau la București pe domnitor. Divanul boieresc a putut fi schimbat

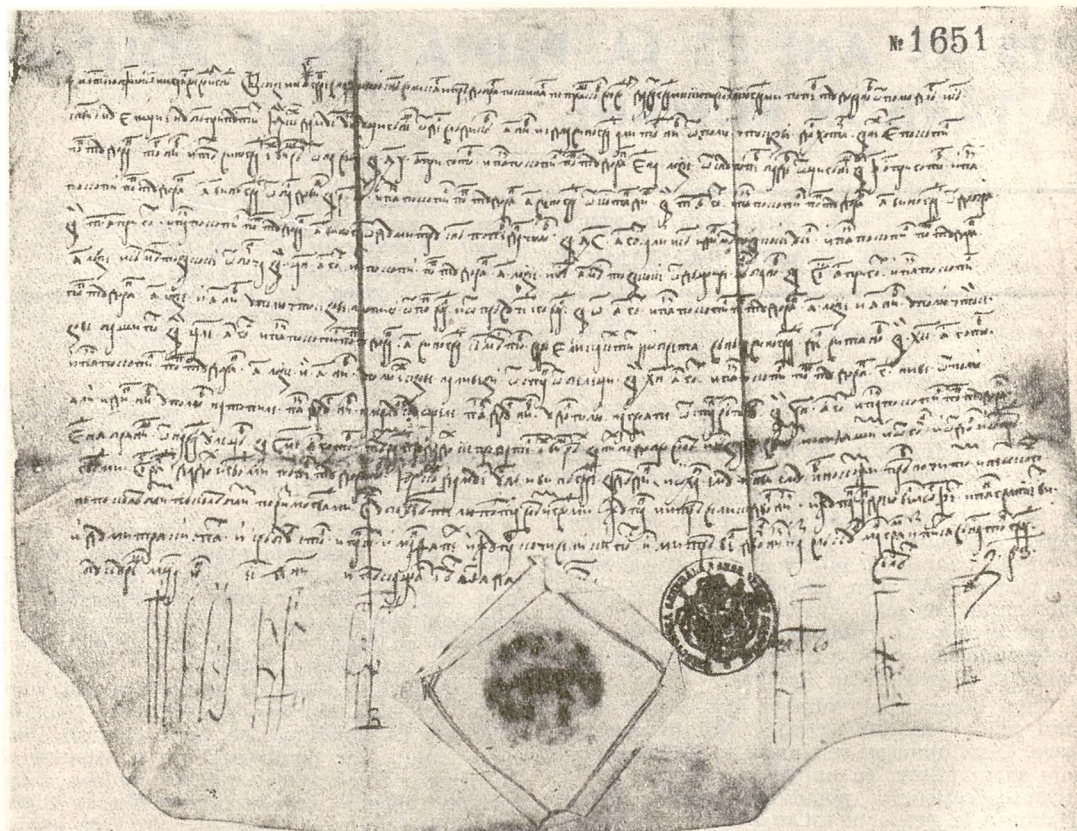
² E. Turdeanu, *Quelques Ragusains auprès de Michel le Brave*, în „Etudes Roumaines“, I, București, 1938.

³ P. P. Panaitescu, *op. cit.*; *Istoria României*, vol. II, Edit. Acad. R.P.R., București, 1962, p. 955-956.

⁴ A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, IV, București, 1932, p. 77-79.

⁵ *Ibidem*, p. 83-85; Ion Sirbu, *Istoria lui Mihai vodă Viteazul*, vol. I, București, 1904, p. 156.

¹ P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 41-43.

1599 (1707) iunie 15 **București**. Mihai vv. domnul Țării Românești, fiul lui Pătrașco vv. întărește popei Tudoran din Cimpulung stăpînirea asupra unor părți de moșie cu vîi la Țigănești. Orig. slav perg. sigiliu mijlociu timbrat (Arh. St. Buc., secția Istorică, nr. 1651)

în octombrie⁶ și abia după aceea, în noiembrie 1594 a început acțiunea generală în care rolul important l-a avut Țara Românească. Este vorba deci, după concepția lui Mihai, de o acțiune coordonată, de o luptă organizată. În Țara Românească a avut loc acum și o adunare a boierimiei, sau chiar una mai largă, care a hotărît distrugerea cetăților turcești de la Dunăre. Era necesar ca ambele maluri ale fluviului să fie stăpînite de forțele creștine pentru ca teatrul de război să fie deplasat în sudul Dunării, unde situația generală era favorabilă unor acțiuni antiotomane. Într-adevăr, așa cum s-a afirmat mai sus, în Balcani cetele de haiduci se înmulțeau și documentele otomane, ca și altele, semnalează aproape peste tot prezența lor — în Macedonia la Tetovo, Skoplie și Strumița, spre Albania la Priștina și Prizren, în Bulgaria la Harmanli, Kiustendil, în Tracia la Viza, în Grecia etc.⁷. Altele își găseau la nevoie azil la nord de Dunăre unde haiduci sirbi și

bulgari veneau să se angajeze ca mercenari în oștile lui Mihai Viteazul.⁸

În momentul cînd Mihai Viteazul își începe lupta, războiul Ligii Sfinte cu Imperiul otoman trece printr-un impas. Răscoala sîrbilor și românii din Banat fusese înfrîntă iar turcii repurtaseră cîteva succese asupra imperialilor, reușind să ocupe cetatea Raab. Ca urmare, victoriile lui Mihai Viteazul au încurajat mult pe creștini. Momentul inițial a fost ales în ziua în care turcii, voind să atace Transilvania, i-au cerut să facă și el același lucru. La 13 noiembrie 1594 toți creditorii turci adunați la București sînt chemați la vistierie pentru a li se face plata. Împreună cu cei 2.000 de ostați turci ai emirului, ei sînt uciși de oastea lui Mihai. Două zile mai tîrziu, la 15 noiembrie, Mihai atacă Giurgiu fără să poată cucerii cetatea⁹. În același timp, Aron Vodă, domnul Moldovei ucidea pe toți turcii din Iași și ataca cetățile Bender, Ismail și Babadag. Și cetățile de la Dunăre sînt

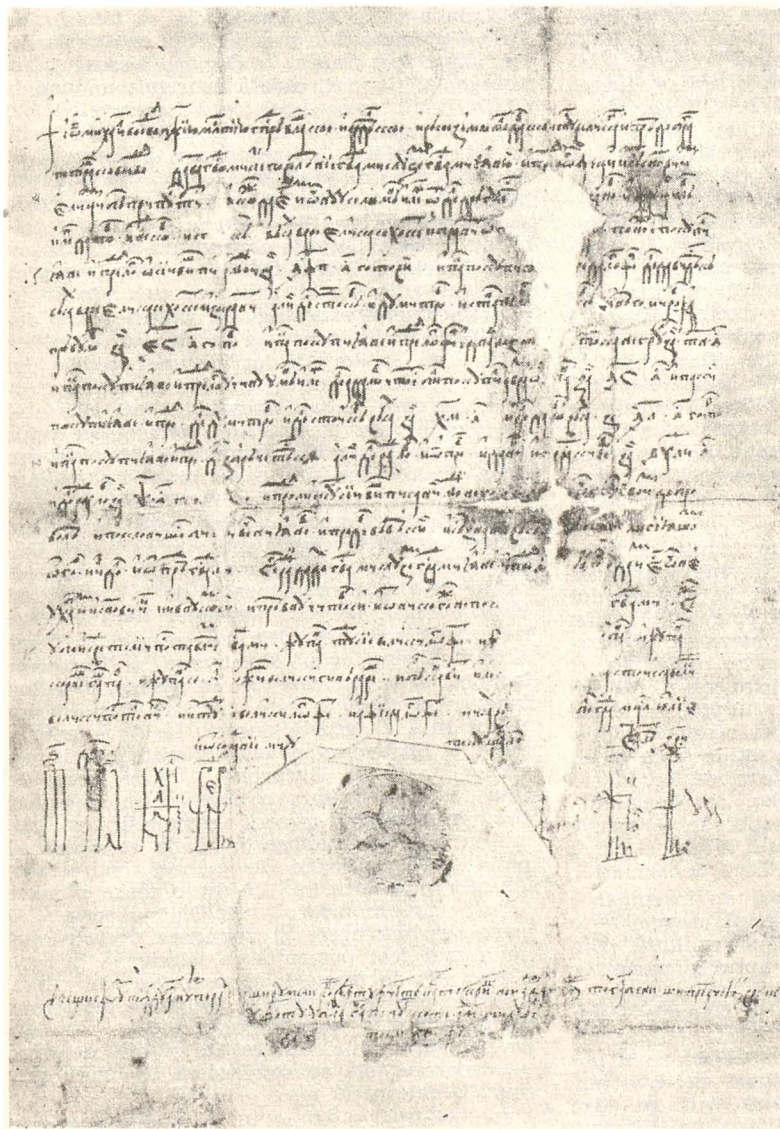
⁶ *Istoria României*, vol. II, Edit. Acad. R.P.R., București, 1962, p. 957.

⁷ Bistra Tvetkova, *Haidutstvoto v bălgarskite zemi prez. XV—XVIII vec.*, I, Sofia, 1971, p. 85—90.

⁸ *Istoria României*, vol. II, Edit. Acad. R.P.R., București, 1962, p. 950.

⁹ *Luptele lui Mihai Viteazul povestite de el însuși* Sibiu, 1926, p. 10.

1600 (7108) iulie 6,

Alba Iulia. Mihai vv. domn al Țării Românești. Ardealului și al Moldovei, fiul lui Pătrașco vv. întărește lui Iane și Preda logofăt ocine în Mânăilești. Orig. slav., sigiliu mijlociu timbrat (Arh. St. Buc., secția Istorică, nr. 1662)

lovite: la 10 decembrie Cetatea de Floci, la 30 decembrie Șistovul este ars, apoi Rahova și Nicopol. Urmează la 1 ianuarie 1595 Hirșova și la 8 ianuarie Silistra¹⁰. Numeroasele forțe de care dispunea sultanul, ca și planul militar al lui Mihai, l-au determinat pe voievodul român să-și împartă armata în mai multe corpuri expediționare, comandate de el sau de căpitani lui.

În fața acestei răscoale generale sultanul trimite o armată care trebuia să fuzioneze cu tătarii ce se întorceau din Banat. În trei bătălii, lângă Giurgiu, tătarii au fost zdrobiți.

Turcii trec totuși Dunărea, se unesc cu resturile armatei tătărești dar sint din nou înfrinți și cei doi pași Hasan și Mustafa se retrag la Rusciuk. Mihai trece Dunărea pe la răsărit de Rusciuk și atacă cetatea. Lupta care s-a dat aici la 25 ianuarie 1595 a fost decisivă. Artileria turcească a fost capturată, orașul ars, iar cei doi pași uciși. Domnitorul însuși arată că, după ce a ars Rusciukul, de unde a luat o pradă bogată... "pe creștini, cu familiile lor i-am făcut pe toți să treacă în Țara Românească"¹¹. O altă armată turcească a fost înfrință lângă Silistra,

¹⁰ C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, București, 1937, p. 243.

¹¹ N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, ed. îngrijită de N. Gheran și V. Iova, Edit. militară, București, 1968, p. 142.

orașul fiind ars, fără a se putea cuceri și ceta-tea. Alte corpuri de armată ale lui Mihai atacă Cernavoda, Turtucaia și Nicopol, iar la 25 martie este ocupată Brăila. Dacă o armată turco-tătară reușește să pătrundă în Oltenia și să ardă Craiova, trupele lui Mihai reușesc s-o scoată din țară. Continuarea operațiilor la sud de Dunăre, în primele luni ale anului 1595, a stimulat puternic lupta antiotomană din Balcani. Astfel, la începutul primăverii aceluiași an, 2.000 pe haiduci atacă, jefuiesc și ocupă Sofia¹² și chiar dacă nu se pot menține în ea, curajoasa lor acțiune amplifică mișcarea de eliberare. Oștile lui Mihai trecînd Dunărea ajung la Razgrad și spre poalele Balcanilor, unele rapoarte afirmînd că se aflau chiar la o zi și jumătate de Adrianopol¹³. În urma acestor victorii soli bulgari vin la Mihai Viteazul pe care-l consideră de acum înainte adevăratul conducător al luptei antiotomane. Ei se ofereau să lupte cu toate forțele lor și să închidă pasurile din Balcani pentru ca turcii să nu poată ajunge la Dunăre.

În legătură cu trecerea unor familii de creștini sud-dunăreni la nord de fluviu, menționată de Mihai Viteazul, un raport al raguzanului Ioan Marini Polli afirma că voievodul român a trecut în Țara Românească așezarea de albanezi de la Cervenă Voda, dar nu numai ea, ci împreună cu „altri circonvicini casali di esi Albanezi”.¹⁴ Toți aceștia au cerut voie lui Mihai să treacă peste Dunăre, ceea ce acesta a admis. Polli arată că ei au venit su soțiile și cu copiii lor, cu toată averea și cu toate vitele lor. Marco Venier, ambasadurul venețian la Constantinopol, raporta dogelui Veneției la 6 martie 1595 că din acești imigranți, Mihai și-ar fi alcătuit o armată de cca. 25.000 de soldați¹⁵.

Acțiunile lui Mihai Viteazul au însemnat o întreită lovitură pentru Imperiul otoman — o lovitură economică, politică și militară. Din punct de vedere economic, aprovizionarea cu alimente a Constantinopolului, ca și aceea a armatelor turcești ce operau în Ungaria, a suferit mult. Din punct de vedere politic ele au dus la întărirea luptei de eliberare a popoarelor balcanice în următorii doi-trei ani. Foarte grea a fost și lovitura dată pe plan militar. Stăpînînd linia Dunării, Mihai Viteazul putea muta teatrul de operații militare oricînd pe teritoriul Imperiului otoman, la o distanță primejdioasă de Constantinopol. Așa se explică și faptul că încă la finele anului 1594 sultanul a luat măsuri rapide. Ele aveau ca scop nu numai recupărarea liniei Dunării, de către turci, ci mai ales înlocuirea lui Mihai Viteazul. Nu insistăm asupra detaliilor, asupra certurilor dintre cei doi mari comandanți de armată Ferhat pașa și Sinan pașa, care-și disputau în primăvara anului 1595 conducerea mării armate

ce trebuia să treacă Dunărea și să transforme Țara Românească în pașalic. Fapt este că înaintea lor a fost trimis la Dunăre Hassan pașa, beilerbeul Greciei, care a construit un pod la Vidin. Dar în momentul trecerii armatei, Mihai intervine energic, înfrînge pe turci, atacă Vidinul, distruge podul și se retrage, deoarece și în alte locuri, ca de pildă la Nicopol, turcii făceau poduri de vase. Mihai intervine și aici repetînd, seria luptelor din 1594. Atacuri se dau la Babadag, Silistra, Giurgiu ș.a. făcîndu-se incursiuni în Bulgaria de nord, fără a se pătrunde prea mult în adîncime¹⁶, deoarece domnitorul își dădea seama că este singur. Trimiterea unei delegații de boieri pentru a încheia un acord cu Sigismund Bathory a dat loc unei trădări din partea acestora, ultimii semnînd un tratat umilitor, pe care Mihai Viteazul a fost silit să-l accepte în fața pericolului otoman. Un refuz l-ar fi pus în situația domnitorului moldovean Aron Vodă, care fusese dețronat din ordinul aceluiași Sigismund, dus în Transilvania și ucis. Mihai a procedat bine, căci în cîrînd marea armată turcească reușește să treacă Dunărea. Împotriva acesteia voievodul a raportat strălucita victorie românească de la Călugăreni (august 1595). Dar în fața unor mari rezerve turcești, Mihai a fost silit să se retragă în Transilvania. Turcii ocupă Bucureștiul și Tîrgoviște începînd să transforme țara în pașalic, instalînd funcționari turci în sate și orașe. Victoria lor a fost însă de scurtă durată. La 6 octombrie, Mihai și Sigismund reiau Tîrgoviștea, la 12 octombrie erau la București și după aceea la Giurgiu. Aici armata otomană este surprinsă chiar în momentul trecerii ariergărzii. Peste opt mii de robi sînt eliberați, prada se ridică la peste două milioane de galbeni iar cetatea Giurgiu este cucerită. A fost o mare victorie despre care cronicarul turc Naima scria: „O asemenea înfrîngere și retragere dezastruoasă nu a mai fost pomenită în istorie”¹⁷. Spaima a fost atît de mare, încît zece zile mai tîrziu, după ce recuceresc Brăila, armatele lui Mihai, mergînd o zi și jumătate spre sud — n-au dat de oameni — nici de creștini și nici de turci — deoarece toți se retrăsese de frică spre munții Balcani¹⁸.

Campaniile lui Mihai Viteazul continuă și în anul următor, 1596. În primăvara acestui an sultanul a făcut mari pregătiri în vederea cuceririi cetății Erlau. Hassan pașa, care avea în grija sa Bulgaria de nord, trebuia să treacă peste Balcani ca să-l întîmpine pe sultan la Sofia. În drumul său a fost suprins și atacat de către un corp de oaste trimis de Mihai și condus de Baba Novac. Domnitorul român a descris el însuși această nouă expediție a armatei sale în Bulgaria. Iată ce spune: „Cînd am bătut pe Sinan pașa și am luat Giurgiu, Sinan s-a dus la Constantinopol și a lăsat în

¹² Bistra Tvetkova, *op. cit.*, p. 91.

¹³ Hurmuzaki, *Documente*, XII, p. 37—39; N. Iorga, *op. cit.*, p. 147; *Istoriile domnilor Țării Românești* de Radu Popescu, ed. C. Grecescu, București, 1963, p. 73.

¹⁴ Hurmuzaki, *vol. cit.*, p. 37.

¹⁵ *Ibidem*, vol. III, partea I-a, p. 465.

¹⁶ *Ibidem*, partea a II-a, p. 99, 101, 124—125; vol. XII, p. 75; *Cronica lui Baltazar Walter*, în „Tezaur de monumente istorice”, I, p. 26.

¹⁷ C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 248—251.

¹⁸ A. Veress, *op. cit.*, IV, p. 314.

locul său pe un anume Hassan pașa, care fusese beilerbei în Grecia. Și el fusese în acel război cu Sinan pașa, văzuse rușinea înfringerii acestuia și fusese lăsat la hotarele Țării Românești. Știind acestea el se plecă atunci cu pace către mine și îmi trimise oamenii săi spre împăcare. Apoi s-a ridicat Hassan și a mers să afle pe sultan la Sofia, atunci când acesta mergea la Erlau. Ceea ce aflând eu și știind pe unde avea să treacă și prin ce munți ca să întâmpine pe sultan la Sofia, am trimis atunci pe Baba Novac... care a mers cu haiducii lui, a trecut Dunărea și a înaintat până la munții (Balcani) ca să-l aștepte pe Hassan pașa la locul ce-i poruncisem. Și voind acel pașa să treacă prin munții aceia, atunci Baba Novac căzu asupra lui bătându-l și punându-l pe fugă, tăind în bucăți pe mulți dintre ei și luându-le cămilele, caii, armele și toată averea ce aveau¹⁹. În lipsa altor documente este greu de trasat drumul acestei expediții de la Dunăre la Balcani. Nu cunoaștem nici pe unde a trecut Dunărea Baba Novac și nici unde a fost trecătoarea din munții Balcani. Știm doar că atacul a fost dat la finele lunii aprilie 1596 și că îndată după aceasta, probabil pe drumul de întoarcere, 1500 haiduci ai lui Mihai au atacat și au reușit să cucerească Plevna, luând o mulțime de prizonieri, printre care și pe soția, fiul și fiica bogatului Mihaloglu, care a dat pentru răscumpărare 500.000 de galbeni. Haiducii au mai luat de la Plevna, după cum arată un raport diplomatic din Praga, în afară de patru mii scuizi de aur, 70 de evrei bogați și 400 de turci, pentru a căror răscumpărare a primit 400.000 de taleri²⁰. Deși acest raport din Praga atribuie atacul Plevnei lui Deli Marcu, în realitate este vorba de același Baba Novac, Marcu luptând în această vreme în solda lui Sigismund, undeva în părțile Banatului²¹. La întoarcere el a înfrânt încă odată pe turcii de la Nicopol. La finele lunii mai o altă ceată de haiduci ai lui Mihai trec din nou Dunărea pe la Nicopol și jefuiesc până la Cladova, cucerind orașul cu ajutorul localnicilor. În schimb o acțiune a căpitanului Farcaș la Vidin nu a reușit.

Pentru luna august 1596 documentele vorbesc de o nouă expediție a lui Mihai peste Dunăre. O știre din Viena de la 2 septembrie afirmă că românii au trecut Dunărea și au înaintat cale de trei zile prădând un mare târg comercial. La întoarcere, fiind întâmpinați de opt mii de turci, ucid citeva mii dintre ei. Tot acum, la trecerea Dunării, dau de galere turcești care transportau muniții și provizii pentru armata din Ungaria. Galerele sînt scufundate sau arse, iar muniția și proviziile captureate. În sfîrșit, după o altă știre de la Viena din 7 septembrie se afla că la 25 august, 1500 de ostași din Țara Românească au trecut Dunărea și au atacat un oraș de 20.000 de case, centru comercial de unde s-a luat o pradă foarte bogată. După toate

probabilităților orașul prădat a fost Babadagul. De aci s-au luat în robie mulți turci bogați și 150 de căruțe cu pradă. Urmăriți însă de o armată pe care izvorul vienez, exagerînd evident, o ridică la 20.000 de oameni, ei au luptat trei zile, dar văzînd că nu mai pot continua drumul, au dat foc căruțelor, au ucis prizonierii, după care au trecut Dunărea. Izvorul vienez pune în seama acetei expediții și capturarea celor șase galere de care s-a vorbit mai sus²². Drept răzbunare sultanul a cerut tătarilor să atace Țara Românească, ceea ce aceștia și fac în octombrie, fiind pînă la urmă izgoniți de Mihai.

Toate aceste acțiuni ale lui Mihai, au dus, așa cum s-a arătat mai sus la întărirea luptei de eliberare în Balcani. În 1596 țărani din jurul Sofiei și Nișului se răscoală²³. Încep apoi alte pregătiri conduse de Pavel Georgici și Todor Balina la Nicopol, de Dionisie Rally la Tîrnova și în alte orașe bulgare și care au dus la răscoala din 1598, despre care se va vorbi mai jos. Și celelalte popoare balcanice se răscoală în 1596. Astfel, pe coasta Dalmației marinarii croați cunoscuți sub numele de uscoci, împreună cu țărani de Herțegovina atacă și cuceresc cetatea Klis. Temîndu-se de un atac la Sarajevo, pașa de Bosnia a venit cu o armată de 10.000 de oameni și a asediat cetatea Klis, care a căzut după citeva luni de eroică împotrivire. Dacă venețienii au oprit trecerea ajutoarelor spre această cetate, cete de voluntari croați din Dalmația, sub conducerea lui Gheorghi Lencovici au încercat totuși să le vină în ajutor. Învins, Lenkovici s-a refugiat întîi în Italia, după care s-a dus la Praga cu scrisori și cereri de ajutor către Rudolf, Sigismund Bathory și Mihai Viteazul.

O altă răscoală izbucnește în nordul Albaniei, țărani încercînd să cucerească cetatea Scutari și portul Dulcigno. În fruntea mișcării lor se afla Atanasie, patriarhul Ohridei. El a pregătit o răscoală care a izbucnit în Epir, la Chimara. Mișcarea nu a putut dura mult și țărani, lipsiți de arme, au fost înfrinți.

Mai puțin cunoscute sînt mișcările din Grecia. Și aici au izbucnit răscoale în Peloponez și în părțile Larisei, ultimele conduse de mitropolitul Dionisie. Documentele arată că acest mitropolit al Larisei a fost caterisit deoarece avusese legături cu Mihai Viteazul²⁴. Toate aceste mișcări au fost însă izolate și în momentul cînd oastea sultanului a traversat Bulgaria și Serbia, a cucerit cetatea Erlau și a înfrînt armatele unite ale lui Rudolf și Sigismund Bathory, în octombrie 1596, la Keresztes, popoarele balcanice n-au încercat să se ridice.

Tot în această toamnă, ca răspuns la trimiteria tătarilor în țară, Mihai îngăduie și el cetele sale să treacă Dunărea. O face apoi și el însuși, îndată după 8 noiembrie 1596, ca răs-

¹⁹ N. Iorga, *op. cit.*, p. 208–209.

²⁰ *Cronica lui Baltazar Walter*, *loc. cit.*, p. 85; Hurmuzaki, vol. XII, p. 1258–1259.

²¹ A. Veress, *op. cit.*, vol. V, p. 17.

²² Hurmuzaki, vol. XII, p. 1259.

²³ *Istoria na Bălgaria*, I, Sofia, 1961, p. 273; I. Dostian, *Borba serbskogo naroda protiv tureckogo iga*, XV — nacealo XIX v. Moskva, 1958.

²⁴ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 43–46, 51.

puns la cererile bulgarilor și ale grecilor. Soli bulgari sosiseră și la Sigismund, afirmând în mod exagerat, pentru a-l convinge să-i ajute, că au în păduri 30 000 de oameni înarmați, că au arme ascunse în pământ și că nu vor decît ofițeri buni pentru a porni răscăla, ca și albanezii care nu ar aștepta decît un semn²⁵. Era desigur ceva aici, alături de aceste exagerări, căci documentele semnalează o încercare de răscăla la Ciproveț. Totuși Mihai atunci cînd, după 8 noiembrie, trece Dunărea cu 12 000 oameni, la Nicopol nu se mișcă nimic. Cu toate că voievodul nu avea tunuri prea mari, începe să bată cetatea. Temîndu-se să nu o piardă, pașa de Nicopol l-a îmbunat pe Mihai cu daruri, afirmînd că va interveni și la sultan pentru ca turcii să nu-l mai atace niciodată. Cum Sigismund făcuse aproape pace cu turcii, cum sultanul cu armatele lui se întorcea victorios din Ungaria, și s-ar fi putut abate din drum, Mihai se învoi. Eforturile din anii 1594—1596 costaseră mult. Nu mai avea nici arme, nici bani cu care să plătească o altă armată, așa cum o spune el însuși de mai multe ori²⁶. Și cronică țării arată că războiul cu turcii costase mult țara... „cetățile erau dărîmate, orașele și satele aproape toate devastate, mai multe mii de oameni robiți, alimentele pe un an întreg consumate“²⁷, iar în plus mai era tratatul umilitor cu Sigismund Bathory de la care Mihai nu avusese niciodată un ajutor suficient și la timp.

Pentru a ieși din acest impas Mihai începu două acțiuni diplomatice. Pe de o parte o scurtă pace cu turcii ca să-și refacă țara, pace în care nu credeau nici el și nici turcii²⁸, pe de altă parte, tratative directe cu împăratul Rudolf spre a obține banii necesari angajării unei noi armate. Prima acțiune a reușit. Nu intrăm în detalii fiind de ajuns să spunem că în decembrie 1596 Mihai primise steagul de domnie de la Poartă în schimbul plății tributului. A doua acțiune reuși și ea cu o mică întârziere. În ultimele zile din decembrie 1596 Mihai avu o înfîlțire cu Sigismund la Alba Iulia ca să vadă dacă acesta mai dorea să lupte cu turcii. Cînd se convinse total de contrariu intră în tratative directe cu împăratul Rudolf și acestea se încheiară cu succes. Dar banii pentru a întreține o armată de 4 000 de oameni, dotați cu arme de foc, nu-i va avea decît târziu în vara anului 1597 și cîhar atunci cu unele întârzieri și greutăți²⁹, fiind uneori reținuți de Sigismund. Așa se explică faptul că, în toată această vreme, Mihai nu a putut întreprinde nimic împotriva turcilor.

Este interesant de reținut că dacă tratativele de pace ale lui Sigismund cu turcii n-au impresionat pe nimeni, contemporanii au fost îngrijorați de faptul că Mihai a făcut același

lucru. Numai cei ce-l cunoșteau știau însă că doar lipsa unei armate îl împiedica să continue luptele cu turcii. În această privință Mihai scria cancelarului ardelen Jojika: „Socot că dumneata știi foarte bine cît sîntem de slabi și lipsiți de mijloace ca și de întărituri și de bani. Cît mă privește pe mine, ori de voi trăi, ori de voi muri, toate cele începute de mine (e vorba aci de lupta antiotomană) mă voi strădui zi și noapte... Dar dacă nu mi-ar lipsi nici ostașii, nici bani, n-aș face numai atîta, ci aș încerca și lucruri mai mari“³⁰ (este vorba de expediții în interiorul Imperiului otoman).

Expediția lui Mihai la Nicopol, din noiembrie 1596, ca și toate acțiunile lui în Balcani își dădeau acum roadele. Ele au încurajat și mai mult pe bulgari și pregătirile lor progresaseră mult. Din documente reiese clar existența unei corespondențe mai vechi între Mihai și Dionisie Rally de la Tirnovă. Aceasta se vede din faptul că în ianuarie 1597, cînd Mihai trimite în solie la Praga pe banul Mihalcea, acesta a tratat din însărcinarea bulgarilor și posibilitatea unei răscăle a lor așa cum hotărîseră „cu Mihai Viteazul în lunile trecute“ — după cum scria dogelui în martie, ambasadorul venețian la Praga (Che egli, per sommissione dei Bulgari tratta secretamente ancora il negozio della sua sollevatione concertata li messi passati col Vaivoda suddetto)³¹. De altfel, după alte izvoare, se găseau atunci la Praga și soli bulgari, trimiși desigur tot de Rally³² și care afirmau că s-ar angaja să suporte jumătate din plata soldaților cu care Mihai ar trece Dunărea³³. Împăratul Rudolf i-a răspuns și în scris lui Rally, la 13 martie, să se adreseze pentru acțiunile sale lui Sigismund și lui Mihai Viteazul³⁴. Fapt este că Dionisie Rally, după expediția de la Nicopol din noiembrie 1596, nutrea mari speranțe și-l așteptase pe Mihai în primăvara anului 1597, neștiind că acesta, din motivele arătate mai sus, era silit să se incline spre o temporară înțelegere cu turcii. În noiembrie 1596 bulgarii de la Nicopol, și în general din această parte a Bulgariei de nord, nu s-au răscolat, deoarece atunci n-au avut nici arme și nici provizii. Probabil că Mihai îi muștrase pentru aceasta și de aceea acum, în martie 1597, pregătirile lor erau aproape terminate. Pentru a putea intra mai ușor în legătură cu Mihai, Dionisie Rally a părăsit Tirnovă și a venit nu la Nicopol, unde prezența lui ar fi făcut zgomot, ci într-un sat de lîngă acest oraș, sat numit în scrisoarea sa Armelin. De aci Rally îi scria la 12 martie lui Mihai arătîndu-i că „văzînd scrisoarea lui“ (scrisă probabil în ajunul trecerii voievodului român la Nicopol) ca să fie gata să-i bată pe pîgîni, a pus în picioare pe creștini. Dar pentru că aceștia au fost neînarmați,

³⁰ Hurmuzaki, XII, p. 292—293. N. Iorga. *op. cit.*, p. 221.

³¹ Hurmuzaki, III, partea a II-a, p. 237.

³² *Ibidem*, partea I-a, p. 278; A. Veress. *op. cit.*, V, p. 60.

³³ *Ibidem*, p. 279.

³⁴ A. Veress, *op. cit.*, p. 59.

²⁵ Hurmuzaki, vol. III, partea I-a, p. 270.

²⁶ N. Iorga, *op. cit.*, p. 216.

²⁷ Baltazar Walter, *op. cit.*, p. 45.

²⁸ N. Iorga, *op. cit.*, p. 220.

²⁹ A. Veress, *op. cit.*, V, p. 78—82; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 126—127.

mitropolitul a cheltuit 1 000 de galbeni pe arme și alte instrumente" și a împărțit oamenilor 260 kible de grâu. A trimis și după mitropolitul Adrianopolului, care a venit și el la Tirnova unde a stat 20 de zile. Rally auzise și el de unele tratative de pace și de aceea îi scrie lui Mihai să nu se lase ademenit „de cuvintele frumoase ale turcilor” și să apeleze la împăratul musulilor. Bulgarii de aci sînt în așteptare și își reînnoiesc credința lor față de Mihai³⁵. Într-o altă scrisoare trimisă a doua zi tot din satul Armelin, Rally îi arăta lui Mihai că aici (adică în Balcani) „toată creștinătatea este aplecată către Măria Ta”, așa cum o va dovedi și la judecata din urmă... „Nu scriu Măriei Tale aceste rînduri — afirma mitropolitul — ca să-mi trimiți bani sau alte daruri, ci conștiința mea mă silește la aceasta ca să servesc de acum înainte Măriei Tale³⁶. Pregătirile de răscoală ale bulgarilor au fost atît de înaintate, la începutul anului 1597, încît, profitînd și de neînțelegerile de la Constantinopol, unde s-a crezut un timp că sultanul ar fi murit în război, se pare că s-a încercat o răscoală de mici proporții. Aceasta o afirmau un trimis al lui Mihai și cîțiva soli bulgari, sosiți la Alba Iulia puțin înainte de 24 februarie 1597. Ceea ce este sigur este această strînsă înțelegere între Mihai și bulgari, de care știa și cancelarul polon Zamoisiki în mai 1597 și pe care o confirmă și rapoartele diplomatice³⁷. În legătură cu această înțelegere a fost și planul lui Mihai de a uni Bulgaria de nord cu Țara Românească. Astfel, de la Alba Iulia, la 27 mai 1597, un om al cardinalului Cinzio Aldobrandini îi comunica acestuia la Roma, în cea mai mare taină, o știre pe care o deținea de la Ștefan Josika. Împăratul Rudolf își dăduse consimțămîntul ca în cazul în care Sigismund va renunța la tronul Transilvaniei, această țară să-i revină lui Mihai. În acest caz voievodul român care era în bune legături cu bulgarii ar putea face unirea Transilvaniei cu Țara Românească și cu Bulgaria, ultima urmînd să se răscole sub conducerea lui³⁸. Această știre, foarte puțin valorificată pînă acum de istorici, nu a fost un zvon vag sau o simplă idee trecătoare. Două luni mai tîrziu, la 20 iulie 1597, Ștefan Josika scria că Mihai Viteazul trebuie să prade Bulgaria și teritoriile ce se întind pînă la munții Balcani pregătînd astfel o piere de necrezut oștirii dușmanilor, pagubă și groază imensă la Constantinopol, în toată Grecia, ba chiar și în Asia³⁹. Aceasta deoarece, așa cum scria Erich Lassota, la 14 septembrie 1597, împăratului Rudolf, „creștinii din Bulgaria și din alte părți de peste Dunăre îl așteaptă cu cerere mare și îl îndeamnă în fiecare zi, ba îi trimit și scrisori de blestem că zăbovește atît de mult”⁴⁰. Mihai

însă nu avea armata necesară și își dădea seama la finele lui septembrie că o campanie în Bulgaria s-ar putea face abia la începutul iernii. Dar încă de acum, din septembrie, așa cum se vede din scrisorile lui Erich Lassota către Rudolf II, Mihai cerea împăratului bani „pentru o oaste de două mii de oameni, deoarece avea o înțelegere cu mitropolitul din Bulgaria”. După cele ce îi scrisese domnitorul român, Rally ar fi avut gata 30 000 de oameni. Mihai Viteazul voia să treacă Dunărea îndată ce va îngheța, cu cei 2 000 de oameni ai lui, în speranța „de a dobîndi cu concursul locuitorilor aceea țară pînă la munții Balcani”. Depins cu unele exagerări (și aici era clar că Rally nu putea „avea gata” 30 000 de oameni — ci era vorba să-i răscole la sosirea lui Mihai), domnitorul Țării Românești voia întîi să trimită pe cineva să vadă care era situația reală pentru a nu fi cumva înșelat. În acest scop s-ar fi luat bulgarilor un jurămint solemn⁴¹. Din cele de mai sus rezultă clar că Mihai era în corespondență cu Dionisie Rally și că planul de a uni Țara Românească cu Bulgaria, dintre Dunăre și Balcani era mereu prezent în gîndul lui.

Desigur, toate pregătirile bulgarilor nu au putut fi păstrate multă vreme în taină și turcii l-au bănuit în primul rînd pe Rally. Chemat la Constantinopol de sultan printr-un ceaș special, mitropolitul Dionisie Rally reușește să scape cu ajutorul tuturor orășenilor din Tirnov. Sultanul a repetat încă de două ori porunca, dar Rally, dînd turcilor trimiși să-i aducă 160 000 de aspri și cadului din Tirnov 400 de taleri, reușește să scape. Cînd pentru a patra oară trimiși sultanului vin, mitropolitul stă ascuns la Tirnov 18 zile, după care, probabil în octombrie 1597, reușește să fugă la Mihai Viteazul, devenind unul dintre consilierii lui⁴².

Chemări peste Dunăre îi adresau lui Mihai și sîrbi. Cei din Herțegovina se ridicaseră în 1597 sub conducerea voievodului Grădan dar fuseseră învinși. Cronicarul Baltazar Walter afirmă că era de față cînd la 6 octombrie 1597 soli trimiși de sîrbi au venit la Mihai cerîndu-i să treacă Dunărea, deoarece 10 000 de oameni de diferite neamuri, care au ocupat cetățile Kladova și Vaschița, l-ar aștepta ca să-i conducă la luptă. Desigur și de astă dată cifra era exagerată de soli⁴³. Tot în acest an Atanasie, patriarhul de Ohrida, care în urma răscoalei din Epir, se refugiase în Italia, îi scria lui Mihai cerîndu-i ajutor.

În noiembrie 1597 planul de luptă se amplificase. Astfel, la 21 noiembrie 1597 Mihai scria între altele împăratului Rudolf că în iarnă, dacă i se dă ajutorul cerut, va trece Dunărea cu toate forțele de care dispune și va prăda țara turcilor cucerind cetățile. Dacă ar avea însă 4 000 de ostași buni, ar încerca un lucru

³⁵ Hurmuzaki, vol. XII, p. 290, 291.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*, vol. III, partea a II-a, p. 258.

³⁸ A. Veress, *op. cit.*, V, p. 67—68. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 155.

³⁹ N. Iorga, *op. cit.*, p. 225; Hurmuzaki, vol. XII, p. 310.

⁴⁰ A. Veress, *op. cit.*, V, p. 95, N. Iorga, *op. cit.*, p. 227.

⁴¹ *Ibidem*, p. 99, *Ibidem*, p. 227.

⁴² Hurmuzaki, vol. XII, p. 565.

⁴³ Cronica lui Baltazar Walter. *loc. cit.*, p. 45—46

și mai mare și anume ar merge pînă la Constantinopol⁴⁴.

În decembrie Mihai era hotărît să treacă peste Dunăre cu atîta oaste cîtă avea. Din nefericire însă, din lipsă de bani, fu silit pe dată să licențieze o parte dintr-însa, menținînd doar pe sîrbi și pe cazaci. Însă și oastei căreia îi dăduse drumul, el îi ceru să fie gata, pentru ca îndată ce va îngheța Dunărea să și treacă în Bulgaria. Între timp se înrolau în oastea lui Mihai mulți bulgari de peste Dunăre. Turcii erau în alarmă. O vizită a domnitorului la Craiova, cu prilejul nunții banului Mihalcea, a produs spaimă la Vidin unde se zvonise că voievodul va trece acolo cu patruzeci de mii de oameni. Dar în acel an Dunărea n-a înghețat și nici în ianuarie 1598, cînd Mihai se gîndea s-o treacă pe la vărsarea Oltului nu a putut-o face, așteptînd zadarnic prinderea sloiurilor.

Mihai Viteazul i-a declarat lui Rudolf că dacă va trece Dunărea cu 10—12.000 de oameni, „toate națiile ce locuiesc pînă la Constantinopol, adică bulgarii, sîrbi, albanezii ș.a., scribiți de robia turcească vor înlătura pe orice turc din mijlocul lor, în care scop el păstrează la dînsul ca zălog și chează pe fiii celor mai de seamă frunțași ai acestor popoare”⁴⁵. Cele de mai sus arată nu numai dorința de luptă a lui Mihai, dar și faptul că unii frunțași și-au trimis familiile sau copiii în Țara Românească. Știm că la curtea lui Mihai se afla Dionisie Rally. Acestuia comisarii imperiali îi dau o proclamație în limba greacă, în care se scria că atunci cînd peste Dunăre, în Bulgaria, vor vedea steagurile lui Mihai, toată Macedonia și chiar Grecia se vor ridica să înlătore jugul tiranului. Se pare că Rally a afirmat, exagerînd bineînțeles, că în acest caz se vor ridica în cîteva zile 200.000 de oameni, Constantinopolul însuși putînd fi amenințat⁴⁶.

Îndată după încheierea tratatului cu împăratul Rudolf al II-lea Mihai se gîndea să reia luptele cu turcii. De altfel, sultanul, aflînd de această înțelegere a lui Mihai, a deschis el însuși ostilitățile. Pașa de la Silistra trece în Țara Românească, dar este înfrînt. După această victorie Mihai însuși, la 10 septembrie 1598 trece Dunărea la Nicopol. A ales desigur acest punct deoarece voievodul era în legătură cu bulgarii, care se pregăteau de doi ani de răscoală și-l chemaseră mereu. Într-adevăr aici se făcuseră unele pregătiri. În fruntea răscoalei se aflau fruntașul bulgar Todor Balina de la Nicopol, Dionisie Rally, mitropolitul Tîrnovei (dar numai pînă în octombrie 1597 cînd trecuse Dunărea la Mihai) și negustorii Pavel Georgevici și frații Sorkocevici din Dubrovnik. Stabilit cu casa sa comercială la Provadia și locuind în Bulgaria 15 ani, Pavel Georgevici era convins că, după strălucitele victorii ale lui Mihai, venise, în sfîrșit, timpul ca bulgarii să se răscole.

După pregătirile diplomatice făcute (solii la Rudolf II, Sigismund Bathory și mai cu seamă la Mihai Viteazul, cu care Rally fusese în corespondență) se trecuse la oarecare organizare. Balina a acționat în regiunea dintre Nicopol și Balcani, cîștigînd prin preoții satelor mai ales cîteva așezări dinspre munți. La Nicopol Balina convinsese 40 de frunțași ai orașului și 20 de preoți, toți urmînd să-l ajute pe Mihai să cucerască orașul. La Tîrnovo Balina avea alți 40 de frunțași, Pavel Georgevici făcuse oarecare pregătiri la Varna, Șumen și Plovdiv, iar frații Sorkocevici la Tîrnovo și Ruse. Se conta desigur și pe legăturile pe care le avusese mitropolitul Dionisie Rally cu Teofan episcopul de Lovci, cu Ieremia mitropolitul Rusciukului și cu mitropolitul Spiridon, a cărui eparhie se afla la sud de Balcani. Răsculații erau siguri că împăratul Rudolf le va trimite 2.000 de călareți și 4.000 de pedestrași pecum și ajutoare bănești. Toate acestea rămăseseră însă simple promisiuni. Singurul ajutor a fost trecerea lui Mihai Viteazul cînd probabil răscoala a izbucnit la Nicopol și poate și în alte locuri neatestatate documentar. După ce voievodul român a ocupat orașul, care după afirmația sa avea șase mii de case și după ce a înfrînt trupele celor două pașale, Hafiz și Caraiman, ultimul fiind ucis, s-a trecut la asediul cetății, la care însă s-a renunțat după trei zile, din lipsă de muniții. În acest timp căpitanii săi au făcut incursiuni adînci în teritoriul bulgar. Mihai însuși a pornit spre Plevna și Vrața și, după cum arată izvoarele, ca și după propriile sale afirmații, a mers: „10 zile de la Dunăre pînă la munți și iar de la munți pînă la Dunăre, ucigînd cîți dușmani puteam. Și pe cîți creștini i-am aflat, i-am făcut pe toți să treacă în Țara Românească împreună cu familiile, avuții și vitele lor”⁴⁷.

Desigur toate aceste acțiuni ale lui Mihai — în primul rînd mutarea populației creștine-erău determinate mai ales de motive militare. Mulți dintre bulgarii răsculați, sau nu, ca și din cei din satele cu organizație militară puteau fi înrolați în armata sa, ceea ce s-a făcut. În ceea ce privește uciderea populației musulmane de care se vorbește mai jos — este vorba de satele de iuruci și akingii, care formau armata auxiliară otomană. Acțiunile lui Mihai au dus la o scădere a acestei populații musulmane în Bulgaria, micșorînd astfel posibilitățile militare ale turcilor. De asemenea, se reducea foarte mult baza economică necesară expedițiilor turcești la nord de Dunăre. În această campanie Mihai a cucerit Plevna, Rahova, Vrața, Florentinul și Vidinul, care avea 12.000 de case și unde „i s-a închinat toată sîrbimea”⁴⁸ (adică populația bulgară și sîrbă), după care s-a îndreptat spre Cladova. Mihai Viteazul a rămas în aceste părți ale Bulgariei apusene și Serbiei răsăritene timp de șase săptămîni. Între Dunăre și Balcani” pînă la Sofia — scrie Mihai arhi-

⁴⁴ A. Veress, *op. cit.*, V, p. 118; N. Iorga, *op. cit.*, p. 228.

⁴⁵ Hurmuzaki, vol. XII, p. 361, N. Iorga, *op. cit.*, p. 264.

⁴⁶ Hurmuzaki, vol. XII, p. 370.

⁴⁷ *Luptele lui Mihai Viteazul...*, p. 23; v. și *Istoria na Bălgaria*, I, p. 273.

⁴⁸ *Istoriile domnilor Țării Românești*, ... p. 76.

ducelui Maximilian — am ars două mii de sate și pe cei de acolo, care erau creștini sau bulgari, mari și mici — după socoteala mea 16 000 de suflete — cu toată averea lor i-am dus peste Dunăre. Și celor mai săraci le-am dat pretutindeni, în țărișoara mea, unde s-a putut, atîta loc ca să-și poată agonisi hrana”⁴⁹. Ar fi mers — spune Mihai — și mai departe, pînă la Adrianopol, dacă ar fi avut artilerie și dacă n-ar fi fost împiedicat de Sigismund Bathory, reîntors iarăși în Ardeal⁵⁰. Și cronicarul maghiar, Szamoszközi scrie că, dacă domnul ar fi avut numai 10 000 de oameni (avea doar 6 500) ar fi putut merge neîmpiedicat pînă la Țărigrad⁵¹. Probabil acum s-au răscolat și bulgarii de la Tîrnovo și din alte locuri. Răscoala nu a fost însă pregătită temeinic. După cum se vede, Rally și ceilalți frunțași s-au bazat mai ales pe cîțiva negustori și clerici fără să cîștige largile mase țărănești, singurele care ar fi reușit să continue lupta pe care o începuse Mihai. Se pare însă că la Tîrnovo răscoala a reușit, un izvor vorbind chiar de proclamarea ca țar al Bulgariei eliberate a lui Șişman al III-lea, care se dădea drept urmaș al vechii familii domnitoare⁵². Dar în timp ce Mihai se afla în părțile apusene ale Bulgariei, turcii au reușit ușor să înlăture diferitele răzmerițe locale.

La rîndul său Mihai, înșelat de Sigismund că Oradea ar fi căzut sub loviturile turcilor, a fost nevoit să se întoarcă⁵³ și aceasta a dus înfrîngerea tuturor mișcărilor din Bulgaria.

Reîntors în țară și văzînd că a fost înșelat în privința căderii cetății Oradea, Mihai face alte incursiuni peste Dunăre. Printre acestea, după știri din Viena sosite la Veneția, domnitorul pătrunsese la finele lui decembrie 1598 pe o distanță de 100 mile în interiorul Bulgariei, urmărind pe Mehmed Satîrgi pașa, care se întorcea din Transilvania. Acțiunile sale au continuat și în 1599, atunci cînd turcii din Silistra l-au atacat. După ce aceștia au fost respinși de o oaste a lui Mihai „condusă de un căpitan din neamul Paleologilor”⁵⁴, voievodul trece Dunărea și îi atacă în Bulgaria, la Rusciuk, Vidin și în alte locuri. Nu insistăm asupra campaniilor din Dobrogea, asupra capturării unor galere pe Dunăre și a altor lupte cu turcii și tătarii. Menționăm doar că bătăliile au durat pînă spre sfîrșitul verii, deoarece de o nouă incursiune pînă spre Sofia se afla la începutul lunii septembrie 1599 la Veneția. Poate că acțiunile sale ar fi fost și mai îndrăznețe dacă voievodul ar fi știut că în acest an Imperiul otoman se afla într-o situație grea din cauza marilor răscoale țărănești din Asia Mică și mai

ales dacă situația din Transilvania nu s-ar fi complicat din nou. De aceea, Mihai primi pacea cu turcii la 6 octombrie 1599, dată de la care își îndreaptă privirile spre Moldova și Transilvania făcînd pentru prima dată unitatea națională a poporului român.

Formarea statului român unitar trebuia să constituie o premiză a luptei antiotomane. Dacă moartea năpraznică a lui Mihai l-a împiedicat s-o continue, campaniile sale în sudul Dunării au însoțit foarte mult mișcarea de eliberare a popoarelor balcanice. Dacă bulgarii s-au răscolit în 1598, în 1599 patriarhul Atanasie al Ohridei ca și alți clerici greci se adresează lui Mihai⁵⁵. În Grecia se pregătea o răscoală și se cereau ajutoare⁵⁶, cîțiva frunțași care se adresa lui Filip al II-lea regele Spaniei, aminteau în scrisoarea lor de Mihai Viteazul care venise asupra turcilor pînă spre Adrianopol și îi speșia atît de mult pe aceștia încît se gîndeau să treacă în Asia. Lupta de eliberare a popoarelor balcanice a continuat și după moartea lui Mihai Viteazul, pe care nimeni nu vroia s-o creadă. Astfel în Muntenegru oastea turcească venită pentru a impune plata haraciului a fost respinsă în anul 1604.

Victoriile lui Mihai Viteazul l-au făcut cunoscut în întreaga Europă, numele său bucurîndu-se de stimă și admirație. Bineînțeles, în Peninsula Balcanică, unde s-au desfășurat cele mai multe din acțiunile lui antiotomane, figura, lupta și victoriile sale au avut ecoul cel mai mare.⁵⁷

MIHAI VITEAZUL ÎN DOCUMENTE TURCEȘTI

În arhivele noastre și mai ales în cele străine se păstrează un mare număr de documente istorice, care reflectă evenimentele din timpul domniei lui Mihai Vodă Viteazul, caracterul și importanța lor internațională. Este vorba, în special de răscoala țărilor române, împotriva dominației otomane, de victoriile lor împotriva oștilor turcești și ale altor puteri străine din sud-estul și centrul Europei, precum și de unirea Țării Românești, Transilvaniei și Moldovei

⁴⁹ Vezi scrisoarea lui Mihai către ducele ducele Maximilian, la Hurmuzaki, vol. XII, p. 411.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 400—401.

⁵¹ I. Crăciun, *Cronicarul Szamoszközi și însemnările privitoare la români* (1566—1608), Cluj, 1928, p. 112—113.

⁵² *Istoria na Bălgaria*, I, p. 273—274.

⁵³ Vezi *Cronica lui Selaniki*, în „Cronici turcești”... publicate de M. Gubogiu, I, București, 1968, p. 391—392.

⁵⁴ Al. Ciorănescu, *Documente privitoare la istoria românilor culese din arhivele de la Simancas*, București, 1940, p. 139, Hurmuzaki, vol. XII, p. 426.

⁵⁵ N. Milev, *Ohridskiiat patriarh Atanasii i skitaniiata mu v ciujbina* (1595—1615), în „Izvestia na Istoriesko druhestvo”, Sofia, V, 1922, p. 113—128; Hurmuzaki, vol. III, partea a II-a, p. 307; vol. XII, p. 420—421.

⁵⁶ Hurmuzaki, vol. XII, p. 307—308. Vezi memoriul la Al. Ciorănescu, *op. cit.*, p. 172—176.

⁵⁷ N. Hodoș, *Vitejiile lui Mihai Vodă apreciate în apus*, București, 1913; C. Güllner, *Faima lui Mihai Viteazul în apus*, în „Analele Institutului de istorie națională”, VIII, Cluj, 1939—1942, p. 123—196; M. P. Dan, *Știri privitoare la Mihai Viteazul în cîteva broșuri germane*, Cluj, 1945; D. Russo, *Studii istorice greco-române*, I, București, 1939, p. 105—107, 152—156; Al. Iordan, *Mihai Viteazul în folclorul balcanic*, București, 1936.

sub sceptrul viteazului voievod, eroul martir de pe Cîmpia Turzii¹.

În tot ce s-a scris despre Mihai Viteazul istoriografia română suferă de lipsa izvoarelor turcești, neaccesibile istoricilor noștri².

Cu ocazia cercetărilor noastre în Turcia în arhivele și bibliotecile orașului Istanbul am găsit documente privitoare la epoca lui Mihai Viteazul. Cele mai multe se păstrează în *Condicile afacerilor importante* cunoscute sub denumirea de *Mühimme defterleri* (abr. *Müd*) din Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri (Başbakanlık Arşivi) care se află în orașul amintit. Ele sînt *firmane* sau *hökimuri*, porunci împărătești emise de sultanii Murad al III-lea (1574—1595) și Mehmed al III-lea (1595—1603) unele adresate direct lui Mihai Viteazul în diverse probleme de stat. Aceste porunci turcești păstrate sub formă de copii sau mai bine zis duplicate, se găsesc amestecate cu alte documente referitoare la alte țări în condicile *Mühimme* înregistrate sub numerele 70, 71, 72, 73 și 74 privind anii: 1592—1597 (1001—1004 H)³.

O altă categorie de izvoare care cuprinde informații despre Mihai Viteazul o constituie

¹ Cele mai multe dintre aceste documente culese din arhivele marilor centre europene și publicate în monumentală colecție Eudoxiu-Hurmuzaki (*Documente privitoare la istoria românilor*, supl. I, vol. I, București, 1886; supl. II, vol. II de Ion Bogdan și I. Skupieski, București, 1895, *Acte relative la războaiele și cuceririle lui Mihai Viteazul*, de N. Iorga, București, 1903) au creat o bază temeinică pentru întocmirea unor monografii istorice consacrate figurii lui Mihai Viteazul între care amintim: I. Sirbu, *Istoria lui Mihai Viteazul, domnul Țării Românești*, București, vol. I, 1904 și vol. II, 1907; N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, București, vol. I—II, 1935; P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, 1936. În această privință merită o mențiune specială cartea lui Ilie Corfuss, *Mihai Viteazul și polonii*, Edit. Imprimeria națională, București, 1938, temeinic fundamentată pe noi izvoare istorice din arhivele polone. Studii privind diverse aspecte ale domniei lui Mihai Viteazul și ale relațiilor lui cu unele popoare din sud-estul Europei s-au scris încă de mult. Cf. și C. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, Edit. Albatros, București, f. an. p. 381—382.

² Este meritul lui N. Bălcescu care cu ocazia pribegiei sale la Paris a copiat fragmente întinse dintr-un manuscris turcesc tradus în limba franceză de orientalistul Antoine Gallant (m. 1715) și conservat în Biblioteca Națională din Paris. Acest manuscris turc, atribuit lui M. Na'ima (m. 1716) a constituit izvorul de bază pentru ceea ce a scris N. Bălcescu despre relațiile lui Mihai Viteazul cu turcii. Însuși M. Na'ima recunoștea că manuscrisul, pînă la 1655, a aparținut lui Sarîh ül-Menarade (sau Menaroğlu) Ahmed efendi. Cf. recenziia noastră despre Na'ima tarihi, ediția Z. Danişman, (Istanbul, 1967—1969), 6 vol., în rev. „Istorie-archeologie”, vol. VIII, 1971, p. 264—280. Mai tîrziu și P. P. Panaitescu în op. cit., p. 108—127 s-a bazat pe același izvor narativ, dar în versiunea engleză, a lui Ch. Fraser, *Annals of the Turkish Empire from 1591 to 1659 of the Christian aera*, by Naime, translated from the Turkish by Charles Fraser, vol. I, London, 1832, XVIII + 467 p. Abia în ultimul deceniu, istoriografia noastră a pășit la publicarea unor fragmente din cronicile turcești care în parte privesc și domnia lui Mihai Viteazul. Cf. Mihail Guboglu, Mustafa A. Mehmet, *Cronici turcești privind țările române*, vol. I, Edit. Acad. R. S. România, București, 1966, 562 p. Mihail Guboglu, *Cronici turcești privind țările române*, vol. II, Edit. Acad. R. S. România, București, 1974, 542 p. + facs.

³ Cf. Midhat Sertoğlu, *Muhteva Bakimindan*

colecțiile de telhis'uri, adică rapoarte vizirale, în care marii viziri expun sultanilor situația țărilor române, de obicei din punct de vedere militar și politic. Ele poartă rezoluțiile sultanilor asupra măsurilor ce urmau a fi luate în diferite situații.

Documentele pe care le dăm publicității * din categoriile amintite mai sus, relevă iminența răscoalei antiotomane a Transilvaniei, Țării Românești și Moldovei⁴ în anii 1592—1593, numirea unui personaj, greu de identificat, Mihaloğlu Derviş, ban al Țării Românești și în funcția de ban al Moldovei⁵, poruncile pentru trimiterea tributului la Poartă, restituirea banilor împrumutați de datornicii din Țara Românească demnitarilor Porții⁶, expedierea cerealelor, animalelor și a altor provizii necesare întreținerii Curții împărătești sau oștilor otomane în campanie.

În altă ordine de idei au fost cuprinse în prezentul grupaj de documente firmame adresate contemporanilor lui Mihai Viteazul, principelui Transilvaniei Sigismund Báthory și domnilor Moldovei Aron Tiranul și Ștefan Răzvan care ne dezvăluie știri privitoare la situația și poziția țărilor române în contextul evenimentelor ce se desfășurau la sfîrșitul secolului al XVI-lea în această parte a Europei sau la relațiile țărilor române cu austriecii, cazacii, polonii și tătarii.

Publicarea acestor documente va aduce mai multă lumină asupra domniei lui Mihai Vodă Viteazul, în general, și asupra relațiilor sale cu turcii, în special.

MIHAIL GUBOGLU

Başveket Arşivi (Conținutul Arhivei Președinției Consiliului de Miniștri), T.T.K. Basimevi Ankara, 1935, p. 17—18. Nu avem o evidență exactă a conținutului condițiilor nr. 74 cu firmame dintre anii 1595—1597 (1004—1005 H) care privesc și domnia lui Mihai Viteazul. Tot la Başbakanlık Arşivi se păstrează colecția *Fekete Tasnifi* cu cca. 5.000 documente dintre care 250, microfilmate deja pentru D.G.A.S., se referă la istoria țărilor române între anii 1520—1620.

* Am urmat, ca metodă de editare a textelor turcești cu caractere arabe, scris sub raport paleografic în tipurile *kırma-divani* sau *neshi*, transcrierea lor în alfabetul turc modern. Alături de transcriere au fost date traduceri. Textele sînt însoțite de note explicative.

Spre deosebire de firmamele originale, duplicatele lor transcrise în aceste condiții au o datare specială, dublă, purtînd ziua, luna, anul emiterii, precum și data înmînării, cu numele și rangul celui care trebuia să le ducă la destinație. Tot deasupra textelor, se observă frecvent însemnări ca „yazıldı” adică „s-a scris”, mai puțin frecvent se înfățișează expresia persană: „Kyid şod”, adică: a fost înregistrat (firmanul).

* Credem că arzul marelui muftiu Bostanzade Mehmed efendi precedea masacrarea ienicerilor la București, iar informațiile pe care le conține au contribuit la mazălirea și surghiunirea, la Alep, a lui Alexandru cel Rău și la numirea lui Mihai Viteazul ca domn al Țării Românești.

⁵ Vezi notele, 14, 15 de la documentele 2 și 3.

⁶ Printre cei care aveau bani împrumutați era și marele sfetnic și dascăl al sultanului, cunoscutul istoriograf Sadeddin Hogeia efendi. Socotim că din dispoziția lui Mihai Viteazul banii au fost adunați și restituiți învătățului. Așa se poate explica faptul că la 6 aprilie 1596 dascălul împărătesc a susținut în divanul viziral arzul lui Mihai Viteazul și al boierilor munteni în ciuda atitudinii ostile a marelui muftiu Bostanzade Mehmed efendi.

1

<1592—1593/1001 H> Raport prin care marele muftiu Bostanzade Mehmed efendi, adresându-se sultanului Murad al III-lea, îi semnala răscala iminentă a țărilor române și cere măsuri de pază și apărare pentru Țara Românească și Moldova.

<7>* ...Telhis-Mufti Efendi <8> Sultan Murad'a gönderdiği arzi' dir : Serir-i a'lâya — a'lâhu <9> mevlâhu — arz olunur ki, dün gece Erdel elçisi gıybet eylemiş; ne aceb ki <10> etrâf ve cevânibe âdemler sal'nup bulunursa s'ay olunmaya anun kararı delâlet eder ki, Erdel âsi ola; işidilen dahi bu idi <11> ki Macar kralı ile ittifak etmiş ola. Geçende ol cânibden kız almıştı, men' <12> olunmak gerek deyü 'arz etmişdüm, kimse mukayyed olmadı. Erdel isyan <13> edicek Eflâk ve Boğdan dahi isyan edicekeldür, tedârûki şimdiden görülmek <14> lâzımdur. Bu hususlar pâdişâhum bi'z-zât mukayyet, olmak gerekdür. Memleket-i <15> islâm hıfzı pâdişâhumun vazifesidir. Eflâk ve Boğdan taraflarına <16> muhâfaza için bir mikdâr leşker lâzımdur, ihmâl devâ degüldür. Egerçi böyle <17> husûslara nice kerre <18> 'arz eyleydük, niçe kerre islâm memleketi hıfzı lâzımdur <19> ve pâdişâhumun dîn ü devletini kayırmak bize lâzımdur. Bu husûs lara niçe kerre <20> 'arz eyleydük. niçe kerre cür' etler etdük, mesmûc' olmadı. Niğün ahvâl 'arz etmezsiniz, deyü <21> du'âcinuza i'tirâz buyurulur neye kabul buyurulmaz? Emr ü fermân halife-i Rahman <22> hazretinündür.

...Merhûm ve mağfûr Sultan Murad hazretlerinin cevâb-i şerifleridir.

Sizün Kelâm-ı makbûlünüz her vechile pesendide-i fuâdimuzdur hemen ilkâ-i mâfi's-samedden fâriğ olmanız kudret-i mevlâyadır zuhûr eden her neyse temân ola.

Bibl. Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul, fond Revan, Mss. nr. 1303, fol. 22 r—22 v. Scris neshi, Ed. în transcriere latină (turcă modernă) Cengiz Orhonlu, *Osmanlı tarihine ait Belgeler Telhisler* (Documente privind istoria otomană. Rapoarte vizirale) (1597—1607). İstanbul, 1970, p. 1—2, nr. 2. (Arh. St. Buc., colecția Microfilme Turcia, rola 51, c. 583 II—584 I). Text și traducere Mihai Maxim, *Culegere de texte otomane*, nr. 11, fasc. I, București, 1974, p. 68—71.

* Cifrele din paranteze reprezintă numărul rindului.

Traducere :

Telhis¹-Arzul² lui Mufti efendi³ trimis sultanului Murad⁴ :

¹ Telhis — raport succint al marelui vizir prezentat sultanului spre a-i obține permisiunea în anumite probleme. Domnii români erau numiți sau destituiți numai prin telhis. Formele de *telhis* și *telhis* se întîlesc în vechile texte istorice românești (cf. Lazăr Săneanu, *Influența orientală asupra limbii și culturii române*, II, idem, *Vorbe istorice*, București, 1900, p. 117).

² Arz — cerere, jalbă, a intrat și în limba română.

Cu voia lui Allah, se prezintă arz la înaltul tron că ieri noapte solul Transilvaniei⁵ ar fi adus vorbe rele; este foarte surprinzător că rezezindu-se oameni în toate părțile aceștia s-au străduit și au făcut dovadă despre hotărîrea aceluia ca Transilvania să se răscuale. De asemenea, ceea ce s-a auzit este aceasta⁶ că, ar fi făcut înțelegere cu craiul maghiar⁷. Nu demult, cînd luase <în căsătorie> o fată din acele părți⁸, eu făcusem arz că să fie oprit, dar nimeni n-a dat atenție acesteia. Deci, Transilvania se va răscuala, Țara Românească și Moldova se vor răscuala și ele și este necesar să se facă pregătiri încă de pe acum. Chiar padișahul meu trebuie să aibă grijă de aceste treburi. Paza țării islamice⁹ este datoria padișahului. Pentru paza părților Țării Românești și Moldovei este necesar un număr de oști, neglijența nu este admisă. Desigur, vă amărim cu aceste treburi și cu jalba, dar ce să facem, țara islamului trebuie să fie păzită, împărăția¹⁰ și credința padișahului trebuie să fie ocrotite, păzite de noi. De multe ori am prezentat, prin arz, aceste lucruri. De multe ori am îndrăznit, dar n-au fost auzite. De aceea, prezentăm prin arz situația zicînd că de ce pe acel care se închină pentru voi să-l refuzați, de ce să nu fie acceptat? Porunca și firmanul este al mării sale califului milostiv, răspunsul onorabil, al mării sale sultanului Murad defunctul¹¹.

Vorba voastră plăcută este oricînd în admirația și aprobarea inimii noastre: iertarea celui atotveșnic să nu înceteze, puterea este a lui Allah. Tot ce se va ivi să fie îndeplinit.

2

1592 dec. 23 (1001 Ra. 18)¹². Poruncă prin care sultanul Murad al III-lea îl numește pe Mihaloğlu Derviş ban, care slujise bine mai înainte în bănia Țării Românești, în aceeași slujbă pe lângă domnia Moldovei.

Yazıldı bâ-hatt-i Hüseyin Çelebi'nirisle.

<1> Kidvet ül-a'yan fi il-millet il mesihiyye Derviş ban tevkîc' refîc' humayun vasıl olıcak

³ Adică domnul (efendi) muftiu sau şeyhül-islâm, șeful spiritualeității mahomedane, care decidea în problemele legislației musulmane numite *şeriat*. Arzul credem că aparține lui Bostanzade Mehmed efendi (12 iul. 1593—3 apr. 1598) sau predecesorului său Bayramzade Mehmed Zekeriyâ efendi (10 mai 1592—12 iul. 1593) cf. Listele noastre în „Hrisovul”, VII, 1947, p. 87.

⁴ Murad al III-lea : 22 dec. 1574—27 ian. 1595.

⁵ În ajutorul răscualei țărilor române au fost cițiva soli la Poartă (Erdel elçisi) cf. Vencel Biró, *Erdelyi követi a Porta* (Soli ardeleni la Poartă), Cluj, 1921, 150 p.; în 1592 Sennyel Senyey Pongrac; 1593 Ravazdy György renkivüli követ.

⁶ Adică principele Transilvaniei Sigismund Báthori : mai 1581—1597 (1-a oară).

⁷ Desigur este vorba de Rudolf al II-lea, din dinastia de Habsburg, rege al Ungariei, 25 sept. 1572—25 iunie 1608 (Macar Krah).

⁸ Adică din Austria.

⁹ Adică a Imperiului otoman.

¹⁰ În text : *devlet*, care înseamnă și noroc, fericire, etc.

¹¹ Arzul și telhisul au fost copiate în *Colecția de telhisuri* după moartea acestui sultan (27 ian. 1595).

¹² Datată după data poruncii următoare, care se poate citi în loc de 18 rebi'ül-evvel (abr.=ra) și 18 zilikade (za) adică 16 aug. 1593, ceea ce nu corespunde cu datele extreme ale poruncilor împărătești din această condictă.

m'alum-ola ki bundan akdem Eflâk vilâyetinin banlığı <2> hidmetinde mecd ve mukkadem ulu' istikametün 'ahidden geimikle Boğdan voyvodahğı hidmede sana ta'in olunmuşdur <3> buyurdumki min b'ad Boğdan voyvodahğı'nın kemâl-i aman ve istikametle sen envâ' ickdâm <4> ve ihtimâmin vücûde getüresin.

Başbakanlık Arşivi, Istanbul, Mühimme defteri dica afacerilor importante), nr. 70, hûkûm nr. 231 (Arh. St. Buc., colecția microfilme Turcia, rola 22, c. 805). Document cu rectificări: scris: kirmadivani.

Traducere :

„S-a scris cu scrisul lui Hüseyn Çelebi“.

Pildă printre notabili (ayan) neamului creștin¹³ <Mihaloğlu> Derviş ban¹⁴, cînd va sosi preafinalta monogramă (tevkî) împărătească să-și fie cunoscut că mai înainte de aceasta ai slujit, potrivit angajamentului, cu glorie, măreție și sinceritate în „bănia Țării Românești“ (Eflak vilâyetinin banlığı...). De aceea ai fost numit să slujești și în voievodatul Moldovei. Am poruncit ca și de acum încolo tu să depui tot felul de eforturi și o sinceritate desăvîrșită în voievodatul Moldovei, avînd grijă de orice.

3

1593 ian. 2 (1001 rebî'ül-evvel 28). Poruncă prin care sultanul Murad al III-lea cere cadiului din Ruscuc, ca să-i expedieze legați la Poartă, prin ceașul Ahmed, pe supușii Hagioğlu Kose și pe fratele său Luca Clucer Deungiu, din județul Tîrnova, deoarece, cu ocazia mazilirii voievodului Ștefan din Țara Românească își însușiseră comori, bani și provizii.

Yazildi bâ-hatt-i Yahia efendi ve baş-defterdar M.5, fi 28 rebî'ül-evvel sene-i ahadi v-elf.

<1> Tîrnova kadisina hûkûmki halâ Eflâk voyvodası'nın ban olan Derviş sūdē-i s'adetime mektub gönderüb mukaddemâ Eflâk voyvodası olan İstifan voyvoda 'azl olundukda <2> kazâ-i Tîrnova'dan Rahvîç müslimin nâm kariyye'de sakin Hacıoğlu Kose ve karındaşı Luka ve eşıyan Klucar Deunglü nâm zimmetlerde idüb <3> ve erzâk ve nakd ve cevâhir ve meth zi kimet nakd emânet

tarikile ahkoduğumuz Ruscuk kazıyyesi ve sultan voyvoda-i rihletile tarikile <4> haber vermişlerdir voyvoda-i Eflâk ve erzâk mezbur ve mübade<r>et ve taleb ve tahsil olunmak için kaid ve bend ile sūdē-i s'adetime irsâl <5> olunmaya ahi babında hûkm-i humayyunun ağısına'arz edüb buyurdumki hûkûm şerifle Ahmed çaவுş vardukda mezburu mebdâi <6> ele getürüb'aini umur ise şerifle göndermesi lâzım olmakda bulundurub hass merhum ise çaவுşum ise kaid ve bend ile sūdē-i sa'adetime gönderesin <7> amma mühkem bend ileyh sūfle göstere gaflet ile celb eylemek eksik olmaya.

Başbakanlık Arşivi, Istanbul, Mühimme defteri, nr. 70, hûkûm nr. 239 (Arh. St. Buc., colecția microfilme Turcia, rola 22, c. 807).

Traducere :

S-a scris cu scrisul lui Yahia efendi și a primului defterdar.

Poruncă <adresată> cadiului din Tîrnovo.

Acum <Mihaloğlu> Derviş¹⁵, care este ban al voievodului Țării Românești, trimișind scrisoare la Poarta fericirii mele ne-a dat de știre că mai înainte, pe cînd voievodul Țării Românești, voievodul Ștefan¹⁶ fusese mazilit, supușii numiți Hagioğlu Kose și fratele său Luca, din satul musulman numit Rahvici, jud. Tîrnovo, după ce au rămas dator, pe cale de amanet cu merinde, provizii și comori și bijuterii și alte lucruri prețioase, lui Clucer Deungiu, s-au așezat în cadiatul Ruscuc. De asemenea și voievodul Țării Românești¹⁷ înștiințînd sultanatul a cerut în grabă 'ca, pentru însușirea merindelor de mai sus, numiții să fie trimiși legați și ferecați în lanțuri la Poarta fericirii mele. În acest sens fiind trimisă porunca împărătească am dat ordin ca, la sosirea ceașului Ahmed cu porunca împărătească, mai sus-numiții răufăcători să fie prinși, să-i cerceteze după legile șeriatului și să fie trimiși legați, cu ceașul meu, la Poarta fericirii mele. Să nu arăți neglijență, ci să-i prinzi și să-i trimiți.

4

<1593 febr. 8 (1001 cemazi ül-evvel)>¹⁸. Hatihumaiun prin care sultanul Murad al III-lea face cunoscut lui Mihaloğlu Derviş că a fost numit în slujba de bănie a domnului Alexandru cel Rău, pe lingă Poartă.

¹³ *Il-Mesihyye*, Formulă diplomatică de adresare, numită *elkap*, corespunzînd cu „inscriptio“ din diplomele latine.

¹⁴ În filele următoare ale condiții, repetîndu-se această poruncă sub nr. 443, 486 etc., se atrage atenția voievodului Țării Românești că este vorba de Mihaloğlu Derviş. Nu este exclus să fie fiul lui Mihail Cantacuzino „Șeitanoglu“, banul Andronic. Acesta, după moartea lui Iani banul (dec. 1592), unchiul lui Mihai Viteazul, fiind capuchehaia la Poartă, l-a ajutat pe Mihai să ocupe domnia Țării Românești, „fiind cel mai vrednic dintre pretenedenți“. Ne surprinde porecla sa de „Derviş Çalugărul“, ceea ce, după colegul nostru Ion Matei, care a consacrat un studiu capuchehaialelor Țării Românești la Poartă, ar fi o deformare din Andronic.

¹⁵ În această perioadă Mihai Viteazul fiind ban, oare aceasta să-i fie o poreclă acordată de turci? (vezi și nota 14 la doc. 2).

¹⁶ În original *Istefan* — Ștefan Surdul, fiul lui Ioan Vodă cel Cumplit, mai 1591 — mazilit după 15 iulie 1592.

¹⁷ Alexandru cel Rău, fiul lui Bogdan Lăpușneanu, aug. 1592 — sept. 1593.

¹⁸ Unul din firmele anterioare, din aceeași condiție, nr. 443 adresat voievodului Moldovei, are data 6 cemazi ül-evvel anul 1001 care corespunde cu 8 februarie 1593.

1001 cemazi ül-evvel 8.

<1> Kıdvet-i a'yan il-millet il-mesihyye-i Eflâk voyvodasının tevab'ından olan <2> Mihaloğlu Derviş tevki'refi humayun m'alum olaki hala Eflâk voyvodasının <3> asitane-i s'âdetimde banlık hizmetinde olan <spatîu alb> nam zimmi merd olup banlık hizmeti hali <4> ve mu'attal yerine bir mütemmin kimsene ban t'aiin olunmak lâzım olub ve sen Eflâk voyvodasının <5> teva'bından olmağla hatt-i humayunla seni ban t'aiin <6> edüp bu babda Eflak voyvodasına dahi emr-i şerifim gönderilmiştir buyurdum ki <7> vusul buldukda işbu emri celil'ül-kaderim mücibince kadimden olduğu üzere aklâme iflâka müte'allik vak'olan mesâlih ve mühimmaiyye buyurub istikâmet ile asitane-i s'âdetimde banlık hizmetinde olasız.

Başbakanlık Arşivi, İstanbul, *Mühimme defteri*, nr. 70, hüküm nr. 457 (Arh. St. Buc., colecția microfilme Turcia, rola 22, c. 826). Sus: *Mühime verildi* = „s-a dat lui Mühim”.

Traducere :

Pildă printre notabili neamului creștin, Miha-
loğlu Derviş, din suita voievodului Țării Românești,
cînd va sosi prealinala parafă împărătească
<tura'ua> să-ți fie cunoscut următoarele :

Acum, murind creștinul...¹⁹, care era în slujba
de bănie²⁰ a voievodului Țării Românești la Poarta
fericirii mele, postul de bănie a devenit vacant.
În locul eliberat fiind necesar ca cineva de încre-
dere să fie numit ca ban, și tu care ești din suita
voievodului Țării Românești, te-am numit pe tine
cu *hatt-i humayun*²¹. În acest sens a fost trimisă
și voievodului Țării Românești o ilustră poruncă.
Am poruncit ca la sosirea sublimiei mele porunci
atotputernice să slujești pașnic, așa cum se obiș-
nuiește din vechime, în aceste calemuri (*iklama* ?)²².
Deci, să fii în slujba de bănie (*banlık*) la Poarta
fericirii mele, îndeplinind cu dreptate și sinceritate
toate treburile importante.

5

<1593 mart. (1001 cemazi I-receb)>. Firman
prin care sultanul Murad al III-lea porun-
cește voievodului Țării Românești, Alexandru
cel Rău, să trimită la Poartă o sută poveri
de aspri, reprezentînd tributul țării. De ase-
menea, se cere și voievodului Moldovei,
Aron Tiranul, să expedieze, tot ca haraci,
șaptezeci de poveri de aspri.

¹⁹ Spatiu alb în text, numele decedatului nefiind completat.

²⁰ Aici — în sens de capucehaia, adică reprezentant diplomatic.

²¹ Diplomă imperială numită și *hatîşerif*, un fel de firman sau poruncă împărătească purtînd apostila sultanului lingă tura „Să se facă întocmai” (*Mücebince amel oluna*).

²² Se poate citi și *Eflaka*, în acest caz numitul trebuia să presteze slujbe în folosul Țării Românești.

<apr. 1593²³ sus> â „Yazıldı Tahritin hattı ile”.

<1> Eflâk voyvodasına hüküm ki her sene atebe-i a'liyye'me gönderülüb gelân yüz yük akçe haracin bi-kusur ola gör tedârik idüb evvel-kil'dir ki üzere yarar <2> adamların ile atebe-i s'âdetime gönderüb nevruz sultani zıkr dahil hazine'ye eylemek babında ferman-i alîşanım zuhur olmuştur buyurdumki vusul buldukda <3> te'hîr etmeyüb zıkr olunan yüz bin akçe haracin bi't-temâm v'elkemâl tedârîke idüb <4> evvelkilirdirki üzere yarar adamlarınla mu'accel südde-i s'âdetime gönderüb ferman her'avaid deyen dahil <5> hazine eyleyesin şöyleki zıkr haracin t'aiin olunan Kasıma değin gelüp dahil hazine olma'ya ve yahod <6> kusur ve noksan üzere gönderesin asla beyan olunacak özürki k'abul olmayub <7> m'uaiyyet olursan bilmiş olasin yüzaki saire kıyas eylemeyüb yüz yük akçe dahi bi-kusur ve ala-götür tedârik be-tedârik idüb v'elkülliye rahetymur yüzde nevruza değen beher-hâl dahil hazine-i eyleyesin.

Bir sureti

Boğdan voyvodasına yetmiş yük akçe haracin içün.

Başbakanlık Arşivi, İstanbul, *Mühimme defteri*, nr. 70, hüküm nr. 485 (Arh. St. Buc., colecția microfilme Turcia, rola 22, c. 833).

Traducere :

„S-a scris cu scrisul lui Tahrettin”.

Poruncă voievodului Țării Românești : Să vezi și să procu-i fără cusur suma de o sută de poveri de aspri (*yüz yük akçe*)²⁴, care se trimite în fiecare an la înaltul meu Prag. Apoi, să-i expediezi ca în trecut, cu oameni destoinici, la Poarta fericirii mele, așa încît pînă la *nevruz*²⁵ să fie gata de a intra în vistieria împărătească. În acest sens s-a emis mărețul meu firman, la sosirea căruia îți poruncesc să nu zăbovești, ci să procuri în întregime cele o sută de poveri de aspri, haraciul tău, și apoi, ca în trecut, să-i expediezi îndată cu oameni capabili la Poarta fericirii mele.

Să procedezi în așa fel încît numitul tău haraci, cel mai tîrziu pînă la Sf. Dumitru²⁶, să intre în vistierie. Să nu-i trimiți cu lipsă și nici cu vreun cusur, căci nu va fi luată în seamă nici o scuză. Să știi și să ai grijă, procedînd cu onoare să procuri și să trimiți îndată, fără nici un cusur, o sută de poveri de aspri. Acestea, cu ajutorul lui Allah atotmilostiv, pînă la *nevruz*, să ajungă la vistierie.

²³ Datat după data condicii „Mühimme” nr. 70 din rebi' I evasit cemazi II evahi 1001 (17 dec. 1592—4 mart. 1593) și după numărul poruncii.

²⁴ Yüz tc. — „povară” fiind de 100 000 de aspri înseamnă în total suma de 10 000 000 de aspri, adică 10 000 de galbeni, atît cit era haraciul Țării Românești în ajunul domniei lui Mihai Viteazul.

²⁵ *Nevruz* — începutul Anului Nou persan, adică 21 martie.

²⁶ *Ruz-i Kasım* — 26 octombrie.

O copie (*suret*) <a fost adresată> voievodului Moldovei²⁷ pentru un haraci de șaptezeci de poveri de aspri (*yettiş yük akçe*)²⁸.

6

<1593 mai (1001 receb)>. Firman prin care sultanul Murad al III-lea poruncește lui Aron Tiranul, voievodul Moldovei, ca supusul creștin Mihaloğlu Derviş, ban al Țării Românești la Poartă, să fie numit în aceeași slujbă și pentru Moldova.

<1> Boğdan voyvodasına hüküm ki halia südde-i s'adettime Eflâk voyvodası canibinden banlık hizmetinde olan <Mihaloğlu> Derviş nâm zimminin vilâyet Boğdana hak her vechile vukufi olmağın bil-fi'l dergâh m'allama'da <2> hizmetinde vilâyet Boğdan'nın dahi banlığı hizmetinde olan min b'ad firman 'alışanım sudur olmuştur buyurdumki <3> vusul buldukda emrim mücibince senin canibinden dahi banlık hizmetinde mezbur istihdam eylesesin.

Başbakanlık Arşivi, İstanbul, *Mühimme defteri*, nr. 70, *hüküm* nr. 466 (Arh. St. Buc., colecția microfîlme Turcia, rola 22, c. 833).

Traducere :

Poruncă voievodului Moldovei : Acum, creștinul numit <Mihailoğlu> Derviş²⁹, care se află în slujba de bănie din partea voievodului Țării Românești³⁰ la Poarta fericirii mele, fiind versat în toate treburile, a fost numit în slujba băniei³¹ țării Moldovei (*vilayet-i Boğdan*) de pe lângă înalta mea Curte. De azi încolo, după cum s-a emis înaltul meu firman, am poruncit ca la sosirea acestuia, potrivit cu porunca mea, să-l folosești pe mai sus-numitul și din partea ta în slujba de ban³².

7

<1593 mai (1001 receb)>. Firman prin care sultanul Murad al III-lea poruncește lui Alexandru cel Rău, vv. Țării Românești, să trimită pentru staulele împărătești 8000 de banițe de orz și pentru bucătăria împărătească 20 000 de oi.

<1> Eflâk voyvodasına hüküm ki vilâyet mezburdan istabl-i 'amirem içün <2> sekiz bin müd arpa ve mutbah-i 'amirem içün <2> yirmi bin koyun göndermeğe müte'ammid olmuştı imdi zikr olunan arpa ve koyunu bi kusur ve eksük tedarük idüb <3> vakidi ve temami ile

²⁷ Aron Tiranul, 18 sept. 1592—24 apr. 1595.

²⁸ Adică 7 000 000 de aspri.

²⁹ Mihaloğlu Derviş, era folosit la Poartă după moartea lui Iani (dec. 1592) în calitate de capuchehaie.

³⁰ Alexandru cel Rău.
³¹ Aici, bănia are sens mai mult de capuchehaie (Banlık).

³² Adică, reprezentant diplomatic, capuchehaie.

dergâh m'allama göndermek babında müekkid firman 'alışanım sadır olmuştur büyürdüm- <4> ki vusul buldukda bu babda asla te'hîr ve'özer eyle me ve'elkaddema mahud olduğun sekiz bin müd arpa ve yirmi bin koyunu <5> bi'l-temâm tedarük idüb ber vecih ist'acal dergâh-i m'allama <6> gönderesin hususi mühimmat olanlar dandir ihmâl ve sâhileden bi-gayet hazer eylesesin şöyleki nişani gelüb zikr olunan mikdar arpa ve koyun <7> südde-i s'adettime gelüp vasıl idi bi külli müstevelî ve begayet olursan ona göre mukaiyyed olub şimdiden tedarük <8> te-hîr etmeyüb t'aiin olunan mikdârî arpa ve koyunu bi kusur ve idüb vakti ve zemani gelduğı te-hîr etmeyüb ve isal eyliyesiz eksük südde-i s'adettime irsal ve isal eyliyesiz.

Başbakanlık Arşivi, İstanbul, *Mühimme defteri*, nr. 70, *hüküm* nr. 487 (Arh. St. Buc., colecția microfîlme Turcia, rola 22, c. 832). Datat după documentul precedent.

Traducere :

Poruncă voievodului Țării Românești : Tu te-ai angajat să trimiți din țara de mai sus, în fiecare an, câte opt mii de banițe³³ de orz pentru staulele mele împărătești (*istabl-i' amirem içün*) și un număr de douăzeci de mii de oi pentru bucătăria mea împărătească (*mutbah-i 'amirem içün*). Deci, acum a fost emis înaltul meu firman în sensul ca sus-numita cantitate de orz și numărul de oi să fie procurate fără lipsă și cusur și să fie trimise în întregime, și din timp, la înalta mea Curte. La sosirea acestuia, am poruncit în acest sens ca să nu ai nici o întârziere și nici un pretext, ci, după cum te-ai angajat în trecut, să procuri în întregime, opt mii de banițe de orz și douăzeci de mii de oi pe care să le trimiți într-un chip cât mai grabnic la înalta mea Curte. Treaba fiind dintre cele mai importante, să fii foarte precaut și să te abții de la neglijență și nepăsare. Astfel ca la sosirea acestui senin³⁴ să expediezi numitele cantități de orz și oi la Poarta fericirii. Să ai foarte mare grijă și să le procuri toate încă de pe acum. Să nu zăbovești, numita cantitate de orz și de oi să vină din timp, să le trimiți îndată și să le expediezi fără lipsă la Poarta fericirii mele.

8

<1593 august—septembrie (1001 zilhicce)>. Poruncă prin care sultanul Murad al III-lea comunică lui Alexandru cel Rău, domnul Țării Românești că a fost înălțurat de la domnie. Îi poruncește să meargă îndată cu oamenii și poverile sale la Galipole și de acolo direct la Alep, unde să stea un timp oarecare.

<1> Kidvet-i ümera-i il millet il-meshiyye ümdet-i kübera-i et-taife en-nusranie <2> Eflâk voyvodası

³³ Müd tc. — unitate de măsură pentru cereale echivalând cu o baniță sau demirle.

³⁴ Adică diplomă imperială prevăzută cu semnul *tugra* numit și *nişan* (persan) și *tevkî* (arab).

Alexandre voyvodaya hüküm ki tevki 'refi humayunum vasıl olıcak m'alum ola ki hala al canib asitane-i s'adetim kulları ile mabeynizde <3> neza 'vak'olub hususa baz yeniçeri kullarını ehanet eyledüğün ecelden mahzan kul tasesini tekiassür içün <4> hala voyvodalıktan ref'olunmuşundur buyurdum ki vusul buldukda <5> te'hir etmeyüb cümle ahmal ve eskâlnia ve âdemlerinle kalkub asitane-i s'adetime gelemâyüb doğru Geliboli'ye <6> varub anden öte yaka'ya geçüb doğru Haleb'e varub bir mikdar zaman Heleb'de sakın olasız <7> inşallah teala 'aziz dağdağa dağdağa ber taraf olduktan sonra 'ankarib yene behemend ve muhasıl ül-amal olasız <8> bu babda müfesserler süren istimâ' etmeyüb emr-i celile ülkadırma imsâl eyliyesiz ki aeril ve mahsube vad olasız.

Başbakanlık Arşivi, İstanbul, *Mühimme defteri*, nr. 71, hüküm nr. 607 (Arh. St. Buc., colecția microfilme Turcia, rola 20, c. 401). Datat după ultimele porunci ale condicii de mai sus.

Traducere :

Pildă printre emirli neamului Mesiei³⁵ și printre susținătorii cei mari ai nației creștine, voievod al Țării Românești, tu Alexandru Vodă, când va sosi preainalta mea poruncă împărătească să-ți fie cunoscut că : acum, a avut loc acolo gilceavă între tine și ieniceri, supușii mei. Deoarece prin această faptă ai făcut nu numai să se hăinească unii din oștile de ieniceri, ci ai distrus și ceata ienicerască. ai fost îndepărtat de la voievodat. De aceea, la sosirea prezentei, am poruncit ca, fără întârziere să te ridici cu hamalii și poverile și oamenii tăi. Neputând să vii la Pragul fericirii mele, să mergi direct la Galipole și de acolo să treci în partea de dincolo și să mergi la Haleb, și un timp să stai la Haleb. Cu voia lui Allah cel preainalt și scump, după înlăturarea tulburărilor să fii iarăși unul dintre supușii mei cei mai apropiați și devotați. În această privință, neținând seama de răutățile care au dăinuit, să te supui atotputerniciei măreței mele porunci și vei fi iarăși demn să-ți ocupi postul.

9

<1593 oct. 1 (1002 muharrem 5)>. Poruncă prin care sultanul Murad al III-lea cere lui Mihai Viteazul, vv. Țării Românești, să expedieze la Poartă încă un număr de 20 de perechi de șoimi, deoarece cei trimiși anterior muriseră pe drum.

<1> Eflāk voyvodasina ban Mihai voyvoda'ya hüküm ki vilâyet-i Eflâkdan her sene asitane-i s'adetime hazine ile yirmi cenah şahinler gönderelüb iâkin vakti ve mevsimi ile <2> gönderilmemekle ekserin yolda zai' ve helâk olduğunda t'a kimseler ve kaide macid ve v'elkiarm Halil dâme mecdehu mühürlü tezkeresile il'âm etmeğin

³⁵ Adică Isus Cristos.

bu sene vakti ile gönderilmesin<i> emr edüb buyurdum ki hüküm-i şerifimle çakırcılarım kethudası olan kıdvet ül-emâdier v'el-akran <3> zide kadrehu vusul buldukda mezburun olduğu üzere mübâşeretle yirmi cenah şahinleri tedârik ve mezbura teslim edüb yanına kefâyet kadar âdem koşub vakti ve mevsimi ile göndermeğe s'ayı ve ikdâm eyliyesin <4> geç göndermekle yolda zai' ve helâk edirmekde<n> ihtiyâz eyliyesin.

Başbakanlık Arşivi, İstanbul, *Mühimme defteri*, vol. 72, hüküm nr. 732 (Arh. St. Buc., colecția microfilme Turcia, rola 20, c. 386). Scris : „*kırma divanı*“ <sus> „aynen“ și semnul viziral ://, cu mici ştersături și rectificări. Datat după una dintre poruncile următoare (nr. 737).

Traducere :

Poruncă voievodului Țării Românești, banul Mihai Vodă :

În fiecare an s-a trimis din Țara Românească împreună cu haraciul (*hazine*) și cite douăzeci de perechi de șoimi (*cenah şahin*), dar aceștia nefiind expediați din vreme și la timpul potrivit, cei mai mulți au murit pe drum. De aceea, spre a fi expediați anul acesta la timp, a fost trimis acolo unul dintre ceașii înaltei mele Curți, numit Halil, „să-i crească gloria“³⁶. La sosirea prezentei, cu sus-numitul *mubaşir*³⁷, „pildă pentru cei de o seamă și de un rang cu el“. Îți poruncesc ca să procuri și să-i predai cele douăzeci de perechi de șoimi. Apoi, atașându-i un număr de oameni destoinici, să-i trimiți la Poarta fericirii mele. Dacă îi vei trimite târziu, vor muri iarăși pe drum ; să te abții de la această nepăsare.

10

1593 oct. 1 (1002 muharrem 5). Firman prin care sultanul Murad al III-lea comunică lui Sigismund Báthori, principele Transilvaniei, că Aron Tiranul, vv. Moldovei, l-a înștiințat despre încheierea unei alianțe între Rudolf al II-lea, împăratul Austriei și cazaci împotriva Moldovei și Imperiului otoman. Cere ca în caz de agresiune căzăcească, principele ardelean să ajute cu oastea sa Moldova.

<1> Erdel voyvodası Batori Jigmond voyvoda'ya hüküm ki Boğdan voyvodası südde-i s'adetime mektublar gönderüb <2> Beç kralı Kazak eşkıyasına mektub ve adam gönderüb ehl-i İslâm la muharebe ve cengim vardır. gelüb yetişesiz <3> ulûfe ve bahşış vereyim deyü teahhüd etmeğin zıkr olunan kazak eşkıyası bil-fal dernek ve cemiyet üzere <4> fikri fasidile itifakile doğru Boğdan'a uğrayub fırsat bulub kaadir olurlarsa

³⁶ Formulă diplomatică de urare (*du'a, dova*), coresponzind cu „salutatio“.

³⁷ *Mubaşir* a intrat în limba română sub forma de *mubaşir* și *dumbaşir*, însemnând slujitor în slujba hâtmaniei la încasări de bani și execuții, aici, în sens de delegat împuternicit al Porții.

Boğdan'a bir bey nasb edüb zapt <5> eyleyeler mümkün olmazsa geçüb Beç cânibine gideler ve bu vechile kavlı ü karâr eyledikleri gelen câsuslarımız haber vermiştir deyü iqlâm <6> sen dahi askerine hazır ve mühiye olasin etmeğin bu babda ol câniblerde olan ümerâyâ müekked ahkâm-i şerife gönderilmiştir Akkerman ve Bender beylerine hâzır ve müheyyâ olmak emr edüb <7> buyurdumki³⁹ vusul buldukda kadimül-eyyamdan ilâ hâze'l-ân âsitan-i adâle (unvânima olan <8> sadâket ve ihlâsin mücebince sen dahi Erdel 'askeriyle müret-teb ve mükemmel düşman yarağıyle müheyyâ ve hâzır ve Boğdan taraflarına müterakkub ve nâzır olub anun gibi <9> Kazak eşkıyası vech-i meşruh üzere ittifaq ile Boğdan üzerine gelmeleri muhakkak olmağla Boğdan voyvodası sana mektub ve âdem gönderüb istimdâd ederse kifâyet-i mîkdâr 'asker gönderüb inâyet-i Hakk celle ve âlâ ile def'i ma-zarrat-i adâdan bezl-i maktur ve sa'y-i nâ-mahsur eylesesin.

Başbakanlık Arşivi, Istanbul, *Mühimme defteri*, vol. 71, hüküm nr. 737, p. 394 (Arh. St. Buc., colecția microfilme, Turcia, rola 20, c. 385). Sus: semnul viziral // Aydın çavuşa verildi (s-a dat lui Aydın Ceauș) f. 5 M. sene.

Traducere :

Poruncă voievodului Transilvaniei Batori Jig-mund³⁹ voievod :

Pildă pentru emirii neamului creștin, voievodul Moldovei Aron trimițind o scrisoare la Poarta fericii mele, a făcut cunoscut că Împăratul de la Viena trimițind om cu scrisoare la cazaci răufăcători, ar fi spus că „am luptă și război cu musulmanii⁴⁰, de aceea voi trebuie să veniți și să ne ajutați că vă dau leafă și daruri“. Ajungind la înțelegere cu răufăcătorii de mai sus, le-a cerut ca, trecind prin Moldova și dacă vor avea ocazie și putere, să numească <acolo> un <alt> domn și s-o stăpânească. Și în caz că aceasta nu este cu putință, să treacă numai și să meargă spre părțile Vienei; că în acest fel ei au vorbit și au hotărit, ceea ce m-au înștiințat și iscoadele noastre care au venit.

De aceea, în această privință s-au trimis ilustre porunci strașnice emirilor din acele părți, beilor de Akkerman și Bender, spre a fi gata pregătiți <pentru expediție>. Deci, la sosirea acestei porunci, potrivit cu sinceritatea și devotamentul tău, din vechime și pînă astăzi, la Poarta dreptății mele, tu de asemenea să fii gata cu oastea Transilvaniei, aranjat și pregătit în mod desăvîrșit, cu arme ca ale dușmanului. Să păzești și să fii cu privirea ațintită mereu spre părțile Moldovei. Și dacă potri-vit cu acea înțelegere, într-adevăr, răufăcătorii de cazaci vor veni asupra Moldovei <domnul> îți va trimite om cu scrisoare. Dacă <vv. Mol-dovei> îți va cere ajutor, să-i trimiți o ceată îndes-

tulătoare de ostași și, cu ajutorul lui Allah cel mare și sublim, să te străduiești pentru înlăturarea pagubei de la dușmani și să depui mari eforturi pentru aceasta.

11

1593 mai (1001 șaban). Firman prin care sul-tanul Murad al III-lea poruncește lui Aron Tiranul, vv. Moldovei ca să furnizeze cu plată vite și avuții unor ostași ai Porții.

<1> Boğdan voyvodasina hükümki

Dergâh-i mu'allam solklarından ve yenigeri ve cebeci ve topçu ve gayriden <2> mühürlü tezkiren ve kadı 'asker hücceti mücebince zimmetinde beher kimin mâli var idiyse <3> te-hir eylemeyüb bi-kusur edâ eylemek fermânım olmuştur buyur-dumki vusul buldukda tâife-i mezburdan beher kimin zimmetinde <4> var idiyse teallül ve niza'ey-lemeyüb ellerinde olan hüccet-i şer'iyye ve mühürlü tezkirelerin mücebince bi-kusur <5> edâ eylesesin. Hususi mezbur için bir dahi kapuma şikâyet eldir-meyesin'avk ü te-hirden <6> be-gaye hazer eyleye-sin... <sene 1001>.

Başbakanlık Arşivi, Istanbul, *Mühimme defteri*, nr. 70, hüküm nr. 330, fol. 169 (Arh. St. Buc., colecția microfilme Turcia, rola 22, c. 817). Anul... 1001⁴¹.

Traducere :

Poruncă voievodului Moldovei :

S-a emis firmanul meu în sensul ca solacilor⁴² înaltei mele curți și ienicerilor și gebegilor⁴³ și topciilor⁴⁴ și altora, potrivit cu teșcherele⁴⁵ întărite cu sigillii și cu hogete⁴⁶ la kadi 'asker⁴⁷, să le dai cu plată, fără întârziere și fără cusur vite și măr-furi⁴⁸, dacă nu au datorii asupra lor. Am poruncit ca la sosirea <firmanului> la oricare din ceata de mai sus, dacă au în mînă hoget legal (<seriat>)⁴⁹ și teșcherele întărite cu sigillii, potrivit cu acestea să le dai cu plată, dar fără gilceavă și ceartă și fără nici un cusur <cele mai sus-arătate>. Să nu faci ca încă o dată să se facă plingere la Poarta mea : să te ferești de a zăbovi și a întârzia...⁵⁰

⁴¹ 8 oct. 1592–26 sept. 1593.

⁴² *Solak* tc. arcaș stingaci din garda sultanului. cf. „Encyclopédie de l'Islam“ (abr. = E.I.), t. IV (1934), p. 503 (J. H. Kramers).

⁴³ *Cebeci* tc. ostaș armurier, însărcinat cu trans-portul munițiilor.

⁴⁴ *Topci* tc. — tunar, artilerist.

⁴⁵ *Tezkere* tc. a intrat și în limba română sub forma de teșchere, act de învoire sau permisiune.

⁴⁶ *Hüccet* tc. rom. hoget, zăpis, act de vânzare-cumpărare.

⁴⁷ *Kadiasker* tc. — magistrat militar pe atunci fiind Bostanzade Mehmed efendi.

⁴⁸ *Mal* tc. — mărfuri.

⁴⁹ Legislația musulmană.

⁵⁰ Șters în text.

³⁹ Spațiu alb în text.

⁴⁰ Sigismund Báthory.

⁴¹ *Ehl-i islâm*, adică turcii.

12

1593 <iunie> (1001) <ramazan>. Firman prin care sultanul Murad al III-lea poruncește lui Aron Tiranul, vv. Moldovei, să dea cu plată mărfuri și provizii atît negustorilor cît și ostașilor Porții.

<1> Boğdan voyvodası Aron voyvoda'ya hüküm ki

Hâlen bölük halkından ve topçu ve cebeci ve sair tüccar tâifesinden <2> cemm-i gafir sūdde-i s'âdetime 'arzi-i hal idüb bunlar sana ve senden mukaddem voyvoda olanlara ve asitâne-i s'âdetime vekilîn olan Lukuluza <3> kendi mâllerinden verdikleri akçelerinin cümlesinin edâsı, senin 'uhdene lâzım olmakla ellerine mühürlü temessük ve defter verilüb <4> ve husus-i mezbur kadı 'askerlerim huzurunda sicill ve hüccet olunduğundan bildirüb hakları alıverilmek bâbında emr-i humâyûnum taleb eyledikleri ecelden <5> mezburün bezirgânların va akçeleri veya akçelerine Tuna ve Boğdan' da bulunan meta 've erzakdan verilmesi babında hatt-i humayun-i s'âdet makrununmla fermân-i kâza cereyânım sâdir olmuştur buyurdum ki <6> vusul buldukda te'hîr ve terâhi etmeyüb emr-i celilül-kadîrîm üzere mezburün bezirgânların ve sair kapum kullarının ellerinde defter ve temessükleri ve kadı 'askerim tarafından <7> verilen hüccet-i şer'iyeleri mücebince sana ve vekilîn mezbura Lukuluz'a verdikleri hakların bi-kusûr edâ haklaşub <8> 'avk ve te'hîr etmeyesin ve bu emr-i celilül-kadîrîm vardikdan sonra mezburün bezirgânların ve sair kapum kullarının <9> ellerinde olan temessükleri ve defterleri ve hüccet-i şer'iyeleri mücebince mâ-tekaddemden olağediği üzere hakların bir yerden <10> verüp mücerred 'avk ü te'hîr sebebiyle bazısına mukaddem verüb sairleri 'avk ü te'hîr eylemiyesin şöyleki umûmen hakların bir yerden vermeyüb 'avk ve mu'âteb olması mukarrer'dir.

Ana göre basîret üzere olasın...

Başbakanlık Arşivi, İstanbul, *Mühimme defteri*, vol. 71, *hüküm* 51, f. 26 (Arh. St. Buc., colecția microfilme Turcia, rola 20, c. 478). Sene 1001.

Traducere :

Poruncă voievodului Moldovei, Aron voievod :

Acum, acei care sînt din oastea de călărași a Porții⁵¹ și acei dintre tunari și armurieri (cebeci) și alții din ceata negustorească cu toată gloata lor, au făcut jalbă⁵² la Poarta fericii mele. Ei au făcut cunoscut că și-au dat fie și celor care au fost voievozi înainte de tine și lui Luculus, vechilul tău⁵³ de la Poarta fericii mele, aspi din avuția lor înșile, plătină tot costul <mărfurilor>.

⁵¹ Avînd același sens ca și *kapukulu süvarileri* (după M. Sertoğlu).

⁵² 'Arz-i hal-a intrat și în limba românească veche în sens de cerere individuală.

⁵³ Alci mai mult în sens de loțiitor, reprezentant diplomatic, deci capuchehaie.

Fiind necesar față de angajamentul tău <la Poartă>, le-au fost înmate acte întărite cu sigillii (mühürlü temessük) și catastife (defter)⁵⁴. Treaba de mai sus, că au fost făcute sigil și hoget⁵⁵, a fost adusă la cunoștință kadî'askerilor mei⁵⁶. Pentru a-și putea lua drepturile lor⁵⁷, ei au cerut în această privință porunca mea împărătească. De aceea, spre a da negustorilor de mai sus mărfuri și merinde (met' ve erzak) din părțile dunărene și din Moldova, cu aspi lor, a fost dat prezentul firman, împreună cu hatt-i humayun-ul însoțit de fericire. Am poruncit ca la sosirea <prezentului> să nu zăbovești și să nu neglijezi <aceasta>, potrivit cu mărirea atotputerniceii mele porunci și pe baza catastifelor întărite cu sigillii, aflate în mina negustorilor de mai sus și a altor supuși ai Porții mele și pe baza hogetelor șeriatalui, date din partea kadî'askerului meu, odată ce și-au dat drepturile lor fie și vechilului tău de mai sus. Luculus. plătind totul fără cusur, să vă înțelegeți. Zăbavă și întîrziere să nu faci și după sosirea acestei sublime porunci a atotputerniceii mele, potrivit cu actele și catastifele și hogetele șeriatalui aflate în mina negustorilor de mai sus, precum și a altor supuși ai Porții mele, după cum se obișnuiește din trecut, odată ce și-au plătit drepturile lor⁵⁸ într-un loc, pricină de aminare și zăbovre să nu arăți ca în trecut cînd au fost date altora <mărfuri>. Astfel, în cazul cînd nu-și vor plăti toate dările într-un loc, s-a hotărît arestarea și pedepsirea lor. Potrivit cu aceasta să fii prevăzător.

13

1594 febr. 5 (1002 cemazi'ül evvel 14). Poruncă prin care sultanul Murad al III-lea comunică lui Mihai Viteazul, vv. Țării Românești, că dascălul său Hogeia Sa'deddin efendi avea de încasat niște sume de bani de la unii chezași și datornici din Țara Românească, și îi cere să ia măsuri pentru restituirea lor.

Hoca Sa'deddin Efendinin Eflâkta bazı kimselerde parası olduğuna dair.

<1> Eflâk voyvodasına hüküm ki :

Îl'm ül-ulema ül-mütebahrein efza ül-fazla-i el-mütenver'in anbu el-fazl v'el-işin ve irşilum en-enbia-i v'el-merselein kaşaf el-müşkülât dinie ve sahan tut'alkat t'ainie keşaf-i remuz el-dekik hılal müşkülât el-hakaik şeikh ül-islâm v'el-müslemeîn müfti enam el-mümeneîn el-mustegafri 'an et-teva şi'if v'et-tubun' hocam mevlâna Sa'deddin edâm Allah teâlâ fazelehu- tarafından şöyle 'arz alunduki vilâyeti Eflâkta <2> bazı kimselerde akçesi olup ve bazı kimesneler zikrolunan akçelerine kefilî bi'l-mal olmuş imdi bu babda olan temessükleri ile zikr olunan akçeleri tahsil içün müşarûnileyhin <3> âdemlerinden olub dergâh-i

⁵⁴ *defter* — în sens de inventar, listă de mărfuri ; catastif.

⁵⁵ Act de vinzare-cumpărare, zapis.

⁵⁶ Magistrații militari, unul era în Anatolia, altul în Rumelia.

⁵⁷ Mărfurile ce urmau să fie achiziționate de negustori.

⁵⁸ Adică și-au achitat dările sau taxele vamale.

mu'allâm sipahi oğullarından kidvet ül-emasıl v'il-akran 'Abdi zide kadrehu irsâl olunmuştur buyrudum ki vârukdâ <4> bu bâbda bizzat unat vechile mukayyed olup temessükât mücebince müsaûnileyhin medyanların ve küfelâsin ihzâr idüb müşarûnileyhin akçelerini eğer medynlardan ve eğer küfelâsından bi'l cümle ne vechile <5> mümkün ise cem' ve tahsil etdirüb mezbur 'Abdiye teslim etdirmekde ziyade ihtimâm eyliyesin şöyleki küfelâ bu bâbda ihmâl ederlerse kayd ü bend ile südde-i s'adetime gönderesin.

<Sus>. Fi 14 cemazi'ül-evvel sene-i 1002-Ba hattı Efendi Dergâhi âli çavuşlarından Ridvan çavuşa verilmişdir.

Başbakanlık Arşivi, İstanbul, *Mühimme defteri*, vol. 72, *hüküm* nr. 332 și 396 (Arh. St. Buc., colecția microfilme Turcia, rola 20, c. 526 și 536).

Ed. în transcriere latină (turca modernă) apud Ahmed Refik, *Hicri on birinci asırda İstanbul Hayatı* (Viața stambuleană în sec. al XI-lea al Hegirei (1000—1100) 1591—1689, İstanbul, „Devlet Matbaası” 1931, p. 17, doc. nr. 33.

Traducere :

Cu scrisul lui efendi. S-a dat lui Ridvan ceaș, unul dintre ceașii Înaltei Porți.

Poruncă voievodului Țării Românești :

Cel mai înțelept și virtuos dintre cărturari „ulema” izvor al virtuții și conștiinței adevărate a profetului și a solilor cerești, talmaci al dogmelor ecleziaștice, lămuritor al unicilor adaosuri posibile, talmăcitor al întrebărilor specific subtile⁵⁹... cel ce este deasupra laudelor și criticilor noastre, Hoge, al meu⁶⁰ — Mevlana⁶¹ Sa'deddin⁶², Allah cel preainalt să-i perpetueze înțelepciunea și virtuțile⁶³, din partea sa mi s-a făcut un astfel de arz :

Avind aspri⁶⁴ la niște persoane din vilaietul Țării Românești, chezășia asprilor de mai sus a devenit avuția tuturor. Acum, pentru încasarea asprilor de mai sus, pe baza actelor de garanție a fost trimis <acolo> unul dintre oamenii sus-numitului <Sa'deddin>, dintre fiii spahiilor înaltei mele curți, „Pildâ pentru cei de-o seamă și de un rang cu el” <numit> 'Abdi⁶⁵, „să crească puterea sa”⁶⁶. La sosirea acestora te vei interesa personal și vei avea grijă în această privință așa cum se cuvine. Potrivit cu actele de garanție ale numitului îi vei înfățișa pe chezași și pe datornici. Vei depune un

efort deosebit pentru adunarea și încasarea pe orice cale a asprilor sus-numitului, atât de la datornici cât și de la chezași, pe care îi vei preda amintitului Abdi. Dacă chezașii vor arăta neglijență și nepăsare în această privință, atunci să-i trinuți ferecați în lanțuri la Poarta fericirii mele. Scris la 14 cemazi'ül-evvel al anului 1002⁶⁷.

14

1594 <sept> (1003) <muharrem>. *Firman* prin care sultanul Murad al III-lea poruncește lui Aron Tiranul, vv. Moldovei, să restituie sumele de aspri împrumutați din vistieria Porții, cu transfer și cu acte de garanție prin Yusuf, capugibașa al vizirului-anirai Hasan pașa.

<1> Boğdan voyvodăsa hûkûm ki

Bundan akdem donanma-i hûmayûnuna me'mur olan yeniçeri kullarimin mevâcibleri için havâle olunan akçeden bâki dâr-i s'adetim <2> hazinesin den karz aldığın akçeden kalan akçesi verdiği temessükün mücebince bi-kusur tedârik eyleyüb düstûr-i mükerrrem müşîr-i mufahham <3> nizâmü'l-âlem vezâretle kapudann ve asker-i tali'ya serdarım olan vezîrim Hasan paşa edâm'illâhu teâlâ iclâlehumum kapucubaşlarından olup <4> dergâh-i mu'allam müteferrikalarından olan kidvetü'l-emâcid ve'l ekârim Yusuf zide mecedhu ile südde-i s'adetime irsâl ü isâl <5> etmek babında fermân-i şerifim sâdır olmuştur buyurdum ki <6> vusul buldukda bu bâbda sâdır olan fermân-i şerifim mücebince mukayyed olub dahi karz aldığın ve havâle olunan akçeden bâki kalan <7> akçeyi temessükün mücebince ber-vech-i isti'câl tedârik edüb müşarûnileyh ile südde-i s'adetime irsâl ü isâl eyliyesin <8> ve bi'l cümle zikr olunan akçeyi ta'cilü ale ta'cil tedârik edüb göndermeğe sa'y ü ikdâm eyliyesin.

Ve senki zikr olunan <9> akçenin taleb ü tahsiline ta'yin olunan müşarûnileyh Yusufun me'mur olduğun üzere taleb edüb asitâne-i s'adetime <10> getürmeğe ikdâm edüb ihmâlden bigayet hazer eyliyesin. <Scene 1003>

Başbakanlık Arşivi, İstanbul, *Mühimme defteri*, vol. 72, *hüküm* nr. 218 (Arh. St. Buc., colecția microfilme, Turcia, rola 20, c. 524).

Traducere :

Poruncă voievodului Moldovei :

Mai înainte de aceasta, din asprii pe care i-ai luat cu împrumut de la vistieria Porții fericirii mele, din banii făcuți *havalc*⁶⁸ pentru <plata> soldeilor supușilor mei ieniceri, angajați pentru flota mea împărătească, potrivit cu actul de garanție să procuri fără lipsă⁶⁹ și restul de aspri care

⁵⁹ Șters în text.

⁶⁰ Formulă diplomatică de adresare (*elkap*) dascălilor sau hoșilor sultanului.

⁶¹ Titlu dat unor mari cărturari și savanți iluștri musulmani. senior.

⁶² Sa'deddin Hoge efendi (m. 1599) a fost mare cărturar și dascăl a trei sultani : Selim al II-lea, Murad al III-lea și Mehmed al III-lea. A rămas cunoscut în istoriografie printr-o cronică prețioasă intitulată „Coroana istoriilor” (*Tac üt-tevarih*) etc.

⁶³ Formulă de urare „salutiu” pentru musulmanii de acest rang.

⁶⁴ Akçesi — aspri.

⁶⁵ 'Abdi — prescurtare din 'Abdullah.

⁶⁶ Altă formulă de urare ce se obișnuia la musulmani.

⁶⁷ 5 febr. 1594.

⁶⁸ *Havale* tc. transferare, în acest sens a intrat și în l. română.

⁶⁹ bi-kusur — lipsă.

au mai rămas. În această privință a fost trimis și expediat <de> la Poarta fericirii mele unul dintre capugii generosului vizir și venerabilului *müşir*⁷⁰, orînduitor al lumii, al amiralului⁷¹ dotat cu viziratul și serdarul oastei mele norocoase, vizirul Hasan paşa⁷² „cu voia lui Allah să crească gloria sa”. <Pentru> acesta Yusuf, unul dintre *muteferrikalele*⁷³ înaltei mele curți „pildă de glorie și generozitate”, a fost emis ilustrul meu firman. Am poruncit ca la sosirea sa, potrivit cu ilustrul firman, emis în această privință, de asemenea, să ai grijă și să procuri într-un fel cît se poate de grăbnic asprii împrumutați, pe bază de acte de garanție, din restul de aspri făcut havale. Să-i trimiți și să-i expediezi cu mai sus-numitul <Yusuf> la Poarta fericirii mele. Să depui efort și zel pentru procurarea cît se poate de repede a sumei de mai sus. Tu să fii foarte precaut și să te ferești de nepăsare, să depui eforturi pentru încasarea asprilor ceruți, pentru care a fost însărcinat numitul Yusuf, spre a fi trimiși la Poarta fericirii mele.

15

1594 <oct.-noiembr.> (1003) <safer>. Firman prin care sultanul Murad al III-lea cere lui Mihai Viteazul, vv. Țării Românești, ca atunci cînd marele vizir și serdar Sinan paşa îi va cere haraci cai, zahire și tot ce este necesar pentru expediție, imediat să le procure și să le trimită.

<1> Eflāk voyvodasina hüküm ki

Hâliyen düstur-ı ekrem ilâh-i vezir-i ‘azamim olan serdar Sinan Paşa edâmı’llâhu iclâlehu tarafından <2> eğer harac ve eğer beygir ve eğer sair-i mühimmât-i sefere müteallik her ne makule <için> ahkâm-i şerife vârid olursa asla bir an te’hir <3> ü terâhi etmeyüb mazmunuyle ‘amel ve saatıyle icerâsından ihtimâm etmek emr edüb buyurdum ki vusul buldukda <4> anun gibi müşârünileyh tarafından her ne makule evâmîr-i şerife vâsil olursa asla bir an ve bir saat te’hir ü terâhi <5> ve bir vechile tereddüd etmeyüb emr olunan husus ne ise vakit ü zamân ile tedârik ve müşârünileyh tarafına <6> irsâl olunmakta enva-i sa’y u ikdâm ve cidd ü ihtimâm eylesin şöyle ki âsitân-i sâ’detimden tekrâr emr-i şerif lâzımdır deyü <7> ve yahud âhar tarikile teallül eyleyüb mühimmât u levâzım-i sefer ‘avk u te’hir olunmak lâzım gele asla beyân olunacak <8> ‘özü’n makbûl olmayub küllî müateb ve mes’ul olursun ana göre mukayyet olasın ve bu husus için <9> dergâh-i muâllam bevvablarından...⁷⁴ nam kapucular ta’yin

⁷⁰ *Müşir* arab — sfetnic, consilier, mareșal, vizir etc.

⁷¹ *kapudan* — amiral, comandant al flotei otomane.

⁷² Fiul lui Sokollu Mehmed paşa, fost mare vizir, pe la începutul domniei lui Mihai Viteazul avea în pază regiunile și țărmurile dunărene.

⁷³ *Muteferrika* tc. — dregător otoman folosit în diverse slujbe importante, se împărțeau în patru categorii: 1 palatin, 2 ienicerești, 3 ai Arsenalului amiralității, 4 ai Marelui vizirat, unități de cavalerie.

⁷⁴ Spațiu alb în text.

olunmuştur İnşâ’llâhu teâlâ vardıkları gibi eğer harac <10> ve zahire ve sair-i mühimmâtı mu’acelen tedârik ve mumailiye tarafına isâl olunmakda bezl-i makdur ve sa’y-i meşkûr eylesin.

Bir sureti Boğdan voyvodasına. <Sene 1003>.

Başbakanlık Arşivi, İstanbul, *Mühimme defteri*, vol. 72, *hüküm* nr. 694, p. 361 (Arh. St. Buc., colecția microfilm Turcia, rola 20, c. 502). Sus: Dergâh-i ‘Ali çavuşlarından kapucubaşı Hasan aga’ya verildi (S-a dat lui capugibaşa Hasan aga) Fi 12 ...bâ hatt-i humayun.

Traducere :

Poruncă voievodului Țării Românești :

Acum, dacă din partea generosului și venerabilului sfetnic, marele vizir și serdar Sinan paşa⁷⁵, „gloria sa să crească”, vor sosi ilustre porunci, fie pentru haraci, fie pentru cai și fie pentru alte lucruri importante⁷⁶ sau tot ceea ce privește expediția⁷⁷, nici o chipă să nu zăbovești și nici o oră să nu neglijezi. Ordon ca să faci, potrivit cu cuprinsul lui, și să te străduiești pentru îndeplinirea lui. Să nu arăți nici o șovăire, indiferent ce treabă va fi poruncită, să procuri din timp și la vreme și să depui unele eforturi și străduințe pentru trimiterea lor în partea sus-numitului <serdar>. Astfel, să nu pretextezi zicînd: „Este necesară iarăși și o poruncă ilustră din partea Porții fericirii mele, sau să arăți ezitare pe alte căi”. Tot ceea ce este important și necesar pentru expediție, nu trebuie deloc împiedicate și întîrziate, căci nu va fi luată în seamă nici o scuză de tot ceea ce va fi explicat. <Altfel> vei fi responsabil și vei suporta toată pedeapsa. Să ai grijă deci și să procedezi potrivit cu aceasta, căci pentru aceasta au fost designați dintre capugii⁷⁸ înaltei mele curți, capugii numiți...⁷⁹ La sosirea lor, dacă o vrea Allah cel preainalt, să procuri îndată fie haraci și zaherea⁸⁰, fie alte lucruri trebuincioase. Să te străduiești și să depui eforturi demne ca acestea să fie expediate.

„O copie (suret) voievodului Moldovei”.

16

1595 <mart.-apr.> (1003) <receb>. Poruncă prin care sultanul Mehmed al III-lea cere lui Aron Tiranul, vv. Moldovei, să se unească cu sangiacbeii de Akkerman, Bender, Nicopole, Silistra și cu cei zece mii de viteji din ținuturile Dobrogei împotriva

⁷⁵ La data de mai sus, albanezul Sinan paşa era a treia oară mare vizir, 1593–1595, și ca serdar conducea o expediție în Ungaria împotriva Austriei.

⁷⁶ În text: *Mühimmât*, care înseamnă și lucruri urgente.

⁷⁷ Împotriva cetăților Győr (Yanık), Comorn (Komran) și Tata.

⁷⁸ *Kapuci* tc. — portar, ostaș la palatul imperial.

⁷⁹ Spațiu alb în text, neîncercîndu-se numele capugiilor.

⁸⁰ Diverse provizii, merinde și cereale. Termenul s-a încetățenit și în vechile texte istorice românești.

unora dintre ghiaurii poloni și tuturor cazacilor rebeli dacă vor ataca Imperiul otoman.

<1> Boğdan voyvodasina hüküm ki

Hâlen Leh kefesinden bazıları ve umumen Kazak eşkıyası müttefik ve müttehid olub vâfir şaykalar yapub <2> fitne ve fesâda mübâşeretden hâlî olmadıkları mesâmî-i 'âliyye-i husrevâneme ilkâ olunmağın kîdvetü'l-ümerâi'l-kirâm Bender sancağı-beyi Ahmed ve Akkerman sancağı-beyi Mahmud dâme'izzehu'ya müekked akhâm-ı şerife gönderilüb Silistre ve Niğbolu sancaklarında umûmen muhafazaya kalan sipâhileri <4> yanınıza getirüb ve Akkerman ve Bender ve Dobruca vilâyetlerinden on bin mikdârı yarar yiğitler ihrac edüb lâzım olan mahallerde <5> dernek ve cem'iyet üzere olub Kazak eşkıyasından memâlik-i mahrûseme tecâvüz etmek istiyenleri inâyet-i Hakk'la kiliçindan geçürüb <6> hîfz ü hirâset-i memleket babında dakika fevt etmiyesin deyü emrin muhafazası için <7> âsitâne-i sâdetimden kadir-galar ve kaliteler irsâl olunmuştur senin dahi hüsn-i tedbir ü tedârikine ve kemâl-i sadâkat ü istikânatine itimâd-i humâyûnum olmağın <8> buyurdum ki hüküm-i şerifimle dergâh-i mu'âllam müteferrikalarından kîdvetü'l-emâcid ve'l-ekârim câmi'ül-mehâmid ve'l-mekârim Mehmed zide mecdehu <9> vusul buldukdâ âsitâne-i sâdetime olan sadâkat ve ihlâsin müsted'asına sen dahi dâmen dermiyan edüb müşârûnileyhime beylerle haberleşüb dahi <10> anun gibi Kazak eşkıyası kendü hâllerinde olmayub memâlik-i mahrûsemden bir mahalle dahl ü tecâvüz etmek isterlerse hüsn-i ittîfak ve ittihad ile <11> üzerlerine varub bi-'avnü'llâhi'l-melikî'l-kadir tu'me-i tir ve alef-i şemşir eyleyüb def'î mazzaratları bâbında var kuvveti bâzû-yi himmette getiresün <12> ve cenâb-i emâret meab eyâlet-nisâb devlet-iktisâb 'izzet-intisâb el-mahfufu bi-sunûfi avâtifi'llâhi'l-melikî'l-müste'an Kırım hanı Gazi Giray Han <13> dâmet meâlihi eğer henüz Beç seferine geçüb gitmemüş ise lâsım olan zahireleri ve sair zât u zevâdelerin <14> Boğdan'da vâki' olan menzillerden emr-i sâbıkın mücebbince tedârik ü ihzâl edüb bir nesneye muzâyaka çekirtmeyüb emin ü selâmet ile 15 mürûr ü ubûrlarına bezl-i makdûr eyliyesin <16> İnşâallah-devlet-i'âliyye' me vâki' olan hidmetin zâyî olunmayüb enva'î inâyet-i'âliyye-i husrevânem mazhar olunan mukarrer-dir. Ana göre mukayyed olub rizây-i hummâyununa mûfik hareket edüb <17> ve Boğdan reâyâsinin huzûr-i hâl ve ferağ-i hâllerine sa'y-i himmet eyliyesin.

<Sene 1003>

Başbakanlık Arşivi, İstanbul, *Mühimme defteri*, vol. 72, *hüküm* nr. 827, p. 432 (Arh. St. Euc., colecția Microfilme Turcia, rola 20, c. 491). <Sus>: kapucular kethudasına verildi — „S-a dat lui chehaia de capușii“ Fi. 30 bâ-hatt. Jos: Bender sancağı beyine hükümki M. 3 fi 8 C. 1002.

Traducere :

Poruncă voievodului Moldovei
Deoarece acum s-a arătat amănunțit la înălțimea mea împărătească cum unii dintre ghiaurii

leși⁸¹ și toți cazacii răufăcători înțelegându-se și unindu-se între ei au făcut numeroase șaiici⁸² și au început să se dedea la tulburări și răutăți, de aceea trimițându-se ilustre porunci întărite, repetate, celor care sînt „pilde printre emirii generoși“ sangiacbeului de Bender⁸³, Ahmed, și sangiacbeului de Akkerman⁸⁴, Mahmud, „să crească onoarea lor“ le-am poruncit zicîndu-le „să aduceți lingă voi pe toți spahii rămași pentru pază în sangiacurile Silistra și Nicopole și să scoateți din vilaieturile Akkerman și Bender și Dobrogea un număr de zece mii de viteji destoinici; în locurile unde se adună și se îngrămădesc acei dintre cazacii răufăcători, care vor să atace țările mele bine păzite⁸⁵ cu ajutorul lui Allah să-i treceți prin sabie. În ce privește paza și apărarea țării, să nu pierzi nici o clipă“. Pentru paza <cetăților> Ūzi⁸⁶ și Akkerman și Bender și părțile altor ținuturi, au fost trimise cadrige⁸⁷ și kalite⁸⁸ de la Poarta fericirii mele. Avînd încrederea mea împărătească și pentru măsuriile și pregătirile tale chibzuite și pentru sinceritatea și dreptatea ta desăvirșită <am trimis> cu ilustra mea poruncă pe unul dintre mufteferrikalele înaltei mele curți și am poruncit: La sosirea celui care este pildă de glorie și generozitate printre toți, demn de laudă și favoruri, Mehmed „să-i crească gloria sa“, potrivit cu cerința de sinceritate și devotament față de Pragul fericirii mele, tu de asemeni să te alături de poala⁸⁹ celor de mai sus. În caz că răufăcătorii de cazaci nu-și vâd de treaba lor și vor să atace și să lovească unul dintre locurile din țările mele bine păzite <atunci> să iei legătura, să te înțelegi și să te unești cu beii și împreună să mergeți asupra lor. Cu ajutorul puternicului Allah atotstăpînitor, dîndu-i hrană și pradă săbiei, să te străduiești din toate puterile pentru înlăturarea pagubelor din partea lor. Dacă măria sa, posesor de țări cu așezăminte, fondator de stat, deținător de onoruri, dirigitor de clase, favoritul lui Allah atotstăpînitor, de care este ajutat Gazi Giray han⁹⁰, „să sporească marea sa“, n-a trecut în expediție asupra Vienei, potrivit cu porunca anterioară, să-i procuri și să-i pregătești zahirelele necesare și toate cele de trebuință aflătoare în menziurile din Moldova. Să nu ducă nici o lipsă și să faci ca să treacă <prin Moldova> în liniște și siguranță. Dacă-o vrea Allah, să nu-ți slăbești slujba față de înaltul meu devlet⁹¹, s-a hotărît să îți se acorde diverse înalte favoruri împărătești... Să ai grijă potrivit cu aceasta și procedează după permisiunea mea împărătească, să te străduiești pentru huzurul și liniștea raielei moldovenești...

<Anul 1003>⁹².

⁸¹ Leh — adică poloni.

⁸² Șayka — o categorie de vase mici folosite de cazaci pe țărîmurile Mării Negre.

⁸³ Tighina.

⁸⁴ Cetatea-Albă.

⁸⁵ Adică Imperiul otoman.

⁸⁶ Numită și *Cankerman*, azi Oceakov în U.R.S.S., Ūzi tc. „treacătoare“, vad.

⁸⁷ Numite și galere. un fel de vase de război.

⁸⁸ Numite și *kalite* sau *galite*, mai mici decît galerele. vase de război.

⁸⁹ Adică să te unești cu ei.

⁹⁰ Gazi Ghirai II, banul Crimeii, 1588—1595.

⁹¹ Adică față de Imperiul otoman.

⁹² 16 sept. 1594—5 sept. 1595.

17

1595 <apr.—mai> (1003) <şaban>. Poruncă prin care sultanul Mehmed al III-lea comunică lui Ştefan Răzvan, vv. Moldovei, primirea unei scrisori despre adunarea cazacilor la Akkilise, alianţa lor cu austriecii, situaţia din Polonia, eventualitatea ocupării Moldovei şi Rumeliei, închiderea trecătorilor tătarăşti spre Viena, înfringerea şi împrăştierea cazacilor dacă vor ataca Moldova.

<1> Boğdan voyvodasına hüküm ki

Südde-i şâdetime mektub gönderüb Leh cânibine eşkiyây-ı Kazak Akkilise nam mahalde dernek üzere olub ve Beç kralının mezburlara dâimâ elçisi <2> gelüb gidüb fikr-i fâsıdleri Beç cânibine gitmek olub ve hâlen vilâyet-i Leh'de kral olmayub lâkin cemi'an Leh beyleri vilâyetlerinde külli tenbih etmişlerdir ki cemi'an kefre-i Leh sefer için <3> hâzir olalar ba'zı cevâsîs haberleri, fikr-i fâsıdleri Beç cânibine mu'avenet gitmek ve ba'zıların asâkir-i Tatar geçidlerin tûtub yol vermemeği ve ba'zıların sefer Beç tarafına olıcak bunlar Boğdan vilâyetine ve Tuna'dan <4> beru olan vilâyetlere yürüyüb zabt etmek emrini ve mukaddema eşkiyây-ı mezburun ale'igafle Boğdan'a zarar kasdıyle gelüb ve sen üzerlerine varub derneklerini dağıtub dillerin <5> südde-i şâdetime gönderüb emir vechile uğur-i humâyûnumda bez-i makkûr etmek üzere olduğı için hâlen dahi eşkiyây-ı mezburun Boğdan vilâyetine zarar kasdıyle gelmelü olursa sen dahi <6> yat ve yarakla serhadden üzerlerine varmak fikri üzere olduğun bildirmişsin imdi Boğdan voyvodahğı sana verilmekten murad kendi voyvodahğında olan <7> reâya ve berâyâi hıfz u hirâset etmektir kendi voyvodahğın hıfz ve hirâsetinde mücidd ü merdane olmak emr edüb buyurdum ki vardıkda emr-i cel'lû'l- kadirim <8> mücebince kendi voyvodahğında hıfz u hirâset üzere olub anin gibi eşkiyây-ı mezburun derneklerinden kalkub senin voyvodahğında olan yerlere zarar u gezend ihtimâli mukarrer olmayınca <9> voyvodahğından kalkmayub voyvodahğın hıfz u hirâsetinde ikdâm ü ihtimâm eyliyesin.

<Sene 1003>

Başbakanlık Arşivi. İstanbul. *Mühimme defteri*, vol. 72. *hüküm* nr. 467 (Arh. St. Buc., colecţia Microfilme Turcia, rola 20, c. 488).

Traducere :

Poruncă voievodului Moldovei,

Tu ai trimis o scrisoare la Poarta fericii mele şi ai făcut cunoscut că în partea leşească, într-o localitate, numită Akkilise⁹³, răufăcătorii de cazaci sînt în curs de adunare şi că la ei vin mereu solii craiului din Viena⁹⁴. Gîndurile lor rele sînt de a merge spre părţile Vienei, şi acum nefiind rege în

ţara leşească⁹⁵, au dat înştiinţare generală tuturor panilor leşi (*Leh beyleri*) din toate ţinuturile pentru adunarea într-un loc a tuturor ghiaurilor pentru expediţia leşească. După ştirile unor iscoade, gîndurile lor proaste sînt de a merge în ajutor spre părţile Vienei iar după părerea altora, de a ocupa trecătorile tătarilor⁹⁶ şi de a nu le permite să treacă < spre Viena >, unii dintre aceştia, care vor fi pentru expediţie în părţile Vienei, au ordin să meargă şi să ocupe vilaietul Moldovei şi ţinuturile de dincoace de Dunăre⁹⁷. Şi în fine, împotriva răufăcătorilor de mai sus <cazacilor> dacă vor veni prin surprindere, cu gînd de a pricinui pagubă vilaietului Moldova, potrivit cu porunca anterioară, tu vei merge asupra lor şi împrăştiindu-le adunarea, vei trimite iscoadele lor⁹⁸ la Poarta fericii mele. Deci, te vei strădui să depui efort pentru fericierea împărătească. De asemenea, ne-ai înştiinţat că şi acum, dacă răufăcătorii de mai sus intenţionează să vină asupra vilaietului Moldova cu gîndul de a pricinui pagubă, tu de asemenea ai de gînd să porneşti cu arme şi unelte, de la hotar împotriva lor.

Deci, acum voievodatul Moldovei, fiindcă ţi-a fost acordat după dorinţa ta raiaua şi beraiaua⁹⁹ din voievodatul tău trebuie să fie păzită şi apărată. Am dat ordin ca pentru paza şi apărarea propriului tău voievodat să fii cît se poate de brav şi viteaz. La sosirea <prezentei>, potrivit cu mareaşia ordinului meu atotputernic, am poruncit ca în voievodatul tău însuşi să fie pază şi apărare. Dacă răufăcătorii, ca cei de mai sus, se ridică din culcuşurile lor¹⁰⁰, pînă ce nu se hotărăsc să provoace pagubă asupra locurilor din voievodatul tău, să nu te ridici din ţara ta, dar să depui efort şi să ai grijă de pază şi apărarea voievodatului tău.

<...Anul 1003>¹⁰¹.

18

<1600 noiembr. 1601 noiembr. (1009 H)>. Scrisoare prin care vizirul caimacam Hafiz Ahmed comunică regelui Poloniei, Sigismund al III-lea Wasa, că în urma înfrîngerii lui Mihai Viteazul, Ţara Românească a fost acordată lui Simion Movilă, în schimbul serviciilor aduse de oamenii regelui polon şi de Ieremia Movilă vv. Moldovei, în luptele cu Mihai Viteazul.

<1> İftihâr ül-ümera ül-‘azam il'yseviyye muhtar ul-Kübera ilfihami ve il-millet il-mesihkiye muslimu mesalihu cemahir it-taifet in-nasraniyye sahibu ezial il-haşmet v'el-vekar sahibu vilâyet il-mecd v'el-iftihâr vilâyet-i Leh kralı hutmet'avakibhu bi'l-khair m'alum ola ki <2> 'ala merc'i selâtin-i zaman ce m'ausiri havakini'alişan olan istan-i hilâfet eşiana elçiniz Adrian Re <m> bas vasitasile mek-

⁹³ Vrea să spună că în Polonia erau tulburări.

⁹⁴ Adică trecerea lor prin Moldova.

⁹⁵ Adică Dobrogea şi Rumelia.

⁹⁶ *Dil* — tc. „limbă“ a intrat şi în română, de ex. a aduce limbă adică iscoadă.

⁹⁷ Adică toţi suşii, raielele privilegiate şi neprivilegiate. Este greu de precizat sensul termenului *beraia*.

¹⁰⁰ In text : *derneklerinden* — de la adunarea lor.

¹⁰¹ 16 sept. 1594—5 sept. 1595.

⁹² Akkilise tc. „Biserica-Albă“ atunci era în Polonia.

⁹⁴ *Beç kralının* — adică împăratul Austriei, pe atunci Rudolf al II-lea.

tub-i sadakat-i mascunuz varid ü nuzûl olub paye-i serir' s'adete masir padişaha 'arz olundukda <3> zanmakda derc ve ban olan kaşaf-i mestur bir dakika kalmışdır ile ol eyyam kadem belânde handan refi'erkânlar ile ande geldüğünüz dostluğa bäs'ul kadem <4> olduğı ecilden hile ü hadi'at Erdel ve Boğdan vilâyetleri müstevevli olub iki cânibin arasında fitne ve fesâd ve tahrib bilâde mübaşeret eden Mihal bed'f'al def'î mahzaret ahkâm ve iş'al içün name-i humayunları <5> irsâl olunmağı bir haili'asker ile kanları Boğdan voyvodaşı Eremiye voyvoda'nın mu'avenetine gönderdiğiniz ahbarı tevâtür oldukda Boğdan vilâyetin ihtilâli sebeble Ermiya voyvoda'nın 'askerin 'ulufelerine <6> vericek ve sair mühimmata sarf edicek hazinesine kalmamakla mumaleyleh takvin içün hazane-i 'amirelerimden dört bin altun gönderüldüğün'den gâiri Tuna yalıları muhafazasına serdar tayin olunan vezir Mahmud paşa <7> karındaşıımızın yanında cemiyet olan beylerbeyleri ve sancakbeyleri ve sair 'asâkir-i nusret ş'arla mahsak ve hazır ve kaslar ve Eremiye voyvoda taraflarına muterkib ve nazir olub her vechile mu'avenete ve her zaman 'askerim gelüb <8> te-hir ve terâhi eylemeyüb hakir mezburun def'mazretinde Eflâk ve Boğdan vilâyetlerinin istihlâsat s'ayı ve ihtimâm babında müşârileyh zafer hatt-i humayun s'adet makrun ve evâmîr-i 'aliyye irsâl olunmak müşar ileyhe <9> karındaşıımızın zahi kadriga ile Eflâk yakasına geçüb bir-hala Zu'lkadriyye beylerbeyisi Eyub paşa'yi bir mikdar 'asker ile Bükreşe ve B <T> aragosta câniblerine <10> gönderildikde Mihal bed-f'alın Kırâlova nam mehalle z'am kasser üzere hâkım nasib eyledüğü ban Galota nam mefsidi ele getürüb başını kesüb ve yanında bulunan eşkiyanın ekserini kılıçdan geçürüb ve tabl-i 'âlem saksonler alub külli tavrıların'ubuc <11> götürdüklerinden ma'da kanselâr ile Eremiye voyvoda dahi ber tarafa Mihal mahlik üzerine yürüyüb göz açdırmayan m'amele ve muharebe eylemekle l'ain mezbur karar'a (fi-rara) taktıl götüremeyüb yanında olan eşkiya münhezim olub bölük bölük <12> etraf cevabine perâkende olmağı hain ve hassar mağlub ve münkesser firâr ve terk diyar eyledüğü ecilden Eflâk ve Boğdan vilâyetleri fesâd ve fitnelerinden asude hal olub l'ain mezbur külli taba shiye olduğı <13> haber geldikden sonra Eremiye voyvoda asitane-i devlet eşianların etmekle Eflâk voyvodahğı mumaleyleh Eremiye voyvoda'nın karındaşı Simona'nâyât <14> olunub'sadet kadim üzere sancak ve üskûf ve sair levâzim verilüb lâzım geldükde'asker ve gâiri mühimmat ile imdâd ve mu'avenet etmek içün müşârileyh Mahmud paşa karındaşıımıza müekked hükûm-i şerif'alışan gönderilmiştir <15> bu yanda name-i humayunları sadir olmağı mektub mühib-i uslub tahrir ve terkim olunub irsâl olundu. Hın vusulunda me'muldur ki kadim belâyamdan istân refi'elme'kânlarına olan dostluğunuz ve hüsn cevabiniz mukkademince min b'adin dosularına <16> dost ve düşmanlarına düşman olub kaddimden abu ve cedadiniz abâlarına olan mecd ve halas ve m'âden istikâmet nâhar kaddem ve rasih dem istihkâmı hususda şanlulukla iki <17> canibinde meyle ine derunda

ve tüccâr ve emin ve salim varub gelüb devâm eyyam sultanet padişahi ed'yaların müst'alda s'adet olalar baki v'es-selâm.

Be-mediniye Kostantiniyye el-mahruse.

Archiwum Główny Art. Dawnych, Varşovia, Arh. Kor. Dz. turc. pach. 271, nr. 503. Orig. cu semnul viziral : // *perce* și termenul *sahh* „Vidi“ — văzut, adică verificat (Arh. St. Buc., colecția Microfilme, Polonia, rola 1, c. 217). Copie (suret) Başbakanlık Arşivi, Istanbul, *Assafi defteri*.

Ed. rez. polon apud Zigmund Abrahamowicz, *Katalog Dokumentów Turckich*. Dokumenty do dziejów Polski i Krajów osciennych u latach (Catalogue des documents turcs. Documents concernant la Pologne et les Pays voisins) 1455—1672. Warszawa, 1959, vol. I, p. 236—237. rez. rom. Mihail Gubogiu, *Catalogul documentelor turcești*, vol. II, Direcția Generală a Arhivelor Statului, București, 1965, nr. 194, p. 63.

Traducere :

Gloriosului printre emirii cel mari ai neamului lui Isus ¹⁰², alesului printre cei înălțați în rang ai nației creștine ¹⁰³ ca dirigiuitor al treburilor statelor neamurilor creștine, aceluia care se ține cu măreție de mantaua măreției și însemnătății, posesorul insignelor gloriei și celebrității, stăpînitor al multor ținuturi ¹⁰⁴, craul vilaietului leșesc ¹⁰⁵, „sfîrșitul sâ vă fie cu noroc“ ¹⁰⁶, sâ știți că, sosind acum la cuibul de la poarta califatului ¹⁰⁷, care este azilul sultanilor timpului și reședința hacanilor purtători de glorie, scrisoarea voastră plină de sinceritate prin mijlocirea soluiei domniei voastre, Adrian Rebowski ¹⁰⁸, cind a fost făcută arz la picioarele tronului purtător de fericire a padișahului, împărăția lui atotștiutoare a luat cunoștință de toate cele cuprinse și arătate în ea. încît nimic nu a rămas ascuns și tănuuit. inimei și sufletului său luminat.

Prin faptul că păstrați prietenia pe care o aveți, din vechime, cu măreile lor, vi se trimisese, de aceea, scrisoarea lor împărătească pentru a face sforțări și a vă ocupa de înlăturarea răutăților lui Mihal ¹⁰⁹ cel rebel (*bed'fal*), care ocupind cu viclenie și șiretenie ținuturile Transilvaniei (*Erdel*) și Moldova (*Boğdan*) a provocat tulburări și intrigi între cele două părți ¹¹⁰ și a început să devasteze și să ruineze ținuturi. De aceea, la răspindirea vestei că l-a trimis, cu numeroși ostași, pe cancelar ¹¹¹ în ajutorul domnului Moldovei, vv. Ieremia ¹¹² se trimisese și din partea visteriei împărătești patru pungi de galbeni pentru întărirea voievo-

¹⁰² În text : *Ysevie*, ceea ce aparține religiei lui Isus.

¹⁰³ În text : *Mesihiyye*, adică Mesie.

¹⁰⁴ Formulă de adresare (*elkap* — „inscripție“) destinată marilor suverani creștini.

¹⁰⁵ Sigismund al III-lea Wasa : 1587—1632.

¹⁰⁶ Formulă de urare pentru creștini, numită *du(a)*, adică „salutatio“.

¹⁰⁷ Adică la palatul sau reședința sultanului din Istanbul.

¹⁰⁸ Sol polon la Poartă în anul 1595.

¹⁰⁹ Adică Mihai Viteazul.

¹¹⁰ Între Imperiul otoman și regatul polon.

¹¹¹ Jan Zamoyski, haitman și cancelar polon.

¹¹² Ieremia Movilă, vv. Moldovei, sept. 1600—m. 30 iunie 1606.

dului Ieremia, deoarece voievodul arătat nu mai avea visterie de dat pentru lefurile ostașilor săi și de cheltuit pentru alte nevoi ale sale. Afară de aceasta, se trimisese hatt-i humayun, aducător de fericire, și înalte porunci, și vizirului Mahmud pașa, fratele nostru, care fusese numit serdar pentru paza țărmurilor Dunării, ca să stea și el gata împreună cu beilerbeii și sangiacbeii și cu ceilalți ostași — purtători de noroc, adunați pe lângă el, și să fie atenți și să se uite în părțile cancelarului și ale voievodului Ieremia, și la orice nevoie de ajutor și oricând ar fi trebuință de sprijin — să depună, fără zăbavă și fără întârziere, eforturi și străduințe, pentru înlăturarea pagubelor tulburătorului cel mai sus-amintit și pentru salvarea ținuturilor Țării Românești și Moldovei. De aceea, sus-arătatul nostru frate, la rîndul său, trecînd cu galere (*kadırga*) în partea Țării Românești, clădise (*bina*) cu desăvîrșită întărire fortăreața Giurgiuului (*Yergövu*)¹¹³ și, afară de aceasta, cînd îl trimisese, cu un număr oarecare de oști în părțile Bucureștiului și Tirgovîștei¹¹⁴ pe Eyub pașa, care este acum beilerbei de *Zulkadriye*¹¹⁵, acesta pusese mîna pe răufăcătorul numit Ban Calota¹¹⁶ pe care Mihail cel răufăcător, potrivit gîndurilor sale rele, îl numise stăpîn (*hakim*) în localitatea numită Craiova¹¹⁷ și tăindu-i capul, trecuse prin sabie pe cei mai mulți dintre rebelii¹¹⁸ aflați pe lângă el și, luîndu-le tobele și steagurile nenorocite, arătase foarte mari bravuri. Afară de acestea, și cancelarul și voievodul Ieremia, la rîndul lor, mergînd, dintr-o parte, asupra lui Mihail cel nenorocit¹¹⁹, nu-i dădura răgaz și, ciocnindu-se și luptîndu-se cu el, afurisitul acela nu putuse să țină piept craiului, iar rebelii aflați pe lângă el înfrîniți se împrăștiară bulucuri-bulucuri prin împrejurimi, din care pricină el fugise rușinat și umilit, înfrînt și zdrobit, părăsindu-și țara. Astfel, după sosirea veștilor că ținuturile Țării Românești și Moldovei au fost salvate de tulburările și intrigile sale și că afurisitul acela a primit foarte multe lovituri de iatagane, voievodul Ieremia procedînd potrivit îngăduinței Porții fericirii lor glorioase și slujind cu credință și devotament, de aceea domnia (*voyvodahgi*) Țării Românești a fost acordată lui Simion¹²⁰, fratele voievodului Ieremia și, potrivit vechiului obicei <osmănesc> acordîndu-i-se steag (*sancak*) și cucă¹²¹ și celelalte lucruri trebuincioase, i s-a trimis ilustra poruncă strasnică și purtătoare de glorie sus-numitului nostru frate, Mahmud pașa, pentru că, atunci cînd va fi nevoie să-l ajute și să-l sprijine cu oști și cu alte lucruri necesare¹²², fiind emisă în această privință scrisoarea lor împără-

tească. S-a scris și s-a compus această scrisoare prietenească și vi s-a trimis. La sosirea ei, sperăm că, de azi încolo, potrivit cerințelor prieteniei și buneii vecinătăți pe care le aveți din zilele de altă dată, cu înalta reședință a Porții lor, fiind prietenul prietenilor lor și dușmanul dușmanilor lor, să mențineți prietenia și sinceritatea și amicitia și devotamentul pe care le aveți din vechime față de părinții și strămoșii lor glorioși și, străduindu-vă pentru întărirea prieteniei și păcii încheiate între cele două părți, călătorii și negustorii să se ducă și să se întoarcă teferi și sănătoși într-o parte și alta și să se roage pentru continuarea zilelor împărăției padișahului. În rest, salutați.

Din orașul Kostantiniye cel bine păzit.

Obs.: În semnul viziral, din dreapta textului (sus) se poate citi numele vizirului emitent, Hafiz Ahmed, dar care devine mare vizir abia în anii 1625—1627 și 1630—1631. La această dată era mare vizir Damad Ibrahim pașa (1598—1601 iulie) și apoi Yemişci Hasan pașa. Deci, Hafiz Ahmed era locuitor de mare vizir, zis: „Kaymakam pașa”, adică al doilea vizir. Deși în Catalogul polon, Z. Abrahamowicz datează acest document între aug.—sept. 1601, totuși scrisoarea vizirală nu-l arată pe Mihai Viteazul ca mort „după asasinare” (9 aug. 1601) ci numai înfrînt de turci, poloni și Ieremia Movilă cu moldovenii săi, domnia Țării Românești fiind acordată lui Simion <Movilă>. Deci, datarea acestei scrisori vizirale nu poate fi decît după noiembrie 1600 și înainte de iulie 1601. Deasupra textului turc este rezumatul polon, datînd documentul din 1596 ceea ce nu corespunde cu realitatea. Paralel, se dă legalizarea în latină, de tîlmăciul albanez Antonius Crutta (25 aug. 1789) pe care a făcut-o prof. Jan Reychmann. *Tłumacze języków wschodnich w Polsce XVIII w.* în „Myśl Karaimska”, Wrocław, 1947 și „Przegląd Orientalistyczny”, Wrocław—Warszawa, 1949.

IZVOARE TURCEȘTI DESPRE MIHAI VITEAZUL

Din materialele istorice turcești aduse sub formă de microfilme și xeroxuri la Direcția Generală a Arhivelor Statului în București publicăm de astă dată două unități inedite și deci necunoscute privind raporturile lui Mihai Viteazul cu turcii.

Una reprezintă un extras dintr-o cronică turcească, iar cealaltă este un raport trimis din Țara Românească, de un ceauș la Poartă.

Amîndouă aceste piese au fost selecționate și traduse în românește de tînărul turcolog Valeriu Veliman, arhivist la DGAS. În felul acesta, ambele, sînt puse în circuitul științei noastre istorice și vin să completeze din *altera pars* sirul destul de îmbelsugat al informațiilor referitoare la ultimul deceniu al secolului al XVI-lea în faza sa cea mai învăluată, înainte de Unire.

1. Cea dintîi este traducerea pasajelor privind anul de glorie 1595, extrase din marea istorie

¹¹³ Se poate citi și *Yerköku*, probabil de la George sau Yorgi.

¹¹⁴ *Targosta*. După grafia din text se poate citi și *Baragosta*.

¹¹⁵ *Zulkadri* — provincie în sudul Anatoliei.

¹¹⁶ În text: *Ban Calotă* sau *Galuta*.

¹¹⁷ În text: *Kralova*.

¹¹⁸ *eşkyra* are și alte sensuri: rebel, tîlhar, etc.

¹¹⁹ Vizirul Hafiz Ahmed pașa avea ranchiună pe Mihai Viteazul încă din 1598, cînd fusese zdrobit lângă Nicopole de domnul român.

¹²⁰ Simion Movilă vv. Țării Românești, noiembrie 1600—iul. 1601.

¹²¹ *Üsküf* tc. — „bonetă”, cucă domnească.

¹²² În text — *mühimmat*, care mai înseamnă și muniții, precum și alte lucruri importante pentru război.

a lui Mustafa Ali numită *Kühn ül-ahbar*, „Substanța informațiilor“.

Mustafa Ali, zis de obicei numai Ali, s-a născut în anul 1541 la Galipoli (Gelibolu) și a murit în anul 1599 pe când se afla în Arabia. A fost, așadar, contemporan cu Mihai Viteazul. Au rămas de la Ali mai multe lucrări, dintre care unele cuprind informații ce se cer integrate în istoria celor trei țări românești din acea vreme, precum și alte lucrări de mare importanță pentru civilizația otomană; a scris de asemenea și multe poezii, atât în turcă, cât și în arabă și persană.

Opera sa capitală este *Kühn ül-ahbar*, care însă nu a fost tipărită pînă acum decît parțial, și anume de la începuturile istoriei otomane pînă la cucerirea Constantinopolului (1453) de către sultanul Mehmed al II-lea, în cinci volume, expunînd și istoria universală reluată din istoriografia musulmană, mai cu seamă arabă. Excerpte din ultimul volum au fost traduse în românește de Mihail Guboglu și Mustafa Mehmet, în *Cronici turcești privind țările române, Extrase*, vol. I, București, 1966, p. 333—356.

Pasajele traduse aici grăiesc de la sine, cuprind faptele expediției marelui vizir Sinan pașa, întreprinse în Țara Românească pentru a-l alunga sau a-l ucide pe Mihai Viteazul, și culminînd cu teribila înecare de la Călugăreni și, mai cu seamă, cu înfrîngerea sa dezastruoasă și rușinoasă de la Giurgiu. Descriind bătălia de la Călugăreni, Ali, care era și poet, a cîntat în proză rimată — în turcește — prăvălirea lui Sinan pașa în mlaștină și salvarea lui de ostașul Hasan. Sonoritatea sumbră a acestui stil nu poate fi redată în traducere: însă istoricul Pecevi a împrumutat de la Ali acest pasaj rimat, dezvoltîndu-l în „Istoria“ sa care nu-l crută pe marele vizir de epitelul *Serdar-i bî ar*, „serdarul fără rușine“, alungat el, la rîndu-i, din Țara Românească, de Mihai Viteazul și imediat mazilit de sultanul Mehmed al III-lea.

2. Raportul (*arz*) trimis din Țara Românească, probabil după ce a ajuns la Tîrgoviște, de către ceașul Osman aga la Poartă, este de asemenea deosebit de interesant pentru istoria noastră.

Osman aga a sosit la Mihai Viteazul la „15 cafer (1008 hegîră), deci la 6 septembrie 1599, arzul său fiind datat din noiembrie. Faptul este confirmat de cunoscuta scrisoare, din 5 septembrie 1599, a boierilor din țară către boierii fugiți în Moldova, în care se spune: „Vă dăm de știre că acum, în ceastă lună a lu avgust 27 de zile, venit-au lu Mihaiu vodă steagu de la împăratul turcescu. Și intru-aceia Mihaiu vodă luat-au steagul de la turci. Însă turcii totu cu înșălăciune voru să facă; că acum mai mulți se strîngu pre la toate vadurile pre Dunăre“¹.

Osman aga îi aducea, prin urmare lui Mihai Viteazul steagul sultanului, care însemna reconfirmarea lui în domnie. Astfel Mihai era asigurat dinspre turci și putea să treacă în curînd la eliberarea Transilvaniei, și la alungarea omului turcilor, cardinalul Andrei Băthory, principe al acestei țări, ce se socotea suveran al domnului Țării Românești.

Arzul ceașului aducător de steag ne desvăluie, încă odată, caracterul independent și combativ al Viteazului, care nu pregetă să-l dojenească și să-l apostrofaze pe trimisul padishahului pentru prădăciunile comise de însoțitorii lui după ce au intrat în țară, ca soli ai păcii. Efectul miniei lui Mihai se resimte în relatarea lui Osman aga, care în relatarea sa admite justetea amenințărilor celui ce — turcii o știau foarte bine — putea să treacă ușor de la amenințări la fapte.

AUREL DECEI

1

<1553—1597> Cronica „*Kühn-ül-ahbar*“ (Esența informațiilor) de Mustafa Ali privind expediția lui Sinan pașa împotriva Țării Românești, în anul 1595, lupta de la Călugăreni, victoriile obținute de oastea lui Mihai Viteazul, la Tîrgoviște și Giurgiu.

حلیلہ المغانات وادلمنیہ حبسہ امانت مغایرہ دیناریہ عداوتیہ سرایک
پاشا نامہ وصورہ وکیریک کجوسہارشان پاکہ دردولتند چتریکدی قطع
مراجہ اسعدہ استعجالہ جردینہ غریبہ تندی قطع ملل المعات فہاد پاکہ پاشا
المدیہ حیرتہ تندی اکادوتی اشاک وحبسہ رکوزلا زناد وخالفتی اطلال
انولیکو کولہ تندی دین ولانستہ امریکہ وکوزلرتندی چتریکدی وکوزلرتندی
تندی کدی بیاض وکوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی
میشورہ جردینہ تندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی
مکرہ لرجین ایشاط العداوت کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی
کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی
کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی
مقدادہ سبیلہ التوبیخہ سبیلہ التوبیخہ سبیلہ التوبیخہ سبیلہ التوبیخہ سبیلہ التوبیخہ
کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی
خانہ کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی
جہادین لہ شاردہ کوزلرتندی وکوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی
فوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی
ساشین وکوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی
الفتلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی
کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی
اولدک کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی
طولی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی
لجینہ وکوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی
منظر لکوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی
تاتار لکوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی کوزلرتندی

¹ Publicată și valorificată de Stefan Stefănescu, *Știri noi cu privire la domnia lui Mihai Viteazul*, în „Studii și materiale de istorie medie“, V, București, 1962, p. 166—188; reproducă în *Documenta Romaniae Historica. B. Țara Românească*, vol. IX, București, 1975, p. 485.

tras în țepă la Pîrgoviște¹, unde erau vreo mie. Înainte, ajungînd el cu 2—300 de călăreți, aflîndu-se pregătiți în preajma lui, îi silise pe ghiauri să se retragă. Și-n cele din urmă, mai sus-zisul pașă venind cu încă 1 000 de spahii, pe mulți îi trecuse prin sabie și, legîndu-i pe cei mai mulți dintre ei, îi făcuse prizonieri, îi dusese. Scăpaseră puțini din ghiaurii sedii al iadului.

La un timp se trecu pe podul înțesat de lume. Tabăra se stabili sub cetatea Giurgiu⁴, unul dintre monumentele sultanului Mahomed, tatăl cuceri-
rilor⁵, și se ținu sît cu marile oști ale religiei
islamice, cu faimoasele oști de luptători musul-

³ Tîrgoviște

⁴ In text : Yerkökü.

⁵ Mehmed al II-lea, Cuceritorul (1451—1481).

mani. Mai pe scurt, după ce se trecu de trei conace, se ajunse la un popas mlaștin. Și, cînd unii așezîndu-se iar unii tocmai erau gata să se așeze, o ceată de ghiauri moldoveni cu capete urite ca de mistreți porni la luptă în împrejurimile acelei mlaștini. Ceata de războinici musulmani se puse pe bătaie și pe lovit. De dinainte de amiaza mare și pînă la intervalul dintre două rugăciuni a fost o luptă pe viață și pe moarte. Fiind 300 de viteji contra 3 000 de ghiauri, au aflat izbînda. După ce mulți au invins și mulți au dovedit curaj pe cîmpul de luptă, în timpul bătaliei, înfrîngerea fiind de partea ghiaurilor, iar victoria și biruința — de cea a războinicilor musulmani credincioși, au fost capturate 12 tunuri.

Apoi, în acel loc, se trecu peste încă două poduri și, după ce se ajunsese la un al treilea, iată

[illegible][illegible]

یہی چہ اور دویہ الملیکی و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
ایوب و علیا سبھا و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
خان جانیسکند سردار و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
اولا مین و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
امور و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
ایک و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
ایہ و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
یشار و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
ایہ و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
وہر و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
ہزار و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار

că ghiaurii aveau în pădure câteva capcane formate din flintași, care ieșiră pe neașteptate în fața călăuzelor oastei victorioase. Vrînd nevrînd, cetele ce stăteau în așteptare, căzînd în mijlocul lor, îi despărțiră în două pe musulmani.

În fața Bucureștiului era un pîrîiaș mlăștinos. În prima decadă a lunii muharrem, anul 1004⁶, ajungîndu-se la acel popas, în timp ce o parte a oastei se așeză, iar o altă parte încă venea din urmă, unii flintași de-ai ghiaurilor, ieșind ca mistreții din pădure, începură să năvălească și să lupte. În mijlocul oastei se auziră strigăte și răcnete: „Vai, au ieșit ghiaurii. O mulțime de feciori au fost prinși“. Ca și cum s-ar fi întîmplat cu știința celui de sus, în ceata luptătorilor musulmani căzu deruta, oștenilor li se întunecară min-

⁶ 6—15 septembrie 1595.

کدار و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
اولی و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
اولان و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
مصل و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
بش و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
ایک و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
سب و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
الک و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
کچ و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
وطن و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
الک و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
حسن و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
عاق و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
افرن و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
مکت و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
براور و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
بقیہ و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
بش و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
تاک و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
سرب و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
ایہ و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
دو و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
سرب و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
الان و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
قیق و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
طور و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
ہالات و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
حدا و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
ایہ و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
اثر و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
برک و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
امتن و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
سرب و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار

اولی و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
ہزار و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
اولہ و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
یک و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
حید و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
شیل و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
شفق و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
کوز و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
صم و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
ظیل و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
بجای و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
سجاق و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
ہای و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
ادیل و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
نوبہ و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
کچ و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
اظم و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
یل و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
دو و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
ظلم و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
ایضا و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
سلن و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
خبر و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
دکم و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
نار و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
برون و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
اور و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
رجوز و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
شہیق و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
سوا و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
آقی و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
ویش و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار
نفق و ہر اثناردہ خان آمار و جوالا و ہزاران بلاتینہ کدار

țile. Văzind spaima și groaza de nedescris a serdarului față de o turmă de mistreți — semne ale rătăcirii — în timp ce-i vinau pe luptători ca lei, corpurile de bătaie rămăseră neputincioase pe loc. În această situație, unii preocupându-se să lupte în față, iar alții în spate, se trecu și de cel de-al treilea pod. Se trecu fie prin desii, fie prin locuri cît un teren de arie. Și de fiecare dată se nimerea într-un astfel de loc strîmt că o scîrboasă ceată de ghiauri se avînta în luptă. În aceste zile lungi, se merse astfel prin luptă de dinainte de amiaza mare și pînă la vremea rugăciunii. Se ajunse în apropierea locului unde stătuse tabăra ghiaurilor rău famați. Mulțumită marelui Allah, în aceste părți se găsiră provizii din belșug. Oștile distins prin victoriile lor s-au ospătat cum au poftit. Iar în noaptea aceea, Mihai cel josnic prinzind o limbă, o sili să vorbească. Pentru că aceasta zise că oastea turcească e numeroasă fi tăie capul. Mai aducînd încă o limbă, îi puse întrebări. Cînd limba zise că : „Oastea nu-i prea puternică, dar în ea este și Hasan pașa, care s-a dus chiar să vă invadă pe la spate”, Mihai fiind grozav, plecă. În noaptea aceea ceata de ghiauri, întorcîndu-se, umblă de colo colo, iar a doua zi turcii aveau să vadă că nu rămăseseră nici de urmă după ea. Însă ghiaurii, sediu al iadului, dînd dovezi de curaj proteste nu lăsară să se treacă spre corpurile lor de oaste. Prin atacuri și asalturi de tot felul îi puseră pe fugă pe gazii⁷.

În acest moment, vizirul Hasan pașa dădu în vileag știrea aflată de oastea vrăjmașă. A fost un motiv de ocărire a curajului luptătorilor musulmani. Chiar și iscoada pe care ghiaurii o aveau în mijlocul oastei auzi această știre și, ajungînd degrabă, anunță căpetenia (*bellübaşı*)⁸ dușmanilor religiei islamice. Și aceasta, crezînd că așa și este în adevăr, slabă de inimă, se retrase puțin din luptă. Numai că știrea aceea dată în vileag nu era adevărată.

Din partea serdarului neexistînd vreodată stimă față de Hasan pașa, de fiecare dată fapta sa bună fiind socotită greșeală, el nu a fost luat în seamă. Și acum știrea aceea îi făcuse pe musulmani să cadă în viltoare.

Peste mai toate leșurile gaziiilor se năpustea nenorocirea morții. Iar serdarul oastei islamice era fără pic de faimă, habar n-avea cîte belele pătiseră luptătorii musulmani.

Groaza trecînd în lumea celor ținuți deoparte (*'alem-i dahirette*), cînd stăteau astfel, un ceauș, pe nume Perviz, ajunse în fruntea oștilor și ridică pe fiecare, în orice stare s-ar fi aflat.

Oastea islamică fiind adunată, o duse la strîmtarea mlăștinoasă spre care închiseră drumul ghiaurii cei josnici. Mai înainte de toți, Haydar pașa, beilerbeul Rumeliei, fiind hotărît să dovedească cu arme că este gata să moară, din brațul său cu scut slobozi calul către alaiul vrăjmașului. Și ceasul acela a fost norocos prin dovada norocului.

În sfîrșit, nenorocirea vizirilor Mehmed pașa, căruia i se dăduse bilerbelicul Țării Românești⁹, asta e, văzînd atacul ghiaurilor îl dovedind lășitatea ce-i era în fire, se retrase în mare grabă din fața vrăjmașului. Îl ajunse un ghiaur, cîțiva dragoni (*ejder*) îl loviră în cap, îl răniră. Era din ceata armăuților nenorocitul acela (*o şüm*), un om crud. Îi era cunoscută originea lui de cerchez, își pusese numele de Mir Haydar. Își făcu cunoscută vitejia în locul acela, deși e o lipsă ca, lăsîndu-și calul unui asemenea serdar, să ajungă la vrăjmașii săi, și ei să-l doboare la pămînt și să sfarme ceata musulmanilor.

Asta e treaba unui levend¹⁰. Dacă nu-i avea îndrăzneală — rușine serdarului ! Acesta fiind atributul unui comandant de faimă el are o sabie iute, apoi ia măsuri.

În aceste momente, ghiaurii cei josnici, scoțînd la iveală cinci tunuri, le așezară în fața acelei strîmtorți și, dintr-o singură lovitură, le descărcară înspre serdar. Pe scurt, mai întîi serdarul și, după aceea, gazii au făcut cale întoarsă și fiecare a început s-o ia la goană. Însă era tare greu să se fugă de îmbulzeală. Deoarece era anevoios a se deschide drumul spre părțile de scăpare, această dorință nu se împlini lesne. În acel interval, serdarul avînd un fiu al său, mai erau beilerbeul de (spațiu alb) Mustafa pașa, fiul lui Ayaș pașa și Hüseyin pașa, care pe vremea cînd era beilerbei de Trabzun¹¹ căzuse ostăteac la „capetele roșii”¹², apoi fusese imputernicit cu beilerbelicul de Mosul ; pe urmă, înjosit cu maziile, în sfîrșit, ca ultim mijloc de trai, avea sangeacul Nicopole și era un bun cunoscător al celor ce se întîmplau în harem. <Oastea lui Mihai> îi sili pe acești doi beilerbei mai sus-ziși să se retragă la băste. Dar, în timp ce serdarul răsturnat de pe calul său și mai toate slugile, căzînd într-o mlaștină, zăceaua înfrinți și distruși, ne ajunse unul dintre marii Rumeliei. Ursuzul acela nenorocit trase calul. Îl scoase la malul liber. Apoi serdarul unei oștiri să suferă o asemenea umilire, trebuia că mai toți sînt oameni de nimic. Formîndu-se grămezi de martiri, ce risipire de suflete a fost prin înfrîngerea vitejilor în mlaștina aceea ! Mai ales la primul atac în mod sigur a fost luat un steag. Se trimiseră vești către partea ghiaurilor.

Mihai, pe care ei nu l-au băgat în seamă, rău-făcătorul pe care, nesocotindu-l om de valoare, l-au privit cu dispreț, dovedindu-și arta în ale luptei, a distrus în acest fel merituoasa oaste. În cele din urmă, ghiaurii — semn al rătăcirii — au plecat, lăsînd o mulțime de lucruri jefuite, deoarece erau împovărați. Serdarul, încă cu acel fel de hăinie, petrecu două zile în acel loc. Apoi ridicîndu-se, cînd ajunse aproape de cetatea numită București¹³, de uluit ce era, muncînd cîncisprezece zile, făcu în acel loc o palancă, mai bine zis, o cetățuie. Aranjare prudentă să-i zicem. oare, acelei răutăți că el fără pic de rușine a dus la pierderea căpeteniilor într-un loc strîmt ?

⁹ În urma răscoalei lui Mihai Viteazul, vizirul Satorci Mehmed pașa este numit beilerbei peste Țara Românească și Moldova.

¹⁰ Aici, cu sensul de soldat voluntar.

¹¹ Azi, localitate în Turcia.

¹² *Kızıl baş* poreclă dată de turci persanilor, deoarece soldații acestora purtau bonete roșii.

¹³ În text, Bükreş.

⁷ Luptători pentru credința islamică, războinici musulmani.

⁸ Adică Mihai Viteazul.

Trebuie să fie un nenorocit cel ce, asemenea lui, fără să lupte, își duce călărețul în mlaștină; demn de aspră dojană în rîndul serdarilor. În trei mii de bucăți a rupt o sută de mii de oameni murdaru acela. Allah să-l înșele, să-l dezonozeze în ochii lumii.

Întotdeauna se întîmplă nenorociri nemaipomenite în orașele din provinciile Rumului¹⁴. În anul 1000¹⁵, în *Deșt-i Kıpçak*¹⁶, în extremitatea faimoasei lumi a ținutului *Mavera un-nahr*¹⁷ și în părțile hotarului Iranului, în țara unde s-au zămislit un fecior și un vițel, înțelepții din acele locuri au rămas tare uimiți în fața acestui miracol. Se zice că s-ar fi găsit că vaca aceea avea poftă omenești. În sfîrșit, din sămînța sa a zămislit un fecior. Unii zic că, de cînd e lumea, nu s-a mai pomenit de o asemenea zămislire. Și acum s-a aflat o explicație, povestindu-se că mulți păstori ar fi făptuit nelegiuirea aceasta. Semn ca să fie pildă, prea sfîntul și prea înaltul Allah a arătat robilor săi, sub forma miniei, un fapt care să le fie învățătură de minte.

Căci zicînd ca ei să se ispășească de păcate văzînd un asemenea fapt, în acest fel a prilejuit o întîmplare nemaivăzută pînă atunci. Însă unii au arătat în cărțile de înțelepciune că așa ceva s-a întîmplat înainte de potop.

Potrivit acestor vorbe deșarte, filozofii zicînd că fără doar și poate unul trebuia să moară, feciorul acela a fost omorît în acele vremuri. Și acum o treime a spiței umane din acele locuri întinse a fost distrusă. După distrugerea spiței umane s-au gîndit că e bine să stîrpească și vacile. Au omorît și vițelul zămislit de vacă, odată cu feciorul. Hoiturile vacilor, boilor și bivoliilor din acele văi, a căror rasă pînă la urmă a fost stîrpită în întregime, zac împreună în neagra țărînă. Și într-adevăr, prin anii 1001—1002¹⁸ în sublima capitală, Constantinopolul bine păzit, n-a venit unt topit. Cînd s-a întrebat care e cauza acestei sărăcii, s-a stabilit atunci că, fiind stîrpită, n-a mai rămas nimic din rasa vacilor și boilor. Mai apoi, autorul venind din acea parte în Persia, în al patrulea an, apărî din Arabia. Ajungînd mai întîi la *Diya-bakir*¹⁹, apoi la *Zul-kadriyye*²⁰ și *Mülk-i Rum*²¹, în luna *muharrem* a anului 1004²², acestui umil, adică mie, autorul plin de lipsuri, încredințîndu-mi-se funcția de *deftardar*²³ la vistieria Rumului și fiind *mir-i livā*²⁴ — cale a justiției — în sangeacul *Amasia*²⁵, în total am fost numit în aceste două slujbe. Cînd acea nenorocire molipsitoare s-a abătut prin acele locuri, m-am înfricoșat foarte tare. Astfel încît am început să colind țara, ca să cunosc mai îndeaproape teroarea. Satele și tirgurile prin care am trecut le-am găsit așa cum

se povestește în scrierile noi. Și pe drept s-a spus că s-au aflat sate în care nu mai rămăsese nici un vițel. A fost însă o bucurie să văd că din vreo patru-cinci sute mai rămăsese totuși două-trei vaci de prăsilă. Așa zăceau hoiturile, așa erau de măcelărite animalele că în inima raialelor nu mai rămăsese nici o dorință și speranță. Spre țărîmul mării se îndrepta considerația lor, asta a fost la baza poveștii despre mare. Asupra stepei Rumului s-au abătut tulburări. Pe vremea aceea, prin grația divină, femeii, țărani triști își împreună minile într-o credință unică; starea supușilor era jalnică.

Deoarece nenorocirea era universală, toți, săraci și bogați au fost molipsiți și aceasta a dus la stîrpirea vacilor și sărăcie, la deruta supușilor, lipsa de mijloace de trai a negustorilor și a altor locuitori ai țării și la sărăcirea stăpînitorilor de *timar*²⁶, păgubind veniturile lor.

Oamenii ziceau că, într-adevăr, asta e o molimă venind din cer și credeau că nu mai există nicăieri vreun loc în care să se ascundă. Acum nu mai e așa. Împătîmiți de lăcomie, raialele, negustorii, spahii și stăpînitorii de *za'im*²⁷ din locurile cuprinse de nenorocire păcătuiesc pe toate căile. Din această cauză au ajuns la foamete și sărăcie. Căci în rîndul raialelor n-a mai rămas pic de cinste, dreptate și cuvioșie. Spahiii, raialele și emirii nu s-au mai uitat la milă, dreptate și cinste. Iar negustorii și precupeții, nerespectînd prețurile, au găsit de cuviință să vîndă cu 5 aspri un lucru de 1 aspru. Mai ales, administrarea accizelor a dispărut cu totul. Spahiii și ienicerii au început să devină precupeți și, cumpărînd după cum au voit, să vîndă. În cele din urmă vrăjmașii creatorului tabletelor și scrisului²⁸ i-au lipsit de pîinea cea de toate zilele pe robii neascultători ai domnului. Pe lângă faptul că, prin stîrpirea vacilor, s-a ajuns la lipsa de iaurt, brînză și unt, baza dușmanilor corpului rămîne griul și orzul. Ca urmare a stîrpirii vitelor, în lipsa lor, în acest timp, am văzut cu ochii mei, în vilaetul Rum, raialele, înhămîndu-se la jug, arau pămîntul. Iar unii, scrijelînd pămîntul cu arme de mină, semănau cereale, griu și orz. Și într-adevăr, la ce folosește săpatul cu mina? După însămînțarea asta apar cuțitari. Și din asta, ia aminte, de altfel se ajunge și la ceartă.

Cu jaful oastei viteze se ajunse atunci la București. Se adevări că oștile numeroase erau formate din 100 000 de oameni. Drept urmare, prîneră curaj. Își dădură silința ca să-și pregătească fuga. Cete și cete prin incursiuni fulgerătoare, de jaf și pradă, luară aproape o sută de mii de osteci. Sîngele multor brute l-au amestecat cu neagra țărînă. Cum e adevărat că mulți, fie dintre ei, fie dintre cei care au plecat după provizii, au pierit. După toate astea corpurile distruse ale ghiaurilor erau încă țintă a săgeților. Sfîrșind cu ocară, nu se putu trece dincolo de hotarul Țării Ardealului. Deoarece a existat un comandant care i-a pregătît pe luptători, jaful lor n-a mai fost posibil.

²⁶ Feudă militară cu un venit anual ajungînd pînă la 20 000 de aspri (akçe).

²⁷ Feudă militară aducînd un venit anual de peste 20 000 de aspri, pînă la 100 000 de aspri.

²⁸ Allah.

¹⁴ Denumirea turco-persană a imperiului Bizantin; Anatolia (Asia Mică).

¹⁵ 1591 octombrie 19—1592 octombrie 7.

¹⁶ Deșert în nordul Mării Caspice.

¹⁷ Transoxania.

¹⁸ 1592—1593.

¹⁹ Localitate în Turcia.

²⁰ Cilicia, provincie în Asia Mică.

²¹ Anatolia.

²² 6 septembrie—5 octombrie 1595.

²³ Controlor general de finanțe, ministru de finanțe.

²⁴ Cel ce poartă stindardul prințului, general de brigadă, guvernator de sancak.

²⁵ Localitate în Turcia.

Apoi, în cea de-a șasea zi²⁹ se ajunse aproape de cetatea numită *Dogoște*³⁰. În acest loc, se stătu pentru odihnă, exact o lună de zile. Ali bey, fiul lui Haydar pașa, era sangeacbei de *Çorum*³¹. În acest loc, puse mîna pe paza eialetului Trabzun. Rum Ali bey, sangeacbei de Amasia, și Koçi bey, sangeacbei de Tirgoviște³² au rămas cu toții în acest loc. Apoi, trecîndu-se de acest popas, tabăra se așază într-un loc bun de iernat. Mihai cel josnic, gata de luptă, ieși cu oastea sa, în mare grabă, din pădurea aflată în acele împrejurimi, se așază în conacul din care se mutase Hasan pașa, ajunse apoi la poalele cetății: Ali pașa scoase încă o sută de călăreți, o parte își strinseră mîinile, războinicii musulmani doborîră de pe cai cîțiva dușmani, însă gazii, deoarece aceștia erau mulți, iar ei puțini, intrară în cetate, și făcînd apelul celor 300 de ieniceri numiți în cetate, au găsit prezenți numai 30 de oșteni. E adevărat că, la paza cetății mai sus-zise, numiră sangeacurile Küstendil³³, Avlonia și Dilvina³⁴. Apoi aceste două sangeacuri, prin faptul că erau din Albania, ziseră că cei din Küstendil, fiind iarăși numiți, desigur, să intre de caraulă. Iar aceștia nu intrară, zicînd că: „Fără doar și poate, nouă nu ni s-a făcut sete de singele nostru”. Nici unul n-a consimțit să rămînă. În sfîrșit, se dădu învoire trupei. Se stabili ca spahii din Küstendil să-și înceapă săbiile. Așadar, gata de luptă, cu arme înspăimîntătoare și cai poleiți cu aur, stătură multe zile la pîndă, zicînd: „Oricine ar veni, ne vom război”. În cele din urmă nici aceștia dorință nu a fost îndeplinită. În sfîrșit, ghiaurii cei josnici veniră. Luînd Tirgoviștea și trîgîndu-i în țeață pe Ali pașa și pe emirii aflați înăuntru, dădură foc, se retraseră, plecară.

Mai apoi, se ajunse din nou la București. Și, pe cînd se plănuia reîntoarcerea la Tirgoviște ca să se ajungă acolo la strigătele de ajutor ale musulmanilor ce erau înăuntru cetății, dintr-o pădure din apropierea taberei, apărură cîțiva ghiauri. Cînd din oastea Rumeliei sosi un număr de 6 000 de oameni pregătiți se întîmplă un lucru ciudat: 300 de oșteni ghiauri josnici au pîs pe fugă 6 000 de viteji faimoși. Se zice că, prin faptul că noi am încălcat cei dintîi pacea, treaba noastră a fost mai bătătoare la ochi (*aşikâr*) decît o întîmplare înfricoșătoare, mai întîmplată pînă acum. Astfel că mai toată trupa de războinici musulmani a ajuns plină de răni, vătămată. În fața acestei stări, fiecare înmărmuri. „Neîlînd ordine de bun augur, starea oastei, a serdarului este dificilă. Neavînd parte de reușită, în prostie? (*hebette*?) locul lui este mereu în pămînt. Începură să strige oștile islamice. Ce foloase sint de la asemenea serdar? Oștile care lasă să le scape din mînă cetatea București, incendiată, fiind oameni ai interesului, un serdar se ocupă zi și noapte cu o treabă neîntîmplată. Acea inimă mutilată a lui să fie pe veci tulburată, locul lui în această lume să fie focul. Urma suferinței și-a caznelor să-l chinuiască.

Este un proverb (*mesel*) după care cel ce stă nu-mai lîngă foc își stinge neamul... (*hanuman*). Acel foc se vede, e treaba lui. Sipehsalarul³⁵ fără minte, adică prostul de Sinan pașa s-a stabilit în București, cu intenția de a se reîntoarce la Tirgoviște. Pe cînd el mai era încă în acest loc, aflîndu-se că Mihai cel josnic, ajungînd, dînd foc Tirgoviștei, trîgîndu-i în țeață pe demnitarii turci dinăuntru, trecînd prin sabie alți neferi, plecase spre București, inima serdarului și inimile oștenilor numeroase se umplură de atîta spaimă și groază că n-au mai fost în stare de nimic. Dînd foc cetății București, pe care ei înșiși o construiseră, n-au găsit altă soluție decît să fugă. Prin urmare, cu un atac măiestru au dat foc acestei cetăți și, stricîndu-și corturile în mare grabă, au luat-o razna în neștire. Cel pe care îl numiseră beilerbei peste aceste țări era un individ aiurit, din stirpea murdară a arnăuților. A fost primul dintre toți. La aprinderea cetății și, stricîndu-și cortul, la fugă. Se spune că ceilalți s-au luat prosteste după el. Au fugit într-așa fel că și-au lăsat baltă treburile și comorile. Serdarul și defterdarul cu oamenii lor, ei înșiși s-au ocupat cu încărcatul. Serdarul și-a încărcat toate comorile și tunurile și urmînd oștile, a fugit în mare grabă. Cînd se ajunse la mlaștina care fusese locul înfrîngerii, lăsă un tun greu, zicînd că-i pricină de întîrziere: plecă mai departe. Hasan pașa era în arîergard. Sub pecetea durerii, nemîngîindu-se la gîndul ca tunul acela să rămînă dușmanilor religiei islamice, împreună cu oamenii săi, cu slugile siriene, a făcut fel și fel de eforturi și scoînd tunul acela din mlaștină, în timpul nopții, l-a adus în tabără. La serdar veniră vești din partea hanului tătar cum că el, hanul tătar, trecuse în aceste momente într-un galop nebun prin provinciile moldovenești, supusele raiaua și avea intenția de a se înțelege cu Mihai, care este pricină de răutăți. Să-l predea pe renegatul Răzvan, și că punea condiția, zicînd că: „nouă să ni se numească emiri și mirlivale din rîndul tătarilor, nimă-nui dintre turci să nu i se dea”. Însă deoarece numirea mirlivalilor din partea lor nu era demnă de onoarea statului, se trecu cu vederea supunerea lor cu această condiție. Apoi, ghiaurii din Ardeal, pînă la această dată, au dovedit o neștirbită faimă de supuși. Cînd ilustrul serdar auzi că josnicul Mihai și abjectul pe nume Răzvan, întorcîndu-le spatele, pătrunseră în vîlaletul lui³⁶, trimise un ceaș cu ordin ilustru. A dat de știre, zicînd că: „Să ni-i dea nouă pe cei doi răufăcători, dacă e supus firmanului”. Însă ardenii demni de dispreț, raportînd că răzvrătiții sint nenumărați, multe perfidii făcîndu-și acelui ceaș care venise <Sigismund Bathory> zicînd că: „De acum înainte pe noi ne desparte sabia” își dădu pe față răzvrătirea și ceea ce avea de ascuns. Trimîndu-și chiar oastea asupra Timișoarei care se afla în apropiere, avu curajul să o împresoare și îl aduse la mare strîmtoare pe beilerbeul de acolo, Mehmed pașa, fiul lui Uveys pașa....

²⁹ 6 muharrem 1004 = 11 septembrie 1595.

³⁰ Tirgoviște.

³¹ Azi, localitate în Turcia.

³² Azi, localitatea în R.S.F. Iugoslavia.

³³ Localitate în R.P. Bulgaria.

³⁴ Localități în R. P. Albania.

³⁵ General, comandant al oastei.

³⁶ Transilvania lui Sigismund Bathory.

* Urmează descrierea asediului cetății Esztergom, tentativă soldată cu un eșec dezastruos pentru oștile otomane.

Mihai cel josnic luind cetatea Giurgiu și distrugându-i pe musulmanii rași în capetele murdare, serdarul, care a îndurat multe în lumea groazei, și oștile musulmane au fugit. După ce a dat foc cetății București, nestatornicul serdar a plecat înspre provinciile dinlăuntru, cu intenția de-a ierna acolo. Din popas în popas sosi la cetatea Giurgiu despre care s-a vorbit mai înainte. De zăpăcit ce era, aci îi venea ca, lărgind-o, să repare cetatea pentru a o întări, aci îi venea ca, înregistrând oștile, să le trimită la pradă și jaf. Ambele capete ale podului din apropierea Giurgiului fiind ocupate, se dădu ordin să se ia robii cu *pençik*³⁷ și apoi să se treacă dincolo. În acest moment veniră iscoadele. Era în ziua a cincea³⁸, la intervalul dintre două rugăciuni, cind se dădu vestea că Mihai — umbra permanentă — și ghiaurii Ardealului, venind dinadins împreună, stabiliseră să atace pe neașteptate oastea în acest loc și, năvălind asupra cetății Giurgiu, să o cucerească. Turcii, renunțând la pasiunea *pençikurilor*, plecară spre Țigul Rusciuk. Nu se desfășură nici un standard, nimic nou nu apărură. Puseră corturile căpeteniilor (*otaklar*) și alte corturi ale trupei în caiacul tras la mal, astfel că, dis-de-dimineață, mutară corturile dincolo. Temindu-se pentru viața lor, oștile musulmane erau în mare zor cu pregătirile de retragere. Truda oamenilor și a cailor a fost de un asemenea grad că de trei zile și trei nopți oștenii stînd în post cu cail de povară înșăuați, păzeau capătul podului. În orice caz, în zilele a cincea și a șasea, zi și noapte, cu mare strădanie, se trecu dincolo. De frică și groaza nemaipomenită, mulți dădură, fără tragere de inimă, tot ce aveau. Doreau din tot sufletul să ajungă pe malul celălalt, sau măcar la insula aflată în spatele cetății. Prea multul zel arătat în necazul cu un pod, făcu o oaste ca marea, să dispară ca picătura de apă. Și peste 100 000 de oameni au simțit ca pe o umbră frica de cițiva ghiauri. Însă în Imperiul Otoman nu se mai pomenise încă o înfringere de felul acesta. Cuvintele celor mai mulți dintre înțelepți au atacat păcatul și nerușinarea serdarului, chinuirea oastei noastre, înmulțirea ulemalelor³⁹ inculte și necumpătarea negustorilor pentru că, nevegînd asupra prețului pîinii zilnice, au fost lipsiți de cumpărare. Astfel, au spus că, atunci cind era stabilit zelul pentru credință, nu musulmanii au fost aceia care au dus la slăbiciune. Auziră cu toții de venirea ghiaurilor. Vestile ajunseră chiar în partea unde era Hasan pașa. Veniră și cei de pe acolo și alungară robii erezici. Se împotrîviră trupei și ienicerilor care, împiedicînd trecerea oastei, cerînd și taxă, erau nemulțumiți că se aruncă lucrurile. Și prin fel și fel de strădanii, trecură oastea. Pînă la urmă, în a șasea zi⁴⁰, înainte de amiază, caraula dușmanului dădu peste caraula oastei islamice. Fiind o luptă pe viață și pe moarte, spahii plini de răni aduseră vestea. În timp ce Hasan pașa era ocupat în această parte cu trecerea oastei pe pod,

veni serdarul ghiaurilor. Luind cortul mai sus zisului Hasan pașa îl dărimă de îndată la pămînt. În acest moment, vreo 300 de călăreți din călăreții unguri (*macar*) atacînd pe neașteptate podul, se năpustiră asupra lui Hasan pașa. Și acesta, zicînd că vizirul înțelept preferă să fie martir pe cîmpul de luptă, decît să se îneco în apă, luptă mult împreună cu 70—80 de flintași aflați lingă el. Vrînd nevrînd, îi puse pe fugă pe ghiaurii rătăciți, însă ghiaurii piecînd le veniră întărituri. Locul de la poalele cetății era plin cu pedestrași și călăreți. Pe scurt, doi feciori care erau prietenii săi nedespărțiți, căzînd și, din cei 70—80 de oameni, rămînd doar vreo 15 răniți, Hasan pașa nu se retrase din luptă. Rămase pe loc, rezistă pentru a reîmprospăta forțele oastei islamice. În cele din urmă, unul dintre alaiabei⁴¹ îi apucă friul calului și zicîndu-i: „Tu, singur, o să fii înfrînt de atîția ghiauri”, se retrase și trecu pe malul opus. Se auzi că Hasan pașa a căzut. Oastea islamică deveni ca și moartă. Dar, în sfîrșit, se află ce se întimplase. Aflîndu-se că martiri erau prietenii săi de nedespărțit, și că el însuși teafăr și sănătos, trecuse pe malul celălalt, a fost prilej de mare bucurie. Într-un cuvînt Mihai cel rău famat și dezgustătoare căpetenie care era fratele banului Ardealului pătrunseră sub cetate și, făcînd metereze în cinci locuri, traseră tunurile și începură să împoasăie cu ghiulele ochii musulmanilor. Cu aceste tunuri, se spune, au spulberat onoarea și prestigiul trupei de luptători musulmani. Pe unii dintre musulmanii pe care i-au găsit dincoace de pod i-au ucis cu săbiile, pe unii i-au scufundat în apă, iar pe unii i-au luat prizonieri. Dar ciudățenia constă în aceea că nenorociiții noștri oșteni care scăpaseră cu viață din miunile ghiaurilor, despuindu-i pe necredincioși, le jefuiau tot ce aveau.

E adevărat că oștile unite într-o credință unică se adunau dinspre partea asta, iar trupele păgîne dinspre partea cealaltă. Însă, atîta vreme cît nu apăruse nici urmă de victorie și izbîndă erau tare uluite. Prin această situație, în cea de-a treia zi⁴² oastea ghiaurilor cuceră cetatea Giurgiu. Trecîndu-i prin sabie pe musulmanii aflați înăuntru și, după ce le luară armele, dărimînd cetatea o făcură una cu pămîntul. Hasan pașa, zăcea, fiind în zilele aceastea un amărît și cătrănit care n-a pus nimic în gură, haimana prin valea tristeții și a groazei.

În cele din urmă văzu că ghiaurii nu pleacă și că serdarul nu face nimic, nu dă vreun sfat și nu ia nici o măsură. Apărură o scrisoare verbală de-a Excelenței sale hanul tătar⁴³ zicînd: „Iată, am ajuns și noi de îndată, să-i ținem în loc pe ghiauri”; Mihai vîzînd scrisoarea hanului, se înspăimîntă și, imediat, aruncă în apă tunurile pe care le luase din Țigoviste, luă cu tot cu stergătoarele de țevă tunurile pe care le capturase din cetatea Giurgiu, și el însuși cu fratele Ardealului (*Erdel Karindași*) trimiseră peșcheș ca prizonieri la cetatea din Ungaria, 5 000 de aleși musulmani din cîntul musulmanilor pe care îi găsiseră dincolo de pod și îi crutaseră de sabie, și din cel al martirilor pentru cauza dreaptă a lui Allah. Mihai, retrăgîndu-se de frica

³⁷ Tăbliță prinsă de gîtul unui sclav de vînzare, și pe care sînt scrise numele, țara de baștină și măsura taliei acestuia; dare constînd în a cincea parte din prizonierii capturați.

³⁸ 5 safer 1004 = 10 octombrie 1595.

³⁹ Teologi musulmani.

⁴⁰ 6 safer 1004 = 11 octombrie 1595.

⁴¹ Alaybeyi = comandant de jandarmi.

⁴² 3 safer 1004 = 2 octombrie 1595.

⁴³ Gazi Ghirai II, hanul Crimeii.

hanului Gazi Ghirai, plecă. În sfârșit, în această împrejurare, și serdarul, mutindu-se, ajunse la Rusciuk.

Dar, pe cînd ghiaurii cei josnici încă mai băteau cu tunurile cetatea, sosi într-un galop nebun Ibrahim aga, care era mai marele portarilor⁴⁴. Descălecă direct la cortul lui Hasan pașa, fără să arunce măcar o privire serdarului. După puțin timp, întorcîndu-se din drum doi capugii, îl înștiințară pe sultan de cele întimplate. Peste două zile, retrăgîndu-se și el, plecă. Oaste în derută, inimi înfricoșate, viteji puși pe fugă, dușmanii zeloși, în toate acestea, Allah fie lăudat, în ce grad (*ne meritebede*) e neglijența, măsurile rele și ignoranța serdarului astfel încît să fie posibil ca ghiaurii cei josnici, care au fost înfrinți printr-o falsă scrisoare (*düzme mektup*) cu numele hanului, să fie distruși de oastea tătarilor iute ca vîntul și vinătoare de suflete vrăjmașe. Să se împiedice venirea lui⁴⁵, zicîndu-se: „să nu aibă parte de onoare“. În sfârșit, ca urmare a celor ce-a făcut (*hatime-i kârde*) să fie dezonorat public. După autorul acestor rînduri, dacă padișahul lumii îl ia în considerare pe un asemenea serdar, dacă îi stîrpește rasa asemănătoare cu pămîntul și dacă suprimă mijloacele de trai (*dirlik*) ale urmașilor săi, acestea fiind în sfârșit învățătură de mînte pentru serdari, un astfel de serdar nu s-ar mai naște iarăși. Lașul care, fără vreo strădanie, a prăpădit oastea islamică, ce fel de leac

găsește ca omul să se salveze pe sine însuși. Lăcomia lui crudă a distrus lumea. El a iscat această ceartă, prea înaltul Allah să-l nimicească, în iad să se ducă.

Ca urmare a acestei expediții nenorocite, în total au căzut martiri patru beilerbei și trei san-gaerbeii. Cum, de asemenea, la trecerea prin părțile cetății Yanik⁴⁶, un beilerbei și zece mirlivale ciștigaseră dovada fericirii.

Mai apoi, trimise oastea la iernatic (*kışlak*). Nesupunîndu-se nimeni ordinului, se retraseră cu toții. plecară. Se auzi că vizirul Cafer pașa a trecut în Rumelia. Ce altceva putea să fie decît că, venind pe acest drum, a cerut să fie serdar. Iar el⁴⁷ nu dădu ascultare acestor vorbe deșarte. În această situație, retrăgîndu-se, plecă la Poarta puterii.

Arh. St. Buc., colecția Microfilme Turcia, rola 3. c. 343—346 și 348 (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Biblioteca Muzeului Palatului Topkapı) Istanbul, Revan nr. 1177).

2

1599 noiembrie *. Raportul lui Osman Aga către sultanul Mehmed al III-lea, despre întîlnirea cu Mihai Viteazul și confirmarea acestuia ca domn al Țării Românești.

În numele lui Alah.

După ce se prosternază pînă la pămîntul călcat de ilustrele picioare ale Majestății Sale Sulta-

* Documentul a fost datat după un rezumat în limba italiană și transcris de Valeriu Veliman.

حق التناج

ایوب و سنجاقی آلپ باش اوزر قیوپ سلطانہ
بی حد دعالر ایلدی و میخال ویوده خالص
و مخلص قولگز اولوپ صداقت اوزر صلح
ایلدوکنده و جات و دیلوت سعادتلو پادشاہ
عالپناہ حضرتلرینہ و سلطانہ بل بغلوغندنہ
من بعد ذرہ قدر شپہہ قالمشدر زیرا دخی
ایلیلرین سلطانہ کوندردوکی زمانہ بن
شیمیدین صکرہ سعادتلو پادشاہ ایلہ بارشور
دیو قدر طونہ یالیلرین بکلر عسکری وار ایسه
جملہ ایچرویه چکوپ کیمسه قالمشدر لکت
بو قولگز سنجاق ایلہ ایچرویه کردوکرد
صکرہ یولہ آدم کچوپ کوی اورپ
رعایاسیت اسیر ایتمشدر دیو خبر کلوپ و
میخالہ واصل اولوپ سنجاقی و اوسکئی

مژتلر و سعادتلو و عالی قتلو سلطانہ حضرتلرینک
مارک خاکای شریلرینہ یوز سورددکت صکرہ عرض
بنوہ بیعتار و ذرہ خاکسار بودرکہ مروٹو سلطانہ
حضرتلرینک قبت عالیہ لری برکاتیلہ میخال ویودندک
ایلیلری ایلہ فرماٹ شریلری اولدغی اوزر
نہر طونہ و دیند کچوپ و دینہ کلدوکنردہ
سنجاق بکی اولان شعبات بک قوللری بر ایک
توانا فرشو کلوپ حدزدت زیادہ رعایت ایوب
احلا امرشرینہ تخلص ایتمیوب عبور ایتدورپ کرکی
کی حدمتلر ایلدی و بان تاودینہ طونہ کنارہ
بر وافر عسکر ایلہ فرشو کلوپ کنورپ سنجاق
و اوسکئی و قمتانلر و آت ایلہ صفر ایلک اوس
بشنده واصل اولوپ میخال ویوده غایت حظ
ایتدوکنرد بر حیلہ منزل کئی عسکر ایلہ استقبال

فریادچیلری اوکومزه کتورپ کورک هم بکا
سنجاق کتوررسز هم ولایتی اسیر ایورسز
بونه اصل سنجاق و نه اصل بارشقلندر محمود
پاشا حضرتلرندن دخی مکتوب کلوی کتوردوگنژ
برات شریف عهدنامه مخالف تکلینلر ایدر
سعادتلو پادشاهک و ابراهیم پاشانک امری طولنلر
تنفسیله صلح ایدجکم بلزم دیو جواب
ایدوپ سؤالنه جواب ویره جیوپ حیرتنه تالوده
و میخال ووده میرانورباشیسی اولان یانی
نام آدمیسین بوندن اول ایلیچیلک ایله محمود
پاشا حضرتلرینه کوندروپ آلیقومش حالا مکتوب
شریفلرنه صلیوپرپ اول جانیه کوندردم نهر
طونه یالیلرنه غایب اولمش دیو اشارت ایلمش
ذکر اولنان احوالنه غایت بیحضور اولوپ

ذکر اولنان احوالر اولخله یوخسه بکا سنجاق
کتورمکدن غرض آد میدر دیو تأخیر ایلمدی
بنم سلطانم اگر بودفعه احوال اولنوب اطرافند
اشتیقا سکدرولمک ایله صلحه مانع برنسنه
اولورسه دکه زمان اینانماق مقرردر اکا
کوره بنم سلطانم طونه یالیلرنه اولان بکلر
بکبلر و بکلره و قاضیلر و قلاع اغالرینه
لوندات و نفراتی ضبط ایدوپ برو جانیه
کیمه صلیورمیه لر دیو بر امر شریف و
اسکله لر اچلوی اشللا ایچون دخی تکرار
امر شریف کوندرملک رجا اولنور و سلطانم
حضرتلرینه خفی بیوریلیمیه که یوسف چاوش
قولگنژ یوزی آق اولسون بو مصلحتنه بر
مرتبه خدمت ایتمشد که هر قدر رعایت

و آت و قفتانی تسلیم اتدوک کونک یارندسی
کون طونه کنارینه یقین شمدیه کین طاغله
قچوب حالا بارشقلندر دیو یرلرینه کلوی توطن
قریه لری اورپ رعایاسین اسیر ایدوپ جله
ماملکلرین و طوارلرین سورمشلر دیو فریادچیلر
کلدوکندت غیره محمود پاشا حضرتلرندن
دخی دولتلر سلطانم وردوکی عهدنامه برات
شرینه مخالف تکلید اولنمش مکتوب شریفلری
میخال ووده یه و باشقه بر قولگنزه و باشقه
مصطفی چاوش قولگنزه کلدی عینیله بر
قولگنزه کوندردوکلری مکتوب شریفلرین مروتلو
سلطانمه ارسال ایلدولا و بر قولگنژی دعوت
ایدوپ واردوغمه درت طرفدن کلوی
یاره لو بره لو جنکدک قورتلک برالای

کوجه تسکین ایتدک و بن صاحب دولت افندمه
و این همان اشارت ایله کوزلمدک هر نه هزمتک
وار ایسه جمله سی کوریلوپ شمدیلک دخی
سنجاق ایله کلدوکمز نیچه پرلردن اشته مشلر
بلر لونراتدر فرصت بولدی نیچه این لور
بویله اولور شمدیدن صکره صلح اولوب
ایچرویه سنجاق کلدوکی اشدورلر
کیمه برو یقایه کچمز دیو تسلی اتدوک
بنم سلطانم بر خیرلی مصلحتدر اتدوگنژ
کوندردوگنژ کلدوک برجانم وار دولتلو
سلطاننک اغورنه فادار مرحور سلطان سلیمان
زماننه صلح اولدوغی سیر اوزره خراجی
خاطر بولدق و سزی بش آتی کون
اکلندر جیوپ کوندردین دیو وعدی وار ایک

سلطان حضرتلرنگدر و بنم سلطان جائز ايسه
 خاطر تسليچون ميحال بکه بر محبت
 نامه کوندر ملاقت اولنه
 باقي زمان مروتلو سلطان حضرتلرنگدر
 بنده
 عثمان

اولنسه مستخدر و بنم سلطان طمشوار
 بکلبکيسی عالی پاشا قولگز سلستره کمالا غایت
 مراد ابدینوپ استیور علی العجله کوندر ملا
 رجا ایدر زیرا مادامکه علی پاشا کلیه لونات
 ضبط اولیوپ اختلالدن خالی اولنمز و بنم
 سلطان و ولادته و بستیار اندرون و دخی
 بر ایکی بان واردر سلطانلا اغورینه
 دونوپ چالشبورلر رعایت اولنملری لازم
 کرچه کندولری نسنه دیدیلر و اتا سلطان
 بر ایکی خلعت کوندر مکه مروت اولنسه
 حضور شریفلرنه جائز ايسه الله تعالی
 سلطانسی خطالردن مقلیوپ خوشلرین
 زیاده ایله همان سلطان صاغ اولسون
 ان شاء الله تعالی و حذمت آساندر باقي فرما

nul meu eminent, fericit cu spirit elevat, răportul prea umilului fir de praf este acesta că :

Prin binecuvintarea înaltului spirit al Majestății sale, Sultanul meu milostiv, conform ilustrului firman, trecind cu solul lui Mihai voievod Dunărea pe la Vidin, cînd am ajuns la Vidin, servul Șaban bey, care este sangeacbei, întîmpinîndu-ne cu unul două conace, acordîndu-ne atenție cu mult peste cită ni se cuvenea, și neîmpotrîvîndu-se nicîcînd ilustrului ordin, ci făcîndu-ne să trecem, și-a îndeplinit atribuțiunile așa cum trebuie. Și banul ieșîndu-ne în întîmpinare cu o oaste numeroasă și ducîndu-ne pînă la Vidin, pînă la marginea Dunării, ajungînd noi pe la 15 ale lunii safer¹ cu sangeac, ūskūf² caftane și cal. Mihai voievod, pentru că i-a plăcut tare mult, la un loc de popas anume ales (bir hile menzil), venind în întîmpinare cu toată oastea și luînd sangeacul, punîndu-și-l pe cap, a înălțat rugi nesfîrșite către Sultanul meu. Și Mihai voievod fiind sluga dumneavoastră sinceră, cînd, potrivit fidelității, a încheiat pace și, din suflet și inimă, a avut încredere în Sultanul meu, în Majestatea sa fericitul Padișah- refugiu al lumii !, de azi înainte n-a rămas nici cea mai mică urmă de îndoială. Căci el, încă la vremea cînd și-a trimis solii la Sultanul meu, zicînd : „De acum înainte mă împac cu Padișahul fericit“, oricîtă oaste care păzește malurile Dunării are, pe toată retrăgîndu-și-o înlăuntru, nimeni n-a mai rămas. Dar, după ce această slugă a dumneavoastră a intrat cu sangeacul înlăuntru, pe drum trecînd un om, venind vestea zicînd : „Lovind satul, i-au luat în captivitate raiaua“, și ajungînd la Mihai, a treia zi după ziua în care am predat sangeacul, ūskūf, calul și caftanul, pe lîngă faptul că au venit oameni jeluîndu-se³ că, pînă acum, ei fugînd în munți aproape de marginea Dunării, iar <turcii> zicînd : „În prezent e pace“, și năvălînd asupra pămînturilor lor, lovind satele în care ei locuiau, făcîndu-le prizonieră raiaua, le-au luat toate vitele și averile, din partea Excelenței sale Mahmud pașa către Mihai voievod, și alta către această slugă a dumneavoastră și o alta către sluga dumneavoastră, ceașul Mustafa, au sosit ilustre scrisori care pretindeau lucruri potrivnice ilustrului berat și ahidnamele date de fericitul meu Sultan.

Am înaintat milostivului meu sultan ilustrele scrisori în original pe care le-au trimis acestei slugi

a dumneavoastră. Și chemînd-o pe această slugă a dumneavoastră, cînd am ajuns, aducînd în fața noastră un alai de jeluitori scăpați din luptă, plini de rani, venind din toate patru părțile, și zicînd : „Uitați-vă, ori îmi aduceți sangeac, ori îmi faceți vilaietul captiv ce fel de sangeac și ce fel de pace sînt acestea ? Și, mai mult, venind scrisoare de la Excelența sa Mahmud pașa, se fac propuneri potrivnice beratului și ahidnamei pe care le-ați adus dumneavoastră. Ordinul fericitului Padișah și al lui Ibrahim pașa nu se respectă, cu cine o să fac pace, nu știu“, astfel răspunzînd, am rămas tare uluiți, neputînd da nici o replică la întrebarea lui.

Și Mihai voievod, mai înainte de aceasta, trimîndu-l cu solie la Excelența Sa Mahmud pașa, pe omul său numitul Iani (?) care este căpetenia grăjdarilor, a arătat cu degetul, zicînd : „În scrisoarea ilustră care a fost reținută acum, expediînd de îndată, am trimis către acea parte, dar s-a pierdut pe malurile Dunării“. Fiînd tare indignat de situațiile mai sus arătate, cu greu l-am potolit și l-am consolat, zicîndu-i : „Eu, cum ajung la Domnul meu, stăpîn al fericirii, îi voi arăta de îndată, și oricîte servicii neobservate ai avea, toate vîzîndu-se, acum în multe locuri sînt levenți care încă n-au auzit, nu știu că am venit cu sangeac, și au găsit ocazia. Ce să facem noi, așa este. De acum înainte fiînd pace, or să audă că ai venit cu sangeac, nimeni n-o să mai treacă pe malul celălalt“.

¹ 6 septembrie <1599>.

² Bonetă pe care în mod obișnuit, o purtau ofițerii de ieniceri.

³ În text : feriyadçı : strigător, crainic, vestitor.

⁴ Osman aga redă cuvintele lui Mihai Viteazul.

Sultanul meu, ceea ce ați făcut și ați trimis este o afacere bună. Noi am venit. Și în timp ce promise zicind: „O viață am, este sacrificată pentru fericirea norocosului meu sultan. Am pregătit haraciul, cum a fost pe vremea răposatului sultan Süleyman³ să fie pace. Nereținându-vă din drum, în cinci șase zile, îl aduc”, n-a întârziat să adauge: „Prin cele întâmplate așa cum s-a arătat mai înainte, sau din a mi se aduce sangeac, oare nu-i o viclenie și o intenție rea?”

Sultanul meu, dacă, de data aceasta, neglijându-se prin a-i face pe tilhari să se ascundă, ar fi vreun lucru potrivit păcii, este stabilit a nu se mai crede în vremuri grele. În conformitate cu aceasta, Sultanul meu, se solicită emiterea unui ordin ilustru către beilerbei, beii, cadii și agalele din cetățile care se află pe malurile Dunării. Zicind ca, ținându-i sub comandă pe levenți și neferi, să nu mai trimită pe nimeni în partea cealaltă, și iarăși, a încă unui ordin ilustru pentru deschiderea și funcționarea schelelor.

Și Majestății sale sultanului meu să nu i se țină în secret faptul că sluga dumneavoastră ceașul Yusuf, bucură-se de-o bună reputație, a făcut în această afacere servicii într-o așa măsură că, oricâte onoruri ar fi, le merită.

Și, Sultanul meu, sluga dumneavoastră, Ali pașa, beilerbeul Timișoarei, dorește nespun de mult să vină la Silistra și roagă să fie trimis cât mai repede. Dar Ali pașa să nu vină, că levenții nefiind sub comandă, nu se poate ca ei să fie scutiți de dezordine.

Sultanul meu, mai sînt și o vîlădică și un vistier al Curții și unu-doi bani care se străduiesc întru fericirea Sultanului meu. Ei trebuie să fie onorați, deși n-au cerut nimic. Dar, dacă s-ar binevoi și în prezența ilustră s-ar accepta să se trimită unu-două veșminte de onoare, atunci marele Allah, ferindu-l de greșeli pe Sultanul meu, să-i sporească plăcerile. Sultanul meu fie în veci sănătos, slavă marelui Allah, orice sarcină este lesnicioasă.

În rest, ceea ce a ordonat Sultanul meu. Și, dacă sultanul meu e de acord, să se binevoiască a se trimite lui Mihai o scrisoare de prietenie, spre consolarea sa.

În rest ceea ce a poruncit milostivul meu Sultan Servul umil Osman.

Arh. St. Buc., colecția Xerografii Austria, CCXXI/13 (Haus-Hof- und Staatsarchiv Wien, Staatenabteilung, Ausserdeutsche Staaten Türkei, I. K 82).

SIMBOLUL DACIEI ȘI SIGILIILE LUI MIHAI VITEAZUL

MARIA DOGARU

Documentele privind domnia lui Mihai Viteazul, reflectînd o epocă deosebit de importantă a istoriei patriei, au constituit și pentru heraldiști și sigilografi obiect de studiu, asupra că-

ruia cercetările s-au reluat, ca o chemare, de nenumărate ori.

Sigiliile ce autentifică actele eminate din cancelaria lui Mihai Viteazul au intrat încă din secolul trecut în atenția specialiștilor preocupați, în egală măsură, să descifreze componența emblemei și să determine semnificația fiecărui element inclus.

Dintre vestigiile sigilare ce ni s-au păstrat din timpul domniei lui Mihai Viteazul, au fost viu discutate sigiliile folosite în perioada în care viteazul voievod a unit sub sceptrul său cele trei principate românești. Din tumultuoasă epocă cunoaștem trei impresiuni sigilare datînd din 3, 27 și 29 iulie 1600, toate fiind sigilii mijlocii.

Istoricului V. A. Urechia îi revine meritul de a fi semnalat pentru prima oară acest tip sigilar. Conform părerilor sale sigiliul ce validează documentul din 27 iulie 1600¹ includea „vulturul ardelenesc, capul de bour moldovenesc și dedesupt stema nova plantatio cu adăugirea de doi lei tenanți”.²

Necunoscînd faptul că V. A. Urechia l-a reprodus și descris, pe baza informării lui Stoica Nicolaescu³, Grigore Tocilescu îl prezintă în 1905⁴ ca pe o remarcabilă „descoperire”, subliniind că acest tip sigilar se deosebea prin conținutul emblemei și al legendei de toate sigiliile utilizate în cancelaria Țării Românești în perioada anterioară unirii sub Mihai Vodă Viteazul.

Impresionați de importanta descoperire, autorii menționați, la care se va adăuga ulterior și D. Onciul⁵, au evidențiat faptul că acest sigiliu avea în emblemă stema unită a Țării Românești, Moldovei și Transilvaniei. Ei apreciau că Transilvania era reprezentată de spadă și de cele șapte cetăți.

Conform descrierii lui Grigore Tocilescu acest tip sigilar se prezintă astfel: sus vulturul cu crucea în gură stînd între soare și lună (Țara Românească), mai jos un scut în care figurează zimbrul cu stema între coarne avînd rozeta la stînga și semiluna la dreapta (marca Moldovei). Acest scut este susținut de sfinții Constantin și Elena reprezentați în picioare avînd între dinșii doi lei afrontați ce țin în ghearele de dinainte o spadă dreaptă și se reazimă pe șapte vîrfuri de munți, subliniind că aceștia repre-

¹ Arh. St. Buc., fond M-rea Bistrița, I/10, Publicat de B. P. Hasdeu în „Arhiva istorică”, vol. I (1864—1865) p. 117 și de Stoica Nicolaescu, *Documente de la Mihai Viteazul*, București 1916, p. 24—25.

² V. A. Urechia, *Șchițe de sigilografie românească*, București 1891, p. 14.

³ Stoica Nicolaescu, *Documente slavo-române cu privire la relațiile Țării Românești și Moldovei cu Ardealul în sec. XV și XVI*, București 1905, p. 333, 337 vezi și Mihai Viteazul, ca domn al Țării Românești, al Ardealului și Moldovei 1600, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, vol. XII, p. 38.

⁴ Grigore Tocilescu, *O nouă pecete de la Mihai Viteazul*, în „Buletinul societății numismatice române”, an II, 1905, tr. I p. 10.

⁵ D. Onciul, *Intervenție în ședința Academiei Române*, în „Analele Academiei Române” (partea administrativă și dezbaterile) seria II, tom. XXVII, 1904—1905, p. 170.

zintă „desigur cele șapte cetăți ale Ardealului”.⁶

Pentru a verifica veridicitatea interpretărilor de mai sus heraldistul P. V. Năsturel a studiat sigiliul păstrat pe documentul din 27 iulie 1600 în legătură cu celelalte sigilii cunoscute de la Mihai Viteazul, în concordanță cu evoluția sigiliilor utilizate în cancelaria Țării Românești. În urma cercetărilor efectuate, Năsturel a arătat că leiul nu țin în gheare o spadă ci un pom dezlădăcinat, precizând că cele șapte movile sînt în realitate rădăcinile pomului.⁷

După părerea acestui heraldist toate elementele incluse în emblema sigiliului cercetat sînt luate din vechea stemă a Țării Românești și nu pot constitui în nici un caz stema Transilvaniei. Argumentele aduse de P. V. Năsturel îi fac pe Stoica Nicolaescu⁸, Grigore Tocilescu și D. Onciul să renunțe la vechea interpretare.

Atras de importanța sigiliului, C. Moisil, pentru a descifra mai exact reprezentarea din emblemă, apelează în 1940 la probe de mare precizie. După studierea aprofundată a impresiunii, acesta declară că leiul afrontați țin în gheare un pom dezlădăcinat care după părerea sa este un chiparos cu partea inferioară a tulpinei groasă și noduroasă și cu rădăcinile răsfrînte în toate direcțiile. În final C. Moisil concluzionează: „nici urmă de spadă și de munți” și subliniază că „rămîne deci stabilit în mod definitiv că mult discutatul tip sigilar nu conține stema Transilvaniei și nici măcar vre un element heraldic împreună cu ea”.⁹

Profesorul A. Sacerdoțeanu, care în prima perioadă pusese la îndoială autenticitatea documentului din 27 iulie 1600¹⁰ și ca atare acest tip nu l-a inclus între tipurile sigilare utilizate de ilustrul domnitor¹¹, are meritul de a fi descoperit cel de la doilea document validat cu acest tip sigilar, datînd din 3 iulie 1600¹². Precizînd deosebirile care există între legenda sigiliului din 27 iulie și a celui din 3 iulie în care este inclus și Nicolae Pătrașcu (*ио Мн (хана) и сий его ио Никола воев(ода) >г(оспо) >даріе зем(ли) мол(давскон)*).

A. Sacerdoțeanu este în general de acord cu descrierea făcută de C. Moisil dar evidențiază totuși că în partea inferioară a sigiliului, după părerea sa, nu sînt reprezentate rădăcinile pomului ci un fel de scoici sau virfuri de munți¹³.

Această afirmație dădea din nou heraldiștilor posibilitatea să interpreteze tipul sigilar în discuție sub aspectul cuprinderii în sinteză a stemelor țărilor române, simbolul Transilvaniei fiind considerat ca și în studiile anterioare cele șapte cetăți. Reluînd studiul sigiliilor domnești în 1968 profesorul A. Sacerdoțeanu, deși arată că „a patra figură din emblema acestui tip sigilar este încă nelămurită”, consideră, pe baza intitulăției documentului că, „fără îndoială se făurea o stemă nouă care să reprezinte unirea celor trei țări”¹⁴.

În același an Marcel Sturza-Săucești și Al. Gonța¹⁵ au reluat versiunea lui Stoica Nicolaescu și Grigore Tocilescu susținînd că în sigiliul din 27 iulie 1600 se includ pe șapte munți doi lei afrontați, ținînd în ghearele lor o spadă pusă în pal, fiind evident și pentru acești autori, faptul că, simbolul Transilvaniei erau cele șapte cetăți și sabia pusă în pal.

Reanalizînd sigiliul lui Mihai Viteazul, incluzînd tipul în discuție, am ajuns la concluzia că elementele cuprinse în emblemă pot fi interpretate și în alt mod. După părerea noastră tipul sigilar analizat trebuie descris astfel: sigiliul rotund; în centru un scut dreptunghiular incluzînd stema Moldovei, capul de bour cu stea între coarne flancat de soare și lună. Aciula plasată în semicercul din partea superioară a cîmpului sigilar, simbolul curajului și al demnității, dovadă a originii latine a poporului român, cum au remarcat revoluționarii pașoptiști¹⁶, reprezintă stema heraldică tradițională a Țării Românești, utilizată încă din secolul al XIV-lea. În partea inferioară a cîmpului sigilar se află stema secundară a Țării Românești: două personaje reprezentîndu-l pe domn cu fiul asociat la domnie, fenomen ilustrat în sfragistică încă din secolul al XV-lea¹⁷. Desigur locul prim din dreapta este rezervat domnului în timp ce locul secund din stînga este atribuit fiului asociat. Subliniem că aceste personaje nu trebuie interpretate ca fiind sfinții Constantin și Elena¹⁸, întrucît transformarea lor în acest sens s-a produs abia în secolul al XVIII-lea¹⁹. Găsim, de asemenea, nejustificată, pentru acest moment, interpretarea personajelor drept voie-

⁶ A. Sacerdoțeanu, *Sigiliul domnesc și stema țării. Conceptul de unitate a poporului român pe care îl reflectă și rolul avut în formarea ideii de unire*, în „Revista Arhivelor”, vol. XXIX, 1968, nr. 2, p. 15.

⁷ Marcel Sturza-Săucești, Alexandru I. Gonța, *Tricolorul românesc — simbol al unității naționale sub Mihai Viteazul*, în „Revista Arhivelor”, vol. XXIX, 1968, nr. 2, p. 73.

⁸ Vezi M. Dogaru, *Contribuții la cunoașterea sigiliilor folosite de Guvernul provizoriu și locotenența domnească din Țara Românească (9 iunie — 13 septembrie 1848)*, în „Revista Arhivelor”, vol. XXIX, 1968, nr. 2, p. 267.

⁹ În privința evoluției acestui tip sigilar vezi Ion Bogdan, *Relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească*, București, 1905, p. LXVII—LXVIII.

¹⁰ În acest mod au fost interpretate de Grigore Tocilescu, vezi *O nouă pecete de la Mihai Viteazul*.

¹¹ Primul document în care se constată această transformare, necunoscut pînă acum, a fost emis în cancelaria lui Mihail Racoviță la 1731 septembrie 4 (Arh. St. Buc. fond M-reă Ciocociov, XI/22).

⁶ Grigore Tocilescu, *op. cit.*

⁷ P. V. Năsturel, *Nova plantatio și regii Românicilor moștenitori al împăraților Bizanțului*, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, vol. XV, 1915, p. 57—80.

⁸ Stoica Nicolaescu, *Documente de la Mihai Viteazul ca domn al Țării Românești, al Ardealului și al Moldovei*, 1916, p. 38.

⁹ C. Moisil, *Noi studii de sigilografie românească: Sigiliul lui Mihai Viteazul ca domn al Țării Românești, Ardealului și Moldovei*, în „Revista Arhivelor”, vol. IV, 1940, 1, p. 100—104.

¹⁰ A. Sacerdoțeanu, *Hrisovul și sigiliul lui Mihai Viteazul din 27 iulie 1600*, în „Revista Arhivelor”, vol. IV, 1940, 2, p. 161—162.

¹¹ Idem, *Autografe și sigilii de la Mihai Viteazul*, în „Revista Arhivelor”, vol. VI, 1941, 2, p. 296—313.

¹² Arh. St. Buc., fond m-reă Neamț, XXXVIII/56.
¹³ A. Sacerdoțeanu, *Înălțarea și sigiliul lui Mihai Viteazul*, în „Revista Arhivelor”, vol. VI, 1944—1945, 2, p. 330—333.

vodul și doamna țării, cum au făcut-o Stoica Nicolaeșcu, Marcel Sturza-Săucești și Alex. Gonta.

După părerea noastră între cele două personaje se află un pom cu rădăcinile răsfirate, corespunzând cu modul de înfățișare a stemei nova plantation, simbol al colonizării de teritoriu, în herbul și sigiliile Țării Românești, expresie a fenomenului descălecatului. Tulpina copacului este flancată de doi lei afrontați, element până acum neîntâlnit în această factură în sfragistica Țării Românești. Evident, această compoziție heraldică a fost realizată pentru prima oară în timpul domniei lui Mihai Viteazul, respectiv după ce marele voievod a înfăptuit unirea. Este semnificativ faptul că, cu toate evenimentele tumultuoase ce se succedau, s-a găsit răgazul necesar pentru alcătuirea unei noi matrice sigilare ale cărei emblemă și legendă trebuiau să ilustreze noile realități. Dacă în privința legendei acest fapt este de necontestat, rămâne să evidențiem modul în care, după părerea noastră, unirea s-a reflectat în emblemă. Întrucât elementul nou, prezent în emblema tipului sigilar discutat sînt leii, considerăm necesar să precizăm semnificația pe care acest animal o avea în heraldica epocii. Apreciem că introducerea acestui element trebuie să fie în legătură cu simbolul heraldic atribuit Daciei încă din perioada romană. Este cunoscut faptul că pe monedele antice romane, reprezentînd Dacia, a fost gravat un leu, iar la popoarele sud-dunărene tradiția Daciei se menține în epoca feudală tot printr-o astfel de reprezentare.

Ocupîndu-se de herbul Moldovei, Nicolae Costin face precizarea că în pecetea Daciei erau doi lei²⁰. De asemenea, în legile prin care s-au stabilit în 1860²¹, 1866²² și 1867²³ armele României se arată că leul plasat în dreapta scutului „este simbolul Daciei, conservat de romani după colonizare“.

Cum se știe, chiar stema Olteniei, un leu ieșind dintr-o coroană bănească, este explicată tot în legătură cu elementele românești ce au trecut din Transilvania în Țara Românească pentru a întări neamul Basarabilor²⁴.

Apreciam că introducerea leilor ca simbol al Daciei în sigiliile utilizate de Mihai Viteazul constituie expresia concepției politice a marelui domnitor, a intenției sale de a refăce Dacia. Această concepție a fost exprimată, de altfel, și în afirmația rămasă ca poruncă și îndemn urmașilor „și hotarul Ardealului pohta ce am pohtit Moldova, Țara Românească“²⁵.

Considerăm logic ca Mihai Viteazul să fi preferat o combinație heraldică diferită de aceea

a adversarului său politic, Sigismund Báthory și a urmașilor acestuia, ale căror intenții le cunoștea²⁶.

Totodată, ni se pare firesc ca cel care s-a intitulat domn al Țării Românești, Ardealului și Moldovei, interesat să justifice acțiunile sale politice, să fi reactualizat stema Daciei pe care s-o includea și în sigiliul său²⁷.

Interpretat în acest mod, tipul sigilar studiat justifică preocuparea pentru alcătuirea noii matrice sigilare în complexitatea evenimentelor din vara anului 1600 și oferă posibilitatea de a pune de acord conținutul legendei cu combinația heraldică din emblemă, combinație menită să ilustreze într-un mod specific, transformările intervenite în situația politică a țării române.

ACTE DE CANCELARIE DE LA MIHAI VITEAZUL

Documentele pe care le prezentăm au intrat în depozitele Arhivelor Statului în ultima perioadă de timp. Două dintre acestea, și anume, cel din (1596—1597) și din 1598 au făcut parte din Colecția profesorului universitar Ion Ioanșcu.

Al treilea document, donat Arhivelor Statului de preotul Mazilescu, este scris pe pergament și ornat în aur. El constituie o mărturie prezumtorie despre începutul procesului de formare a marii proprietăți rurale, ca una din cele mai mari transformări social-economice de la sfîrșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea.

Prin acest hrisov domnul întărește lui Stoica, mare vistiier șapte sate întregi: Pierseca, Borduşani, Piatra Posmagul, Mierlari, Dălbănești, Preotești cu tot hotarul și părți din satele Florești, Stroești și Smîrciul, cumpărate cu sume enorme de bani de la oamenii din sat care s-au vîndut „de bună voie“. Totodată îi dăruiește încă două sate, Borăști și Peștișani pentru slujbă dreaptă și credincioasă, pe care a adus-o domnului în țări străine „în tineretea lui“.

Dar importanța deosebită a acestui document derivă din faptul că este singurul act ce se păstrează în Arhivele din România, validat cu pecete atîrnată.

După cum se știe, în cancelariile domnitorilor Țării Românești și ai Moldovei s-au folosit pentru autentificare mai multe feluri de sigilii: imprimate în chinovar, aplicate în

²⁰ Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1601*, ed. îngrijită de Ion St. Petre, București, 1942, p. 97.

²¹ Arh. St. Buc., fond Ministerul Lucrărilor Publice, dosar 23/1860.

²² St. D. Greceanu, *Eraldica română. Actele privitoare la stabilirea armeriilor oficiale*, București, 1900, p. 2.

²³ *Ibidem*, p. 12.

²⁴ *Ibidem*, p. XII—XIII.

²⁵ N. Iorga, „Studii și documente privitoare la istoria românilor“, vol. IV, București, 1919, p. 4.

²⁶ Cum este știut în sigiliile Bathoreștilor, alături de stema de familie și elementele reprezentînd Transilvania în granițele acelei epoci (șapte cetăți, acvila ieșind, soarele și luna) s-au plasat cele două steme ale Țării Românești și capul de bour al Moldovei, Vezi M. Popescu, *Sigiliul lui Sigismund Báthory, principele Transilvaniei*, în „Revista Arhivelor“, vol. I, (1924—1926), nr. 3, p. 328—332.

²⁷ Menționez că la aceeași concluzie a ajuns, în mod independent și heraldistul Dan Cernovodeanu.

ceară, timbrate și sigilii atârinate (peceți). Pecețile pot fi la rîndul lor de două feluri — peceti atârnată, protejată de un căuș din ceară și peceti conservată în capsulă metalică.

Din punct de vedere al dimensiunilor sigiliile domnești pot fi: sigilii mari („pecetea mare a țării”), mijlocii, mici și inelare.

Documentul de față este validat cu o pecete protejată de un căuș corespunzînd după mărime cu sigiliul mijlociu.

Din cercetările făcute am constatat că această pecete este asemănătoare cu cea care autentifică tratatul încheiat la 9 iunie 1598 de Mihai Viteazul cu Imperiul german, document păstrat în Arhivele de Război din Viena.

Este de remarcat faptul că din bogatul număr de documente interne și externe, hrisoave, cărți domnești, privilegii și tratate emise în cancelaria lui Mihai Viteazul doar un număr mic a fost validat cu sigilii atârinate iar din acestea o parte s-a pierdut datorită vicisitudinilor timpului.

Pînă acum se considera că singura pecete atârnată păstrată, emisă din cancelaria Țării Românești, din perioada domniei lui Mihai Viteazul, era cea de la tratatul din 1598, cunoscută prin fotocopia publicată de N. Iorga.

Pecetea atârnată de la documentul de curînd intrat în depozitele Arhivelor Statului din București este rotundă (diametrul 4 cm) protejată de un căuș din ceară naturală, amestecată pentru durabilitate cu rășini. Diametrul căușului este de 8,5 cm. Pecetea este prinsă de document cu un șnur împletit din mătase de culoare verde, roșie și galbenă, introdus prin patru orificii (în formă de cruce).

În ceea ce privește emblema, avem de-a face cu un sigiliu în care este reprezentată stema nova plantatio. Ea se înfățișează în felul următor: într-un scut cu marginile neregulate două personaje încoronate purtînd mantie lungă, susținînd un pom. În dreapta și stînga tulpinei acestuia se află ornamente florale. În partea superioară a cîmpului sigilar, despărțită de un semicerc se află acvila cruciată flancată în dreapta de soare, în stînga de crai nou, ambele figurate. În exergă, circular, pe marginea flancului din dreapta și stînga cîmpului este scrisă legenda în limba slavă: † ѿ М(ихаилъ) воеводъ). În eșarfa ce desparte semicercul de cîmpul sigilar: мрѣѣа Бжѣе.

Încadrat în evoluția sigilografică a cancelariei Țării Românești acest sigiliu corespunde tipului combinat, realizat la sfîrșitul secolului al XVI-lea prin contopirea tipului iconografic cu cel heraldic.

Aceste documente prezintă importanță și sub aspect toponimic și onomastic.

Studierea lor din punct de vedere istoric și filologic evidențiază și alte elemente importante pentru cunoașterea tumultuoasei perioade din istoria poporului român, dominată de personalitatea lui Mihai Viteazul.

MARIA SOVEJA

1

<1596—1597> mai <după 14>. Mihai Viteazul poruncește lui Cirstea și altora să nu-l tulbure pe Dumitru din Rădăcinești, pentru moșia pe care o are în sat.

† Din mila lui Dumnezeu Io Mihail voievod și domn. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele acestui om: pe nume Dumitru din Rădăcinești, ca să fie în pace și slobod din partea lui Crăstea din sat și din partea tuturor neamurilor lui pentru pira ce a avut înaintea domniei mele. Pentru că așa a spus Dumitru înaintea domniei mele cum a luat o femeie cu ocină și cu averi. Deci aceea femeie, cită vreme a fost în viață, ea a vîndut din această ocină la oameni mulți, pe nume lui Stoica din sat un loc cu vie pentru un mînz de cal. Și iarăși a vîndut lui Dumitru din Dăngești o livadă pentru 250 aspri; și iarăși a vîndut lui Stancul din sat 1 seliște cu casă cu tot, pe care a schimbat-o Mușu cu Crăstea pentru 200 aspri; și iarăși a vîndut lui Mirca și fraților săi lui Stănilav 1 seliște cu casă pentru 150 aspri; și iarăși a dat Mușu la moartea ei „popii Voicu 1 livadă în poiană pentru că i-a făcut o sărăcustă...” pe Mușu și părinții ei, în pomelnic și a dat 1 livadă Neacșei, ca să o țină o fată a Mușei pe nume Stanca...” să ia această ocină, care este mai sus zisă de acești oameni care sînt mai sus scriși. Iar Dumitru...” a vîndut Mușu aceea ocină care este mai sus zisă, pentru că i-a făcut sărăcuste și fratelui ei. Deci, întru aceasta, domnia mea însumi am cercețat după dreptate și după lege...” și acești vinzători care sînt mai sus scriși, ca să fie în pace și slobodi de către neamul lui de acele ocine, pentru că ceea ce a vîndut Mușu cită...” a vîndut, de a plăti Mușu și birul tatălui său Bat...” în trei ani. De aceea să fie...” Dumitru în pace de către Cirstea și...” să nu îndrăznească să tulbure înaintea acestei cărți a domniei mele. Și altfel să nu fie după spusa domniei mele și ispravnic însuși spusa domniei mele. Și a scris Stan în luna lui mai.

† Io Mihail voievod din mila lui Dumnezeu domn.

Arh. St. Buc., colecția Achiziții Noi — I. Ionașcu. Orig. slav (30,5×20) rupt la îndoi-turi, lipsă 1/6 din document; sigiliu aplicat în ceară, căzut. Datat după documentul din 1596 mai 14.

2

1598 (7106) mai 28, Tîrgoviște. Mihai Viteazul întărește lui Hiră din orașul Buzău ocină cu vie în Vernești.

† Din mila lui Dumnezeu, Io Mihail voievod și domn a toată țara Ungrovlahiei, fiul marelui și preabunului răposatului Pătrașcu voievod. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele lui Hiră din orașul domniei mele, din Buzău și fiilor lui citi Dumnezeu i-a lăsat, ca să-i fie lui ocină în satul Vernești din partea lui Neagomir jumătate și în deal 3 pogoane de vie și din cîmp și din

1 Documentul rupt.

Handwritten text in Cyrillic script, likely a historical document or manuscript. The text is written in two columns, with some lines crossed out or corrected. The script is dense and characteristic of 16th-century Slavic manuscripts. There are several large, stylized initial letters (possibly 'В', 'П', 'С') at the beginning of sections. The document appears to be a legal or administrative record, given the formal nature of the language and the presence of a large, dark, circular stamp or seal at the bottom center, which may be a coat of arms or an official seal.

pădure și din capul ocinei pînă în cap. Și să se știe semnele și hotarele de la apa Buzăului pînă la locul cu Jălojie. Pentru că a cumpărat Hără această ocină de la Neagomir din Vernești pentru 2 000 aspri gata. Și a vindut Neagomir din partea lui de ocină, jumătate lui Hiră de bunăvoia lui și cu știrea tuturor fraților lui și megieșilor din sus și din jos și dimprejurul locului și dinaintea domniei mele.

De aceea dă domnia mea lui Hiră, ca să-i fie ocină, lui și fiilor lui și nepoților și strănepoților și de nimeni neclintită după porunca domniei mele.

Iată dar martori punem domnia mea: jupan Dumitru, mare vornic și jupan Tiodosie, mare logofăt și jupan Stoica, mare vistier și Negre, mare spătar și Stroe mare postelnic, și ispravnic jupan Dumitru, mare vornic.

Am scris eu, Oprea luna mai 28 zile, de la Adam pînă la această scriere — am scris această carte în cetatea de scaun Țirgoviște, ani curgători, în anul 7106 (1599).

† Io Mihail voievod, din mila lui Dumnezeu domn.

Arh. St. Buc., colecția Achiziții Noi — I. Ionașcu.

Orig., slav, perg., (40 × 24,5 cm) sigiliu timbrat.

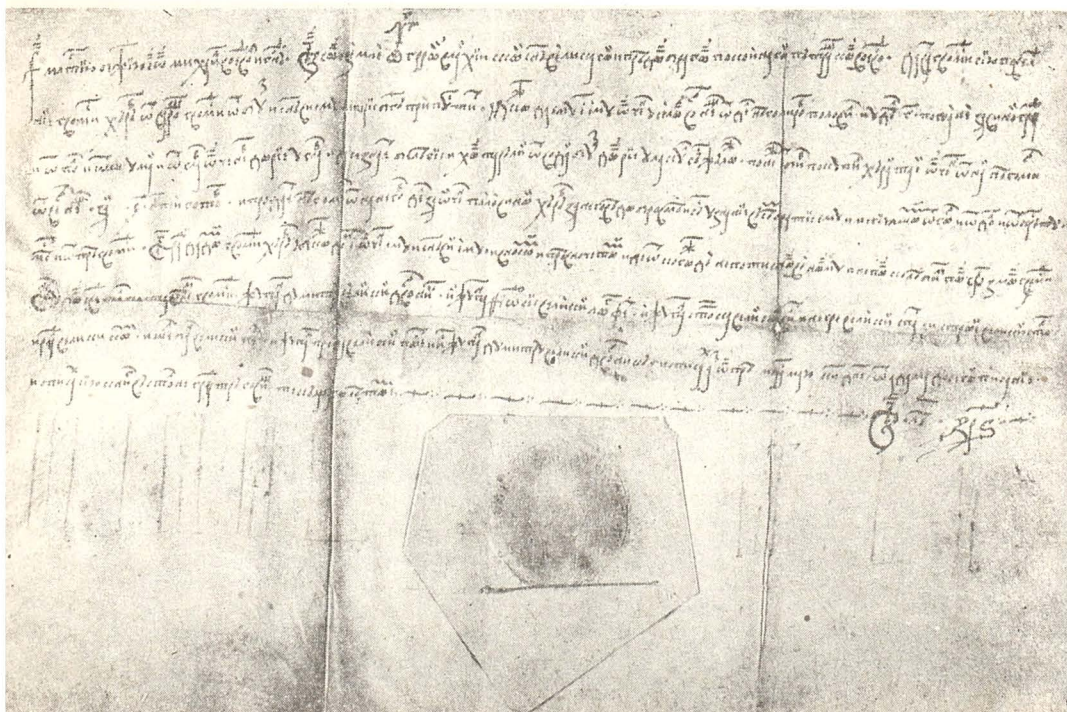
3

1599 (7107) august 4, Țirgoviște. Mihai Viteazul întărește lui Stoica, mare vistier satele Piersica. Bordușani, Mierlari și altele în județul Ialomița, precum și satele Găureni, Balta. Petrești și altele în județul Gorj.

† Intru Hristos Dumnezeu, binecredinciosul și binecinstitorul și de Hristos iubitorul și singur stăpînitorul, Io Mihail voievod fiul marelui și răposatului Io Petrașcu voievod, din mila lui Dumnezeu și cu darul lui Dumnezeu stăpînind și domnind în toată țara Ungrovlahiei încă și al părților de peste munți, herțeg al Amlașului și Făgărașului. Am binevoit domnia mea cu a mea bunăvoință, cu inima curată și luminată a domniei mele ca să proslăvesc pe Dumnezeu care m-a proslăvit și cu slavă m-a înălțat și pe tronul sfînt răposatului părinte al domniei mele, iată am dăruit domnia mea acest înrutotul cinstit și cu față curată și preacinstit care se află deasupra tuturor cinstitelor mele daruri, acest hrîsov de față al domniei mele, preacinstiului dregător al domniei mele jupan Stoica, mare vistier și cu fiii săi cîți Dumnezeu îi va da, ca să-i fie lui tot satul Piersica, tot și cu tot hotarul² din cîmp și din pădure și din apă și din vatra satului, însă partea lui Neagovan, stînjini 265, fac aspri 13.250; pentru că a cumpărat dregătorul domniei mele jupan Stoica mare vistier de la Stănilav și de la Șaptirea și de la Șărb și Grădea și Dobrica și Șteful și Dobre și Simtion și Ganea și Goia și Mirea și Barbul și Roba și Bealcio și Vitan și Dragoia și din Pupezeani popa Iie; pînă aici fac stînjini 265, fac aspri 13.250.

Și iarăși partea lui Golcea toată și cu tot hotarul, stînjini 265, fac aspri 13.250; însă a cumpărat dregătorul domniei mele mai sus zis de la Mircea și Radul și de la popa Stan și de la Dobre și de

² Pasajul „să-i fie... hotarul“ șters cu chinovar.

la Stănilav și Reanța și Ispas și Dragomir și Stan și de la Micul și Stoilă și Cetină și Vladul și Bodea și Mihailu logofătul și de la Sasul Crăstea și din Mierlari³, Dragomir, fac iarăși stinjeni 265, aspri 13.250.

Și iarăși a cumpărat slujitorul domniei mele mai sus zis partea lui Glodeanul, toată, de peste tot hotarul stinjeni 265, fac aspri 13.250, de la Costea și Stroe și de la Gavrea și popa Bobe și Neagul roșul și Nedea Pasca și Bobe și Cirlan și Dan și Sin, și din Bordușani Ciocchină și din Mierlari Dragoslav și Dragomir, fac stinjeni 265, aspri 13.250.

Și iarăși a cumpărat dregătorul domniei mele mai sus zis, partea lui Costea toată și cu tot hotarul, stinjeni 265, fac aspri 13.250, de la Tudoran și Costea și Teaniu și Dulful și Stoian și Dragul cnezul, și din Mierlari Mânăilă⁴, fac stinjeni 265, fac aspri 13.250.

Și iarăși să-i fie dregătorului domniei mele jupan Stoica, mare vistier, satul Bordușani din apă și cu tot hotarul din cimp și din pădure și din apă și din vatra satului, însă partea lui Crețu toată, stinjeni (108) (!) și jumătate, a cite 30, fac aspri 3285, de la Stoian și de la Nedelco și de la Brăila și din Fileani Radul cnezul și Manea și din Dâlga Ciocchină, fac stinjeni 27, aspri 1350.

Și iarăși a cumpărat dregătorul domniei mele jupan Stoica, mare vistier partea lui Gostilă toată, însă stinjeni 210, aspri 6030, de la Vlaicul și de la Ciocchină și de la Neaica și de la Dobran și de la Radul și de la Dragomir, și din Mierlari⁵ Florea și din Spăteani Borțun și din Hurez Goia, fac stinjeni 210, aspri 6030.

Și iarăși a cumpărat dregătorul domniei mele mai sus spus partea lui Guțmă, toată, stinjeni 210, fac aspri 6030, de la Hamza și Vâlcân și Dobran și Vladul și Dragostin și Neagoe și Stanciu și Petco și Barbul și Tudoru și Stan al lui Grăd și Neagoe și Ivan și de la Ciocchină cnezul și din Mierlari⁶ Diicul și din Ciocănești Neagul diacon, fac stinjeni 210, fac aspri 6030.

Și iarăși a cumpărat dregătorul domniei mele mai sus zis partea lui Badiul, toată și cu tot hotarul, stinjeni 133, aspri 4000, de la Drajul și Stoian și Ispas și Mircea și Mircea și Badiul și Stan și Dragostin și Stănilav și Ciocchină și din Mierlari⁷ și Oprea, fac stinjeni 133, aspri 4000.

Și iarăși a cumpărat dregătorul domniei mele jupan Stoica mare vistier partea lui Voinea toată, însă stinjeni 210, aspri 6030, de la Ion și Stan și Ilie și Radul Surdul, de la Micul și Marin și popa Tudor și Danie și Jitian și Ștefan și Balos și Caraban și de la Gherghe cnezul și din Ciocănești Neagu diac și din Dîlga Milco diac și din Mierlari⁸ Gherghe, fac stinjeni 210, aspri 6030.

Și iarăși să-i fie dregătorului domniei mele jupan Stoica mare vistier tot satul *Bordușani din cimp și cu tot hotarul*⁹ din cimp și din pădure și din vatra satului și de pretutindeni; pentru că a cumpărat partea lui Moș, stinjeni 103, însă vinzători pe nume: Nedelco și Stoian și Brăilă și din Dîlga popa Ciocchină și din Fileani Manea și Radul, fac stinjeni 103, fac aspri 7210.

Și iarăși partea lui Gostilă toată de pretutindeni, stinjeni 200; însă a cumpărat dregătorul domniei mele mai sus zis de la Vlaicul și Ciocchină și Ispas și Neaica și Mihnea și Dragoe și Oprea și Mircea și din Mierlari Florea și din Pierseca Goia și Radul și Stan, însă stinjeni 200, fac aspri 14.000.

Și iarăși partea lui Guțmă toată din cimp și din apă și de pretutindeni stinjeni 200 a cite 70, pentru că a cumpărat dregătorul domniei mele mai sus zis de la Ciocchină cnezul și de la Puică și de la popa Bobe și de la Hamza și Puică și Mogoș și Puică și Barbul și Stănilav și Diicul din Mierlari, fac stinjeni 200, fac aspri 14.000.

Și iarăși partea lui Badiul, toată, și cu tot hotarul, stinjeni 124, face stinjenul cite 70 aspri, pentru că a cumpărat dregătorul domniei mele de la Drajul și de la Ștefan și de la Balos și Stoian și Stănilav și Ispas și din Pierseca Stănilav, fac stinjeni 124, fac aspri 8680.

Și iarăși să-i fie partea lui Voinea, toată, stinjeni 200, face stinjenul cite 70 aspri, însă de la Mihaie, care este de la Cirlan și de la Dobre și de la Dulful și de la Reanța și de la Vlaicul și de la Badea și de la popa Neagoe și de la Dobrica, fac stinjeni 200, fac aspri 14.000.

Și iarăși să-i fie dregătorului domniei mele jupan Stoica mare vistier, Piatra toată și cu tot hotarul⁶, însă partea lui Manotă toată, oricât se va alege, stinjeni 470, face stinjenul cite 70, pentru că a cumpărat dregătorul domniei mele, mai sus zis, de la Bahne cu frații săi, Băja și Lazăr și Bodea și Dragomir cu frații săi, Căzan și Pădure și Stoian cu fratele său Nan și Cucuil cu fratele său, Voinea și Vladul și popa Coica cu frații săi, Costea și Bălan și Tatul și Vladul și Stoica cu frații săi, Starea și Manea și Cirstii și Manea și Stana și Robul și Nan și din Poiană, Stan și din Lupșani, Nedelco și din Zgirciți, Ignat, fac stinjeni 470, fac aspri 32.900. Și iar să-i fie toată partea lui Cojoc și cu tot hotarul, fac stinjeni 390, stinjenul cite 70, pentru că a cumpărat dregătorul domniei mele de la popa Coica și Manea și Guica și Buduica și Voicilă cu frații săi, Vișan și Bance și Maria și Frățilă și Oprea și Smadea și Crivină și Tatul și Coica și Tatul și Dragostin și Vladul, însă din Mierlari, de la Dragul stinjeni 104, deci din acești stinjeni de la Dragul a schimbat stinjeni 50 cu jupan Stoica mare vistier, de a dat jupan Stoica mare vistier în alt loc în satul Mierlari stinjeni 50, iar alți 54 stinjeni i-a cumpărat de la Dragul ca și de la alți megiași stinjeni pentru 3240 aspri și din Dîlga, Vladul cnezul și din Zgirciți, popa Ciurea, fac stinjeni 390, fac aspri 27.300.

Și iarăși a cumpărat dregătorul domniei mele jupan Stoica, mare vistier tot satul Posmagul și cu tot hotarul⁷ din cimp și din pădure și din apă și de pretutindeni 270 stinjeni, face stinjenul cite 70, de la popa Roman și de la Dragul și de la Vasea și de la Neagoe și de la Voilă și de la Dragostin și de la Tanasie și Dragomir și fiul lui, Mușat și de la Borcea și de la Guica și Mușat și Dragomir și Stana și Stancul și Nedelco și Dragotă și Oprea și Tanasie și Soare, fac stinjeni 270, aspri 18.900. Și iar să se știe oamenii din Pierseca

³ Cuvintele „din Mierlari” șterse cu chinovar.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, pasajul „satul Bordușani... hotarul”.

⁶ *Ibidem*, pasajul „Piatra... hotarul”.

⁷ *Ibidem*, pasajul „tot satul... hotarul”.

⁸ Așa în orig.

care au ocină în Spomagul⁹. în Cîrnutură lîngă Pierseca, pentru că a cumpărat dregătorul domniei mele mai sus zis de la Dobre și Ispas și Vitan și Gos... V¹⁰. Nenciu și Dobrică și Barbul și popa Vlad și Șteful și <N>eag și Șeptirea și Stanciu și Neagoe și Micșan și Radul și din Posmag. Guica și Roman și Mușat și Stan și Coțofană fac stîinjeni 352, aspri 10.560.

Și iarăși a cumpărat dregătorul domniei mele jupan Stoica mare vistier satul Mierlari de la apă tot, și cu <tot hotarul>¹¹ din <cîmp> și din pădure și din apă stîinjeni 860, însă partea lui Neagotă stîinjeni 210, <stîinjenul> cite...¹² de la Ana fiica lui Mircea și Radul și Costea și Lupul și Dobre și Grad și Gaia și Ion fiul lui Costea și Toader și Grozea și Radul și Costea și Miga și Nistor și Radul și Miga și Krăpenie și Toader, fac <stîinjeni... fac> aspri 14.700...¹³. partea popii Neagoe toată. stîinjeni 107, de la Dobre <și de la> Dragomir și...¹⁴ și Dragul cnezul și Gherghie cnezul și Dragul cnezul și... cnezul. <fac aspri 7> 490.

Și iarăși partea lui Costea stîinjeni 107 de la...¹⁵ popa Vladul...¹⁶ Mircea și Costea și Mălaia și Stoica și popa Bocăntul și Duțul și Mușa și Manea și Dragule cnezul și Drăngoe cnezul și Vladul cnezul, fac stîinjeni 107, fac aspri 7490.

Și iarăși a cumpărat dregătorul domniei mele mai sus zis satul Mierlari din cîmp și cu tot hotarul partea lui Glodianul...¹⁷ de la Nas...¹⁸ și Mihnea și Strezea și Neica și Mircea și Mușat și Slav și Drăngoe cnezul și Dragomir și Dragul și Stoian și Radul și Miga și Bădica și Ciochină cnezul și Dragul cnezul și Stănimir, fac stîinjeni 215, fac aspri 15.050.

Și iarăși partea lui Șerban stîinjeni 215 de la Drăgan și Radul și Grozav și Baico și Radul și Drăgușin și Kprăpenie și Gheorghe cnezul și popa Anghel și Bcia și Grozea și Strezea cu fratele său și Grozav logofăt și Dobre cu frații săi și Dragomir și Radul și Rode fac stîinjeni 215, fac aspri 15.050.

Și iarăși a cumpărat dregătorul domniei mele mai sus zis satul numit Dălbănești tot, cu tot hotarul din cîmp și din apă și de pretutindeni, de la Radul nepotul Simcăi stîinjeni 46 pentru 2300 aspri; și iar de la Gozolea 46 stîinjeni pentru 2300 aspri și partea Radel fiica lui Ploscă, toată pentru 400 aspri și din partea lui Simca jumătate de la fiili lui Stoica și ai lui Neagoe, anume Stoian și Radul și Stanca pentru 1000 aspri; și iar partea lui Ploscă toată de la nepoții lui Ploscă, pe nume Neaga și surorile ei, Donosie și Dragomira pentru 500 aspri; și iar de la Mihăilă din Lilești jumătate din Dălbănești pentru 12.000 aspri, și iar din partea lui Ploscă și a lui Neagoe și a fratelui său Dobre, toată partea lor, însă din partea lui Ploscă două părți, pentru 800 aspri; și iar de la Manea și Gozolea, partea lor toată, din partea bunicului lor, a patra parte de ocină pentru 650 aspri; și iarăși din

ocina Dălbăneștilor, de la Nan și de la frații săi Mărtin și Danciu, 6 ogoare pentru 600 aspri.

Și iarăși a cumpărat dregătorul domniei mele jupan Stoica mar evistier ocină la Preotești de peste tot hotarul de la Nan și de la frații săi, Mărtin și Danciu, fiili lui Dance stoinic din Măgureni, și partea unchiului lor Stanciu din Măgureni, de la Stana, fiica lui Stanciu și mai sus zisele părți care au fost cumpărături lui Nan și Martin și Danciu de la popa Stoica și surorile lui pentru 4400 aspri, stîinjeni 94; și partea lui Ploscă jumătate, de la Neaga și Donosie și Dragomira, nepoatele Ploscăi, pentru 200 aspri și partea Pitei, toată de peste tot hotarul pentru 225 și partea lui Simca de la Radul, stîinjeni 24, aspri 800; și de la Radul și Gozolea stîinjeni 94, aspri 4600, și din partea lui Dirman de la Neagoe din Brănești și Drăgan și Baico, stîinjeni 24, aspri 1.000.

Și iarăși a cumpărat dregătorul domniei mele mai sus zis ocină în satul Florești, partea lui Oprîș logofăt din Tătărani, stîinjeni 320, aspri 15.000; și de la Suroe din sat stîinjeni 42, aspri 2100 și de la Cernica vâtaf, stîinjeni 40, aspri 2000; face toată cumpărătura aspri, stîinjenul cite 50, aspri 19.100; <și> din Stoenefști partea popii Sahat, de la fiul lui, Stoica logofăt, pentru 19.000 aspri.

Și iarăși a cumpărat dregătorul domniei mele ocină în satul Smirciul, toată partea Moșicăi de la Radul și Voica, fiili Moșicăi, partea lor toată, stîinjeni 170, pentru 3400; iarăși din partea Feștilească jumătate de funie, stîinjeni 90 de la popa Gherghina și Radul și Baia și Oprea pentru 18.000 aspri; și iarăși din partea Feștilească stîinjeni 15, de la Stepan pentru 300 aspri; și iarăși din partea Boghinească stîinjeni 40 de la Radul, fiul lui Coman și Dobromir, fiul lui Radul toată partea pentru 800 aspri; și iarăși din partea lui Nanul stîinjeni 30 de la Bordea, fiul lui Stoian și Florea și fiul lui Dobre, partea lor toată, pentru 600 aspri, stîinjeni cite 20 aspri.

Și iarăși a cumpărat ocină la Dolbănești partea lui Tudor toată de la Baico din Breb și de la Neagul din Brănești pentru 3000 aspri.

Și iarăși să-i fie dregătorului domniei mele mai sus zis satul Borăștii tot cu tot hotarul și cu biserica și cu dealul cu vii; însă să se știe semnele Cilnicul Borăștilor de la Berești și Colibile de la Roșia, care au căzut la împărțirea Borăștilor¹⁷, pentru că acest sat a fost de moștenire al lui Dumitru paharnicul, fiul lui Barbu din Borăști. Iar apoi domnia mea am cumpărat de la fiicele lui Dumitru paharnicul, de la Mara și Dumitra, pentru 23.000 aspri și pentru multe daruri și milostenii de la domnia mea, încă în zilele lui Ștefan volevod, fiul lui Ion voievod. Și au vîndut Mara și Dumitra dinaintea lui Ștefan voievod, cînd am fost domnia mea ban al Craiovei. Și atunci acest sat a fost pustiu, fără oameni. Iar apoi domnia mea m-am milostivit și am miluit pe dregătorul domniei mele jupan Stoica mare vistier cu acel sat mai sus zis pentru credincioasă și dreaptă slujbă pe care a slujit-o domniei mele în țări străine din tinerețea lui. Dacă i se va întîmpla să nu facă fiil din trupul lui, el să fie volnic să dea și

⁹ Rupt în orig.

¹⁰ Pasajul „satul Mierlari... hotarul” șters cu chinovar.

¹¹ Rupt în orig.

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Pasajul „și iarăși să-i fie... Borăștilor șters cu chinovar.

[The page contains dense handwritten text in two columns, written in a cursive script typical of early modern European manuscripts. The ink is dark, and the paper shows signs of age and wear.]

Boston

să miluiască din rudeniei lui cui îi va fi voia lui, sau la rudeniei sau la străinii sau la călugări, la moartea lui să fie dedată cui îi va da, iar domniei mele și părinților domniei mele, veșnică pomenire. Și iarăși să-i fie dregătorului domniei mele mai sus zis jupan Stoica mare vistier, satul pe nume Peștișani, toată partea lui Calotă din Cocorăști, cât a ținut Calotă pentru că i-a fost lui moștenire. Pentru că am cumpărat domnia mea de la Calotă postelnicul din Cocorăști pentru 20.000 aspri. Iar întru aceasta, domnia mea am miluit pe credinciosul dregătorului domniei mele jupan Stoica mare vistier, cu acel sat Peștișani pentru credincioasă și dreaptă slujbă pe care a slujit-o domniei mele prin țări străine.

Și iarăși a cumpărat dregătorului domniei mele mai sus zis și jupanița lui Edochia satul Bălteanu și cu tot hotarul, partea lui Coică, fiul lui Lupul și partea lui Dumitru, fiul lui Vilcul și a nepoților săi Vișan și Stanciul și Oprea și partea Savei și partea lui Ivașco și a lui Barbul, fiul lui Lupșă și a lui Stanciul cu frații săi... Staico și Stoian cu frații săi Pătru și Ioan fiii lui Vladul și Barbul, fiul lui Stoica și Lupul, fiul lui Vladul și Stanciul, fiul lui Radul și Șerban, fiul lui Bolea și Radul, fiul lui Dan și Drăgan, fiul lui Neagoe și Lupul, fiul lui Cocioșilă. Și hotarul să se știe: de la apa Jiului, pe Rostul în sus, până în Vilceaua cotețului și pe virf, până în Drumul de Sulițe și pe drum până în Obârșie, în Păcurie și pe scursură în jos, până în Jiu. Pentru că a cumpărat dregătorului domniei mele mai sus zis și jupanița lui, Edochia, de la mai sus-zisii oameni pentru 7000 aspri și

Și iarăși să-i fie dregătorului domniei mele jupan Stoica mare vistier și jupaniței lui Edochia, satul Petrești tot și cu tot hotarul, pentru că a cumpărat dregătorului jupan Stoica mare vistier de la Lupul și Tatul și Pascotă și Pătru și Stan și Pătru, fiul lui Stan și Lupul și Stan, fiul Oanei și Stoian și Stoica și Stana și Radul și Iarul și Dan și Vladul și Sora a lui Manea și iarăși Sora a lui Merful și Kirilipa și Temcea și Stan și Stana, fiica lui Mencină, toate părțile lor pentru

Și iarăși să-i fie dregătorului domniei mele mai sus-zis și jupaniței lui Edochia...¹⁸, tot cu tot hotarul, din cîmp și din pădure și din apă și cu vie, pentru că a cumpărat dregătorului domniei mele mai sus-zis de la dregătorului domniei mele jupan Teodosie mare logofăt și de la frații săi, Pirul logofăt și Istvan logofăt și Tudor logofăt pentru

Și iarăși să-i fie dregătorului domniei mele jupan Stoica mare vistier și jupaniței lui, Edochiei, satul Gurenii¹⁹ tot și cu tot hotarul din munte și cu via, pentru că a cumpărat de la Lupul și Ioan și Pătru și Balea și Drăgoiu și Bogdan și Radul și Pătru și Costea și Ion și Giurgea și Pătru și Dușa și Nan și cu toată ceata lor pentru 20.000 aspri.

Și iarăși dregătorului domniei mele mai sus-zis și jupaniței lui Edochia, satul Gurăneii de la Jiu tot și cu tot hotarul și din cîmp și din pădure și de pretutindeni, pentru că a cumpărat dregătorului domniei mele mai sus-zis de la Radul Nistoran și de la Radul Rabiga și Baian și Stanciul și Stan și Oprea al lui Grozea și Stanciul al lui Noptescu

și Stan Beșliul și Stan și cu toată ceata lor și cu fiii lor pentru 20.500 aspri.

Și iarăși să-i fie dregătorului domniei mele mai sus-zis și jupaniței lui Edochia satul Hubavli tot și cu tot hotarul pentru că au cumpărat de la toți megieșii din sat, de la Stănilav și cu frații săi și cu ceata lui peste toată partea lor și Ivan cu ceata lui peste toată partea lor și Dan cu ceata lui pentru 9000 aspri.

Și iarăși să-i fie dregătorului domniei mele mai sus-zis și jupaniței lui Edochia toată partea Urecheatului din cîmp și din pădure, și din apă și seliștea cu case din satul Frințești toată partea lui, pentru că a cumpărat această ocină mai sus-zisă Mica și Tanasie de la fiii lui Urecheatul, Ion și Nicola pentru 2200 aspri și toată partea lui Oprea de peste tot hotarul de la Crăciun și de la sora sa Arca și de la Radul, ginerele lui Oprea, pentru 2600 aspri și partea lui Mihail și a nepotului lui din satul Frințești toată și seliștea cu casele, pentru 500 aspri și o vie de la Marina, fiica lui Slapciul din Peștișana, pentru 370 aspri și de la Bălan și Ion din Peștișani o vie în Plaiul Gurenilor pentru 300 aspri. Iar apoi cinstitul dregător al domniei mele jupan Stoica mare vistier, el a cumpărat această mai sus-zisă ocină de la Frințești și cu via de la Nica și Tanasie pentru acest preț mai sus-zis, pentru 6050 aspri, cu care au cumpărat ei de la

Și iarăși a cumpărat dregătorului domniei mele jupan Stoica mare vistier tot satul Petricești și cu tot hotarul din cîmp și din pădure și din apă și de pretutindeni²⁰, căci a cumpărat de la Barbul și de la nepotul lui Șerba<n> din satul Țițăriligi pentru 35.000 aspri; și au vîndut acești mai sus-zisi oameni de bună voia lor.

Încă și blestem după săvîrșirea <din viață> domniei mele: pe cine va alege Domnul Dumnezeu să fie domn al Țării Românești sau din rodul inimii domniei mele, sau din rudele noastre, sau, după, păcatele noastre sau din alt neam, dacă va cinsti și va înnoi și va întări acest hrîsov al domniei mele, pe acela domnul Dumnezeu să-l cîntească și să-l păzească în domnia lui și în veacurile viitoare sufletul lui. Dacă nu va cinsti și nu va întări acest hrîsov, pe acela domnul Dumnezeu să nu-l cîntească și să nu-l păzească în domnia lui și nici în veacurile viitoare sufletul lui. Și care om va strica și va călca acest hrîsov al domniei mele, pe acela domnul Dumnezeu să-l calce și să-l nimicească, aici trupul lui și în alte veacuri sufletul lui și să fie blestemat și afurisit de 318 părinți care sînt la Nicheia și să aibă parte cu Iuda și cu Arie și cu alți necredincioși iudei, care au strigat asupra singelui domnului Dumnezeu și mintuito-ului nostru Isus Hristos și au zis: „ia-l, ia-l și răstignește-l“, singele lui asupra lor și asupra copiilor lor, este și va fi în veci, amin.

Iată și martorii am pus domnia mea: jupan Dumitru mare vornic, jupan Teodosie mare logofăt și jupan Negre mare spătar și jupan Radul mare comis și Stroe mare stolnic și Șerban mare paharnic și jupan Preda mare postelnic. Și ispravnic jupan Teodosie mare logofăt.

Arh. St. Buc., colecția Peceți nr. 252.

Orig. slav. perg. (77x65 cm.), pecete mijlocie, atîrnată, rupt la îndoituri.

²⁰ Pasajul „Și iarăși... de pretutindeni“ șters cu chinoar.

¹⁸ Loc ras în orig.

¹⁹ Cuvintele „satul Gureanii“ rase în text.

Și eu Stab Săvescul care am scris în cetatea de scaun Tirgoviște, luna august 4 zile, ani curgători de la Adam până în zilele de acum, în anul 7107 <1599>.

† Io Mihail voievod, din mila lui Dumnezeu domn.

ORIGINALUL UNUI DOCUMENT DE LA MIHAI VITEAZUL

Printre documentele achiziționate recent de filiala Arhivelor Statului județul Prahova, se numără și hrisovul original al lui Mihai Viteazul, din 1595 iunie 3¹. Traducerea românească² după care s-a publicat hrisovul fiind incompletă și cu unele greșeli, considerăm că republicarea originalului³, acum când sărbătorim 375 de ani de la prima unire politică a țărilor române sub marele voievod este bine venită.

MIHAI RACHIERU

1595 (7103) iunie 3. Hrisovul lui Mihai Viteazul prin care întărește lui Lupu și fraților săi, Radul și Rode. ocină în Bărbuiul de Sus, județul Vilcea

† Din mila lui Dumnezeu Io Mihai voievod și domn a toată țara Ungrovlahiei, fiul marelui și preabunului Pătrașcu voievod. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele lui Lupu cu frații săi pe nume Radul și Rade cu fiii lor cîți dum-

nezeu le va da ca să le fie ocină în Bărluiul de Sus din partea lui Nenciu jumătate oricît se va alege de peste tot, din cîmp și din pădure și din apă și din siliște și din Traseiu pentru că a cumpărat Lupul cu frații săi de la Stoica, fiul lui Nenciu peste 1000 aspri gata. Și iarăși a cumpărat Lupul cu frații lui, Radul și Rade, ocină la Bărlui, partea lui Pătru, fiul lui Rușin, a șasea pafte de ocină de la frații săi oricît se va alege, de peste tot, din cîmp și din pădure și din apă și siliște, pentru iarăși 1000 aspri gata. Și s-au vîndut acești mai sus-zîși oameni de a lor bunăvoie cu știrea tuturor megieșilor din sat și dinprejurul satului și înaintea domniei mele. De aceea dă domnia mea lui Lupu, Radul și Rade ca să le fie ocină la ohaba lor și fiilor lor și nepoților și strănepoților lor și de nimeni necîntit după spusa domniei mele.

Și iată și martori pune domnia mea : Ștefan Ivan, mare vornic și jupan Miroslav, mare logofăt și jupan Tudosie, mare vistier și jupan Stroe, mare stolnic și jupan Șerban, mare paharnic și jupan Radul, mare comis și ispravnic Miroslav, mare logofăt. Și eu am scris Stan, grămătic în cetatea de scaun la București, luna iunie 3 zile și anul curgător și de la Adam până azi în anul Io Mihail Voievod din mila lui Dumnezeu domn.

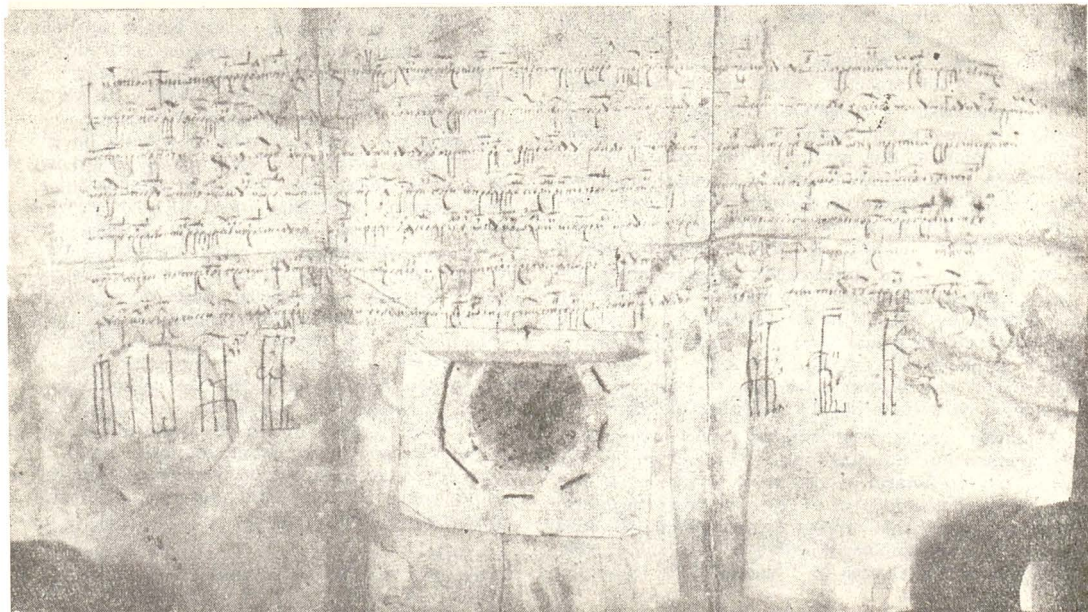
MIHAI VITEAZUL ÎN RELAȚIILE CU IMPERIALII

La 29 martie 1599 s-a petrecut în Transilvania o schimbare de natură să dezorienteze cercurile transilvănene și să îngrijoreze Curtea Imperială : neneriosul principe Sigismund Báthory renunța pentru a doua oară la Principatul

¹ Arh. St. Ploiești. colecția Documente foi volante — oferta Victor Adam.

² Hrisovul a fost publicat în D.I.R., veac XVI, Țara Românească, vol. VI/217, după o traducere din anul 1813.

³ Traducerea din limba slavă a fost făcută de Maria Soveja, din D.G.A.S., căreia îi mulțumim.

Hrisovul din 1595 iunie 3.

Transilvaniei, de astă dată nu în favoarea împăratului, ci a propriului său văr, cardinalul Andrei Báthory. Acesta era prietenul și protejatul cancelarului polon Zamoyski. Era de așteptat deci că Andrei Báthory va urma linia politică a numitului cancelar, anume de cultivare a relațiilor de prietenie cu turcii.

La aceeași dată se relatea împăratului conținutul unui raport al baronului Hans Adam von Hofkirchen, agentul arhiducelui Maximilian în Transilvania. Acest baron — care ceva mai târziu își va face un titlu de merit din descoperirea corespondenței secrete a cardinalului Andrei Báthory și punerea ei la dispoziția împăratului — urmărea în preajma datei de 29 martie 1599 care este atmosfera în Transilvania din punctul de vedere al înclinației de a subordona împăratului Principatul. El constata că, deși majoritatea nobililor și a conducătorilor orașelor ar fi — ca sentimente — alături de împărat, ei au fost nevoiți să cedeze sub constrângerea oamenilor lui Báthory. El remarcă totodată — oarecum ca o ultimă nădejde de a salva situația în Transilvania — că Voievodul Mihai este credincios împăratului și că vrea să rămână și să moară în această credință.

În adevăr, Mihai nu putea fi decât alături de împărat, din moment ce Andrei Báthory, îndată după preluarea conducerii, nu numai că își manifesta la Poartă dorința de a încheia pace și de a se pune sub fidelitatea Sultanului, ci trimitea sol lui Mihai, invitându-l să părăsească țara în favoarea lui Simion, fratele lui Ieremia Movilă. Nefiind pregătit spre a deschide imediat lupta împotriva lui Báthory, Mihai acționează politic prin soli la împărat — de la care spera ajutor militar — dar totodată și pe lângă Andrei Báthory, acceptând să semneze la Tîrgoviște, la 26 iunie 1599, reînnoirea umilitorului tratat încheiat cu Sigismund Báthory la 20 mai 1595.

În octombrie 1599, fără ajutor imperial, Mihai cu oastea sa zdrobește la Șelimbăr pe Andrei Báthory, devenind prin propriul merit stăpîn al Transilvaniei. Deși faima victoriei lui făcea ocolul lumii, aducându-i de pretutindeni numeroase felicitări, împăratul Rudolf al II-lea consideră că o cinste supremă emiteria actului din 11 februarie 1600, prin care, pentru meritul de a fi adus Transilvania „sub puterea noastră“, acceptă pe Mihai în „clientela noastră, ca și a succesorilor noștri regi ai Ungariei“, acordînd protecție lui și Țării Românești și asigurîndu-i domnia în această țară, lui și urmașilor de sex masculin“, cu condiția ca aceștia „să ne presteze nouă și urmașilor noștri regi ai Ungariei jurămint de credință“.

Dacă a fi acceptat în sinul familiei — în sens larg — imperiale, cu drepturile și obligațiile derivate de aici, putea fi o satisfacție de orgoliu pentru un mic feudal, actul respectiv, care atinge — ce-i drept, într-o formă atenuată, în comparație cu așa zisele „tratate“ cu cei doi Báthory — suveranitatea Țării Românești și care își aroga dreptul de stăpînire în Transilvania nu putea decât să umple de indignare pe Mihai, pe care nu împăratul habsburgic îl așezase domn în Țara Românească și care nu din ini-

țiativa și nici cu ajutorul împăratului intrase în Transilvania.

În speranța că în cele din urmă va convinge pe împărat să-i recunoască ca legitimă stăpînire Transilvaniei cucerite prin sabie, Mihai, navigînd printre ofertele ademenitoare ale turcilor, ca și ale polonezilor, precum și printre intrigile și calomniile comisarilor imperiali și ale generalului Basta, își urmărea vechiul plan, pe care îl nutrea încă din 1597, de a izgoni din Moldova pe Ieremia Movilă, prietenul turcilor, care adăpostea la curtea sa pe Sigismund Báthory și care ținea să instaleze pe fratele său, Simion, pe tronul Țării Românești. În preajma luptei pentru unirea Moldovei, la 28 aprilie 1600 Mihai adresează arhiducelui Matei scrisoarea, în care îl roagă să spulbere din mintea împăratului suspiciunile față de el, create de calomnatori și să-l asigure de statornicia sa față de împărat și de cauza creștinătății. Fără a aștepta aprobarea împăratului, care se temea de conflict cu suzeranul creștin al lui Ieremia, Mihai întreprinde victorioasă acțiunea din Moldova, desăvîrșind acel act care avea să prefigureze ideea politică centrală a românilor de mai târziu : unitatea provinciilor românești.

Cu toată atitudinea amicală a lui Mihai față de nobilii maghiari — dintre care pe unii cum este Ștefan Csáki, destinatarul documentului pe care îl publicăm aici, îi acceptase chiar în sfatul princiar — aceștia îi supravegheau prin spioni fiecare mișcare, încă de la începutul guvernării sale în Transilvania. Scrisoarea nedatăată cu lună și zi, a lui George Borbély, comandant al haiducilor liberi din Banat, către Ștefan Csáki, „sperjurul și infamul“ — cum îl va califica Mihai mai târziu — în care relatează rezultatul spionajului întreprins de Ștefan Bekes, comandant militar, datează probabil din luna ianuarie 1600. În adevăr, în acea lună Mihai primea soli de la vizir și de la hanul tătarilor și trimitea la rîndul său soli la Constantinopol, spre a obține steagurile domniei și a preveni unele acțiuni dușmănoase pe care le pregăteau turcii. Dacă împăratul german ezita să-i recunoască legitimitatea domniei în Transilvania, iar înjghebarea unei armate creștine puternice se târăgăna fără sfîrșit, Mihai era nevoit să încerce a-și asigura domnia din partea turcilor. Cum observă N. Iorga¹, Mihai învățase ceva din tactica turcilor cînd spunea încă în 1599 : „Nu pe altă cale împăratul turcesc a luat toată lumea decît că a făcut tratat cu unul din dușmanii săi și a bătut pe altul, pentru ca, după biruință să-și întoarcă arma la cel dintîi“.

În ce privește informația, unică în acest document, că Mihai s-ar fi dus cu secretarul său la Craiova și ar fi dispus să fie măcelăriți mulți boieri cu femei și copii, dacă în adevăr așa a fost, acțiunea nu poate fi explicată decît ca o sancționare a unor trădări.

ELENA MOISUC
MIRCEA PAICU

¹ N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, vol. II, București, 1935, p. 28.

1

1599 martie 29, Alba Iulia. Relatare asupra raportului lui Hans Adam von Hofkirchen cu privire la situația din Transilvania și fidelitatea lui Mihai Viteazul față de împăratul Rudolf al II-lea.

Es zeigt der Herr von Hofkirchen auch an, dass der Michael Walda noch guett kaiserrisch ist, auch also wöll verbleiben und darauf sterben, so seyn sonst auch noch viel ehrliche Leuth von, Adel und Burg, im Landt der Mehrertheil, die gern wollten kaiserrisch verblieben sein und noch wehren, allein sy sindt grösst Zwung und bewöltiget worden.

Arh. St. Buc., colecția Xerografii Austria, pach. CCXXXI/17 (Haus- Hof- und Staatsarchiv Wien, Staatenabteilungen, Ausserdeutsche Staaten. Türkei, I. K. 82. f. 93—95).

Traducere :

Mai arată domnul v. Hofkirchen că Mihai Voievod a rămas încă credincios împăratului și vrea să rămână și să moară în această credință; de altminteri mai sînt încă mulți oameni cinstiți din rîndul nobilimii și cetățenilor, majoritatea în țară, care ar fi vrut să rămână și încă mai sînt de partea împăratului, dar ei au fost supuși celei mai mari constrîngerii și înfrînți (de către oamenii lui Báthory).

2

1600 februarie 7, Ombrasz. Scrisoarea arhiducelui Carol prin care felicită pe împăratul Rudolf al II-lea pentru biruința lui Mihai Viteazul în Transilvania.

Allergnedigister Herr undt Herr Vetter, Euer Römisch-Khayserliche Majestät allergnedigiste communication, der von Michael Wayvoda aus der Wallachey wider den Cardinal Batori, erlangten herrlichen victori, von dato letzten novembris, des jüngst abgelauffnen 99ten Jarss, ist mir erst vorgestern geliefert. Undt ob mir zwar dise fröliche Zeitung bereit vor disem vorkhomen, so hab ich doch aus diser mereren unndt eigentlichen particularitet, die ienige Freudt unndt Wonne geschepfft, die von mir undt allen, Euer Römisch-Khayserliche Majestät allergehorsamisten, Dinern billichen gefühlē undt empfunden wirdett. Gegen Euer Römisch-Khayserliche Majestät aber thue ich mich allerunderthenigist bedankhen, das Sy meiner allergnedigist ingedenckh gewest, unndt nich des ganzen Verlauffs diser fürtrefflichen undt ewig gedenkh-

wirdigen Victori umbestendiglich berichten zu lassen allergnedigist geruhet.

Der Allmechtige wolle Euer Römisch-Khayserliche Majestät mit vilen dergleichen victorien Zieren undt Sy wider alle Ire Feinde beschützen.

Arh. St. Buc., colecția Xerografii Viena, (Haus- Hof- und Staatsarchiv — Wien, Staatenabteilungen Ausserdeutsche Staaten), pach. CCXXXII/4; v. și Hurmuzachi, IV¹, p. 19.

Traducere :

Majestății Sale împăratului roman și rege al Ungariei și Boemiei, prea milostivului meu stăpîn și văr.

Prea milostive stăpîn și văr, știrea imperială despre strălucita victorie, din noiembrie 1599, reputată de Mihai Voievod din Valahia, asupra cardinalului Bathori, mi-a parvenit abia alaltăieri. Deși această știre îmbucurătoare mi-a sosit încă înainte de primirea știrii imperiale, totuși ea mi-a creat, din anumite considerente personale, asemenea bucurie și încintare, simțită atît de mine, cît și de toți ceilalți prea supuși servitori ai Majestății Sale Imperiale.

Permiteți-mi Majestatea Voastră să vă aduc mulțumirile mele prea supuse pentru că ați binevoit să-mi comunicați despre această admirabilă victorie, de care ne vom aminti veșnic. Atotputernic să vă dăruiască astfel de victorii și să vă ferească de dușmani. Emis la Ombrasz, 7 febr. 1600.

3

1600 februarie 11, Plzen. Scrisoarea împăratului Rudolf al II-lea prin care face cunoscut că ia sub protecția sa pe Mihai voievod.

Rudolphus. Recognoscimus et notum facimus tenore praesentium universis. Postea quam Praepotentis DEI, pro cuius gloria contra gentes barbaras atq(ue) impias pugnavimus, concessu Transilvania nostram in potestatem redacta, etiam Illustris Michael Valachiae Transalpiniae Vaivoda, praeclaro in Rempubliam Christianam zelo accensus nobis se, provinciamq(ue) suam ultro subiecit, fidemq(ue) erga nos suam rebus contra Turcas et in Transilvania fortissime felicissimeq(ue) gestis probavit, cum armis ditionem illam ab iniusto Cardinalis Bathorei Dominatu vindicavit, ac memorabilem victoriam reportavit, Nos tum pro solitudine nostra qua Regnorum nostrorum ac ditionu(m) salutem curamus et pro ea excubamus, tum pro solita in subditos et clientes nostros beniginitate munificentiaq(ue) nobis faciendu(m) duximus, ut constan-tem in nos fidem ac merita dicti Illu(st)ris Michaelis Voivodae nobis grata et accepta esse, et singularem nos Valachiae curam ac protectione(m) sus-

cipere ostendamus, certo nobis promittentes futurum(m) ut non solum Ill(ustr)is ipse Michael quod Laudabiliter caepit, constanter continuet, verum etiam ut ipsius, posterius Laudatissimu(m) fidelitatis ac fortitudinis quod ipse praebebat exemplum imitentur, Motu itaq(ue) proprio et ex certa nostra scientia, animo(que) bene deliberato, supradictum Michaellem Vaivodam eiusq(ue) Liberos et ditione(m) Valachiae Transalpiniae in specialem nostra(in) et successoru(m) nostroru(m) Hungariae Regu(m) clientelam ac fidem recepimus, quemadmodum praesentium tenore recipimus, ita quidem ut auxilium(m) quotiescunq(ue) necessitas postulauerit, quantum(m) possimus ipsis allaturi simus et ut provinciae illius Transalpiniae Dominium ab Ill(ustr)ri ipso Michaelle in ipsius Liberos Legitimos, masculini sexus, de primogenito scilicet in primogenitum successu(e) deriuari debeat, ea tamen condicione, ut quotiescunq(ue) casus nouae successionis sese abtulerit, ille qui successurus sit, nobis ac successoribus nostris Hungariae Regibus fidelitatis Iuramentu(m) quem admodum Ill(ustr)is ipse Michael praestitit sancte solenniterq(ue) praestet. Harum testimonio litterarum manu nostra subscriptarum et sigilli n(ost)ri appensione munitarum. Dat(um) Pilsnae die 11 febr. 1600.

Arh. St. Buc., colecția Xerografii Austria. pach. CCXXXVI/99 (Haus- Hof- und Staatsarchiv Hungaria, Fasz. 137, f. 442-444); v. și Hurmuzaki. XII, p. 689-690.

Traducere :

Luarea lui Mihai Voievod sub protecția Regatului Ungariei cu dreptul de primogenitură al succesiunii în Țara Românească.

Rudolf. Recunoaștem și facem cunoscut tuturor prin cuprinsul celor de față. După ce, cu permisiunea atotputernicului Dumnezeu, pentru a căruia glorie luptăm contra neamurilor barbare și nelegiuite, ilustrul Mihai, voievod al Țării Românești, aducând Transilvania sub puterea noastră, fiind înflăcărat de un neîntrecut zel pentru creștinătate, ni s-a supus pe sine însuși, ba și provincia sa. și a dovedit credința lui față de noi prin fapte de arme contra turcilor, precum și în Transilvania, cu foarte mult curaj și cu izbândă, a redobândit cu armele acel ținut din stăpânirea nedreaptă a cardinalului Bathory și a ciștigat o victorie memorabilă. Noi, atît din sîrguința cu care ne îngrijim de bunăstarea regatelor și a ținuturilor noastre și veghem pentru ele cit și din obișnuita bunătațe și dărnicie față de supușii și clienții noștri, am considerat că trebuie să facem astfel, încît să arătăm că statornică credință față de noi și meritele numitului ilustrul Mihai Voievod ne sînt plăcute și bine primite și că acordăm deosebită grijă și protecție față de Țara Românească, ceea ce este o promisiune certă nu numai că însuși ilustrul Mihai va continua cu stăruință ceea ce a început demn de laudă, ci că și urmașii săi vor urma exemplul foarte lăudat de credință și curaj pe care le manifestă el însuși. Și astfel, din propriul indemn și din singura noastră știință și cu vreau bine chibzuită, am primit în clientela și credința

deosebită a noastră ca și a succesorilor noștri regi ai Ungariei, pe sus-zisul Mihai Voievod, pe copiii lui, precum și ținutul Țării Românești, după cum prin prezenta acceptăm să dăm ajutor atît cit vom putea și ori de cîte ori îl va cere trebuința, iar ținutul acela al Țării Românești să se moștenească de la ilustrul Mihai însuși la copiii săi legitimi de sex masculin, adică în mod succesiv din primul născut în primul născut, dar cu această condiție ca, ori de cîte ori s-ar ivi un caz nou de moștenire, succesorul să ne presteze nouă și urmașilor noștri regi ai Ungariei jurămint de credință, așa cum a prestat însuși Mihai, cu sfințenie și solemn. Spre mărturie (dăm) această scrisoare a noastră, subscrisă de mina noastră și întărită prin imprimarea sigiliului nostru.

Dat la Plzen în ziua de 11 februarie 1600.

4

1600 aprilie 28, Făgăraș. Scrisoarea lui Mihai Voievod către arhiducele Mathias prin care-l încredințează pe împărat de fidelitatea sa.

Seren(issi)me Princeps Domine.
Domine gratiosiss(i)me.

Multa eaq(ue) gravissima praeter meritum fidelitatis meae apud Sac. Caes. Regiamq(ue) Ma(ies)t(at)em multorum malevolorum calumniis pro culpa mihi inuri intellexi, quae cum nullum veri habeant indicium, etsi suae Ma(ies)t(at)ti persuaderi posse haud credam; quia tamen propinqua Ser(enitatis) V(estr)ae auctoritate atq(ue) intercessione suam Ma(ies)t(at)em quam optime de re ipsa informari posse scio, causam meam V(estr)ae potissimu(m) Seren(ita)tis patrocinio et intercessione tutam fore confido. Itaque Seren(ita)ti V(estr)ae uti d(omi)no gratiosiss(im)o supplico, ut sua auctor(ita)te pro me interposita, id suae Ma(ies)t(at)ti Caes - plane persuasum efficiat, me in colenda et retinenda in Sac. Ma(ies)t(at)em Suam fidelitate, tot iam servitiis pro Rep. Chr(isti)ana proq(ue) amplitudine Augustissimae Domus Austriacae praestitis abunde declarata ad extremum fore constantissimu(m) suam tantum Ma(ies)tas omnem sinistrae de me suspitionis scrupulum ab animo clementer deponere dignetur. Quod si vero maligna quorundam calumniandi Libido suspensionem de me fecit, experietur in posterum sua Ma(ies)tas longe diuersam a calumniis fidelitatem et constantiam nostram. Quae si suspecta adhuc nec satis est perspectam, nunc certe nouum eius declarandae argumentum oblatum est. Nam Sigismundus Bathori in Moldavia magno Turcarum et Tartaror(um) exercitu fultus hostilia quaeq(ue) contra me et hanc provinciam molitur, qui priusq(uam) firmiores vires acquirat, iam nunc exercitum contra eum duco, ea spe, ut non solum hostiles eius conatus reprimam, sed etiam Dei praepotentis adiutus auxilio ipsam quo(que) Moldaviam in potestatem Sac. Caes. Ma(ies)t(at)is redigam. Tunc tandem Sua Ma(ies)tas cognoscet quae calumniator(um) istorum vanitas, mea autem in suam Ma(ies)t(at)em quae sit fides et constantia. Aduentum Mag(nifi)ci d(omi)ni Bartholomaei Pezzen tot iam li(tte)ris et sollicitatum et promissum in dies expecto, cuius praesentia cum magnum rebus prospere gerendis adiumentu(m)

possit accedere, ut eum quam primum Ser(enit)as V(estr)a ad me expediandum curet, etiam atque etia(m) in sto Cuius gratiae et benigno patrocinio me diligenter commendo. Seruet Deus V(est)rae Ser(enit)at(i) ad multos annos saluam et incolumem. Datum in arce Fogaras die XXVIII Aprilis, Anno Domini MCCCCC.

Seren(ita)tis V(estr)ae
Humilis servitor.

Arh. St. Buc., colecția Xerografii Austria, pach. CCXXXII/43 (Haus- Hof- und Staatsarchiv Wien, Türkei I, K. 83, f. 161-162); v. și Hurmuzaki. IV, p. 44-45.

Traducere :

Serenissime principe, domn, domn prea binevoitor.

Am înțeles că sînt învinuit prin calomniile multor răuvoitori de lucruri multe și foarte grave, fără a se ține seamă de meritul credinței mele față de Sacra Maiestate Împărătească și Regească, de care totuși, pentru că nu au nici un semn de adevăr, nu cred că Maiestatea Sa poate fi convinsă; deoarece însă știu că prin autoritatea și intervenția Luminății voastre, în calitate de rudă, Maiestatea Sa poate fi informată cel mai bine despre faptul însuși, am încredere că va fi apărută cel mai mult cauza mea prin protecția și bunăvoința Luminății Voastre.

Și astfel rog pe Luminăția Voastră, ca pe un domn foarte binevoitor, ca intervenind prin autoritatea sa în favoarea mea, să facă tot ce se va putea ca să convingă limpede pe Maiestatea Sa Împărătească, de aceea că eu voi fi pînă la capăt foarte statornic în credința pe care trebuie să o cultiv și să o păstrez și care a fost arătată cu prisosință încă prin atîtea servicii îndeplinite pentru creștinătate și pentru mărirea prea augustei Case Austriece, prin urmare Maiestatea Sa să binevoiască cu blîndețe a scoate din minte orice sămînță de bănuială defavorabilă în privința mea. Dacă inclinarea răutăcioasă a onora de a calomnia produce o bănuială în privința mea, Maiestatea Sa va cunoaște în viitor îndelung, credința și statornicia noastră ca fiind departe de calomnii. Această bănuială, dacă pînă acum n-a fost cercetată îndeajuns acum însă s-a ivit desigur un nou prilej pentru a-mi declara credința. Căci Sigismund Bathory, sprijinit în Moldova de o mare armată de turci și tătari, pune la cale unele acțiuni ostile împotriva mea și a acestei provincii și, mai înainte ca acesta să cîștige forțe mai mari, eu îndrept acum o armată contra lui, în speranța nu numai de a împiedica încercările ostile ale lui, ci chiar, susținut de ajutorul atotputernicului Dumnezeu de a aduce Moldova însăși sub puterea Sacrei Maiestăți Împărătești. Atunci va cunoaște în fine Maiestatea Sa deșertăciunea unor astfel de calomnatori, ca și credința și statornicia mea față de Maiestatea Sa. Aștept zilnic sosirea domniei sale, domnului Bartholomäus Pezzen, solicitată și promisă prin atîtea scrisori pînă acum, și insist din ce în ce

mai mult ca acesta să fie prezent, căci el poate însemna un mare ajutor pentru acțiunile ce trebuie îndeplinite cu succes, astfel încît Luminăția Voastră să poarte de grijă ca el să fie trimis la mine cit mai curînd. Mă încredințez cu sîrguință bunăvoinței și protecției Dv. Dumnezeu să păstreze pe Luminăția Voastră sănătos și nevătămat pentru mulți ani. Dat în cetatea Făgăraș, în ziua de 28 aprilie, anul Domnului 1600.

Al Luminății Voastre, umil servitor.
ss. Mihail voievod.

5

1600. Raportul lui George Borbély către Ștefan Csáki despre acțiunile întreprinse de Mihai Voievod.

Won dem Mihal Waida schreibt er so viel, als sein Aufseher noch zu Weissenburg gewesen, seyen 2 des Mihal Waida Gesandten zum Vezir-Bassa auch andere zween Gesandten des Mihals zum Tartar-Han gezogen, was ihr Verrichtung sein sol 1 sey ihm unwissend.

Ein Edelmann von Caransebeș habe dem Herrn Bekes auch vermeldt, der Waida sei mit seinem Schreiber, einem Halmas, auf Craliswa Zugezogen. und habe viel Boiärn sampt Weib unnd Kindt niederhauen lassen.

Arh. St. Buc., colecția Xerografii Viena, pach. CCXXXIII/35 (Haus- Hof- und Staatsarchiv Wien, Türkei, I, K. 84, f. 122-123); v. și Hurmuzaki, IV, p. 209

Traducere :

El (Bekes) scrie despre Mihai Voievod doar atît : În timp ce iscoada lui Bekes se afla încă la Alba Iulia, doi dintre solii lui Mihai Voievod au fost trimiși la Vizir Pașa, iar alți doi soli ai lui Mihai la Hanul tătarilor, însă nu știe ce misiune vor fi avut acolo.

Un nobil din Caransebeș, l-a anunțat de asemenea pe domnul Bekes că voievodul, împreună cu secretarul său, un oarecare Halmaș, s-a îndreptat spre Craiova, și a dispus să fie măcelăriți mulți boieri împreună cu femeile și copiii.

O COPIE DIN SECOLUL AL XIX-LEA DUPĂ UN DOCUMENT DE LA MIHAI VITEAZUL

Documentul inedit, păstrat într-o copie de la mijlocul secolului trecut, al cărui text îl redăm mai jos, este un hrisov din 1598 iunie 8, dat din Tîrgoviște, prin care Mihai Viteazul întă-

rește lui Stoica anumite părți de moșie în satul Popești¹, județul Teleorman.

În document se arată că Stoica a făcut mai multe cumpărături de locuri, unele le-a cumpărat singur, altele împreună cu frații săi Neanu și Star, iar altele cu nepoții săi Vlădislav și Stan.

Interesant este că nu toate cumpărăturile de locuri se făceau cu „bani în mână”, ci unele pământuri intrau în stăpânirea sa prin întărire domnească, pentru faptul că proprietarii lor îi erau datori cu anumite sume de bani împrumutați sau pentru motivul că el i-a „plătit de bir cu aspri” și acum, neavînd să-i întoarcă banii „dă a lor bunăvoie (?) și cu știrea tuturor megișilor” l-au vîndut respectivului boier, care, după părerea noastră n-ar fi altul decît Stoica, fost mare vistier și spre sfîrșitul domniei lui Mihai Viteazul mare postelnic (1600 martie 21 și martie 25).

Documentul ne prezintă nume de persoane caracteristice secolelor al XVI-lea și al XVII-lea, dar care cu timpul au dispărut.

După cum se arată în partea finală, actul a fost scris de Ivan logofătul care nu poate fi altul decît Ivan din cancelaria domnească din Țirgoviste și care, în documentul din 1600 august 18, dat în Alba-Iulia, precizează „am scris eu, Ivan logofătul *cel bătrîn*, în scaunul Bălgadului”.

GEORGE POTRA

1598 iunie 8. *Țirgoviste*. Mihai Viteazul voievod, întărește lui Stoica anumite părți de moșie în satul Popești, județul Teleorman, pe care le-a cumpărat de la diferiți moșneni.

Cu mila lui Dumnezeu eu Mihailă (sic) voievod și domn a toată Țara Rumânească, feciorul marelui și prea bunului răposatului Pătrașco voievod.

Dat-am domnia mea această poruncă a domnii mele Stoicăi, și cu feciorii lui ciți Dumnezeu îi va da, ca să-i fie lui moșie la sat la Popești, din partea Mandeli, însă partea lui Vișan toată, din cîmp și din apă și din pădure și de preste tot hotarul, pentru că au fost cumpărat Stoica drept 400 aspri gata. Și iar au cumpărat Stoica și cu frații lui Neanu și Stan moșie la Popești, partea Licăi toată oricît să va alege, pentru că l-au plătit de bir cu aspri.

Și iar au cumpărat Stoica, i Stan moșie la Popești, partea Tatului toată, oricît să va alege, de preste tot hotarul, pentru că l-au plătit Stoica de bir două părți și Stan au plătit o parte; să aibe să ție Stan 3 părți din moșia Tatului, iar Stoica să ție ...² părți. Și au plătit Stoica și Stan pă Tatul cu 1.500 aspri gata.

Și iar au cumpărat Stoica un pămînt la Dobrul de la Vișan drept aspri gata. Și iar au cumpărat Stoica un pămînt din copil de la Ghințul drept 50 aspri gata. Și iar au cumpărat Stoica un pămînt

din copil în moșia lui Dumitru, dă la Dumitru drept 40 aspri gata. Și iar au cumpărat un loc de casă de la Nan drept un taler.

Și iar au cumpărat Stoica de la Bramneaigo (?) un loc de casă drept 40 aspri gata. Și iar au cumpărat Stoica 60 pași de loc drept 20 aspri gata. Și iar au cumpărat Stoica cu nepotu-său Stan, i Vlădislav [Vlădislav] moșie la Popești, partea lor toată, din hotar pînă în hotar oricît să va alege partea lui Neagoslav, însă să ție Stoica și Stan jumătate și Vlădislav iar jumătate, pentru că au dat 1.500 aspri gata împreună.

Și iar au cumpărat Vlădislav moșie la Popești, partea Ginciului toată și cu Breal, oricît să va alege, pentru că au dat Vlădislav 800 aspri gata și Breal au dat 200 aspri gata.

Și iar au cumpărat Berilă moșie la Popești, din partea lui Ciuvică, însă partea Buligăi toată și a sorisii Stancăi iar toată, oricît să va alege, drept 140 aspri gata.

Și iar au cumpărat una moșie la Popești, partea Radului toată, și a lui Berilă iar toată, din partea Șerbăneștilor, din sus și din jos, toată, drept 250 aspri gata. Și iar au cumpărat Stan două pămînturi de la Brănae drept 100 aspri gata. Și iar au cumpărat Stan un pămînt de la Vișan drept 40 aspri gata. Și iar au cumpărat Breal un pămînt de la Negotici drept 100 aspri gata. Și iar au plătit Vlădislav pă Oprea de bir și au dat 600 aspri gata și neputînd Oprea a-i plăti bani, au dat moșia de la Dobrul ce au fost mai dinainte vreme iar la Vlădislav zălogită. Și s-au plătit cu acești bani care sînt mai sus scriși.

Și au vîndut acești oameni toți, care sînt mai sus scriși, ale lor moșii dă a lor bunăvoie și cu știrea tuturor megișilor și din sus și din jos, și dinaintea domnii mele.

Drept aceea am dat și domnia mea acestor oameni, care sînt mai sus scriși, aceste moșii toate, ca să le fie de moșie și ohabnice lor și feciorilor lor și nepoților lor și străneptoilor și de către nimini să nu să clătească, după zisa domnii mele.

Iată și mărturii am pus domnia mea: iupan Dumitru *vel* dvornic, i iupan Theodosie *vel* logofăt, i iupan Stoichița *vel* vistier, i Necula *vel* spătar, i Radu *vel* comis, i Stroe *vel* stolnic, i Șerban *vel* paharnic, i iupan Preda *vel* postelnic. Ispravnic iupan Dumitru *vel* dvornic.

Au scris Ivan logofăt în scaunul cetății Țirgoviste, luna iunie 8 *dni*, cursul anilor de la zidirea lui lui Adam pînă acum leatu 7106 [1598].

L.P.

Colecția George Potra, Condica moșiei Popești, din 1832, f. 7-7 v.

ȘTIRI DESPRE MIHAI VITEAZUL ÎN HĂRȚILE EPOCII

ION CIORTAN

¹ Popești, sat mare, frumos, bogat, în cîmpia Bărăganului cunoscut documentar de la începutul secolului al XVI-lea.

² Loc alb în text.

Victoriile obținute de Mihai Viteazul asupra turcilor într-o perioadă cînd imperiul semilunei era în culmea expansiunii sale amenințînd porțile Europei centrale, nu puteau trece necon-

semnate în documentele epocii respective. În majoritatea țărilor din apus, circulau așa numitele „Avisi” în care, erau descrise amănunțit atât luptele cît și faptele intrate în legendă ale marelui voievod român.

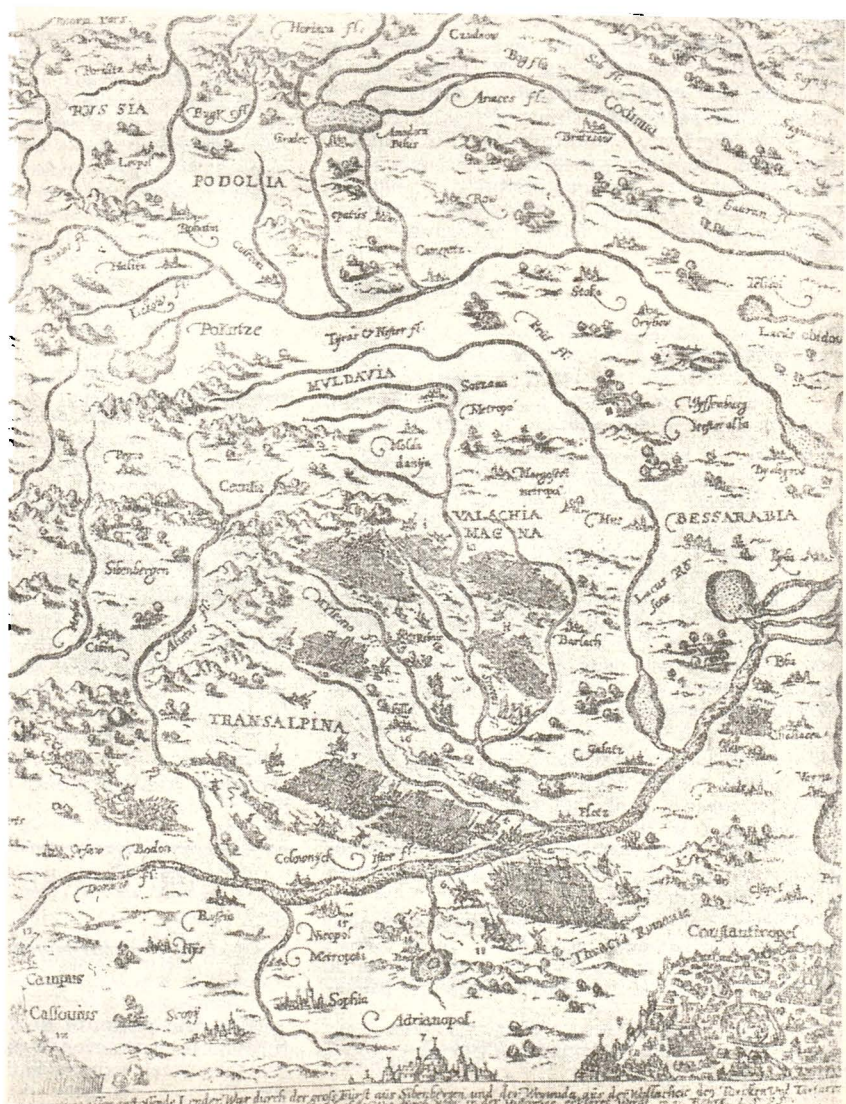
Un izvor mai puțin cunoscut și studiat de cercetătorii acestei mărețe pagini din istoria neamului nostru, îl constituie astăzi hărțile întocmite în perioada evenimentelor, hărți pe care autorii respectivi consemnau fie locul și data bătăliilor cîștigate împotriva turcilor, fie imagini sugestive reprezentînd oști în marș sau în luptă.

Primul document de acest gen îl constituie o hartă germană din anul 1595, menționată de I. C. Băcilă în lucrarea „Insemnări asupra Cartografiei Moldovei și Munteniei din sec.

XVI—XVIII”, București, 1928, și reprodusă de Romulus Seisănu în atlasul său istoric apărut în anul 1936. Ambele lucrări nementionînd unde se află originalul, studiile ulterioare au citat și reprodus harta folosind aceste surse.

Cercetînd fondurile de hărți ale Bibliotecii Academiei R. S. România, am descoperit printre alte hărți referitoare la perioada menționată și un exemplar din această originală lucrare cartografică, exemplar într-o perfectă stare de conservare.

Această hartă, gravată în aramă, de dimensiunile 29 × 65 cm, este intitulată : *Hungariae sampt de gatzten Donaw flu. von Wein an biss hinder Constantinopel im schwartzen Mehr.* și cuprinde Ungaria, Transilvania, Moldova, Muntenia, Dobrogea și o parte din Imperiul

Hartă germană
din 1595
(29 × 65 cm)

otoman. În interiorul hărții, în medalion oval, este prezentat portretul sultanului Mahomed al III-lea. Scopul acestei lucrări viza localizarea pe hartă a acțiunilor militare îndreptate împotriva turcilor.

Dacă din punct de vedere geografic harta are scăderile datorate tehnicii epocii respective, din punct de vedere informativ-istoric ea urmărește consecvent mersul evenimentelor, constituind un adevărat jurnal de război pentru această perioadă istorică bogată în fapte de vitejie legendară. Astfel, o parte din oștile române sînt prezentate în înclăstări aprige cu armatele turcești în regiunea Buzăului și a Cîmpulungului, altă parte în Dobrogea, se îndreaptă în formație ordonată spre asedierea orașului Babadag. În direcția orașului Giurgiu două formațiuni de cavalerie bine conturate pe hartă, se pregătesc să treacă Dunărea. În fața acestor mișcări impetuoase ale oștilor române, redată într-un tablou foarte sugestiv de către autorul hărții, grosul trupelor turcești, sosit pe malul Dunării în fața cetății Giurgiu tocmai de la Constantinopole și Andrianopole, ale căror planuri sînt prezentate pe hartă în partea dreaptă jos, pentru a sugera ideea participării la aceste lupte a elitei armatelor otomane, renunță să înfrunte oastea română și caută să se salveze spre cetatea Nicopole. Primul călăreț român trece în goana calului podul peste Dunăre urmat de întreaga oaste și nu se vor opri decît sub zidurile Adrianopolului și Constantinopolului așa cum consemnează autorul în partea de jos a hărții, „*Entwerfung aller anstossende Lender, War durch der gross Fürst aus Siebenbergen und der Weywoda aus der Wallacheie den Türchen und Tartaren bis Adrianopol, und Constantinopel teglich groszen abbruch thut. Wie durch Nom der Historiae erkleret wird 21 Febre. 1595*”.

Următoarele două documente cartografice aparțin cunoscutului gravor flamand Domenicus Custos, născut la Anvers în anul 1560. De la el ne-au parvenit și patru culegeri de portrete, dintre care a patra „Atrium heroicum”, 1601, la planșa 30 cuprinde portretul lui Mihai Viteazul cu inscripția „Michael Palatinus Valachiae”.

Prima hartă intitulată : „*Moldavia, Valachia et Tartariae pars. Per illustri et generoso D. Domino Octaviano secundo Fuggero, Baroni in Kirchberg et Weissenhorn. Sac. caes. M. Consiliario et Augustae. Vindel. Duumviro. Dominicus Custodis humiliter offert. An^o.M.D.XCVI*” gravată în aramă cu dimensiunile 37 × 48 cm., cuprinde în afara țărilor menționate în titlu și partea europeană a imperiului turcesc.

A doua hartă gravată la rîndul ei tot în aramă cu dimensiunile 49,5 × 53,5 cm. este intitulată „*Transylvania Sibenbürgen. Per illustri et generoso Domio Dño Philippo Edvardo Fuggero, Baroni in Kirchberg et Weissenhorn & humilis obseruantiae evgo dedicavit, Dominicus Custodis, Anno M.D.XCVI*”.

Ambele hărți deși sînt copiate după hărțile geografului Ioanes Sambucus sînt mai bine realizate din punct de vedere artistic. Domenicus Custos însă a exclus unele localități și a adăugat aceste mențiuni despre luptele lui Mihai Viteazul, lupte pe care le atribuie mai mult principelui Transilvaniei Sigismund Bathori, așa cum reiese din explicația dată semnului convențional cu care marca locul bătăliilor : „*hoc signo notata capta sunt a Prncipe Transyl*”.

Astfel, la sud de orașul Tîrgoviște „Sedes Vaivodae Val” apare mențiunea „Capta 18 octobris, 1595 ; la București „Capta 30 octob. Peste Dunăre în fața orașului Giurgiu apare inscripția „*Sina Bassa prosilgat in Danub, m. octob. a^o. 1595*” fără a avea însă alături, semnul care indică și participarea principelui Transilvaniei la această luptă.

Un element nou, demn de remarcat, este apariția pentru prima dată pe hărțile acestei epoci a unei încercări de steme ale Valahiei și Moldovei. Pe prima hartă executată de Domenicus Custos apare la sud-vest de Tîrgoviște un scut simplu pe care sînt dispuse trei capete de mauri, două sus și unul jos, orientate spre stînga, avînd deasupra scutului inscripția *Wallachiae*. Stema Moldovei este reprezentată prin același scut simplu pe care sînt dispuse două sceptre încrucișate, terminate la capătul superior cu capete de mauri orientate față-n față și totul încadrat în exterior de inscripția *Moldaviae*.

Ultima lucrare cartografică pe care o prezentăm, este harta elaborată de Hulsius Levinius, matematician și tipograf olandez.

Harta este intitulată „*Novum opus geographicum ex varijs geographicis tabulis, praesertim ex M. L. Castaldi, G. Mercatoris, A. Ortelij, C. de Iudaeis, et alijs desumptum, per Levinum Hulsium Ubi et Venales. Noribergae reperuntur H. S.*”.

Anul hărții, 1596, nu apare după titlu ci în chenarul în care autorul dedică lucrarea episcopului de Spira. Din această cauză, în unele lucrări care au menționat harta, apare în mod greșit ca editată în anul 1630.

Harta se compune din 8 foi gravate în aramă fiecare de dimensiunile 26 × 33 cm. și cuprinde teritoriul de la Marea Adriatică pînă la Marea Neagră și litoralul Asiei Mici.

Știrile relative la epoca lui Mihai Viteazul sînt doar două, una consemnată la Tîrgoviște unde este menționat doar anul 1595 și alta la Giurgiu unde, lingă o tabără de corturi creștine, apare inscripția „Zorza 1595”. Semnul convențional prin care este reprezentat orașul Giurgiu demonstrează că el aparține românilor. Aceleași steme prezentate în hărțile lui Custos apar și aici dar mai bine conturate.

În încheierea scurtei incursiuni în cartografia epocii lui Mihai Viteazul considerăm necesar să subliniem că nu am epuziat încă imensul material oferit de această importantă sursă de documentare.

LEGISLAȚIE CU PRIVIRE LA ARHIVE

CONSILIUL DE MINIȘTRI AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA Hotărîre privind criteriile de stabilire a valorilor nominale ale bunurilor din patrimoniul cultural național

Consiliul de Miniștri al Republicii Socialiste România hotărăște :

Art. 1. — Valoarea nominală a bunurilor din patrimoniul cultural național se stabilește de către Comisia Centrală de Stat a Patrimoniului Cultural Național, pentru fiecare bun în parte, în funcție de locul pe care îl ocupă în ierarhia de valori culturale, apreciat după următoarele criterii :

a) valoarea artistică, de mărturie cultural-istorică sau document al naturii ;

b) vechimea, clasificarea tipologică și cronologică ;

c) frecvența în cadrul patrimoniului cultural național și universal ;

d) originea — autor, școală, atelier — și proveniența, împrejurările istorice remarcabile în care a fost produs ;

e) starea de conservare, precum și de cota pe piața internațională a valorii bunurilor de cultură.

Art. 2 — Bunurile din patrimoniul cultural național se revaluează periodic, potrivit normelor legale precum și în cazuri de transmiteri temporare sau definitive între unități deținătoare, de asigurare în vederea transportului internațional, expertize, restaurări.

Art. 3 — Valoarea nominală a bunurilor ce fac parte atât din patrimoniul cultural național cât și din Fondul arhivistic național se stabilește de către Comisia Centrală de Evaluare și comisiile din cadrul filialelor Arhivelor Statului, pe baza criteriilor prevăzute la articolul 1.

Consiliul de Miniștri
al
Republicii Socialiste România
Primul ministru
MANEA MĂNESCU

București, 1 aprilie 1975
Nr. 311

CONSILIUL DE MINIȘTRI AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA Hotărîre privind criteriile de stabilire a prețurilor de achiziție a bunurilor din patrimoniul cultural național

Consiliul de Miniștri al Republicii Socialiste România hotărăște :

Art. 1. — Prețurile de achiziție ale bunurilor care fac parte din patrimoniul cultural național, se stabilesc de către Comisia Centrală de Stat a Patrimoniului Cultural Național, pentru fiecare bun în parte, în raport cu valoarea artistică, istorică sau de document al naturii și ținând seama de prețurile stabilite cu prilejul achiziției de bunuri similare de către muzee precum și de cele practicate în unitățile de comerț cu bunurile artistice, anticariat, consignație pentru bunuri comparabile sau de tarifele aprobate prin legea dreptului de autor.

În același mod se stabilesc și despăgubirile corespunzătoare pentru bunurile din patrimoniul cultural național care trec în proprietatea statului, conform prevederilor Legii nr. 63/1974 a ocrotirii patrimoniului cultural național.

Art. 2 — Prețul de achiziție a bunurilor ce fac parte atât din patrimoniul cultural național cât și din Fondul arhivistic național se stabilește de către Comisia centrală de evaluare și comisiile din cadrul filialelor Arhivelor Statului, pe baza criteriilor prevăzute în art. 1.

Consiliul de Miniștri
al
Republicii Socialiste România
Primul ministru,
MANEA MĂNESCU.

București, 1 aprilie 1975
Nr. 312.

LEGISLAȚIA ARHIVISTICĂ ȘI DOCUMENTELE DE LA PERSOANELE FIZICE

VASILE ARIMIA

De-a lungul secolelor, producătorii de bunuri materiale, apărătorii pământului pe care-l locuim, cei ce au trăit, au locuit sau au trecut pe aceste meleaguri, ne-au lăsat, odată cu ceea ce au durat, și urme despre ceea ce n-au putut să facă, despre ceea ce au gândit că trebuiau să realizeze, au lăsat în scris pe pergament sau pe hîrtie multe din gîndurile și faptele lor, din necazurile și bucuriile de care au avut parte în scurtă lor trecere prin viață.

Predecesorii noștri au strîns cu grijă, în depozitele arhivelor, o parte a acestor mărturii, le-au păstrat ca pe lucruri sfinte considerîndu-le parte integrantă a sufletului și vieții lor, le-au pus la dispoziția cercetării pentru a se scri din ele Istoria, istoria patriei și a poporului. Erau conștienți cei ce le aveau și le-au predat Arhivelor Statului ca și cei ce scriau istoria că ea (istoria), „ne face privitori la luptele, la revoluțiile, la sfaturile, la serbările înțimplate de la începutul lumii”, cum zicea M. Kogălniceanu: „ea scoate din morminte pe strămoșii noștri și ni-i înfățișează ca vii dinaintea ochilor cu toate virtuțile, cu toate patimile, cu toate nărvurile lor. Ea dar ne leagă cu vecia punînd în comunicație semințiile trecute cu noi, și pe noi cu semințiile viitoare, cărora are să le trădeze povestirea faptelor noastre”¹.

Fiecare generație luînd cunoștință de ce a făcut generația anterioară se străduiește să fie mai bună, să facă mai mult și mai bine, să adauge patrimoniului național, și prin aceasta patrimoniului universal, noi valori materiale și spirituale. În afară de aceasta se realizează, cum zicea marele nostru istoric Nicolae Iorga „o legătură sufletească dintre membri actuali ai nației și peste vremea lor, dintre aceștia și înaintașii care lasă o moștenire din care partea cea bună trebuie păstrată cu cea mai mare îngrijire, viii și morții fiind laolaltă în adăugirea aceluiași tezaur”². Punea deci în strînsă legătură ceea ce au creat înaintașii cu ceea ce se crează în prezent, totul constituind „același tezaur”. Cînd făcea aceste aprecieri N. Iorga se gîndea la două lucruri pe care le socotea două mari forțe ale gîndului și inimii, și anume, mărturiile de viață — deci materialul istoric — și îndeplinirile de frumusețe — deci lucrările de artă³.

Cel care cunoștea atît de bine istoria și valoarea documentelor era indignat de modul cum

autoritățile, dar și unii oameni, priveau atît documentele cît și lucrările de artă.

Ceea ce avea în vedere N. Iorga era atît distrugerea lor cît și lipsa de grijă pentru crearea condițiilor de păstrare. „Aruncăm orice nu putem recunoaște, orice ne stă în cale și ne încurcă” era constatarea pe care o făcea cu amărăciune.

Au trecut mulți ani pînă cînd să se poată lua măsuri de stăvilire a distrugerilor necontrolate. A trebuit să se schimbe sistemul politic, să se instaureze un nou regim care să fie în măsură nu numai să elaboreze prevederi de lege dar să asigure și condițiile materiale pentru îndeplinirea lor. Treptat, și cu multe eforturi s-a pus ordine în arhivele instituțiilor socialiste, o parte din acestea intrînd în depozitele Arhivelor Statului și stînd la dispoziția cercetării.

În 1935 Nicolae Iorga, pornind de la faptul că anumiți oameni treceau peste hotare atîtea din obiectele de preț⁴, — fapt care-i determina pe isoricii acestui neam să caute să se informeze despre ceea ce el crease, printr-un material risipit în toate vînturile pe suprafața a trei continente și prin străinătățile cele mai grele de ajuns⁵, — aprecia că nu aveam încă o lege care să oprească exportul obiectelor de artă⁶, dispariția și distrugerea documentelor.

Astăzi, prin grija Partidului Comunist Român și a Statului dispunem de astfel de legi⁷ pentru ocrotirea patrimoniului cultural național și a Fondului Arhivistic Național⁸. Această legislație reglementează evidența, păstrarea, conservarea și folosirea tuturor urmelor culturii materiale, indiferent de posesorii lor.

Prin diverse măsuri și mijloace s-a desfășurat și se desfășoară o intensă activitate de cunoaștere a prevederilor legilor amintite de către cetățenii țării, s-au creat organele menite să contribuie la traducerea lor în viață.

Între problemele care și-au găsit rezolvare prin noua legislație⁹ face parte și cea a documentelor create în decursul vremii și de persoanele fizice care au îndeplinit funcții sau misiuni de răspundere în stat, sau au avut un rol deosebit în viața politică, socială, economică, științifică, culturală sau artistică a țării.

În prezentul articol ne vom opri asupra reglementărilor care privesc *persoanele fizice* la care se găsesc documente ce conțin date și informații cu privire la istoria țării și a poporului nostru.

⁴ *Ibidem*, p. 211.

⁵ *Ibidem*, p. 210.

⁶ *Ibidem*, p. 211.

⁷ Legea privind patrimoniul cultural național, publicată în *Buletinul Oficial al R. S. România*, partea I-a, anul X, nr. 137 din 2 noiembrie 1974, p. 9—12.

⁸ Decretul 472/1971 al Consiliului de Stat privind Fondul Arhivistic Național al R. S. România, publicat în *Buletinul Oficial al R. S. România*, partea I-a, anul X, nr. 131, din 31 oct. 1974, p. 68 și republicat în întregime în *Buletinul Oficial* nr. 155, din 10 dec. 1974.

⁹ Înțelegem prin noua legislație decretul Președintelui Marii Adunări Naționale nr. 353/1957, H.C.M. 1119/1957, Decretul Consiliului de Stat nr. 472/1971 și Decretul nr. 206/1974 care modifică și completează unele prevederi ale Decretului 472/1971, Legea patrimoniului cultural național.

¹ M. Kogălniceanu, *Opere alese*, Studiu introductiv, biografic, critic, notițe, glosar de Gabriel Drăgan, Edit. Cugetarea, București, 1940, p. 157—158.

² N. Iorga, *Sfaturi pe întunec. Conferințe la Radio*, București 1936, p. 205—206.

³ *Ibidem*.

Pornind de la considerentul că trebuie să se acorde o protecție mai eficientă din partea statului și că cercetarea științifică trebuie să aibă la dispoziție toate documentele ce conțin informații istorice, s-a stabilit obligația ca persoanele fizice care dețin documente cu caracter istoric sau documentar, ce fac parte din Fondul Arhivistic Național, să le declare la Direcția generală a Arhivelor Statului sau la filialele sale.

Pentru aducerea la îndeplinire a acestei prevederi legiuitorul a stabilit :

a) cetățenii care au astfel de documente să le declare în termen de 60 de zile ; b) documentele dobândite ulterior, vor fi declarate în cel mult 10 zile de la data dobândirii ; c) comisii formate din reprezentanți ai Ministerului de Interne, Consiliului Culturii și Educației Socialiste și Ministerului Educației și Învățământului să analizeze importanța documentelor și să stabilească, pe baza conținutului lor, pe cele care trebuie depuse spre păstrare permanentă la Direcția generală a Arhivelor Statului sau la filialele sale ; d) documentele stabilite de aceste comisii că sînt de importanță istorică sau documentară, vor fi depuse, pe bază de procese-verbale, spre păstrare permanentă, în termen de 30 de zile de la data înștiințării persoanelor fizice, la Direcția generală a Arhivelor Statului sau filialele sale ; e) documentele ce urmează a fi depuse la Arhivele Statului pot fi donate sau vîndute de către persoanele fizice.

La rîndul lor, Arhivele Statului au luat măsuri de popularizarea legii, de cunoașterea prevederilor decretului 472/1971 de către toți cetățenii care au documente. S-au organizat consfătuiri cu cercetătorii săilor de studiu, cu cititorii „Revistei Arhivelor“, unde s-a discutat și despre îndrumarea celor care au documente către unitățile Arhivelor Statului, pentru a le declara. Pentru a ușura activitatea, s-au pregătit formulare tip de declarații care au fost înmîinate cetățenilor atunci cînd au venit să anunțe că au documente.

De la apariția noilor modificări au trecut cîteva luni, timp în care activitatea s-a desfășurat intens. Spre cîntea lor, mulți cetățeni care înțeleg rostul măsurii, necesitatea documentelor pentru istoria poporului nostru, au completat deja declarațiile tip, iar unii le-au și depus pentru evaluare.

Din evidențele pe care le avem (pînă la 15 martie 1975) rezultă că au completat astfel de declarații peste trei sute de cetățeni, care păstrează de la cîteva documente pînă la „sute de hîrtii“.

Au început deja să aibă loc ședințe ale comisiilor stabilite prin decret și care, împreună cu cetățeanul, analizează fiecare document.

Cu cîtă emoție vin unii dintre ei și spun comisiilor : „acestea sînt memoria familiei, a neamului meu“ sau „le-am moștenit de la tata și el de la bunicul. Vedeți cum s-au îngălbenit iar unele au început să se distrugă. Credem că la Arhive se vor păstra mai bine și vor fi cunoscute de cercetători“.

Unii ne destăinuie cu părere de rău că au avut multe documente dar în timpul războiului s-au distrus ori s-au pierdut. Alții ne spun că neștiind că pot servi la ceva le-au distrus sau le-au dat unora care le-au cerut fie pentru „a scrie lucrări“ fie pentru a „împacheta alimente“.

Citind documentele care s-au prezentat la comisia Direcției Arhivelor Centrale ne dăm seama cîtă dreptate avea N. Iorga cînd scria că trecutul îl cunoaștem, nu de puține ori șters, după acte publice, după dezbateri parlamentare, și articole de gazetă, interesate și nedrepte — „Ce săracă e astfel, în comparație cu ce au alte popoare, povestea oamenilor reprezentativi sau conducători ai românilor ! Din ce-a fost mai adînc în ei știm așa de puțin, încît înfățișarea ce le-o dăm după cunoștințe așa de sărace e ca aceea a unui deghereotip veșted de la începutul artei fotografice“.

Și într-adevăr, avea sursă de informare — scrisorile — care de cele mai multe ori conțin în ele sentimente, pasiuni, gînduri, reflexii care nu se puteau spune decît prietenului, fratelui sau părinților, s-au păstrat din generație în generație, de multe ori uitînd de ele, sau neștiind ce cuprind, au fost aruncate prin cine știe ce colțuri ; astăzi astfel de documente vin la Arhivele Statului să întregască baza documentară, intră în „cămară amintirilor urmele vieții seculare, cu bucurii, cu necazuri, cu lupte și îndurări a neamului lor“¹⁰.

Unii dintre cetățeni atunci cînd vin la comisii cu documentele și sînt întrebați sub ce formă vor să le depună — donație sau vînzare — răspund : „cum să negociez memoria strămoșilor mei“ sau „este posibil să se ceară bani pe ceea ce nu s-au dat bani“, sau „cum o să primesc bani pentru ceea ce eu n-am nici un merit, decît că le-am păstrat“.

Cu toate că n-au putut fi discutate toate declarațiile în ședințele ținute pînă în prezent, vom prezenta cîteva dintre cei care au donat la Arhivele Statului. Numele unor asemenea persoane merită să fie evidențiate. Astfel, profesorul universitar Ion Ionașcu a donat un număr de 20 documente ; prof. Aurelian Sacerdoteanu a donat 33 documente din secolele XVI—XVIII ; profesorul George Potra mai multe documente din secolele XVIII—XIX ; cetățeanul Dudu Velicu a donat cîteva documente ; Trifonescu Gheorghe a donat 16 documente ; Vintilă Corbu, Gheza Grosz, Gherman Ion, Gheorghe Duzinchevici, Radu Greceanu, Radu Dinu, au donat la rîndul lor documente ; C. Trentea pe lângă donația făcută îndrumă și alte persoane să depună la Arhivele Statului documentele pe care le dețin. Constantin Tomescu și Rîmneanțu Petre au donat documente precum și manuscrise la care au lucrat ani de zile. Între donatori se înscrie și Maltejanu Maria, care ne-a încredințat documente rămase de la tatăl său, generalul Artur Văitoianu, în majoritatea lor fotografii din timpul primului război mondial și

¹⁰ N. Iorga, *op. cit.*, p. 208.

din perioada imediat următoare, documente prețioase pentru cunoașterea perioadei războiului.

Dorim să continuăm în numerele viitoare ale Revistei Arhivelor, să adăugăm alte nume, inclusiv pe cei care au donat la filialele Arhivelor Statului.

O categorie de cetățeni depun documentele cu specificația că doresc să le vîndă lăsînd la aprecierea comisiilor de evaluare stabilirea prețului.

Fiind vorba de o mare cantitate de documente donate sau depuse spre vînzare nu putem arăta conținutul tuturor, urmînd ca pe măsura definitivării formelor de predare — preluare și a inventarierii lor să fie cercetate în sîlile de studiu. Putem arăta doar cîteva genuri de documente sau teme mari la care se referă cele mai multe: documente din secolele XV—XIX în număr mare declarate (și în parte depuse) de profesorii universitari Aurelian Sacerdoțeanu, Ion Ionașcu, Emil Vîrtosu, C. Velichi, George Potra, care conțin o multitudine de informații pe diverse teme, corespondența unor personalități care au participat la revoluția de la 1848, unele nevoite să ia drumul exilului și să ducă de acolo lupta mai departe; corespondența unor elemente înaintate care au participat la înfăptuirea Unirii, la cucerirea independenței de stat; documente și fotografii din timpul primului și celui de al doilea război mondial, documente despre preocupările generațiilor trecute pentru viața economică, politică și socială; documente care se referă la proprietățile unor familii sau strînse de către unii cercetători pentru a scrie monografia unor localități ori viața unor personalități; documente care atestă ranguri, titluri și demnități; manuscrisele unor lucrări, studii, comunicări care au rămas necunoscute; tabele, statistici, adnotări și cursuri pregătite pentru studenți, corespondența cu și între diverse persoane etc.

Mi-a fost dat să văd și să citesc multe din aceste documente, în care autorii mărturisesc ce aveau mai intim și mai sfînt, să citească pagini emoționante oglîndind cultura lor, dar și pasiunea și talentul cu care au scris, să-mi treacă prin fața ochilor pagini în care erau descrise bucurii, entuziasmi, suferințe sau în care se făceau aprecieri la adresa altora scrise în taină, doar pentru ei sau pentru prieteni. Toate sînt fărîme de viață, de viață personală sau colectivă, de viață de familie, de viață omenească, de viață românească.

Toate acestea, adunate la un loc, cu evidență centralizată și posibilități multiple de valorificare de către cercetători vor putea aduce noi contribuții la cunoașterea istoriei patriei și a poporului nostru.

Iată de ce socotim necesară continuarea acțiunilor de popularizare a prevederilor decretului 472/1971 pentru convingerea celor ce au documente și încă nu s-au prezentat să le declare. Nu e posibil ca în localități cu renume, în localități unde au trăit și muncit persona-

lități marcante ale vieții cultural-științifice și politice ori militare să nu fie încă cetățeni care să nu aibă documente. Pentru București, Iași, Ploiești, Timișoara și alte orașe și județe ni se pare că nu s-au epuizat sursele de îmbogățire a Fondului Arhivistice Național.

Sînt multe publicații în care atunci cînd s-a utilizat un document s-a citat „din colecția personală” sau „documentele mi-au fost puse la dispoziție de...” sau „documentul se află în posesia lui...”.

Mulți dintre cei ce au făcut declarații, cînd vin la comisii, ne informează și despre alte persoane care au, în mod sigur documente.

Unii dintre cetățeni au avut expuse documente în diverse expoziții, ilustrînd cu ele viața unor persoane, sau situația unui sector de activitate, dar pînă în prezent n-au luat cunoștință de prevederile legislației privind declararea lor.

Avem și situații cînd unii cetățeni s-au prezentat la Arhivele Statului cu documente vechi pentru transcrierea sau traducerea lor. Alții le-au prezentat la notariate pentru certificare. Dintre aceștia sînt mulți care n-au declarat nimic pînă în prezent. Socotim că între Direcția Generală, filialele Arhivelor Statului și cetățeni trebuie să existe mai multă apropiere, o colaborare mai fructuoasă.

Se impune în același timp, comisiilor stabilite prin decret, să lucreze mai operativ pentru a da cetățenilor posibilitatea să știe precis ce anume intră în interesul statului și trebuie să se depună la Arhivele Statului.

Atunci cînd cetățenii nu au posibilitatea să prezinte la comisii documentele pentru că sînt foarte multe și uneori nu știu ce conțin, un arhivist delegat de comisie sau, după caz, întreaga comisie, se va deplasa acolo unde se găsesc documentele și va stabili care sînt cele de importanță istorică ce trebuie declarate. De reținut este faptul că în toate situațiile se dau persoanelor fizice, odată cu comunicarea referitoare la documentele ce urmează, conform decretului 472/1971, să se depună prin vînzare sau donație la Arhivele Statului și lista cu documentele pe care le pot păstra.

În cazul cînd cetățeanul dorește ca fondul documentar pe care-l deține să nu se fărîmîteze, Arhivele Statului pot opri și ceea ce nu prezintă importanță istorică sau documentară.

Precizăm în același timp că între comisiile formate pe lîngă filialele Arhivelor Statului și oficiile județene constituite potrivit legii patrimoniului național, trebuie să existe o strînsă colaborare. În acest fel, atunci cînd un cetățean are de declarat obiecte și documente să se știe de ambele comisii și să rezolve cît mai urgent fiecare ceea ce-i aparține.

Dacă sînt cetățeni care s-au ocupat cu publicarea de documente sau care au strîns documente pentru a întocmi lucrări pe diverse teme trebuie îndrumați să le declare. După ce le-a văzut comisia și în cazul că aceasta a hotărît,

datorită valorii lor, să fie depuse la Arhivele Statului iar cetățeanul cere să le păstreze pînă le publică, conducerea unității Arhivelor Statului întocmește un inventar al acestor documente, le lasă în păstrarea cetățeanului pentru timpul cît are nevoie dar nu mai mult de doi ani. Pentru aceasta se încheie un proces-verbal, semnat de ambele părți, stabilindu-se exact care sînt documentele ce se păstrează de cetățean și pînă cînd. Nu pot fi lăsate deținătorilor documentele care le-au vindut Arhivelor Statului.

În același timp, unitățile Arhivelor Statului, la dorința cetățenilor, pot admite și clauze cum ar fi: să nu dea în cercetarea altor persoane un anumit timp, sau să fie cercetate numai cu aprobarea celui ce le-a predat. Totodată, se pot da copii de pe unele documente indicate de cei ce le depun spre păstrare permanentă. Avînd în vedere că cei ce le-au creat, le-au adunat sau le-au păstrat au făcut-o din respect pentru familiile lor, sau pentru cercetarea unor probleme de istorie, unitățile Arhivelor Statului pot, la solicitarea cetățenilor, să constituie fond din documentele donate pe numele cerut de donator.

În cazul cînd persoanele care declară și prezintă documente sînt nemulțumite de hotărîrea comisiei împuternicite să aprecieze dacă documentele prezintă importanță istorică sau documentară și dacă trebuie depuse la Arhivele Statului, se pot adresa în termen de 15 zile de la data comunicării cu privire la hotărîrea luată în scris, Comisiei științifice pentru probleme arhivistice, organizată pe baza decretului 472/1971, art. 7, pe lângă Direcția generală a Arhivelor Statului. La soluționarea cauzei poate participa și persoana fizică interesată. Ceea ce trebuie știut este faptul că hotărîrea acestei comisii rămîne definitivă.

Am arătat, pe baza prevederilor decretului 472/1971, forme variate de a se proceda cu păstrătorii sau posesorii unor documente de importanță istorică, evidențiind și rezultatele bune obținute pînă în prezent. În același timp am subliniat că sînt încă mulți cetățeni care au documente dar încă nu le-au declarat. Lucrărilor Arhivelor Statului le revine sarcina de a acționa mai intens pentru ca toți cetățenii să cunoască prevederile decretului, să fie sfătuiți să le declare și să le depună la Arhivele Statu-

lui. În afară de faptul că își îndeplinesc o obligație, ei pot preîntîmpina aplicarea măsurilor de sancționare a cetățenilor care încă nu cunosc prevederile decretului 472/1971 cu modificările din 1974.

Sînt și cetățeni care prin diferite împrejurări au în posesie și păstrează fotocopii, xerografii, microfilme și alte tipuri de copii după documentele ce se află în arhivele altor țări¹¹. Neprezentarea acestor categorii de copii de pe documente la Arhivele Statului pentru a fi recopiate cu scopul de a rămîne un exemplar și în Fondul Arhivistic Național și a exista o evidență centralizată a lor, constituie contravenție și se sancționează.

Din experiența de pînă acum am ajuns la concluzia că nu s-au întreprins peste tot măsuri permanente pentru ca toți cetățenii să cunoască prevederile decretului 472/1971. Iată de ce se impun noi măsuri pentru popularizarea legislației arhivistice, pentru cunoașterea deținătorilor de documente și determinarea lor să le declare.

În același timp acolo unde se constată încălcarea conștiință a prevederilor decretului se va trece la folosirea prevederilor sale în ceea ce privește sancțiunile.

Din necunoașterea prevederilor decretului, dar și din alte motive, unii cetățeni înstrăinează documente, fără să-și dea seama că săvîrșesc infracțiuni. În acest sens, art. 48 al decretului 472/1971 prevede: „scoaterea peste graniță fără autorizație legală a documentelor din Fondul Arhivistic Național, indiferent de deținătorul lor, sau înstrăinarea acestora către persoane fizice sau juridice străine constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare de la 2 la 7 ani”. Decretul consfințește faptul că și tentativa se pedepsește.

Adunarea tuturor mărturiilor istorice răspîndite pe la diverse persoane, păstrate în condițiuni mai mult sau mai puțin satisfăcătoare, întocmirea evidenței centralizate a acestora, integrarea lor în baza documentară și punerea la dispoziția cercetării științifice este o sarcină de mare răspundere și în același timp o operă patriotică ai căror autori sînt atît cei ce le depun cît și cei ce le primesc, le inventariază și le redau cercetării.

Iată de ce dorim ca ea să fie îndeplinită întocmai, în spiritul legislației, în timp cît mai scurt și să aibă cît mai mulți autori.

¹¹ Buletinul Oficial al R. S. România, anul X, nr. 135, partea I-a, din 10 dec. 1974, art. 28 (sau Buletinul Oficial din 31 oct. 1974 p. 6-8).

ȚARA „BRODNICILOR” INTR-O LUMINĂ NOUĂ

ALEXANDRU V. BOLDUR

Izvoarele istorice ne vorbesc de existența unei țări a „brodniciilor”, la sud-est de Carpați, la poalele acestor munți. Sub acest nume nou apar urmașii tracilor la râul Siret.

Neobositul adunător al izvoarelor istoriei românilor, G. Popa-Lisseanu a publicat o lucrare specială asupra brodniciilor, în care a expus toate părerile emise cu privire la brodnici și a editat izvoarele, în original și în traduceri, referitoare la această problemă: mărturiile cronicilor ruse, diplomele regilor Ungariei, bulele papale etc.¹

Să vedem ce ne spun izvoarele istorice.

Cronicile ruse din *Colecția completă a cronicilor ruse* vorbesc deseori la diferite intervale de timp de brodnici, care iau parte la lupte între principii ruși, de partea unora sau altora din ei. Așa a fost în 1146 și în 1223 la lupta de la Kalca, ultima informație despre brodnici din cronici. Cronicile ruse conțin știri numai despre brodnici, și nu despre Țara Brodnic.

Despre aceasta din urmă se vorbește în diplomele regilor unguri și în bulele papale. Ne vom opri asupra principalelor din ele.

În diploma regelui Andrei al II-lea din 1222 (înainte de 7 mai) se pomenește dania, făcută cavalerilor teutoni și cu această ocazie se vorbește de „castrum quod Kruceburg nominatur” și de la marginea acestei fortărețe dania se întinde „usque ad terminos Prodnicorum et ab indaginibus Almeye, in parte altera vadit ad ortum aquae quae votatur Burza, et inde prodigitur usque ad Danubium”.

În bula papei Honoriu al III-lea din 1222 se confirmă donațiunea regală și se repetă hotărârile ei „ad terminos Prodnicorum”.

În diploma regelui Andrei din 1223 (după 30 noiembrie) se precizează că așezările brodniciilor prezintă o țară — „terra Borohtnic”.

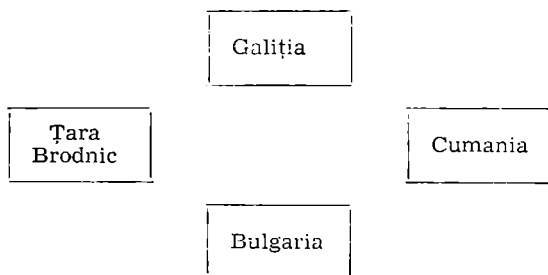
În diploma papei Grigorie al IX-lea din 1227 se exprimă mari speranțe de convertire în creștinism (desigur — catolic) a poporului brodnic, deoarece prestigiul „nostru”, adică „catolic”, se bucură de mare trecere „în Cumania și în Brodnic, țara vecină”.

Deosebit de importantă este scrisoarea regelui Ungariei, Bela al IV-lea către Papa Inocențiu al IV-lea, din 1254 în care îi comunica că Ungaria în cea mai mare parte este înconjurată de diferite popoare necredincioase („infidelium”): la răsărit — de rutheni, cumani, brodnici și la sud — de bulgari și bosmeci și este amenințată din partea tătarilor. Tătarii au de gînd să invadeze din nou Ungaria, dorind să o supună, în vreme ce alte popoare, împotriva cărora și-au arătat puterea lor, li s-au constituit ca tributare și în special regiunile, care se mărginesc cu regatul nostru (ungar) dinspre răsărit, ca Rusia, Cumania, Brodnicii și Bulgaria.

Din aceste izvoare rezultă că în vecinătatea Ungariei și Transilvaniei se afla un popor cu numele Brodnic, că el își avea țara în vecinătatea Cumaniei, că acest popor era socotit, ca și ruthenii și bulgarii, „infidel”, adică nu era de credință catolică, că dania cavalerilor teutoni se întindea pînă la Dunăre și, în sfîrșit, că țările vecine cu Ungaria s-au declarat tributare tătarilor, toate cele din răsăritul și sudul Ungariei și anume: Ruscia (nume pe care-l purta atunci Galiția), Cumania, Brodnicii și Bulgaria. Enumerarea acestor popoare merge de la nord spre sud.

Din coroborarea documentului din 1254 cu cel din 1227, unde se spune că țara Brodnic este vecină cu Cumania, și cunoscînd din istorie că Cumanii ocupau teritoriul între Nistru și Siret, ne putem face o idee mai apropiată de adevăr despre poziția țărilor pomenite în primul din aceste două documente.

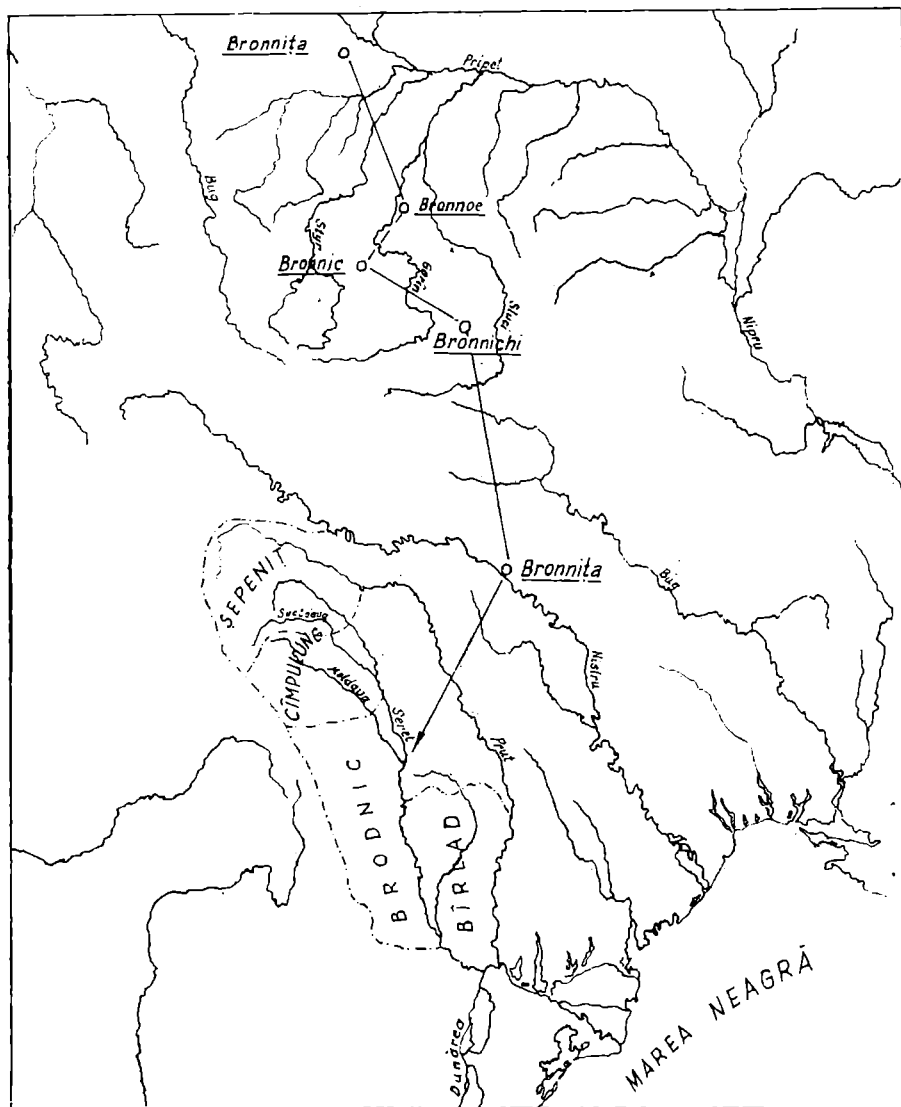
Poziția lor poate fi exprimată grafic în felul următor:

De hotărârile acestei țări s-a ocupat Ioan Ferent, care, pe cale de interpretare, a ajuns la trasarea lor aproximativă. Pentru identificarea lor a luat de bază întinderea ținutului Kreuzburg². Acest ținut ardelenesc se afla la răsărit de țara Birsei, între Tarlunga și Carpații Moldovei cu cotitură spre Muntenia. Țara donată teutonilor se întindea spre răsărit pînă la hota-

¹ G. Popa-Lisseanu, *Izvoarele istoriei românilor*, vol. XII : Brodnicii, București, 1938, p. 1—33 și textele izvoarelor p. 33—78 ; V. de același autor, *Românii în izvoarele istorice medievale*, București, 1933, p. 143—174. Toate documentele ungurești sînt scoase din colecțiile de documente : Teutsch-Firnhaber, Urkundenbuch, v. I, Zimmermann-Codex Dipl., v. III și Theiner-Vetera Monumenta historica Hungariae sacram illustrata, v. I.

² Ioan Ferent, *Cumanii și episcopia lor*, Blaj, 1931, p. 125—126

rele Brodnicilor. Între hotarul Kreuzburgului și țara Brodnicilor se afla la mijloc teritoriul moldovenesc al teutonilor. Autorul ajunge la concluzia că „terra Prodnicorum” trebuie căutată în Moldova. Se știe că teritoriul cava-lerilor teutoni în Moldova se afla între Carpați și Siret. Țara brodnicilor avea la hotarul de răsărit — Siretul și la apus — Carpații și era așezată mai mult în sudul Moldovei.

Această localizare a țării Brodnic e verosimilă.

Un loc aparte ocupă mărturia lui Nicetas Choniates, care vorbește că *bordonii* i-au ajutat pe asanești. Desigur, aici e vorba de brodnici, cei mai apropiați vecini și nu de ruși, care pe timpul acela (sfârșitul secolului al XII-lea) erau departe, iar pe litoralul Mării Negre se aflau polovții (cumanii) și tirageții.

Izvoarele de mai sus au fost interpretate de istorici în modul cel mai variat.

Bazindu-se pe sensul cuvîntului rus *brod-vad*, mulți istorici și-au închipuit că brodnicii sînt vădeni, adică oameni care au meseria de a trece prin vad. Aceasta a fost părerea lui N. Iorga (vădenii basarabeni și dobrogeni), a lui A. Sacerdoțeanu³ și a noastră (din 1937). Credeam că brodnicii erau traci, așezați în jurul orașului Brody din Volinia.

Alți istorici au pus sub îndoială termenul „*brod*”. Într-adevăr împreunarea cuvintelor „*țara*” și „*brodnic*” produce o impresie bizară. Cum s-ar fi putut ca o țară întreagă să fie nu-

³ Aurelian Sacerdoțeanu, *Chestia brodnicilor*, în „Revista Istorică”, an XXIV, nr. 7-9, p. 10.

mită după o meserie atât de însemnată ca a vâdenilor? Pare a fi un „nonsens”.

Sub această impresie alți istorici au căutat cuvinte care se aseamănă ca sunet cu brod. Îi putem împărți în patru grupuri:

1. Unii au înlocuit cuvântul brod (vad) cu cuvântul slav *brdo* (munte), anume Augustin Bunea și V. Matogna. Ultimul din ei a și precizat că acești munteni sînt din Vrancea.

2. Bazindu-se pe cuvântul „infideles” din izvoarele istorice, I. Ferentz a crezut că brodnicii sînt *berendei*, o rămășiță a pecenegilor.

3. Alții au pus la etimologia cuvîntului brodnic verbul rusec „*broditi*” (a fi nomad, a vagabonda). Acestui curent aparțin istoricul rus din secolul trecut N. M. Karamzin, Radu Rosetti și recent C. Cihodaru⁴, în sfîrșit,

4. Brodnicii ar fi „*pruteni*” (locuitori ai Prutului). Așa credeau G. Brătianu, A. Decei și G. Popa-Lisseanu.

Constatăm o mare varietate de păreri în căutarea adevărului.

Firește, concomitent cu căutarea sensului cuvîntului „brodnic” s-a pus și întrebarea: ce etnicitate au avut acești oameni? Întrucît țara brodnicilor se afla la poalele Carpaților, majoritatea istoricilor români au considerat pe aborigenii acestei țări, pe bună dreptate, români. Această părere o împărtășeau Radu Rosetti, A. Bunea, Romulus Cîndea și N. Iorga. D. Onciul, ținînd seama că „brodnici” este un cuvînt slav (rus), a admis un oarecare amestec slav în majoritatea românilor.

Păreră că brodnicii au fost *berendei* este complet eronată. Brodnicii n-au fost nici nomazi, nici păgîni. Termenul „infideles” înseamnă „necatolici”, deoarece se aplică țărilor vădit creștine necatolice, ca Bulgaria și Galiția.

În afară de aceasta brodnicii nu puteau fi *berendei* și din alt punct de vedere. Țara brodnicilor, după cum se vede din documente, era vecină cu Cumania. Cumanii erau adversari hotărîți ai pecenegilor, și desigur, și ai berendeilor, care prezentau o ramură a pecenegilor. Cumanii nu i-ar fi tolerat ca vecini.

Autorii ruși (începînd cu N. M. Karamzin) îi socoteau pe brodnici — ruși. Însă ei nu se interesau deloc de „țara brodnicilor”. Această chestiune rămînea în afara sferei lor de cercetare, deși pentru ambele probleme nu poate fi decît o singură soluție științifică.

Brodnicii nu puteau fi *munteni*, deoarece această calificare, potrivit se pare pentru Țara brodnicilor, la poalele munților Carpați, înglobînd Vrancea muntoasă, nu s-ar potrivi brodnicilor, care se aflau pe teritoriul rusec.

Că brodnicii n-au fost nomazi am arătat mai sus. Ei nu puteau fi *pruteni*, deoarece țara brodnicilor nu se afla la Prut, ci între Carpați și Siret.

Toate ipotezele emise pînă în prezent nu sînt valabile. Vom încerca să dăm un răspuns cu totul de altă natură.

În primul rînd subliniem o trăsătură caracteristică a brodnicilor, că ei prezentau un *element militar și foarte activ*. În toate cronicile ruse, vorbindu-se de brodnici, niciodată nu se pomeneste de meseria lor presupusă de vâdeni. Nu există nici cea mai mică aluzie la această meserie de trecerea prin Vad ci dimpotrivă, ori de cîte ori se vorbește de ei, sînt prezentați ca *ostași războinici*, care sîrvesc pe principii ruși, ba pe unul, ba pe altul.

Totodată din mărturiile cronicilor ruse rezultă că ei nu aveau o legătură permanentă cu acești principii și îi serveau numai un oarecare timp, deci prin angajament. Aceasta înseamnă că ei au fost *mercenari*.

Din istoria timpurie a românilor se cunoaște mercenarismul valahilor (românilor). Mercenarii brodnici au fost predecesori ai mercenarilor valahi.

În legătură cu aceasta menționăm că atunci nu existau hotare „impermeabile” între țări, pázite cu forța de grăniceri, ca astăzi. Nistru nu prezenta nici o piedică. Din nordul lui ușor se putea trece la sud și invers.

Teritoriul galicio-volinean și Podolia prezentau un *rezervor*, din care se scurgea lumea spre sud. Țara brodnicilor s-a format datorită faptului că brodnicii existau la nord de Nistru. Nu întreaga masă a brodnicilor a părăsit regiunile galicio-volineană și podoleană. Au mai rămas acolo unele elemente din ei.

Desigur, pentru elementele mercenare, războinice cuvîntul „brodnic” nu este deloc potrivit. Dar observăm deseori în cronicile ruse că în afară de brodnici se vorbește de „*bronnici*”, adică de purtători de chiurasă, de zale. Apare ideea firească că tocmai bronicilor se potrivește denumirea mercenarilor și că cronicarii ruși au deformat cuvîntul brodnic transformându-l în „brodnic”.

Nu dăm aici decît un singur exemplu grăitor. Numele unui popor, pe care cronicarii îl cunoșteau foarte bine, uicii figurează în cronici ca uicii, ugliții, luticii, sulicii etc.

„Bronnic” putea ușor să treacă în „brodnic”.

În afară de aceasta avem cîteva cazuri de denumiri de sate. Dincolo de Cipet, la est de Novgorod, pe riul Msta se afla un sat cu numele

* Denumirea de „bronnici” o găsim în:

Colecția completă a cronicilor ruse, vol. II, *Cronica Ipatievscăia*, „*brenni...ti*” (care după N. M. Karamzin sînt bronnici, Istoria gosudarstva rossiskago, nota 299).

Ibidem, vol. III, *Cronica Novgorodscăia* prima, p. 61.

Ibidem, vol. III, *Cronica Novgorodionă* a doua, p. 174.

Ibidem, vol. VII, *Cronica Voskresenskaia*, p. 37 amintește o mie de bronnici, dregina Belezerscaia. *Ibidem*, vol. IX, *Cronica Niconovscăia*, p. 91—92, 170—171, vorbește de 14.000 de bronnici.

Ibidem, vol. XV, *Cronica Tverscaia*, p. 207, o mie de bronnici.

Ibidem, vol. XXI, *Cartea de trepte genealogice*, p. 546, bronnicii sub conducerea voievozilor, trimiși la Novgorodul Mare.

Ibidem, vol. XXIII *Cronica Ermolinscaia*, p. 33; o mie de bronnici.

Ibidem, vol. XXV, *Letopisețul moscovit prescurtat* p. 39.

⁴ C. Cihodaru. *Despre populația Moldovei înainte de invazia tătarilor*, în „Studii și cercetări științifice”, istorie, an XIV, Iași, fasc. 2, 1963, p. 220—231.

Bronnice⁵, altă dată e denumit Bronniți⁶ și Bronniki⁷.

În alte cronici avem denumiri de localități : Bronnici⁸ și Bronniki⁹.

Am găsit în cronici de nouă ori denumirea de „brodnice“ și toate se referă numai la ostași și nu la localități.

Cronicarul n-are o atitudine fermă față de acești oameni, întrebându-l pentru ei când un termen, cînd celălalt. Constatăm această oscilație în vol. II, III, VII, XV și XXIII.

Lipsa de stabilitate a terminologiei o observăm de asemenea în vol. XXVI, unde alături de bronnici găsim și *borojniți* (p. 61, 63, 69).

Bronnicii prezentau un fenomen special în viața principatelor ruse.

Din faptul că am întâlnit de două ori mențiunea de 1.000 de bronnici putem presupune că bronnicii au fost organizați în unități de 1.000 de oameni. Odată „mia“ a fost calificată ca „drugină“.

În izvoarele istorice amintite găsim pentru acești ostași denumiri foarte variate, în afară de brodnice : bronniți, bronnici, bronniki, borojniți, boroithnic, prodnic și bordoni, care indică o instabilitate a terminologiei.

Bronnicii erau numeroși, fiind așezați în sate întregi, purtînd numele lor. Este absolut exclus ca vădenii să fi putut forma sate întregi.

Numele „bronnic“ derivă de la cuvîntul rus „bronea“ platoșă, chiurasă, zale. Bronnic este purtătorul acestor obiecte de apărare a corpului în timpul luptei cu adversarii.

Bronnicii (respectiv brodnicii) n-au fost ruși. Această părere este susținută de faptul că „țara Brodnice“ din izvoarele ungurești se afla cu siguranță în vestul Moldovei, unde, după cît se știe, se aflau geții și carpii, populații străine rușilor.

Că bronicii n-au fost ruși reiese mai ales din povestirea cronicarului rus despre lupta de la Kalca din 1223¹⁰.

Această luptă s-a dat între două tabere adverse. Toți principii ruși s-au coalizat pentru a ajuta pe polovți împotriva tătarilor. Împotriva tătarilor au venit să lupte chiar și ostașii din Galiția, pornind de la o distanță apreciabilă pînă la Marea de Azov (Kalca este afluent al râului Kalmius, care se varsă în Marea de Azov).

Din cauza polovților nestatornici principii ruși au fost înfrinți. Au rămas neclintii pe pozițiile lor împotriva tătarilor numai trei principii ruși. Cu ei au fost și brodnicii cu voievodul lor Ploskinea. El trebuia să fie în favoarea rușilor cărora le-a sîruta crucea că nu-i va ucide, ci-i va lăsa la rîscumpărare. Însă el (Ploskinea) „afurisitul“ a mințit i-a legat pe toți trei principii ruși și i-a predat tătarilor.

Din povestirea cronicarului rezultă că în lupta împotriva tătarilor au luat parte toți principii ruși fără excepție, avînd ca asociați pe polovți. Ar fi cu totul exclus ca un principe rus să facă un act de trădare față de toată obștea rusească. Numai un străin putea să facă așa ceva. Dealtfel și din titlul lui Ploskinea „voievod“ se vede că el nu era rus, deoarece rușii erau conduși în această luptă de principii și nu de voievozi. În general titlul de voievod a intrat în uz la ruși mult mai tîrziu, prin secolul al XV-lea.

Faptul că „brodnicii“ erau conduși în război de un voievod presupune că organizarea brodnicii (bronicilor) era cu totul diferită de cea a rușilor. Voievodatul din acel timp presupune o organizare cnezială, asemănătoare celei de mai tîrziu a românilor conform cu „Ius Valahicum“.

Ploskinea n-a fost nici rus, nici cuman și nici tătar, altfel n-ar fi fost angajat pentru a lupta contra tătarilor. Probabil era voievod mercenar, dispunînd de o drugină de mercenari. Ne întrebăm : de unde a venit, unde își avea o așezare permanentă ?

Între Pripet și Nistru (la cursul lui superior) se află cinci sate cu denumiri de la „bronnic“ : primul în nordul regiunii sub numele de „Bronnița“ ; al doilea este situat în unghiul format de Goryn și Sluci, cu numele „Bronnoe“ ; al treilea sat este la cotul mare al râului Goryn pe partea lui stîngă sub numele de „Bronnic“ ; al patrulea se află între cursurile medii ale râurilor Goryn și Sluci cu numele „Bronniki“ ; în sfîrșit, la Nistru, pe partea lui stîngă, ceva mai jos de Moghilev este un sat cu o denumire aidoma cu cea din nord — *Bronnița*.

Aceste sate reprezentau centre, din care se recrutau mercenarii. A fost foarte posibil ca alături de majoritatea covîrșitoare a urmașilor tracilor să fi fost și unele elemente etnice străine, de exemplu celți și goți din acei ce nu s-au retras din acest teritoriu, slavi, lituanieni, finno-ungrieni etc.

În calitate de mercenari se aflau uneori și cumani.

Cinci nume topice din regiunea Pripeto-Nistriană pe linia descendentă de la nord spre sud, ne deschid posibilitatea de a cunoaște adevărul.

Astfel, toponimia arată calea justă spre deslegarea problemei. În consecință, trebuie să renunțăm definitiv la denumirea deformată de „Brodnici“, pusă în circulație de cronicarul rus din greșală. Firește trebuie să cadă toate speculațiile cu privire la „Brodnic“, atît de variate în ingenioase, precum și ale mele proprii din 1937.

Dacă *extinderea ocupației unui număr infim al „vădenilor“ asupra poporului întreg pare absurdă*, nu tot așa e cu noțiunea de „chiurasa“ și „zale“. Un popor poate fi obișnuit, luptînd, să-și apere corpul.

Desigur și rușii cunoșteau platoșa. Din *Cronica Ipatievscăia* aflăm că ostașii ruși erau

⁵ Colecția completă a cronicilor ruse, vol. XXVI, p. 92, vol. XXVII, p. 51.

⁶ Ibidem, vol. XXV, p. 148, 313, 314.

⁷ Ibidem, vol. XXVIII, p. 60, 219.

⁸ Ibidem, vol. III, p. 162.

⁹ Ibidem, vol. XII, p. 174—176, vol. XXI, p. 546.

¹⁰ Ibidem, vol. VII, *Cronica Vosresenskaia*, p. 131.

îmbrăcați în așa zisele „iarți“¹¹. Probabil erau platoșe, deși nu se știe cum au fost făcute. În afară de aceasta, în curganele din Kiev, Cernigov și în locurile de lângă Azov a fost găsită „colciuga“, adică zale¹².

Influențele apusene, în urma raporturilor rușilor și daco-geto-tracilor cu occidentul Europei desigur nu puteau să nu existe.

E foarte posibil că printre obiectele militare de apărare la ruși se afla și armura scitică. Însă e imposibil de stabilit în ce măsură s-a făcut împrumutul.

În general, problema obiectelor de apărare a corpului a fost mult timp neglijată. Atenția cercetătorilor a fost îndreptată asupra obiectelor de luptă și nu de apărare.

Lucrarea recentă a E. V. Cernenco umple acest gol¹³. Din expunerea bine documentată a autoarei, aflăm că sciții întrebuințau următoarele obiecte de apărare: 1. Platoșe, sau cămăși de zale din sîrmă cu plăci de metal, 2. centuroane, acoperite de metal (au fost găsite la Sciucina din regiunea Kiev), 3. coifuri, făcute din piele cu apărători pentru obraji și ceafă, 4. scuturi, din care unele acoperite cu material de platoșe și, 5. obiecte de apărare a picioarelor¹⁴.

E interesant că în satul Bubui din R. S. S. Moldovenească au fost găsite plăci de bronz, făcînd parte din grupul obiectelor de chiurasă¹⁵, iar în Tracia platoșele, acoperite de plăci de metal, au fost foarte răspîndite¹⁶.

Descoperirea în curgane a „colciugăi“ nu înseamnă însă că toată armata rusă le avea. În occidentul Europei a doua clasă de cavaleri, cavaleria ușoară, așa zisii „milites gregarii“ veneau la luptă fără obiecte de apărare, cu un singur cal¹⁷. N-ar fi exclus ca să fie așa și în principatele ruse.

În afară de aceasta grosul armatei ruse, pe care se sprijinea principele, nu era drugina, ci *pedestrimea orășenească*¹⁸. Orășenii se ridicau numai atunci cînd nevoia le dicta. Cînd nu exista primejdie externă, ei se ocupau cu îndeletnicirile lor obișnuite, pașnice.

Drugina putea să fie numeroasă numai ca excepție, deoarece trebuia să fie plătită sau

retribuită prin o bucată de pămînt. Deci, nu aveau zale nici toți călăreții ruși, nici, mai ales, pedestrima orașelor.

Iar broniciii, probabil, nu erau niște mercenari obișnuiți, care se tocimesc cu condiția că tot armamentul să le fie dat de principele care îi angajează, ci aveau chiurasa, centurioanele și coifurile lor proprii.

Principii ruși puteau folosi pe mercenari pe măsura avuției lor. Principele Iurie Volodimirovici din Suzdal, poreclit „Dolgorukii“ („Mîna Lungă“), foarte bogat, avea peste 14.000 de bronicii.

„Bronicii“ formau „drugina“. Ostașii druginici au fost călăreți, trăsătură ce intră ca parte componentă în caracteristica lor, „Bronicii“ veneau la luptă cu chiurasa, cu zalele lor.

E. Kaluzniacki ne dă foarte interesante știri despre colonizarea volohă a Galiției, mai ales în secolul al XIII-lea și în secolele următoare¹⁹. Populația valahă se afla chiar și în localități care nu purtau nume valahe, ca de exemplu: Przemyśl, Lemberg, Galicz, Iaroslavl, Lopatin, Grodek, Kolatyn, Trebowl, Sniatyn, Kremenetz, Olesc.

Așezarea veche a valahilor poate fi stabilită prin denumirile satelor, munților, văilor, riurilor etc.

În această mare răspîndire etnică a volohilor e foarte probabil că „brodnicii“ erau o parte din populația valahă, care se îndeletnicise cu ajutorul militar, dat principilor ruși, în calitate de mercenari.

E foarte posibil ca tracii, care se aflau la baza etnică a valahilor conviețuind cu celții timp îndelungat au suferit influența metalurgiei celților, să fi împrumutat de la aceștia atît armele de atac, în special săbii, cît și armele de apărare a corpului: platoșe și coifuri de diferite forme²⁰.

Socotim util să punem țara brodnicilor în lumina însemnătății ei istorice sub dublul ei aspect: român și rus.

Această țară aflîndu-se în secolele XII-XIII între Carpați și Siret, conviețuind în mod pașnic cu vecinii ei umanii, a căpătat numele de la îndeletnicirea unor elemente ale populației de a fi mercenari îmbrăcați în zale.

Populația acestei țări se compunea din autohtoni, sedentari, valahi (geto-daco-traci), predecesori ai moldovenilor²¹.

¹¹ Ibidem, vol. II, p. 814.

¹² L. P. Busic, *Istoria U.R.S.S.*, Moscova, 1954, p. 181.

¹³ E. V. Cernenco, *Skitskie dospehi* (Armura scitică), Kiev, 1968.

¹⁴ Sarmatii, care au venit în Europa răsăriteană după sciți, au neglijat armamentul de apărare. A. M. Hazanov remarcă că armament de apărare, ca regulă, lipsea la sarmatii, cu excepția cuirasei de piele sau de os. Cavaleria sarmatică nu avea nici măcar scuturi. Infanteria nu juca un rol important. Cavaleria în prima perioadă (sec. VI—II î.e.n.) era ușoară, la care, în a doua perioadă (sec. I—IV e.n.) s-a adăugat cavaleria grea. A. M. Hazanov *Trăsături caracteristice ale artei militare a sarmatilor*, în „Sovetskaiia Arheologia“, 1970 nr. 3, p. 57 și 60.

¹⁵ A. M. Hazanov, *art. cit.*, p. 53—54.

¹⁶ Ibidem, p. 134.

¹⁷ E. Scepkin, *Ritstvo* (Milites), în „Chigra dlia citenia po istorii srednii necov“ (cartea de lectură pentru evul mediu) sub îngrijirea lui P. G. Vinogradov, Moscova, 1912, p. 834.

¹⁸ V. T. Pașuto, *Ocerki po istorii Galičko-Volinskoii Rusi*, 1950, p. 186—187.

¹⁹ Franz Miklosich, *Ueber die Wanderungen der Rumunen in den Dalmatischen Alpen und der Karpaten*, Wien, 1879 și E. Kaluzniacki, *Rumunisches in Kleinrussischen und Polnischen*, p. 43, 47, 48 nota la pag. 22 ș.a.

²⁰ D. Berciu, *Lumea celților*, București, 1970, p. 3 (despre armele de apărare ale celților vorbește și H. Hubert).

²¹ G. Popa-Lisseanu, *Continuitatea românilor în Dacia*, București 1941, p. 58 (202). Autorul pe bună dreptate, îi socotește pe brodnici români. Expunînd mînturia lui Nicetas Choniates despre „bordonii“ (brodnici) arată că atunci cînd Nicetas ne vorbește despre Bordonii, alături de cumani, nu ne pomeneste nici un cuvînt despre valahii de la nordul Dunării. Aceasta ar putea să ne servească drept dovadă că în mintea sa identificarea între Vlahi și Bordonii era un lucru de la sine înțeles.

Mercenarismul unor elemente valahe (tracice) nu prezenta nimic extraordinar în epoca tulbure, de căutare a formelor noi de viață și stabilizare a statelor. Îl foloseau și principii ruși.

Folosirea de către principii ruși a mercenarilor, are limită de timp. După cum se constată din cronică *a quo este 1146 și ad quem 1223. Între aceste două date s-a practicat fenomenul de bronnici*. Victoria tătarilor de la Kalca din 1223 a pus capăt acestei practici. Dobândirea scaunului princiar nu mai era posibilă prin înțrebuințarea forței. Și dacă se întâlneau unele cazuri, principii nu mai recurgeau la mercenari.

Hoarda de aur dispunea de scaunele principatelor ruse. Cine dorea să capete scaunul princiar, trebuia să meargă la Hoarda de aur și de acolo să primească „*iartlic*” adică diploma de numire. Mulți din pretendenți reușeau să obțină numirea. De exemplu Alexandru așa zis Nevski și Daniil de Galici. Alții își sfârșeau acolo viața, după cum a fost cazul cu Mihail de Tver.

Atâta timp cât tătarii dominau asupra vieții din principatele ruse, ca regulă, nu era posibil pentru principii să obțină domnia pe calea armelor. Jucau rol șiretenia și calitățile personale ale candidaților. În multe cazuri luarea domniei era hotărâtă de darurile pe care le ofereau hanilor, principii ruși.

Perioada de la jumătatea secolului al XII-lea și pînă la invazia mongolilor este cunoscută în istoria Rusiei ca timpul descompunerii principatului Kiev și a formării în jurul lui a multor țări independente.

La jumătatea secolului al XII-lea ordinea de succesiune a scaunelor princiare a intrat în declin și nu mai putea să asigure o repartizare justă între diferiți principii Riuricovici a spațiului mare de la Nipru pînă la lacurile de nord și de la acest riu pînă la confluența Kamei cu Volga.

Țările care s-au format pe acest teritoriu în condițiuni geografice diferite datorită cristalizării demografice, se simțeau perfect, separate. În acest timp exista o serie întreagă de principate ca Turov, Galîția, Murom-Reason, Rostovo-Suzdal. Rivalitatea între ele, dorința de acapărare a teritoriului vecin, certurile între principii, duceau la conflicte armate. Cînd principii simțeau că forțele proprii sînt insuficiente, pentru reușita în conflict, recurgeau la ostași plătiți.

Prin urmare, fenomenul mercenarismului stă în strînsă legătură cu starea politică și economică în care se aflau principatele ruse din acest timp, e o creațiune a raporturilor dintre diferite centre ruse-țări²¹.

Principii ruși din acest timp aveau nevoie de bronnici, însă nu de „brodnici”.

Ultimul mercenar a fost voievodul Ploscinea din 1223 la lupta de la Kalca.

Atitudinea trădătoare a voievodului Ploscinea și brodnicilor conduși de el, a dat prilej cronicarilor ruși să-i considere legați de tătari. Astfel *Cronica Ermolinski*²³ vorbește de „brodnici cu tătarii”. *Cronica Nicanorovski*²⁴ merge și mai departe, în povestirea despre lupta de la Kalca citim: „Tătarii aveau un voievod cu numele Ploscinea”.

Nu este nici o îndoială că „brodnicii” n-au fost tătari, deoarece știrile despre ei apar în cronicile ruse cu un secol și ceva înainte de invazia tătarilor în stepele pontice și în Rusia. Nu puteau fi ei nici cumani, deoarece cumanii nu erau conduși de voievozi. În cronicile ruse nu găsim cea mai mică aluzie la obîrșia lor etnică cumană, ci dimpotrivă deseori brodnicii sînt pomeniți alături de cumani²⁵. În afară de aceasta, brodnicii erau creștini: voievodul lor Ploscinea a sărutat crucea.

* Brodnicii de la Kalca, deși purtau acest nume, erau bronnici, în sensul stabilit de noi, mercenari.

E interesant că în timpul decăderii Hoardei de aur și al rivalității tătaro-lituaniene, mercenarismul a început să apară din nou în condițiuni cu totul noi. Un caz interesant s-a petrecut în 1426 (6934). Principele lituanian Vitor a pornit război împotriva Pscovului. A luat cu el pentru luptă nu numai pe lituanieni și polonezi, ci și pe cehi, tătari (curtea-lui Mahmet) și „volohii tocmiți”.

Lîngă orașul „Opacica”, suburbia Pscovului, a suferit o înfrîngere cruntă²⁶. Aici în loc de bronnici figurează volohi.

În rîndurile de mai sus am încercat să stabilim următoarele: 1. Termenul „brodnici” este o deformare a cuvîntului „bronnici” care nu are nici o legătură cu „vad” ci înseamnă ostași mercenari.

2. Fenomenul „bronniciilor” are loc într-o epocă din istoria rusă, cînd principii ruși, în certurile lor, recurgeau la mercenari și dispărea o dată cu stabilirea dominației tătarilor.

3. Bronnicii mercenari au fost în majoritatea lor covîrșitoare valahi și formau sate întregi. Prin toponimie am constatat că așezările lor încep de lîngă riul Pripet și se întind pînă la Nistru.

4. Țara brodnicilor este o țară a bronniciilor valahi, care se trag de la daco-geto-traci și ajung să fie moldoveni.

²¹ Colecția completă a cronicilor ruse, vol. XXIII p. 69—71.

²² *Ibidem*, vol. XXVII, p. 156—157.

²³ *Ibidem*, vol. II, *Cronica Ipatievskaja*, p. 27.

²⁴ A. Elimenko. *Ucebnic russkoi istorii*, S. Petersburg. 1909. p. 48—65. Evoluția principatelor ruse din sec. XII—XIII poate fi urmărită după *Istoria Rossii s drevneishii vremenii* a lui S. M. Soloviev V.; de asemenea P. Miloukov. Ch. Seignobos, L. Eisenmann. *Histoire de Russie*, vol. I, 1935, p. 109—124.

²⁵ Încercarea a fost plătită scump. Prizonierii luați de birutorii din Opocica au fost împărțiți în două: tătarii de o parte și lituanii de alta și erau pedepsiți în mod diferit.

Résumé

L'auteur explique, en s'appuyant sur des informations fournies par les sources historiques, que l'origine du nom „brodnice” est une déformation du mot „bronnice”. Celui-ci n'est aucunement lié avec le nom „gué” comment on affirme habituellement, mais a la signification de soldat, de mercenaire.

Les „bronnics” existaient à une époque de l'histoire de la Russie quand les princes russes employaient des mercenaires dans les guerres qu'ils portaient entre eux et ont disparu à l'établissement de la domination des tartares.

La recherche effectuée prouve que les „bronnics” mercenaires étaient, dans la plupart des cas, des valaques et formaient des villages entières.

La toponymie a permis à l'auteur de constater que leurs villages commencent près de la rivière de Pripet et s'étendent jusqu'au Dniestr.

Par conséquent le Pays de Brodnics est un pays de bronnics valaques de souche daco-geto-traque qui ont abouti par devenir moldaves.

Précis

The author is demonstrating, on the basis of the information furnished by historical sources, the origin of „Brodnice” name as an alteration of the word „Bronnic” that has no connection with the word „vad” (ford) as was maintained up to now, having instead the meaning of „soldier”, „mercenary”.

The phenomenon of „Brodnics” took place in a period of Russian history, when Russian Princes resorted to mercenaries whom they utilized in their fights between them, and disappeared concurrently with the setting up of Tatars domination.

The research done by the author proved that mercenary „Brodnics” were Walachians. in their great majority, who formed whole villages.

By the help of toponymy the author found that their settlements start by the side of the Pripet river and stretch to the Dniester.

Thus, „Brodnics country” is a country of Walachian Brodnics who descend from Daco-Geto-Tracians and become Moldavians.

TABLA REGEASCĂ DIN TRANSILVANIA

LIVIU MOLDOVAN

Instituțiile juridice din Transilvania, care au existat sub diferite forme locale sau centrale ca: adunările generale ale comitatelor, scaunelor și districtelor, apoi ca scaune de judecată propriu-zise: generale, parțiale, filiale, dominale și pedanee, fără a mai aminti de scaunele

bisericești, de asemenea nu pot fi examinate fără a cunoaște mai întâi istoria statului ardelean, fost întâi voievodat sub regatul ungar, apoi principat independent, principat ardelean sub dinastia de Habsburg, încorporat apoi regatului ungar până în 1918, când s-a unit definitiv cu România. Dubla asupraire la care au fost supuse în trecut masele poporului român, șirul lung de războaie și revoluții de care este străbătută această parte a țării au lăsat, de asemenea, urme în istoria, organizarea și activitatea instituțiilor juridice.

În afară de instituțiile juridice arătate mai sus, care aveau un caracter local, mai existau în Transilvania unele instituții centrale cu drept de a judeca asupra întregii țări, și anume Tabla regească, guvernul, tezaurariatul, forul tridicasterial zis și producțional, dieta și în ultima instanță principele.

Studiul de față își propune să prezinte prima instanță centrală de justiție menționată mai sus și anume Tabla regească din Tîrgu-Mureș.

1. Istoric

Tabla regească judiciară din Transilvania și Părțile Anexate¹ cunoscută în general sub denumirea prescurtată de Tabla regească, avînd în limba latină titulatura pompoasă de „Inclita Tabula per Magnum Transilvaniae Principatum partesque eidem adnexas Judicaria Regia”, a fost pînă către sfîrșitul secolului al XIX-lea, cel mai înalt for de judecată al locuitorilor din comitatele, scaunele și districtele Transilvaniei, precum și al celor din Părțile Anexate. Vechimea Tablei regești se coboară pînă în anul 1542, cînd această instituție de justiție s-a format din consiliul suprem al principelui (status consilium), care exercita pînă atunci și puterea judecătorească, prin 12 consilieri aleși de dietă și cancelarul Curții, numit de principe. După înființarea Tablei regești, în atribuția Consiliului suprem al principelui a rămas numai judecarea anumitor categorii de procese.

Tabla regească² se compunea la început din doi protonotari și 4—6 judecători numiți asesori, iar de la 1588 a avut și un președinte. Mai tîrziu a crescut numărul asesorilor ajungînd pînă la 12, aici fiind socotiți și protonotarii. Legea din 1659 a prevăzut apoi ca Tabla regească să nu aibă mai puțin de 12 asesori,

¹ Sub denumirea de Parțiu se înțeleg fostele comitate Satu Mare, Crasna, Solnocul de Mijloc, Solnocul Interior, Zarand, Arad și uneori Maramureșul.

² Presupunem că s-a numit Tabla regească, pentru că în anul înființării ei (1542) Transilvania era sub domnia lui Ioan Sigismund Zapolia (1540—1551 și 1556—1571) principe al Transilvaniei și rege al Ungariei, după care deși în Transilvania au urmat numai principii la tron, pentru Tabla s-a păstrat totuși denumirea de regească, nu principară. Denumirea mai poate proveni și din asemănarea cu Tabla regească din Ungaria, înființată în 1537, țară de care Transilvania se despărțise nu demult (1540), în urma înfrîngerii Ungariei de către turci în lupta de la Mohacs.

în afară de directorul fiscal, protonotari și președinte³.

Menirea Tablei regești era în primul rând de for de apel contra sentințelor tribunalelor de la comitate, Universitatea săsească și scaunele secuiești, dar putea fi și instanță de gradul întâi pentru unele categorii de procese. Acest înalt organism de justiție neavînd în prima perioadă o activitate continuă și nici un sediu stabil, se întrunea în diferite localități, o dată sau de două ori pe an, la așa zisele sesiuni judiciare sau termene octavale, numite astfel, fiindcă lucrările de judecare a proceselor începeau de regulă în ziua a opta după o sărbătoare religioasă, ca Boboteaza, Sf. Gheorghe, Sf. Luca etc.⁴. În secolul al XVI-lea termenele octavale, adică sesiunile judiciare ale Tablei regești au fost ținute de două ori pe an, în mod separat pentru fiecare națiune sau stare.

Pentru nobilii din comitate prima sesiune a început în luna de după duminica Reminiscere (a cincincea duminică înainte de Paști) și a durat pînă la duminica Floriilor. A doua sesiune a început în ziua a opta după sărbătoarea Sf. Luca (18 octombrie) și a durat 30 de zile. Pentru secuii din scaune, întîia sesiune a început în ziua a opta după Bobotează, ținînd 30 de zile, iar a doua sesiune a început de la 1 iunie și durat tot 30 de zile. Pentru procesele din Partium (Părțile Anexate) prima sesiune a început în a opta zi după sărbătoarea Sf. Gheorghe și a durat 25 de zile, a doua sesiune a început la 1 decembrie ținînd și ea 25 de zile⁵. În evul mediu datarea se făcea după calendarul bisericesc, în funcție de sărbători.

Sesiunile judiciare ale Tablei regești — s-au desfășurat de obicei : pentru nobilime la Bistrița sau Mediaș, pentru secui la Tîrgu-Mureș ori Sighișoara, unde se judecau și eventualele procese ale sașilor, iar pentru nobilii din Partium, la Cluj. Se puteau face însă convocări și în alte localități, dacă împrejurările le cereau⁶.

În anul 1607, dieta Transilvaniei a redus numărul sesiunilor judiciare anuale, de la două la una, pentru fiecare națiune sau stare, fixînd următoarele sesiuni (termene octavale) de judecată : pentru comitate (nobilime) de la octava sărbătorii Sf. Luca, cu durată de trei săptămîni ; pentru scaune (secuime), de la octava Bobotezii, avînd durată de trei săptămîni ; pentru Partium, de la 1 decembrie, cu durată tot de trei săptămîni. Numărul de zile al sesiunilor de mai sus se considera fără duminici (demptis dominicis).

În afară de aceste sesiuni, activitatea Tablei regești se putea desfășura și în timpul ședin-

țelor dietei, orele de după masă din aceste zile fiind rezervate pentru dezbaterile proceselor care au fost înaintate la Tablă, între care o bună parte o constituiau procesele de restituirea iobagilor fugiți. Dieta își dezbătea în orele de dimineață, problemele politice și administrative ale principatului, lăsînd după-amiezile la dispoziția lucrărilor juridice ale Tablei. La 22 februarie 1685 chiar s-a decretat ca dieta să nu împiedice Tabla⁷.

După anexarea Transilvaniei la Austria, prin Diploma leopoldină din 1691⁸, a fost menținută mai departe Tabla regească ca for judiciar suprem al principatului, stabilindu-se doar raportul de religii ce trebuia respectat la alegerea asesorilor și a protonotarilor, religia catolică fiind repusă de Habsburgi în drepturile avute anterior. Articolul 9 al Diplomei leopoldine menționa că atît în consiliul intim al guvernului, cît și la Tabla regească, să fie cîte 12 asessori, dintre care trei să fie aleși dintre catolici, iar restul din celelalte trei religii recepte ale principatului, între protonotarii Tablei trebuind de asemenea să fie unul de religie catolică. Cei care erau în funcție la apariția diplomei au fost menținuți însă mai departe fără deosebire de religie. Pînă la data respectivă au funcționat la Tablă doi protonotari, unul de religie reformată, altul de religie unitariană, pentru catolici s-a numit deci un al treilea protonotar⁹. La alegerea protonotarilor s-a mai avut în vedere ca unul din ei să fie ales din partea comitatelor din Partium¹⁰. În rezoluția alvinciană din 14 mai 1692¹¹ s-a menționat la articolul 6 că, dacă între unitarieni și luterani nu s-ar găsi elemente capabile pentru a fi aleși asessori, locurile lor să fie completate cu reformați și catolici¹². Sașii își trimiteau procesele lor pentru recurs, în cea mai mare parte, nu la Tabla regească, ci la Universitatea săsească, forul lor superior, iar de aici, dacă era necesar, la Tabla țării (Tabula Regni) care funcționa odinioară sub președinția principilor apoi a guvernatorilor și, după cum vom vedea mai departe, era cu totul alta decît Tabla regească. Din această cauză sașii nici n-au fost

⁷ Joseph Benkö, *Transilvania sive magnus Transilvaniae principatus Vindobonae*, vol. II, 1778, p. 52.

⁸ *Diploma leopoldină*, emisă de împăratul Leopold I la 16 octombrie 1690 și primită de dieta de la Făgăraș, la 4 decembrie 1691, este documentul prin care s-au stabilit relațiile între împăratul Austriei și principatul Transilvaniei (*Radiale conventionis inter divum Leopoldum I, et principatum Transilvaniae sponse initae instrumentum*). Această diplomă, care inițial avea numai caracter provizoriu, a devenit definitivă prin legea II din 1791 (*Articuli novellares*) rămînînd în vigoare în Transilvania pînă la 1484, constituind aici bazele dreptului public.

⁹ J. Benkö, *op. cit.*, p. 55.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Prin rezoluția alvinciană, numită astfel după numele protonotarului Petru Alvinczi care a întocmit-o, au fost clarificate mai pe larg, în 23 de puncte, unele articole din diploma leopoldină, privitoare în special la raporturile dintre religii, la recepte și naționalități.

¹² I. Kővári, *Erdély történelme* (Istoria Ardealului), Pesta, 1863, VI.

³ *Compilatae Constitutiones*, p. IV, t. 1, art. 2, în „Corpus Juris Hungarici, 1540—1848. Evi erdélyi törvények (Legile ardelenesti 1540—1848, Budapesta, 1900, p. 289 (În continuare se va cita C.C.).

⁴ Citarea părților la Tabla regească se făcea de asemenea cu opt zile înainte de începerea procesului.

⁵ *Approbatæ Constitutiones*, p. IV, t. 1, art. 2, în „Corpus Juris Hungarici, 1540—1848. Evi erdélyi törvények (Legile ardelenesti 1540—1848), Budapesta, 1900, p. 168—169. În continuare se va cita A.C.

⁶ *Ibidem*.

reprezențați între asesorii Tablei regești, unde cei 12 asesori erau numai unguri și secui¹³.

În privința raportului de religii, catolicii și reformații au fost reprezentați la Tablă în mod egal, mai puțin unitarienii și de loc luteranii sași din cauza arătată mai sus¹⁴. În cazul că președintele era ales dintre reformați, trebuia ca doi dintre protonotari să fie de religie catolică. Pe lângă raportul de religii respectat întocmai la alegerea celor 12 asesori titulari și tot ațiți asesori supranumerari, mai trebuia să se țină seama ca jumătate din ei să aparțină marii nobilimi, iar restul de nobilimea mijlocie¹⁵.

După 1700, sesiunile Tablei regești au fost ținute la Cluj în timpul dietelor, dar de acum această instanță judecătorească superioară a ajuns la o decădere totală, căci într-o perioadă de aproape 20 de ani, nu s-a întrunit deloc, ceea ce a atras după sine îngrămădirea enormă a dosarelor de procese nejudicate, spre cea mai mare pagubă a împăcinaților. De altă parte s-a observat că nici asesorii Tablei nu cunoșteau prea bine legile¹⁶.

Împăratul Carol al VI-lea, voind să pună capăt acestei stări de lucruri, a emis la 17 iulie 1735 un rescript, prin care a hotărât ca Tabla regească, care pînă atunci a funcționat periodic în sesiunile amintite, să devină continuă, adică permanentă și să funcționeze, deocamdată, la Sibiu sub președinția guvernatorului. În dieta de la Sibiu, din 17 mai 1736, a fost ales în această funcție baronul Gheorghe Pongratz, care era deci primul președinte al Tablei regești continue, după el urmînd baronul Gheorghe Balințhit, contele Adam Nemeș etc. după cum se vede tot reprezentanți ai marii nobilimi. A fost constituită totodată o comisie pentru organizarea Tablei regești ca instanță judecătorească cu activitatea continuă. La 22 iunie 1737 Carol al VI-lea a emis o instrucțiune pentru Tablă, prin care s-a reglementat în mod anăunțit procedura de urmat în judecarea proceselor ungurești și secuiești care a fost aprobată în dieta de la Sibiu, din 22 septembrie 1737.

¹³ E. Dosa, *Erdélyi honi jogtudomány* (Știința dreptului ardelean), Cluj, vol. III, 1861, p. 42.

¹⁴ Deputații sașilor s-au plîns în 1693 împăratului Leopold I că, deși Tabla regească era un tribunal universal (stante supposito Tabulam Judicariam Regiam esse tribunal universale) sașii, în calitate de națiune esențială a patriei, cu o religie recunoscută (tamquam patriae natio essentialis religioque recepta) au fost excluși de la Tablă, deoarece dintre cei 12 asesori nici unul nu era saș. Prin răspunsul din 14 mai 1693 Cancellaria Aulică din Viena a dispus din nou ca la Tabla regească, compusă din 12 asesori, să fie aleși în viitor cite trei de fiecare religie. Situația a rămas și pe mai departe neschimbată, fapt pentru care asesorii în funcțiune, fiind numai de naționalitate maghiară și secuiașă, nu puteau dezbate recursurile proceselor sașilor, oricît de puține ar fi fost acestea. Căci erau scrise în limba germană de către forurile inferioare ale sașilor (Fr. Schuler de Libloy, *Siebenbürgische Rechtsgeschichte* (Istoria dreptului ardelean), Sibiu, 1855, p. 33).

¹⁵ Fr. Schuler de Libloy, *op. cit.*, p. XXX, 399.

¹⁶ *Ibidem*, p. 146.

Tot în anul 1737 a fost mutată Tabla regească, de la Sibiu la Mediaș¹⁷.

Pentru judecarea mai rapidă a proceselor, începînd de la 1748 pe lângă cei 12 asesori titulari au mai fost aleși la Tablă alți 12 asesori numiți supranumerari, împărțiți în două categorii: asesori de clasa I-a, în număr de opt, care primeau un anumit salariu și asesori de clasa a doua, în număr de patru, care nu erau retribuiți¹⁸. În anul următor, 1749, s-au mărit salariile asesorilor și ale celorlalți demnitari și slujbași de la Tabla regească, în care scop cămara (visteria) a pus o suprataxă de trei creșteri pe fiecare majă (chintal) de sare¹⁹. Salariile anuale de la Tabla regească erau în acest timp următoarele: protonotarul 416 florini și 40 dinari, asesorul 300 florini, directorul fiscal 334 florini, secrearul de ședință 166 florini, arhivarul 83 florini și 20 dinari²⁰.

Împărăteasa Maria Tereza a schimbat în luna noiembrie 1754 sediul Tablei regești, mutîndu-l de la Mediaș la Tirgu-Mureș, unde a rămas pînă la 1890, anul desființării ei, cu o întrerupere de patru ani, de la 1786 pînă la 1790, cînd a funcționat la Sibiu. Au fost îmbunătățite acum și instrucțiunile lui Carol al VI-lea privitoare la organizarea judecătorească a principatului, introducîndu-se în anul 1752 instanțe continue (permanente) de judecată și la comitate, scaune și districte, sub denumirea de „continuum judicium“, activitatea administrativă lăsînd-o în grija oficiaturilor continue. Pentru Tabla regească a fost alcătuită în anul 1777 o nouă instrucțiune, cu denumirea de: *Instructio pro Tabula Regia Judicaria Transilvanica*. Această nouă decizie care s-a întocmit pe baza instrucțiunii Caroline anterioare și a diferitelor legi și norme locale a fost aprobată de dieta Transilvaniei la 6 august 1777, obținînd astfel caracter obligatoriu pentru funcționarea și procedura judiciară a Tablei²¹. Noua instrucțiune avea 274 de articole, împărțite în 29 de titluri, ca: despre natura și activitatea Tablei, despre sesiunile judiciare, despre procesele care se dezbate la Tablă, despre seria proceselor, despre președinte, despre magistrii protonotari etc. Indexul de lucrări și noțiuni, cu funcție de inventar de la începutul lucrării, ușurează mult folosirea acestei instrucțiuni, care tot timpul cît a funcționat, a avut un rol

¹⁷ L. Kövári, *op. cit.*, v. II, p. 105.

¹⁸ J. Benkö, *op. cit.*, v. II, p. 55.

¹⁹ L. Kövári, *op. cit.*, p. 1101.

²⁰ *Ibidem*, p. 33.

²¹ *Instructio pro Tabula Regia Judicaria Transilvanica*, tipărită în 1777, a fost de mai multe ori republicată. Ediția pe care am consultat-o a apărut în l. latină, după anul 1825 (nu este datată) în tipografia lui Hochmeister din Sibiu și are la urmă două anexe: *Instructio commissarii investigatoribus* din 1786 și *Normativum pro liquidatione usufructus rei familiaris*, din 1825. O ediție în l. maghiară a acestor instrucțiuni s-a tipărit la Cluj în 1828, cu titlul: *Az erdélyi törvényes királyi Tábla számáras adót rendszabás mely magyarra fordított Maros Váráshelyt 1825 estendőben, kinyomatott Kolozsvárt a királyi liceum betűivel* (Regulamentul publicat în 1777 al Tablei regești judiciare din Tirgu-Mureș, tradus în l. maghiară la Tirgu-Mureș în 1825, tipărit la Cluj cu literele liceului regesc).

de îndrumător prețios pentru activitatea Tablei regești.

În anul 1786 împăratul Iosif al II-lea și-a extins reformele și asupra Tablei regești din Tîrgu-Mureș, pe care a mutat-o la Sibiu, unde i-a dat un caracter exclusiv de for de apel, la care erau înaintate pentru recurs, procesele de la organismele inferioare de judecată. Pentru procesele care conform legilor se înaintau pînă atunci la Tabla regească și la Tribunalul tridicasterial²² ca foruri de prima instanță, a înființat două table districtuale, una la Cluj și alta la Tîrgu-Mureș. Competența tablei districtuale de la Cluj se extinde asupra comitatelor Solnocul de Mijloc, Solnocul Interior, Hunedoara, Alba și Cluj, iar tabla districtuală din Tîrgu-Mureș, care avea președinte pe baronul Anton Josika, judeca procesele similare din comitatele Sibiu, Turda, Făgăraș Trei Scaune, Odorhei și Tîrnava²³. Schema de organizare a acestor table districtuale era următoarea: 1 președinte, 10 asesori, 2 protocoliști și 14 alți salariați, între care se numără și avocatul să-rilor.

Tabla regească mutată la Sibiu a fost împărțită în două senate, unul condus de președintele Tablei, contele Paul Bethlen, iar altul de vicepreședintele ei, baronul Simion Kemény. Pe lângă președinte și vicepreședinte funcționau 14 asesori cu grad de consilieri regești, 4 secretari și un protocolist. Registratura și cancelaria Tablei regești în această perioadă erau la un loc la cancelaria departamentului de justiție a guvernului, deci și sediul Tablei era în aceeași clădire cu a guvernului²⁴. În cele 11 comitate nou create prin împărțirea administrativă din 1784 a Transilvaniei, Iosif al II-lea, a înființat câte o sedrie (instanță) judecătorească. Procesele penale atît ale nobililor, cît și ale oamenilor de rînd începeau la aceste sedrii judiciare, excepție făcînd numai procesele de les-majestate, pe care le judeca dieta. De la tablele districtuale procesele nobililor erau trimise în recurs la Tabla regească și de acolo mai departe la guvern, pe cînd oamenii de rînd nu puteau face recurs decît la tabla districtuală și de acolo, în ultima instanță, la comisarul regesc, cînd era vorba de condamnări la moarte. Iosif al II-lea care a introdus în 1785 germana ca limbă oficială în administrație, a permis ca în justiție să se folosească mai departe limba latină. Tot el a

fost acela care a preschimbat prin rescriptul din 30 octombrie 1786, pedeapsa cu moartea, în robie pe viață.

După moartea împăratului Iosif al II-lea, nobilii s-au grăbit să desființeze toate reformele lui, inclusiv noua împărțire administrativă, revenind la vechea administrație. Dieta a desființat prin hotărîrea din 1 noiembrie 1790, atît iudiciurile și oficiaturile comitatelor împreună cu comitatele înseși, cît și tablele districtuale, iar Tabla regească a fost adusă înapoi de la Sibiu la Tîrgu-Mureș²⁵. Schema Tablei de la începutul secolului al XIX-lea cuprindea următoarele funcțiuni: 1 președinte, 3 protonotari cu secretarii și canceliștii lor, 12 asesori titulari, 12 asesori supranumerari, 1 director fiscal, 1 arhivar, 1 ușier etc.

Revoluția de la 1848/49, care a adus multe prefaceri în viața politică și socială a țării, a pus capăt și activității Tablei regești. După ce între anii 1849—1861, în epoca absolutismului austriac, această instituție și-a sîstat complet activitatea, a fost reînființată în 1861, dar nu mai avea acum decît unele din vechile atribuții, luînd tot mai mult caracterul unei curți de apel. Legea LIV, art. 3, din 1868 a menținut Tabla regească din Tîrgu-Mureș, dîndu-i caracter de instanță de apel asupra întregului teritoriu de pînă acum al Tablei regești și al tribunalului suprem de la Sibiu, adică asupra întregii Transilvanii²⁶. Prin legea XXV din 1890 privitoare la înființarea curților de apel din Ungaria a fost desființată Tabla regească din Tîrgu-Mureș, transformată în Curte de apel cu un teritoriu de șase comitate din sud-estul Transilvaniei, înființîndu-se tot atunci încă două curți de apel, la Oradea și Cluj²⁷. Dacă ținem însă seama de menirea de odinioară și de atribuțiile Tablei regești, putem spune că activitatea acestei instituții supreme judecătorești a Transilvaniei a încetat, de fapt, în anul 1848.

Sediul din Tîrgu-Mureș al Tablei regești.

După cum s-a arătat mai sus, tabla a fost transferată în anul 1754 de la Mediaș la Tîrgu-Mureș, unde a funcționat 136 de ani pînă la desființare. La baza acestei mutări a stat hotărîrea dietei de la Sibiu, care a fost confirmată de suveran, președintele Tablei fiind pe atunci Mihail Székely. În același an guvernul a ordonat magistratului orașului Tîrgu-Mureș să pună la dispoziția Tablei clădiri corespunzătoare, care i-a dat pentru acest scop o casă din centrul orașului. Localul s-a dovedit în curînd însă a fi necorespunzător fiind prea mic pentru ca acest for să-și poată desfășura activitatea în bune condiții, de aceea în același an Tabla regească a fost silită a-l părăsi și a se muta în mod provizoriu în noua clădire de reședință a scaunului Mureș, care din această cauză a tre-

²² Tribunalul tridicasterial numit și tribunal producțional, era constituit din consilierii guvernului, membrii Tablei regești și funcționarii superiori ai jurisdicțiilor administrative, deci din reprezentanții a trei instituții, de unde și-a primit și numele. Funcționa la Sibiu sub președinția guvernatorului. Scopul acestui for era de a recupera prin procese așa-zisele averi fiscale: moșii, clădiri și alte bunuri, care în decursul timpului au fost donate sau zălogite nobililor de către principii. Deoarece în aceste procese pîritul era cel care trebuia să prezinte actele doveditoare în baza cărora bunurile îi aparțin, aceste foruri s-au mai numit „producționale”, de la cuvîntul latinesc: producere = a arăta, a prezenta (documentele).

²³ L. Vajda, *Synopsis historiae juris Transsilvanici*. Claudiopoli. 1830, p. 118.

²⁴ J. Benkő, *op. cit.*, p. 58.

²⁵ L. Vajda, *Az erdélyi magános törvények bistorája* (Istoria legilor civile ardelenene), Cluj, 1830, p. 449.

²⁶ *Corpus Juris Hungarici*. Legile din anii 1836—1868. Budapesta, 1896, p. 509.

²⁷ *Ibidem*, Legile din anii 1889—1891, Budapesta, 1897, p. 312.

buit să-și țină adunările generale la Miercurea-Niraj sau în alte localități din jur. Autoritățile orașului nu s-au grăbit însă a-i asigura Tablei regești un sediu propriu, de aceea adunarea generală a scaunului Mureș s-a plins la 13 septembrie 1759 guvernului de la Sibiu, arătând că în 1754 a predat Tablei regești clădirea de reședință numai pentru un timp limitat de doi ani, fiind convinsă că până atunci magistratul orașului Tîrgu-Mureș se va îngriji de un alt local pentru Tablă, dar au trecut de atunci cinci ani și nimic nu s-a făcut în această privință, scaunul fiind nevoit astfel a-și ține adunările prin diferitele localități greu accesibile. După primirea acestui raport, guvernul a ordonat magistratului orașului Tîrgu-Mureș, să construiască cât mai repede un local potrivit pentru Tablă. A mai trecut un an, după care orașul a pus la dispoziția Tablei, două case cu etaj, una în strada Pocloș, iar alta în centrul orașului, cumpărate anume pentru acest scop, deci numai după șase ani în 1760, a ajuns Tabla în situația de a evacua clădirea de reședință a scaunului Mureș și de a o reda astfel scopului ei inițial.

La data de 13 decembrie 1826 Tabla regească a făcut cu contele Adam Kendeffi un schimb avantajos de imobile, obținând pentru cele două clădiri de mai sus, evaluate la 57.760 florini, un palat monumental construit în stilul Renașterii, care constituie și azi una din podoabele orașului Tîrgu-Mureș²⁸. În acest local și-a dus Tabla regească activitatea până la 1890, când a fost transformată în Curte de apel cu sediul în aceeași clădire. Acest palat, după cum rezultă din inscripția de pe tablă comemorativă de la intrare, a fost construit în anul 1789, pe timpul războaielor turcești, de către conțesa Cristina Bethlen, văduva fostului consilier intim al guvernului, contele Alexa Kendeffi, mama lui Adam Kendeffi, care a făcut schimbul de imobile. În ziua de 13 noiembrie 1827, Tabla regească și-a ținut prima ședință în noul sediu. Acest eveniment a fost de asemenea eternizat pe o tablă comemorativă din vestibul, cu următoarea inscripție :

Sub fausto regimine
Francisci primi Caes. Aug.
Fide et lege regnantis
Curiae M. P. Trans. Regiae
D.D.A. MDCCCXXVII
Themidi Sacrum

În fine, mai menționăm cu justificată satisfacție o altă tablă comemorativă așezată în anii puterii populare, pe frontispiciul clădirii, în cinstea lui Avram Iancu și a celorlalți canceliști români practicanți la Tabla regească, conducători ai maselor populare în revoluția de la 1848, cu următorul cuprins : „În această clădire, unde a funcționat tribunalul suprem al Tran-

silvaniei, și-au început activitatea revoluționară Avram Iancu, Al. Papiu Ilarian și alți canceliști, care au avut un rol de seamă în revoluția de la 1848”.

Résumé

En présentant le Tableau royal de Transylvanie, l'auteur se propose de remplir une lacune de l'histoire institutionnelle.

Dans cette première partie de son étude il s'occupe de l'histoire de l'importante institution suivant son évolution tout au long des années.

Sont mentionnées, parmi autres, les mesures prises par Charles VI et Joseph II, mesures qui ont influencé le Tableau royal non seulement du point de vue de l'organisation, mais aussi du point de vue fonctionnel.

S'appuyant sur un riche matériel bibliographique, l'auteur a la possibilité de mettre à la disposition du lecteur des informations intéressantes tant du point de vue historique, que juridique apportant ainsi sa contribution à la formation d'une image nette sur le système judiciaire de Transylvanie d'alors.

Précis

By presenting Tabla Regia of Transylvania, the author tries to replace a gap in the institutional history.

This first part of the comprehensive study is dealing with the history of that important institution, having in view its evolution in the course of time.

There are mentioned too, the steps taken by Charles VI and Joseph II that influenced Tabla Regia not only in the point of organization but also in a functional sense.

Having at his disposal a rich bibliographical material, the author has the possibility to offer to his readers interesting data both from the historical and juridical point of view, contributing, in this way, to the engendering of a clear image on the Transylvanian judicial system in that period of time.

CODEx LATINUS PARISINUS – 7239

ION DUMITRIU — SNAGOV

Disputat lung timp în literatura străină de specialitate sub diferite aspecte¹, *Codex Latinus Parisinus* – 7239, din colecția de manuscrise de la Bibliothèque Nationale, nu a cunoscut nici un studiu în istoriografia românească. Acest *codice* reprezintă un izvor important de date pentru istoria sud-estului european².

²⁸ I. Fodor, *Kronikás Füzetek*, II, sorozat, 7 szám (Calete de cronici. seria II, nr. 7, Tîrgu-Mureș, 1937, p. 6).

¹ v. notele 12 și 13.

² Ion Dumitriu-Snagov, *Dobrogea în arhivele lumii*, în „Tomis”, nr. 3 (113), 1974, p. 6–7.

De la primul contact cu manuscrisul parizian, în ianuarie 1973, ne-a apărut un adevăr de necontestat : el aduce la lumină o imagine complexă despre poporul român în conexiunile sale continentale, sub aspectul formațiunilor statale medievale și oferă cercetătorilor o enciclopedie a tehnicii din acest spațiu geografic, la sfârșitul secolului al XIV-lea.

1. Generalități :

Codicele de la Paris, înregistrat la cota 7239, este compus din șase lucrări legate în același volum. Prima dintre ele este opera de care ne vom ocupa în articolul de față, ca nou izvor de date din istoria medievală a poporului român. Ea este un manuscris pe pergament, în folio, de dimensiunile 230 × 320 mm cu un titlu atribuit de arhivă : *Tractatus de re militari et machinis bellicis*. El este alcătuit din 125 de folii, dispuse în ordinea următoare :

f 1—3 — poarta cărții ; f 4 — albă ; f 5 r—110 r — corpul tratatului (textul și desenele sînt în culori excepțional de bine conservate, cea mai mare parte a imaginilor fiind însoțite de texte explicative) ; f 111 v — 113 r — albe ; f 113 v — 114 r — harta Europei de sud-est ; f 114 v — 125 — albe.

Însemnarea conservatorului de la Bibliothèque Nationale făcută pe pagina de gardă a volumului arată : „Ce manuscrit est venu du Sèrail de Constantinople en France, en 1688, par les soins de M. Girardin, Ambassadeur à la porte... [manuscrit qui est — n. n.] apparemment tombé entre les mains des Turcs au commencement des conquestes qu'ils ont faites en Hongrie...”.

Prima valorificare a tratatului manuscris din *Codex Latinus Parisinus — 7239* (CLP — 7239) s-a materializat în *Glossarium novum ad scriptores mediæ ævi cum latinis tum gallicos seu supplementum ad auctiorem Glossarii Cangiani editionem...* Parisiis, MDCCCLXVI. De atunci, cu titlul prescurtat *Tract. MS. de Re militari et machinis bellicis* a figurat în toate edițiile marelui dicționar, pentru terminologia latină clasificată la sfârșitul secolului al XIV-lea. În bibliografia dicționarului, tratatul este citat cu titlul care i-a fost adăugat ulterior la fo 1 v : *Tractatus Pauli Sanctini Ducensis de Re militari et machinis bellicis eleganter ibi depictis, scriptus sub eo tempore quo primum in usu fuit pulvis tormentarius, hoc est circa annum 1330 vel 1340*³.

³ După intrarea în *Bibliotheca Regiae* din Paris, în 1688 a fost înregistrat la cota 5015 cu titlul din jurnalul lui Pierre de Girardin : *Anonymi machinæ et tormenta militaria, cum figuris ; volumen latinum scriptum, in-folio...* În forma sa actuală, volumul a fost legat în anul 1810, iar cota a devenit 7239. În ceea ce privește numele lui Paulus Sanctinus, apare o singură dată la fo 44v, unde, după ce se comentează imaginea unei pompe se încheie astfel :

Et de alijs hedificijs aqua(rum) q(ue) per se sont manifestæ no(n) opertet p(er) scriptu(m) demon(st)rari i(n) quibus aut(em) Paulus Sanctinus prefatus uidebo aliquid posse declarare difficile est conabor declarare.

2. Cuprinsul.

CLP — 7239 are primele pagini mutilate intenționat cu un strat de vopsea (f 1 r, 2 r + v, 5 r). Nu se cunosc încă nici cauza și nici momentul istoric sau persoana care a produs această degradare, prin care se lipsește manuscrisul de elementele sale de datare și paternitate⁴.

Scopul *tratamentului* este evident acela de informare militară, sub forma unor sfaturi către un cap încoronat⁵, la curtea căruia tehnicianul, caligraful și artistul au putut redacta în condiții optime o enciclopedie ilustrată cu tot ceea ce putea oferi producția materială a epocii.

Manuscrisul a fost structurat astfel⁶ :

Secțiunea I : f 1 r—2 v, cuprinzînd titlul și prefața.

Secțiunea a II-a : fo 3 r + v, *tabla de materii* cu titlul în limba latină (fo 3 r) și italiană (fo 3 v) care împarte conținutul în 10 capitole, succesiunea subtitlurilor prezentîndu-se uneori în serii, altele necorespunzător dispoziției din manuscris, aceasta presupunînd o antologare după izvoare diferite (v. anexa 1).

Secțiunea a III-a : f 5 r—14 v. Texte ordonate în 27 de *titluri*, neincluse în regestul de la fo 3 (r + v), cuprind date de strategie și tactică medievală, neapărînd sub nici o formă exemple de confruntări cu armate turcești, sau referiri la invazia otomană.

Secțiunea a IV-a : f 15 r—107 v. Conține imagini și texte prevăzute în regest (cu corectivul de corespondență numerică n + 4) și prezintă un compendiu de tehnică civilă și militară.

Secțiunea a V-a : f 108 r—111 r. Imagini fără texte explicative (incluse în tabla de materii dar fără să existe trimiteri la ele în restul manuscrisului) cu unele aspecte panoramice ale Constantinopolului (neprevăzute în regest).

Secțiunea a VI-a : f 113 v—114 r. Harta Europei de sud-est cu delimitarea teritorială a invaziei otomane în perioada anilor 1385—1396. Popoarele din această zonă, prin confluența lor geografică și istorică, deveniseră un creuzet în care germinau noi forme de progres social. În esență, acesta este și conținutul enciclopediei de față : o operă în care arta militară medievală europeană își găsea o nouă matcă, îmbogățită de strategia și tactica militară a

Peste acest unic pasaj, cu referire la paternitatea lucrării, au trecut toți exegeții de pînă acum fără a-l lua în considerare, deși după simpla lui lectură constatăm că : a) Pulus Sanctinus nu este autorul prezentului text ; b) Paulus Sanctinus nu are în titulatura sa onomasticul *Ducensis* ; c) Paulus Sanctinus s-a ocupat mai înainte de construcții hidraulice. Separat în acest pasaj, fo 107v, apare o altă mențiune în text : *Michi uidetur paulo q(uod) tota terra rotunda stat in medio aque...* ceea ce nu este concludent pentru a-l recunoaște sub această formă pe Paulus Sanctinus.

⁴ Pentru descifrarea textelor acoperite, sînt în curs cercetări noi prin metode de fotografiere selectivă și fotografie nucleară.

⁵ De-a lungul întregului manuscris întîlnim de 40 de ori desenul unei coroane princiare, care apare pentru prima dată ca podoabă a cavalerului în armură la fo 5v.

⁶ Lynn White Jr., *The Medieval Technology and Social Change*, Oxford, 1963.

Orientului atestînd, în această impetuozitate a tehnologiei, rolul Valahiei ca fortăreață a Europei împotriva cotozirii. Față de tehnicile de luptă ale continentului, alături de elementele pe care luptătorii valahi le-au preluat din Orient, mult mai înainte decît semenii lor occidentali (de exemplu mobilitatea și surprinderea în atacurile sau apărările din luptele cu turcii practicate de Mircea cel Bătrîn), și pe care CLP — 7239 le descrie în *secțiunea a III-a*, aflăm și unele „arme” noi pentru peisajul european : girafe și struți (fo lov), cu puternice efecte distructive asupra cavaleriei.

Tot în *secțiunea a III-a* se observă și interesul pe care-l arată autorul manuscrisului față de statele antichității din spațiul balcano-afroasiatic : la fo 6r, sub protecția unui Neptun cu chip de Cupidon, pagina poartă numele marilor comandanți de oști ai epocilor trecute. Nu se întîlnește însă nici un comandant de cruciade și sint excluși apusenii de mare notoritate în antichitate : Hannibal, Cezar, Antoniu, August, Traian.

3. Complexitatea conținutului și redactarea unitară a manuscrisului.

În ceea ce privește conținutul CLP — 7239, desprindem următoarea structură a producției materiale, dispusă pe ramurile mari ale activității sociale :

A. Mijloace civile și edilitare.

- I. Scări.
- II. Pîrghii, scripeți, trolii, dispozitive de ridicat,
- III. Poduri.
- IV. Tehnica hidraulică : scoaterea, transportul și depozitarea apei.
- V. Transporturi.
- VI. Tehnica construcțiilor.
- VII. Tehnica industrială chimică, minieră, morărit și metalurgie.
- VIII. Nave de transport și pescuit.

B. Mijloace de luptă.

- I. Scări, gabii și turnuri pentru escaladare.
- II. Care de luptă : 1 Fixe. 2 Pe roate : a) Puritate de oameni, b) Puritate de animale.
- III. Animale de luptă : cai, asini, cățiri, bivoli, cîini, pisici.
- IV. Arme albe : 1 Săgeți : a) Simple, b) Incendiare (cu sfiori sulfatate) ; 2 Lâncii, sulițe, coase, spade. 3 Berbeci : a) Pe care, b) Pe nave. 4. Aruncătoare : a) Pietre, b) Materii pestilențiale, c) Bastoane incendiare.
- V. Arme de foc : 1 Incendiere : a) Focul grecesc : pe care, nave, aruncat de oameni sau purtat de animale, b) Lichide incendiare : alcoolul, vinul, uleiul, c) Torțe : pe care, purtate de oameni sau de animale. 2 Explozive : a) Fixe = bombarde (cu tragere directă, cu tragere incidentă) ; cerbotane b) Mobile : scopețe.
- VI. Nave : 1 De acostare, 2 Aruncătoare de de caratele, bolovani, materii pestilențiale, 3 Spărgătoare de nave.

VII. Cetăți, castele, case izolate (izolare prin construcție, prin nealimentare cu apă, prin mijloace de asediu și de asalt).

Această sumară schiță a manuscrisului CLP-7239 este suficient de grăitoare pentru importanța sa în studiile de specialitate pe arii interdisciplinare, oferind noi și nenumărate elemente de studiu. Astfel, în paginile sale se regăsesc domenii dintre cele mai variate : de la teoriile cosmologice (fo 107 v) și pînă la uneltele cele mai simple (sfredel, ciocan fo 51 r, mistrie fo 31 r) ; de la intuiția bielei⁷ (f 40 v, 50 v) și pînă la folosirea prafului de pușcă în explozii subterane (fo 52 v)⁸ ; de la descrierea literară cu anecdotică bogată a înfringerii dușmanilor prin atragerea la mîncare (fo 8 r) și pînă la imaginea unui valah care trage o barcă „la vîrtej” (fo 87 v) ; de la macaraua primitivă (fo 35 r) și pînă la uneltele pescarului din Delta Dunării (fo 88 r) ; de la rota de ocnă (fo 37 r) pînă la apeductul pe arce duble (fo 55 v) etc.

Toate aceste elemente se îmbină într-o redactare unitară, așa cum evidențiază analiza desenelor, cea paleografică și lexicală și cea a tehnicii și tehnologiei epocii⁹.

4. Datarea și paternitatea.

Importanța pe care o prezintă CLP-7239 ne-a impus un studiu complet, folosind mijloace complexe de investigație. Controversele legate de datarea și paternitatea tratatului de la Paris au apărut încă de la aflarea sa în Biblioteca Serailui din Constantinopol¹⁰. Ele au continuat apoi fie pe calea contestării datelor stabilite de Pierre de Girardin asupra provenienței lui din Biblioteca sultanilor¹¹, fie aproximativ datarea în limitele a 200 de ani¹².

Toate aceste controverse au fost generate de lipsa elementelor de stare civilă ale lucrării, datorită mutilării paginilor din capul manuscrisului și, cită vreme paginile acestea vor rămîne nedescifrate, controversele vor continua în di-

⁷ Ibidem, p. 113. Menționează că prima bielă-manivelă cu bară de direcție apărută în Italia este în CLM-197, fo 82v. Tot acolo, la fo 18r, 42r, sint redată bare de direcție, iar la fo 21r+v biele-manivele duble.

⁸ I. Favé, I. Reinaud, *Du feu gregeois des feux de guerre*, Paris, 1845, p. 213—220, citat și de C. C. Giurescu în *Contribuții la istoria științei și tehnicii românești în secolele XV—începutul secolului XIX*, București, 1973, p. 193.

⁹ De altfel, în dorința abordării cit mai complete a acestei valoroase enciclopedii, în studiul pe care-l pregătim, ne folosim de investigații bogate cu ajutorul unui calculator electronic IBM-370/135. Cu această ocazie, vom prezenta concluziile noastre în amănunt.

¹⁰ *Journal de l'Ambassade de M. Girardin*, 10 mars 1687, în *Correspondence de M. Girardin*, Département des Manuscrits, Bibliothèque Nationale, Paris.

¹¹ E. Jacobs, *Untersuchungen zur Geschichte der Bibliothek im Serai zu Konstantinopel*, 1919, apud F. Babinger, *An Italian Map... in : „Imago Mundi”*, VIII, 1951, p. 13 : *The MSS which Girardin brought in 1688 to Paris did not come from the Seraglio Library but had been in the collection of the Prince and Sultan Mustafa who died in 1639...* Acestei teze, F. Babinger a răspuns, în lucrarea citată, cu argumente puternice, arătînd netemeinicia afirmației.

¹² Lynn Thorndike, *op. cit.*, în „Archives internationales”, la p. 13 : „...it has been in the past dated both a century too late a century too early.

ferite planuri de cercetare. Până atunci, constatarea noastră nu pot să se refere decât la datele sigure, pe care le furnizează analiza științifică în cadrul fiecărui domeniu, reevaluând critic vechile studii și, numai prin interpretarea lor obiectivă, să ne permitem a formula concluzii.

În general, cercetătorii care s-au ocupat de CLP-7239 nu i-au oferit un studiu integral și metodic, ci l-au abordat fie referindu-se la conținutul tratatului¹², fie interpretând harta cuprinsă în secțiunea a VI-a¹³. Dar, o astfel de analiză este limitată aprioric și rezultatele la care a condus nu s-au putut formula decât în concluzii parțial obiective¹⁴.

¹² Jean-Baptiste-Gaspard d'Anse de Villosion, *Notices des Manuscrits grecs et latins, qui, de la Bibliothèque des anciens Empereurs Grecs et de celle du Sérail du Constantinople, sont passés dans la Bibliothèque Impériale, et éclaircissements sur quelques-unes des plus fameuses Bibliothèques de la Grèce, Paris, 1810*. La această lucrare publică postum, Sylvestre de Sacy a tipărit în final: *Appendix privitor la sigiliile din manuscrise*; A. Marsand, *I manoscritti italiani della Biblioteca Parigina*, Paris, 2 vol., 1838; Ildephonse Favé, I. Reinaud, *Du feu grégeois des feux de guerre*, Paris, 1845; Ildephonse Favé, *Histoire des progrès de l'artillerie*, Paris, t. III, 1862; Lorédan Larchey, *Origines de l'artillerie française*, Paris, 1863; Léopold Delisle, *Le cabinet des manuscrits, de la Bibliothèque Impériale*, Paris, 1868; P. Huntaivry, Joh. Csontos, *Literarische Berichte aus Ungarn*, Budapest, 1879, III, p. 103; Max Jahns, *Geschichte der Kriegswissenschaften*, in „Geschichte der Wissenschaften in Deutschland“, 1889, XXI, I, p. 28; Marcellin Berthelot, *Sur les compositions incendiaries des anciens et sur le feu grégeois*, in „Revue des Deux Mondes“, août, 1891, p. 768–822; *Pour l'histoire des arts mécaniques et de l'artillerie vers la fin du moyen-âge*, in „Annales de chimie et de physique“, VI-e série, 24, Paris, 1891, p. 433–521; E. Müntz, *Sur l'histoire des machines de guerre*, in „Gazette des Beaux-Arts“, Paris, 1894, XXXV, p. 359; H. Omont, *Missions archéologiques françaises en Orient aux XV-e et XVIII-e siècles*, Paris, 1902, I, p. 251–278; Alexandre de Laborde, *Un manuscrit de Marianne Taccola revenu de Constantinople*, in „Mélanges offerts à M. Gustave Schlumberger“, Paris, 1924, p. 494–505; G. Fogel, *Due Condi, Corvini che ritornano in Ungheria*, in „Corvina“, Budapest, 1928, VIII, p. 87; Lynn Thorndike, *Marianus Jacobus Taccola*, in „Archives Internationales d'Histoire des Sciences“, N.S., VIII, nr. 30, 1955, p. 7–26; Frank D. Prager, *A Manuscript of Taccola, Quoting Brunelleschi, on problem of Inventor and Builders*, in „Proceedings of the American Philosophical Society“, vol. 112, nr. 3, 1968, p. 131–149; James H. Beck, *Mariano Jacopo Taccola, Liber tertius de ingeneis ac editiis non usitatis*, Firenze, 1969.

¹³ J. B. Venturi, *Essai sur les ouvrages physico-mathématiques de Léonard de Vinci*, Paris, 1797, p. 54–55, atribuie harta lui Paolo Santini (1440–1453); E. F. Jomard, *Carte du Bosphore et des contrées danubiennes* (1453), in „Bulletin de la Société de Géographie“, Serie II, XX, 1843, p. 500; *Carte des pays compris entre la Mer de Marmara et les monts Balkans*, ibidem, Serie III, VIII, 1847, p. 183; *Carte des pays entre le Bosphore et le Balkan*, ibidem, Serie VI, XVIII, p. 78; *Les monuments de la géographie*, Paris, 1862, 4°, pl. VIII/35, fără comentariu; P. F. E. Cortembert, in „Bulletin de la Société de Géographie“, Paris, 18, 1879, p. 79, citează după E. F. Jomard; V. A. Urechia, *O charta italiană din a. 1452* („facsimilele... după Rosenberg... reprezentând cursul inferior al Dunării...“), în „Analele Academiei Române“, București, Serie II, 2, 1881, p. 421–422, reduce totul la o schiță sumară; Dem. D. Dimăncescu, sub titlul „Prinzipio della Valachia“, harta este o copie după E. F. Jomard, datată cca. 1450, în *Monumenta cartographica Moldaviae, Valachiae et Transilvaniae*, San Francisco, 1933, pl. 5/A; M. Popescu-Spineni, *România*

în cartografia până la 1600, București, 1938, I – p. 80, II – harta 33 (o microcopie după V. A. Urechia); L. Franz Babinger, *An Italian map of the Balkans, presumably owned by Mehmed II, the Conqueror (1452–1453)*, in „Imago Mundi“, VIII, Leida, 1951, p. 8–16; *Eine Balkankarte aus dem Ende des XIV Jahrhunderts*, in „Zeitschrift für Balkanologie“, II, 1964, Wiesbaden, p. 1–6; Florio Banfi, *Carta parziale della Regione Balcanica (1443)*, in „I paesi Romeni nei monumenti cartografici Italiani del Rinascimento“, *Buletinul Bibliotecii Române*, Freiburg, 1954, p. 1, 6–11; *Two Italian maps of the Balkan Peninsula: The map of the Balkans contained in cod. lat. 7239 of the Bibliothèque Nationale in Paris*, in „Imago Mundi“, XI, Stockholm, 1954, p. 17–24; Veselin Besevliev, *Eine Militärkarte der Balkanhalbinsel aus den Letzten Jahren des 14 Jahrhunderts*, in „Linguistique Balcanique“, VII, 2, 1963, p. 39–48; *Călători străini despre țările române*, București, Edit. Acad. R. S. România, 1968, printre ilustrații, redă o copie, redusă ca dimensiuni, după F. Babinger (*Eine Balkankarte...*); Ștefan Ștefănescu, *Harta a Dunării cu indicarea figurată a cetăților Turnu, Giurgiu și Siliștra*, în „Țara Românească de la Basarab I „Intemeietorul“ până la Mihai Viteazul“, București, 1972, p. 55 (micro-reproducerea hărții fără alte indicații); Dinu Giurescu, *Țara Românească în secolele XIV–XV*, Edit. științifică, București, 1973, citează după Fr. Babinger.

¹⁴ Pentru studii comparative care să lămurească proveniența, datarea și autorul CLP-7239, cercetătorii citați au folosit următoarele lucrări afine cărora le dăm pe scurt, caracteristicile principale: 1 *Codex Latinus Monacensis* – 197, partea II (CLM-197.II) aflat la Bayerische Staatsbibliothek, München, R.F.G. Autor: Marianus Jacobus Taccola. Titlu: *De Machinis*.

Datare: 1427–1441–1453.
Elemente caracteristice: Incipit ad fo. 49v; Dimensiuni: 220 × 300 mm. La f. 98–96v semnată autograf iar la fo 38–42r menționat anul 1427.
2 *Codex Palatinus Florentinus* – 766, aflat la Biblioteca Nazionale, Firenze, Italia (CPF-766).

Autor: Mariano Jacopo Taccola.
Titlu: *Liber tertius de ingenis ac editiis non usitatis*.

Datare: (1427)–1433.
Elemente caracteristice: 48 folii; Dimensiuni: 225 × 300 mm. Pasaje autobiografice la fo 1 (XXVII)r și 42 (LXVIII)r.

3 *Codex Latinus Maricanus* – VIII, 40. (CLM-VIII.40), aflat la Biblioteca Nazionale Marciana, Venezia, Italia.

Autor: Mariano Jacobi cognomento Taccola.
Titlu: *De Machinis libri decem*.

Datare: 1449.
Elemente caracteristice: 116 folii.
În primo codicis folio, antiqua manus annotavit: Mariano Jacobi cognomento Taccole nec non et cognomento Archimedis, senensis, De machinis libri decem quod scriptis in 1449.

Eos Paulus Santinus addita prefatione Bart'colleoni dicavit.

4 *Codex Latinus Monacensis* – 28 800 olim Wilczek (CLM-28 800 W), aflat la Bayerische Staatsbibliothek, München, R.F.G.

Autor: anonim.
Titlu: *De rebus militaribus*.
Datare: 1450–?

Elemente caracteristice: 104 + 83 folii; Dimensiuni 220 × 315 mm.

fo 1r: Tabula de rebus militaribus incipit Mariani Jacobi, alias vocati ser Mariani Taccole de Magnifice ac potente civitate Senarum.

fo 2r: Ser Marianus Taccola, alias Archimedes vohatus, de magnifica et potente civitate Senarum, non designavi ex manu mea ista ingenia, machinas et tormenta... Ego ser Marianus prefatus sum silicernus et nequeo in alio me operari adversus et contra dictos infideles et barbarichas gentes personaliter...

fo 27r: In quibus autem Marianus Tacchole prefatus video aliquid posse declarare difficile conabor declarare.

I. Favé, I. Reinaud, op. cit., p. 217:
Le manuscrit a donc été composé dans le Levant, (CLP-7230) – n.n. par un Italien qui repré-

În acest sens sînt elocvente pozițiile unor eminenți oameni de știință care, după ce au postulat prin comparație, au preluat postulatul ca afirmație categorică asupra datării sau paritenității, ajungînd, natural, la concluzii eronate¹⁵ (chiar dacă uneori concluziile au fost formulate cu dubii¹⁶). Uneori concluziile au fost stabilite prin elemente flagrant eronate: lecturi infidele¹⁷, deformări ale textului origi-

sentait les objets, tels qu'il les avait sous les yeux. In *Etudes sur le passé et l'avenir de l'artillerie*, Paris, 1862, vol. 3, p. 43. I. Favé, referitor la CLP-7239, afirmă: Le manuscrit de Venise paraît être un second exemplaire et comme une seconde édition; car on lit sur plusieurs pages que le texte: *deest haec in alio exemplari*.

Afirmația nu este motivată suficient însă în cuprinsul studiului, și nici atunci cînd, fără a stabili filiația, compară CLP-7239 cu CLM-VIII.40 și cu cele 12 cărți „De re militari” ale lui Roberto Valturio, tipărite la Verona în 1472.

Marcellin Berthelot, *op. cit.*, comentînd CLM-VIII.40, în p. 437-438 scrie:

D'après une notice ancienne, inscrite sur la première feuille, un certain Paulus Sanctinus, ex Duccio (subl. ns.) aurait ajouté une préface à ce manuscrit et l'aurait dédié à Barthelemy Colleoni...

En tout cas, il est question dans le manuscrit de Venise d'un autre exemplaire: c'est, suivant toute vraisemblance, le manuscrit de Paris...

Un magnificat manuscrit à figures coloriées (latin - 7239) pluspartie de ses figures, sinon toutes, se trouve dans le manuscrit de Venise, ainsi que celui de Munich, et il paraît être une copie, avec quelques variantes, faite d'après celui de Venise.

J'ai appris récemment qu'il existe à Vienne un manuscrit à figures, tout pareil, appartenant au comte Wilczek, dû à Marianus Jacobus et accompagné d'une préface de Paolo Santini (subl. ns.).

Al. de Laborde, *op. cit.*, p. 501, comentînd CLM-VIII.40, citează după M. Berthelot, că autorul este menționat în fo 1r: Paulus Sanctinus ex Duccio. În același loc, comentînd CLM-28 800.W îl corectează pe M. Berthelot: „Le manuscrit du Comte Wilczek... renferme le traité de Jacobus Marianus sans que le nom de Paulus Sanctinus y soit inscrit”.

În final, referitor la Paulus Sanctinus, Al. de Laborde, invocîndu-l pe Cesare Marchese Luchisini, afirmă: „Cet ingénieur aurait été au service du Roi d'Hongrie et originaire de Lucques où cette famille était honorablement connue” (p. 505).

Franz Babinger, *op. cit.*, în „Imago Mundi”, p. 10, continuînd linia predecesorilor:

„The author of the *Tractatus* (CLP-7239 - n.n.) is Ser Mariano di Giacomo Vanni, known as Taccola (1381-cca. 1458) of Siena: Paolo Santini, of Duccio, Piedmont, who was erroneously linked with the origin of the work”...

La p. 14-15: „It devolves on further research, which can only be carried out in Paris and not elsewhere, to trace the fate of the *Codex Parisinus Latinus* 7239. It would seem a safe...”

Lynn Thorndike, face următoarele afirmații (*op. cit.*): I am inclined to question whether the text in BN 7239 is not more the work of SANTINI than of TACCOLA, and whether its pictures are in the same sequence as in the other manuscript which have been mentioned. No doubt they are productions of the same genus and with specific resemblances (p. 11-12).

From these accounts of CLM-197 and BN-7239 it appears that the divergences between them are more marked than the identities. The Munich manuscript is also peculiar in its frequent depiction of the parts and details of its machines and devices (p. 20-21). „Paolo SANTINI, who has been charged with pirating TACCOLA's book of 1449, and who dedicated his work to Bartholomeo Colleoni... would seem to have been in a better position to borrow from Valturio (p. 22).

După descrierile neinterpretative pe care le face, preluînd tezele autorilor citați, fără a aduce argumente noi în paternitatea absolută (sau diferențiată) a manuscriselor implicate, Lynn Thorndike își încheie astfel studiul:

nal¹⁸, confuzii sau completări arbitrare de texte¹⁹.

Deficiențele semnalate de noi, s-au adîncit cînd, unii cercetători, fără a confrunta vechile date, le-au folosit ca atare, permanentizînd

„Finally, with these fifteenth centuries works (subl. ns.) on engines of war and other machines may be compared a briefer collection in the work of Guido de Vigevano on recovery of the Holy Land, directed to the King of France in the previous century in 1335” (p. 25).

Dar, ca și în alte locuri ale lucrării, autorul propune comparația și sugerează soluții pe care nu le formulează. El nu răspunde întrebării dacă este sau nu lucrarea lui Guido de Vigevano un izvor comun pentru manuscrisele studiate.

Florio Banfi, în *Carta parzială...*, p. 10, menționează:

Quanto all'autore, conveniamo con Venturi che attribuisce la paternità a Paolo Santini, alla cui opera è allegata la carta. In base a tale attribuzione (subl. ns.) il Santini va generalmente ritenuto come tecnico militare a servizio di Vladislao I re d'Ungheria e di Jancu Corvin de Hunedoara, gloria della stirpe romana e padre di Mattia Corvin.

Același autor, în lucrarea sa din „Imago Mundi”, XI, 1954, p. 23, scrie răspunzînd lui Franz Babinger:

„Babinger remarked that the map has not so much as the slightest connection with the contents of the codex, but he failed to notice its necessary connection with Paolo Santini, whose „TRACTATUS DE RE MILITARI ET MACHINIS BELLICIS” forms the main part of the codex.

„Santini describes himself as „Ducensis”, that is, a native of Duccio, which is a large town of Valle-Sesia in Piedmont; while the author of our map is distinguished by characteristics peculiar to the Venetian dialect. It could be claimed that Santini was acquainted with Venice...” (p. 24).

Fără a mai intra în inconsistența argumentelor pe care F.B. le aduce în continuare, amintim numai următoarele: F.B. nu indică niciodată unde anume se intitulează Paulus Sanctinus, *singur*, Ducensis. Și, legat tot de acest cuvînt, amintim că, după gramatica latină, cel din Duccio se intitulează *Ducciensis* și nicidecum *Ducensis*.

Franz Babinger, în polemica sa cu Veselin Besevliev, *op. cit.*, în „Zeitschrift für Balkanologie”, 1964, face următoarele afirmații:

„wie aus meinen Ausführungen hervorgehen dürfte, immer der Ansicht, dass diese Karte später in den Codex, eingeklebt wurde, mit diesem also nur insofern etwas zu schaffen hat, als der einstige Besitzer, nämlich Sultan Mehmed II, die Karte für so wertvoll und wichtig hielt, dass er sie zusammen mit der Handschrift verwahren liess (p. 2).

¹⁵ După lucrările lui Marcellin Berthelot, Al. de Laborde a menținut paternitatea absolută a lui Mariano Taccola. Mai tîrziu, aceleași teze au fost preluate în două filiații care s-au omis reciproc din bibliografie: cercetătorii europeni - Franz Babinger, Florio Banfi, Veselin Besevliev, cercetătorii americani - Lynn Thorndike, Frank D. Prager, J. H. Beck (v. notele anterioare).

¹⁶ Cităm, ca mai concludent, pe Florio Banfi, din lucrarea apărută în „Imago Mundi”, la p. 24:

In conclusion, therefore, it is only by hypothesis that we can put forward Paolo Santini as the author of this partial map of the Balkan Peninsula, made in Hungary in October 1443.

¹⁷ V. Besevliev, *op. cit.*, la p. 47, transcrie astfel indicațiile:

la via che fize (?) lo re chon le sser zitto... (nota 2 din numerotarea ns.).

fiume chiamato holta into qual sapari... le nave per passar le zer zito (nota 5 din numerotarea ns.).

În continuare, V.B. vine cu următoarea interpretare fantezistă:

Unter *sir Zito* verbirgt sich wohl der Name des Königs Sigismund, etwa Z(g)ismondo (?) und *lo re chon* bedeutet vielleicht „Ungarkönig”.

¹⁸ Florio Banfi, *op. cit.*, în „Imago Mundi” interpretează fără fundamentare paleografică indicația printr-o lecțiune proprie, astfel:

erori inițiale. Dar, cum nu ne-am propus în lucrarea prezentă un studiu exhaustiv, aceste precizări vor apare numai în limitele temei enunțate la început.

5 Un tezaur pentru istoria evului mediu românesc.

Oricare ar fi datele de stare civilă a manuscrisului CLP-7239, obținute prin descifrarea paginilor mutilate (f 1r, 3r+v, 5v) ele nu vor infirma adevărul că secțiunea a VI-a conține cea mai veche atestare cartografică a țărilor române în concertul european politic, statal

In questo luogo el signor re venne in s(ette)mbre con la mazor parte de christiani pe care o traduce: To this place came My Lord the King in September with the greater part of the Christians (p. 18). Metoda de a separa literele și de a introduce completări infidele abreviațiilor a dus la înlocuirea adverbului ins(ey)mbre, care înseamnă împreună, cu expresia in s(ette)mbre. Tot necorespunzător autorul a tradus el signor re prin My Lord the King și verbul venne prin forma came (deci prezentul prin timpul trecut). Scopul pentru care a procedat în acest fel, tot autorul ni-l lămură la p. 20-21 :

...The inscriptions supply us with other particulars about the map's origin. Some of the labels attached to the regions north the Danube mark a Hungarian fortress where "came My Lord the King" and "the route which the King took", as well as other places where "the King will pass" on the way to interior of the Balkan region. The King in question is plainly Wladislaus Jagiello, king of Poland also, from 1440 to 1444, of Hungary, who conducted two campaigns against the Turks in the Balkan region in 1443 and 1444. The map, then, refers to one of the two campaigns undertaken by King Wladislaus and by giving us precise information about the route, helps us to establish with sufficient accuracy the year in which it was drawn... (p. 20).

...In any case, the drawing-up of the map can be dated beyond the reach of doubt to October 1443.

This conclusion, based on the evidence of the map itself, does away with the assertion of Jomard and Venturi, who dated the map 1453 and 1493 respectively. It also destroys Babinger's view... 1452/53 (p. 22).

Veselin Besevliev, op. cit., prezintă un studiu documentat al hărții care, pe lângă erorile semnalate de Babinger în studiul publicat în: *Zeitschrift für Balkanologie* (op. cit.), prezintă o lacună fundamentală dată de premisa că datarea hărții se poate face numai prin interpretarea datelor din sudul Dunării: *Der Teil der Karte, der die Länder südlich der Donau entölt, verdient besondere Beachtung, da er die Möglichkeit, gibt, die Frage nach ihrer Entstehungszeit richtiger zu lösen* (p. 41).

Cu toată această viziune lacunară în analiza hărții, autorul aduce argumente obiective împotriva tezei lui Florio Banfi (care, printr-un procedeu asemănător lui V.B. atribuie importanța majoră teritoriilor din nordul Dunării): *...Man hat bisher nicht beachtet, das eine Fahne mit Kreuz auch über der Stadt Vidin weht. Die Stadt fällt für immer in die Hände der Türken im Jahre 1396. Dieses Datum lässt sich als Terminus ante quem für die Anfertigung der Karte noch um zwei Jahre zurückverlegen...* (p. 46).

¹⁹ James H. Beck, op. cit., p. 36, referitor la studiul lui Frank D. Prager (op. cit.), conchide: *...Inoltre si deve osservare che la parte del manoscritto che il Prager designa come "Brunelleschi chapter" e solo parzialmente unitaria. In fatti al gruppo di fogli dal 107 (228) al 115 (236) forma un'unità a sé poichè è seguita la numerazione antica, ma il Prager include nel suo "Brunelleschi chapter" altri fogli che non seguono, nella numerazione originale, la parte precedente.*

și militar, în condițiile impetuoasei ofensive otomane de la sfârșitul secolului al XIV-lea. Aprecierile asupra ei vor fi însă și mai evidente, după ce îi vom urmări elementele structurale, când rolul și importanța CLP-7239 ca nou izvor de date din istoria medievală a României vor apare de la sine.

1 *Ape continentale* : Dunărea (*Danubio*), curgând aproape pe mijlocul hărții, este reprezentată cu axul vertical al Dobrogei și Traciei orizontalizat, încât spațiul dintre Bosforul Pontic și Eno s-a dilatat din 3° în 9° longitudine, Marea Marmara cu cele două strimtori devenind paralelă cu Dunărea pe aproape toată lungimea hărții. Reprezentarea sa este amănunțită, redând configurația Porților de Fier, un număr „nesfîșit de insule”, forma unei bălți pe zona dobrogeană și, în fine, grindul de nisip — *baradigo* — pragul de temut al navigatorilor (sau pragul zăvoarelor de gheață la fel de periculos pentru navigație).

Ca afluenți ai Dunării, Jiul și Oltul (*Zichio și Holta*) poartă denumirile românești în italiană, iar un al treilea afluent are prezentă numai o gură de vărsare pe meridianul Predealului.

Marița, nenumită, al doilea fluviu al hărții, primește afluentul său Tundja. Tot nenumite sînt și alte două riuri identificate de Veselin Besevliev²⁰ ca Ergene și Bejaskiödere.

2 *Mări* : Dispusă pe latura de est, Marea Neagră, se unește prin Bosfor cu Marea Marmara (cu denumirea sa proprie). Pe întinderea sa distingem Cornul de Aur, Golful Izmirului (*golfo nicomedie*) și Golful Inciurului (*golfo mondanie*), Peninsula Galipoli (*garipoli*) și, în sfîrșit, Dardanele. Pe întinderea Mării Egee, deosebit Golful Saros (*cholfo di cardia*) și insulele Samotrace, (*san madra isola*) și Imbros (*Enbrio*).

3 *Relieful* : Caracteristica generală a reliefului este dată de dispoziția inegală a elementelor componente.

Banatul este împărțit de doi masivi muntoși, între care distingem *Baradulim* (Timișoara). Spațiul Carpaților Meridionali este tratat amănunțit, în masive aglomerări de stînci și sugestive simboluri de arbori și plante. Carpații, în cea mai mare parte corect redați, au dispoziția reliefului lor spre Delta Dunării reprezentată chiar pe malurile fluviului²¹.

Trecătorile munților sînt evidente în următoarele puncte : Porțile de Fier, Porțile de Fier Transilvane, Vilcan, Lainici, Bran și Predeal.

Mai puțin exploatați pictural, Munții Balcani, cu reduse podoabe vegetale, se înlanțuie în sudul Dunării într-o reprezentare continuă cu Munții Dobrogei. Evident, mai puțin informat asupra spațiului inferior al hărții, autorul a redat totul mai puțin bogat în imagini, ajun-

²⁰ Veselin Besevliev, op. cit., p. 41 :

...Der eine ist ohne Zweifel Ergene, der andere ein Nebenfluss desselben, vielleicht Bejaskiödere, auch Vizadere genannt.

²¹ Această eroare, o întâlnim și în hărțile lui Nicolaus Cusanus și a urmașilor lui, și care persistă pînă la apariția cartografiei moderne.

gînd ca, sub paralela Sofiei, să nu mai menționeze nici un detaliu de relief.

În Balcani sînt reprezentate trei trecători: Pasul Dragoman pe drumul Belgrad-Sofia), Pasul Succ (pe drumul Nicopole-Plovdiv) denumit și Poarta lui Traian și un pas la extremitatea estică, de-a lungul Mării Negre²².

O cîmpie, reprezentată de autor ca atare, se întinde în nordul Dunării pînă spre Deltă și apoi spre Marea Neagră. Pe acest spațiu, autorul menționează la cetatea Giurgiului: *Zorio-locho deserto* și, cînd indică *baradigo*, adaugă: *locho dextero in del qual abita solamente peschadori* (unul dintre acești pescari fiind redat la f. 88 r, cum am mai amintit).

Înscrisurile pe care le conține harta, sînt făcute cu litere mici (*minuscula cancelaresca*) — probabil din cauza spațiului mult mai redus decît în tratat — cu toponimice și note în dialectul venețian.

Analizînd delimitările teritoriale pe care le face autorul hărții, vom constata că a urmărit un dublu scop: primul este al delimitării formelor statale — *Valahia, Transilvania, Bulgaria, Grecia, Turcia* — iar al doilea este acela al delimitării teritoriale militare „de facto”, în care deosebim: un teritoriu creștin liber (cetăți cu drapele cu cruce), un teritoriu ocupat de expansiunea otomană (drapele cu semilună) și un teritoriu cu drapele fără semn.

La cea mai sumară lectură a hărții, observăm că, pe cînd Grecia este redusă la numele unei singure cetăți, Turcia este indicată în Asia Mică, iar Bulgaria (*Bulgaria, Bugarj, Bulgaria*) este reprezentată pe un teritoriu cuprins de la est de Niș pînă la Filipopoli. Pe cînd Serbia și Ungaria nu sînt menționate teritorial, Valahia este, în schimb, delimitată amănunțit, iar relieful ei redat cu cele mai multe detalii și încadrat cu numeroase indicații: *Prinzio della Valachia* este la vest de *Schierino* (Severin). Se menționează apoi Valchia prin zona Curtii de Argeș. Pe latura nordică a hărții: dincolo de Carpați, după ce în dreptul Olteniei descifrăm *Trasiuana*, citim ușor, pe deschiderea din mijloc a paginilor, *Vlachia transiuana* și continuînd, reîntîlnim *Vlachia* în sudul Moldovei și *Vlachia* la nord de gurile Dunării.

Bogăția de amănunte, pe care le vom întîlni în continuare, vin în sprijinul tezei enunțate de Florio Banfi, după care, manuscrisul a fost întocmit direct pe aceste locuri, autorul aflîndu-se ca tehnician italian, pe lîngă curtea regelui Ungariei, în timpul cînd acesta reconstruia Timișoara și se pregătea de ofensiva antiotomană²³.

Pe întinsul hărții, descoperim numeroase cetăți reprezentînd localități de interes militar. Nu putem afirma cu certitudine că reprezentările lor readuc tipul de cetate din localitatea respectivă sau că ele redau forme imaginare (deși alături de unele desene găsim indicații precise: Giurgiu — loc pustiu; Grauares —

înalț și foarte întărit). Putem susține însă cu probe că desenele sînt diferențiate specific și că cetățile sînt redată în unitatea stilistică cu cele din textul *tratatului* — deci aparținînd aceleiași epoci.

4 *Toponimia* poate fi împărțită după teritoriile delimitate militar prin drapele:

a Zona liberă: *Baradulim* (Timișoara), (*Hațeg*), (*Hunedoara*), *Bolasabon* (Sfînt Lazăr), *ossona* (Orșova), *schierino* (Severin), *Ponsiona* (Craiova), (*Cetatea Celei* — ?) (*Cetatea Poenari*), *zorio* (Giurgiu), *monchastro* (Cetatea Albă), (*Vicina*), *bel grado* (Belgrad), *sinedria* (Smederevo), *Cholonbazo* (Colombaz), *grauarex* (Gervin), *flarantrotia* (Florentin), *rossia* (Niș), *ahandin* (Vidin), *rjchrea* (Eregli), *salonbrea* (Silivri), *athron nator* (Büyük Cekmedge), *chostantinopoli* (Constantinopol), *fanar* (Fănar), *pera* (Pera).

b Zona invadată: *Azara* (orechovo) *Sofia* (Sofia), *filipopolj* (Plovdiv), *schopia* (Skoplje), *andrenopolj* (Adrianopole), *chieaxarj*, *brechassi* (Burgas), *missimi*, *grezia* (Grecia), *loseres* (Serres), *eno* (Enos), *san Madra Isola* (Samotrace), *choifo de cardia* (Golful Saros), *sanzorzi* (Sfîntu Gheorghe), *charicho*, *billa* (Killa), *dardanelo* (Dardanele), *garipoli* (Galipoli), *Marmora* (Marmara), *chalonomo*, *pacnere*, *sanzorzi* (Sfîntu Gheorghe), *Redesto* (Rodosto), (Büyükdere), *Argiro*, *Larcharia* (Lercari), *schotarj*, *golfo Nicomedie* (Golful Izmirului), *golfo Mondanie* (Golful Inciurului), *Montanea*, *christar*, *draschilo*, *luparj*, *Artaqui*, *Spiga*, *Lapsacho*, *Paradizo*, *Dardanelo* (Dardanele) *qua fu Troja grande* (aici a fost marea Troie), *santi 40*.

c Zona albă: *nichopolj* (Nicopole), *zorzanolo* (Rusciuk), *tistrarj* (Siliștră), *Maluezin* (Hirșova ?), (— ? —), *chalachar* (Caliacra).

5 *Poduri*: Podul Jiului (*Ponte de Zicho*), Podul peste Mărița, Podul peste Ergene.

6 *Drumuri*: Problema reprezentării drumurilor este una dintre cheile care ne deschid aspecte asupra originii, scopului și datării hărții, respectiv a manuscrisului. Cercetarea indicațiilor din hartă arată interesul pe care l-a acordat autorul momentului istoric, ele demonștrînd scopul militar pe care-l aveau în pregătirea itinerariului.

Harta are ascendență în hărțile lumii întocmite de Angelino Dalorto (1325), Angelino Dulcert (1339), Anonimus Catalanus (1375), față de care reprezintă un progres prin augmentarea elementului orografic. Acest element este desfășurat cu toate amănuntele de orientare în spațiul de interes militar pentru apărare, spațiul aflat sub ocupația otomană, interesînd în al doilea rînd și motiv pentru care autorul îl trata ca un spațiu plat. Și, evidentă înfrîurire pe care o avea în epocă această hartă este demonstrată de harta *Borgiana V* din Biblioteca Vaticanului, realizată la Veneția (cca. 1450), probă că ea²⁴ provenea dintr-un atelier cu mare autoritate cartografică în epocă.

²² V. Besevliev, op. cit., p. 40—41.

²³ *Ibidem*, în „Imago Mundi”, p. 22:

...he must have moved in the royal circle to have had... at Temesvar... (v. și notele anterioare).

²⁴ R. Almagià, *Monumenta Cartographica Vaticana*, vol. I, 1944, 13—14, nr. 4, H. IV/2.

Drumurile clasice de uscat spre Constantinopol erau blocate de turci : a Drumul central : Belgrad — Niș — Sofia — Filipopoli — Adrianopol — Constantinopol ; b Drumul transversal : Nicopole — Poarta lui Traian Filipopoli — Adrianopol — Constantinopol ; c Drumul Dunării, de la Belgrad la Marea Neagră, amenințat de otomani prin ocuparea cetății Azara (Orechovo).

Harta, prin relief și plasare de localități, respectă aceste artere de circulație, avînd în vîrf unghiului Constantinopolul, dar indicațiile din hartă nu se focalizează asupra lui. Aceste indicații sînt :

1 in q(ue)sto luogo el signor re ven(n)e ins(e)mbr(e) (con) la mazor partte (con) chr(isti) — ani²⁵.

2 la uia che feze lo re chon lesserzitto.

3 Apresso a q(ue)sto luogo il re passera p(er) fin che pora passar i charj.

4 Monti picholi verso el danubio ch(e) sse desparte i(n) molte vie.

5 fiume chiamato holta inde qual separen le naue p(er) pasar lesserzito.

6 Qui dentro p(er) lo danubio so(n) piere le qual so(n) chiamate le porte de fero et alqu(n) po(n) pol pasar p(er) lo dito luogo senza peota.

Toate aceste indicații de itinerar privesc pe regele și armatele care, pe aceste trasee, se adună (1), merg (2), trec munții (3) sau, dacă este cazul, vin pe un pas cu munții mai mici (4), și navele așteaptă pe Olt (5), rîu care se varsă în Dunăre, în fața cetății Nicopole (neocupată, ca și Vidinul, de turci²⁵).

Informațiile pe care le notează autorul hărții se înșiră pe malurile Dunării, căutată de navele venețienilor aliați ai creștinilor sau ale genovezilor, aliați ai turcilor :

7 nota ch(e) da michopole per fina al mar so(n) mi 500 ed a gl(i) al zorzanelo so(n) mia cento e di gl(i) fina al mar sono i(n)finite isole p(er) lo fiume.

8 dal zorzanelo fin gl(i) son mie ccct° e di gl(i) al mar son mia ct°.

9 baradigo — locho dexterto i(n) del qual Abita solame(n)te peschadori.

10 il se dixz che e da michopoli per fin in nandrenopoli p(er) fin a (con)stantinopoli no(n) e alchun mo(n)te sale alqu(n) montexelli picholi ch(e) se puol apetar p(er) via piana.

Analizînd conținutul acestor 10 indicații din hartă, observăm că în centrul atenției lor se află cetatea Nicopole. Ea este punctul de referință spre care converg toate informațiile și față de care se stabilesc toate celelalte repere. Și, totodată, se vedește că autorul, după cum pentru spațiul pe care-l cunoaște dă date exacte (notele 1—9), pentru spațiul pe care nu-l poate ilustra cu informații precise, îl menționează cu informații indirecte, nesigure : se spune că... (vezi nota 10).

Indicațiile date de autorul manuscrisului au fost interpretate diferit de autorii care s-au ocu-

pat de hartă. Florio Banfi consideră, pe lângă cele semnalate de noi mai înainte, că distanțele sînt eronate²⁷, pe cînd V. Besevliev nu reușește să identifice Zorzanelo — diminutiv corespunzător localității Giurgiu pentru Rusciuk, cetatea aflată pe malul opus — și îl confundă cu Târnovo²⁸. Mai mult, același distins cercetător, cînd interpretează notele din hartă date de noi cu numerele 7 și 8, face o altă gravă confuzie între Zorzanelo și Dardanele²⁹.

Acestea fac ca toate eforturile depuse de cei doi valoroși cercetători să se înlăture de la sine : descifrarea hărții se transformă astfel într-un joc de rebus banal, fiindcă neinterpretînd corect exactitatea datelor, ei își anulează toate afirmațiile anterioare.

Cei doi eminenți oameni de știință se întîlnesc așadar într-o concluzie eronată, aceea că distanțele înscrise sînt false, datorită unei copieri greșite a datelor cuprinse într-o presupusă hartă mai veche. Lectura atentă infirmă însă această teză și constatăm că proporțiile corespunzătoare indicațiilor date sînt foarte aproape de realitate : aproximînd Isaceea (Vicina) ca locul indicat prin termenul *baradigo* (locul de intrare din Marea Neagră în Dunăre) și reprezentată prin cetatea nenumită de la intrarea în Delta Dunării³⁰, constatăm că, după distanțele exprimate astăzi, de la Nicopole la Isaceea sînt 493 km, iar de la Nicopole la Rusciuk 104 km (v. nota 7) ; de la Brăila pînă la Rusciuk sînt 323 km, de la Brăila la Isaceea 67 km (v. nota 8) — bineînțeles, ținînd seama de tehnica de măsurători a epocii și de cursul apei greu de controlat astăzi pentru atunci.

După cum am arătat toate datele din hartă se focalizează pe Nicopole și, coroborîndu-le cu cele din restul manuscrisului și cu realitatea istorică, datarea luorării este anterioară luptei de la Nicopole (din 25 septembrie 1396), din perioada cînd Sigismund de Luxemburg, rege al Ungariei, pregătea cruciada care s-a încheiat cu rezultatele nefaste, care au deschis drum invaziei otomane spre Europa Centrală³¹.

²⁷ Carta parziale della Regione Balcanica, op. cit., p. 6 :

...frequenti le stropiature o gli errori di grafia... Sproporzioni di distanza e posizioni erronee...

²⁸ San giorgio) Giorgio) Giurgiu (San Zorzio) Zorzio Zorio) Giorgio) Giorgionello (Zorzio) Zorzanello) Zorzanelo)

²⁹ Cf. V. Besevliev, op. cit., p. 45 : ...Der Name der Festung Dardanellen zeigt merkwürdigerweise zwei Schreibarten. In den Notizen (2 und 3) [7 și 8 în studiul ns.] lautet er Zorzanelo, in der Aufschrift bei der Festung selbst dagegen Dardanelo. Diese verschiedenartige Wiedergabe ist nicht dem Kopisten zur Last zu legen. Der Verfasser der Karte hat wohl die Form Zorzanelo aus der gleichen Quelle übernommen, aus der er überhaupt die Angaben über die Entfernung von Nikopol bis zu Dardanellen geschöpft hat...

³⁰ V. menționea din studiul de față de la p. 212. Amintim că, în vechime, circulația fluvială se făcea pe Dunărea Veche și pe brațul Chilia, cetatea denumită *Licostomo* (Gură de Lup) fiind considerată ca intrarea din Marea Neagră.

³¹ Sigismund de Luxemburg, rege al Ungariei și ulterior împărat al Germaniei a avut în permanență grija relațiilor sale cu Valahia și cu Moldova (cf. Ilie Minea, *Principatele Române și politica orientală a împăratului Sigismund*, București, 1919, tratează pe larg aceste relații, inclusiv amănuntele despre lupta de la Nicopole — 1396).

²⁵ A se vedea deformarea acestei note din hartă, după lectura lui Fl. Banfi, la nota 18.

²⁶ Acest traseu este realizat de cruciați în 1396. V. și n. 31.

Harta de la secțiunea a VI-a a manuscrisului CLP-7239

CLP-7239 aduce date din istoria tehnicii și a tehnologiei de la sfârșitul secolului al XIV-lea. Indicațiile planșelor realizate pe teritoriul românesc, cu elemente lingvistice ale populației românești, fac ca tratatul de la Paris să aducă în zilele noastre mai mult decât harta istorică a unui teritoriu. Distinsul cercetător Florio Banfi, în lucrarea sa *Carta parziale della Regione Balcanica*, aduce contribuții valoroase și interpretări meritorii. Totuși, când aprofundează importanța tratatului, dovedește că a analizat în chip superficial CLP-7239. Când estimează semnificația hărții, el refuză nu numai realitatea istorică și izvoarele de epocă, dar ignoră chiar informațiile pe care i le-a oferit harta despre poporul român. Astfel el scrie: „...in cui (carta — n.n.) per la prima volta si affacciano i Paesi del Popolo Romano ormai affermatosi nella storia del genere umano” (subl. ns.) (p. 1).

Adevărul este cuprins numai în prima parte din această formulare și este redat limpede: în hartă se înfățișează pentru prima dată chipul țărilor române. Dar harta, împreună cu detaliile tehnice din text, indică activitatea socială pe plan continental a formațiunilor politice românești din tot acest spațiu, activitate a cărei atestare istorică este mult anterioară sfârșitului secolului al XIV-lea. Izvoarele interne și externe infirmă teza lui Florio Banfi că, prin această hartă „poporul român se afirmă, în sfârșit, în istoria speciei umane”. Nu trebuie uitat că, la Timișoara, unde Sigismund de Luxemburg, rege al Ungariei, pregătea cruciada din 1396, venea pe urmele unor invadatori care au cucerit formațiuni statale românești atestate cu mai multe secole înainte. Iar când, scriind tratatul la curtea din Timișoara, autorul menționează și denumiri în limba poporului, el face precizarea clară: „*sermone vulgari dicuntur*”. Acestea nu sînt elemente lexicale cu etimologie germană sau maghiară, ci termeni proveniți din limba română, limba poporului din acea regiune, termeni prezenți în vocabularul valahilor.

Și, pentru a evidenția și mai mult eroarea tezei lui F. Banfi amintim că el datează harta în septembrie 1443 (realizată la curtea lui Vladislav Jagello) și formulează concluzia că poporul român și-ar fi afirmat prezența în Europa abia la jumătatea secolului al XV-lea, afirmație total neștiințifică.

Complexitatea informațiilor pe care le aduce CLP-7239 asupra vieții materiale dintr-un spațiu pe care-l delimitează geografic, nu are nevoie de nici o altă precizare. Ele sînt mărturie certe de epocă și fac ca chipul poporului român să nu rămînă limitat la sumarele schițe ale arcașilor și aruncătorilor de pietre redat de *Chronicon Pictum Vindobonense*, ci îl înscrie la nivelul continentului.

Acesta este momentul istoric pe care-l concentrează în filele sale manuscrisul de la Paris prin text, desene și hartă. El redă, în contextul european, prima imagine complexă a unei Valahii aflate pe ambele versante ale Carpaților³²,

condusă de Mircea cel Bătrîn, teritoriu pe care-l regăsim și în titulatura sa domnească.

Valorificarea acestui bogat tezaur de istorie, așa cum am insistat și cu alte ocazii³³, devine o sarcină de interes național. Aceasta cu atât mai mult, cu cît putem afirma, cu toată modestia, că, dacă la Roma *Columna lui Traian* reprezintă piatra de hotar a epocii de formare a poporului român, Parisul poartă în *Codexul Latin 7239* cel mai vechi chip al țării³⁴, din zilele în care poporul român era o prezență politică la nivelul cel mai avansat al timpului și apăra, prin libertatea sa, libertatea întregului continent.

Résumé

Dans la collection des manuscrits de la Bibliothèque Nationale de Paris il y a, apporté en 1688 de la Bibliothèque du Serail de Constantinople, l'encyclopédie technique. Elle a été enregistrée sous le nom de *Codex Latinus — 7239*, en lui attribuant le titre „De re militari et machinis bellicis”. Ce manuscrit représente une source d'information fondamentale, pour l'histoire du sud-est-européen, espace exprimé dans l'image complète d'une carte (folios 111—114r). Le cadre complexe de ce document porte des riches informations sur le peuple roumain dans toutes les connexions continentales, en confrontation avec l'expansion ottomane c'était le temps de Mircea le Vieux qui régnait en Valachie, de Banat du Severin — jusqu'à la Mer Noire.

L'analyse complexe de ce manuscrit, mutilé au cours de l'histoire pour cacher la date et l'auteur, constitue une recherche en plein développement par des méthodes de la linguistique mathématique et de la photographie par des dissociations chromatiques.

L'étude présentée, par les milieux classiques de l'archivistique, de la paléographie et de la linguistique romaine, de même que la valorisation de la bibliographie par une laborieuse confrontation du manuscrit original, démontre que la document de Paris appartienne à un anonyme de la fin de XIV-e siècle, rédigé en Banat à la cour du Sigismund de Luxembourg (roi d'Hongrie et allié du Mircea le Vieux, Prince de Valachie). C'était au cours des deux années de l'organisation de la cruciade antiottomane à l'aide de la République de Venise et de l'Occident chrétien, qui finit par la bataille de Nicople, le 25 septembre 1396.

A Paris, *Codex Latinus — 7239* conserve les plus complexes dates de l'histoire technique et de la cartographie de la Roumanie médiévale. Ceux sont les données de l'époque quand le peuple roumain, une présence continue dans son territoire de formation, a développé une activité politique à haut niveau et, en défendant sa liberté, défendait la liberté du continent tout-entier.

³² Cf. *Valorificarea documentului istoric*, in „Era Socialistă”, nr. 3, 1974, p. 60.

³³ De notat că, deși mai târziu, Silvio Enea Piccolomini (m. 1464) redă în hărțile sale imaginea Daciei și prelucurează vechile hărți ale lui Ptolemeu din sec. II e.n.

³⁴ Deși cu probe incomplete, la aceleași concluzii ajung și Veselin Besevliev și Franz Babinger, când datează harta la sfârșitul secolului al XIV-lea.

CLP-7239

Anexa 1

STRUCTURA CONȚINUTULUI URMĂRITĂ DUPĂ REGEST — fo 3 (r + v)

Capitolul		Foliile indicate în ordinea din regist	Correspondența foliilor în nume- rotarea reală (n + 4)	Observații
Nr.	Titlul			
I	Despre scări mo- bile și purătoare de foc	11—12, 21—22, 25—26, 28, 33, 73, 75, 97, 101, 106	15—16, 25—26, 29—30, 32, 37, 77, 79, 101, 105, 110	
II	Despre mașinile mobile și despre aruncătoare	11, 21, 23, 52—54, 97—103, 105, 106 69—71 11, 14—16, 22—24, 64—66, 77—81, 83—84, 26, 84, 86	15, 25, 27, 56—58, 101—107, 109, 110 69—71 15, 18—20, 24—28, 68—70, 81—85, 87—88, 30, 88, 90	
III	Despre punți și poduri	86—89	90—93	
IV	Despre carbotane și bombarde	50 19, 54, 68	54 23, 58, 72	
V	Despre ridicătoare de greutate	28—34 42—43	32—38 46—47	
VI	Despre scoaterea apei și depozita- rea ei...	35—42 44—45	39—46 48—49	→ real in VII
VII	Despre mori...	44—47	48—51	
VIII	Despre construcții	47—51, 48—49, 69—63, 66	51—55, 52—53, 64—67, 70	
IX	Despre cavalerie	66—68 57	70—72 61	
X	Despre războiul maritim	82, 90—96, 106	86, 94—100, 110	

Précis

In the manuscript collection of the Bibliothèque Nationale of Paris there is a technical encyclopedia that was brought in 1688 from the Constantinople Seraglio Library, registered under the name of *Codex Latinus — 7239*, and ascribed the title of „De re militari et machinis bellicis”.

This is one of the main sources for the South-Eastern-European history, comprehensive expressed in the map that closes it at page 113v—114r.

It brings valuable information about the Romanian people in its continental, connections, confronting the Ottoman expansion. That was the period when Mircea the Old reigned over the Valachy from the Banat of Severin to the Black Sea.

The complete analysis of this document, mutilated through the ages, in order to the conceal its date and paternity, constitutes a research that is being performed by means of mathematical linguistics and being photographed by means of chromatic dissociations.

The present study demonstrates by means of classical archivistics, paleography and Romanesque linguistics, as well as by capitalizing the bibliography in a laborious confrontation with the

original, that the Paris manuscript belongs to an anonymous person that lived at the end of the XIV-th century, was written in Banat, at the court of Sigismund of Luxemburg (King of Hungary and ally of Mircea the Old), in the two years preceding and preparing the anti-Ottoman crusade with the help of the Venetian Republic and of western Christianity, crusade that was to be closed by the battle of Nicople on the 25-th of September 1396.

Paris carries in *Codex Latinus — 7239* the most comprehensive data in medieval Romanian techniques and the map drawing history, starting at the time when the Romanian people, always present in its formation area, had a political activity that was up to the highest level of the period, and defended, by its liberty, the liberty of the whole continent.

CÎTEVA INFORMAȚII GENEALOGICE REFERITOARE LA DESCENDENȚA LUI ALEXANDRU D. GHICA *

DAN BERINDEI

Rapoartele consulare austriece din perioada Unirii Principatelor conțin bogate informații referitoare la personajele din epocă avînd un rol

social-politic marcant în Țara Românească. Faptul că Karl von Eder era căsătorit cu o româncă¹ făcea ca observațiile sale să fie deosebi la un nivel informațional pe care nu-l puteau atinge colegii săi. Privind tema propusă, rețin atenția patru rapoarte întocmite de consulul general Eder în ani 1856, 1857 și 1858².

În cel dintii, datat din (14)/26 noiembrie 1856, el înregistrează zvonul unei apropiate numiri a lui Ioan Bălăceanu, fostul revoluționar pașoptist, în postul de prefect de poliție al Bucureștilor³, post deosebit de însemnat în împrejurările politice date. Cu acest prilej, Eder afirmă rituos: „În ceea ce privește Dl. Ioan Bălăceanu, el este fiul natural al domnului caimacam și fiul legal al ministrului de justiție Constantin Bălăceanu”. Ar rezulta, dacă acceptăm cele scrise de Eder, că viitorul trimis diplomatic, prefect de poliție și ministru al lui Cuza era *fiul Mariei Văcărescu* — sora lui Ioan Văcărescu și fiica lui Alexandru Văcărescu și al Elenei Dudescu — și al caimacamului din acea vreme *Alexandru Ghica, fostul domn din anii 1834—1842, necesărit și fără urmași legitimi*.

În legătură cu candidatura lui Alexandru Ghica, din toamna anului 1858, la domnia Țării Românești, alte trei rapoarte ale lui Eder dau informații interesante de natură genealogică. În cel dintii, din (10)/22 septembrie, consulul general al Austriei arătând că Ghica nu-și putea pune candidatura din pricina dispozițiilor articolului 13 al Convenției de la Paris, care stabilea că orice candidat trebuie să fie „fils d'un père né valaque ou moldave”, discută originea familiei caimacamului. Arătând că Ghiculeștii au domnit în Moldova din 1658 și în Țara Românească din 1659, el consideră că „Ghiculeștii, de origine albaneză, aparțin celor care au găsit în Fanar o a doua patrie”. El mai adaugă: „Tatăl prințului Alexandru, înrudit cu domnia din familia Ghica, a venit de la Constantinopol în suita unui gospodar fanariot. Locul său de naștere este Fanarul sau vreun alt loc din Turcia propriu-zisă. Indigenatul muntean l-a primit mai târziu”. Al doilea raport din (27 septembrie)/9 octombrie 1858 dezvăluie din nou că Alexandru Ghica era exclus de la candidatură prin dispozițiile articolului 13 al Convenției, dar că el nădăjduia să obțină prin intervenția Porții recunoașterea dreptului său de a candida. Eder mai preciza că cei din preajma lui Ghica calificau drept „invenții goale” zvonurile privind originea tatălui său și căutau să acrediteze legătura dintre acesta și familia domnilor Ghica din secolele XVII—XVIII. Mai interesantă sînt declarațiile pe care el le înregistrează din partea unui dascăl, Georgie Ioan,

„un bătrîn de aproape 90 de ani, care a trăit în casa tatălui domnului caimacam și a fost profesor de limbă greacă a domnului caimacam”. „După acesta — continuă Eder — tatăl domnului caimacam a fost Dimitrie Ghica, grec (albanez), care a venit de la Constantinopol în Țara Românească și a obținut aci mai târziu o poziție de prim rang (baș-boier), fapt atestat prin multe documente aflate la mitropolie, care confirmă originea sa; este, foarte probabil că el nici n-a fost ruda îndepărtată a Ghiculeștilor moldoveni, așezați de multă vreme în Principate”. Un al treilea raport — din (4)/16 noiembrie 1858 — semnalat, în sfîrșit, de George Ghica, activul nepot al caimacamului, era ocupat cu redactarea unui memoriu istoric, în care urma să fie demonstrată „apartenența prințului A. Ghica la familia care domnise în Moldova și Țara Românească”. Eder își manifesta scepticismul privind receptarea pozitivă de către caimăcămia de trei a acestui memoriu — care după cite se pare nu ne-a parvenit — memoriu menit să justifice pretențiile lui Alexandru Ghica.

Documentele de mai sus vin să arunce unele lumi privind originea sau... lipsa de origine a lui Alexandru Ghica. Aș exprima doar o rezervă: reaua voință a lui Eder față de caimacam aliat al partidei naționale și implicit adversar al Austriei habsburgice, rea voință care l-ar fi putut determina la accentuarea tezei neindigenatului lui Dimitrie Ghica, teză care înlătura candidatura la domnie a caimacamului și fostului domn, ceea ce convenea poziției și intereselor politice ale consulului. În orice caz, datele furnizate de Eder merită să fie reținute și vărsate în dosarul genealogiei Ghiculeștilor.

Résumé

En s'appuyant sur des rapports consulaires autrichiens de l'époque de l'union des principautés roumaines, documents riches en informations relatives à des personnalités politiques marquantes de ce temps-là, l'auteur offre quelques renseignements généalogiques concernant la descendance d'Alexandre D. Ghica.

En même temps les documents mentionnés offrent une série d'informations sur la candidature d'Alexandre Ghica au trône de la Valachie pendant l'automne de l'année 1858.

Précis

Based upon some Austrian consular dispatches from the period of the Union of Principalities, rich in information concerning those personalities of the epoch who played a marked political rôle, the author succeeded to find a few genealogical data as regards Alexander D. Ghica's progeny.

At the same time, the respective documents bring a series of information concerning Alexander Ghica's candidature to the throne of Walachia in the autumn of 1858.

* Comunicare prezentată în ședința din 8 ianuarie 1975 a Comisiei de heraldică, genealogie și sigilografie de pe lângă Institutul de istorie „N. Iorga”.

¹ Soția sa era Eliza, fiica lui Alexandru Neculescu și al Mariei Crețulescu (R. V. Bosy, *L'Autriche et les Principautés Unies*, București, 1938, p. 4).

² Documentele sînt cuprinse în vol. IV din *Documente privind Unirea Principatelor* (în curs de apariție).

³ Postul nu i-a fost încredințat, probabil datorită opoziției adversarilor.

TEORIE ȘI PRACTICĂ ARHIVISTICĂ

„MASĂ ROTUNDĂ” LA IAȘI ÎN LEGĂTURĂ CU PREVEDERILE DECRETULUI 472/1971

PRICOP ADRIAN
— directorul Filialei
Arhivelor Statului Iași.

Grija și protecția deosebită pe care o acordă statul nostru tezaurului național arhivistic, parte integrantă a patrimoniului nostru cultural ne-au îndemnat să invităm la filiala Arhivelor ieșene — prin organizarea unei mese rotunde, pe unii din cei mai reprezentativi cercetători și sprijinitori ai arhivelor, ca într-o strînsă colaborare și schimburi de opinii să traducem în viață prevederile Decretului 472/1971 republicat.

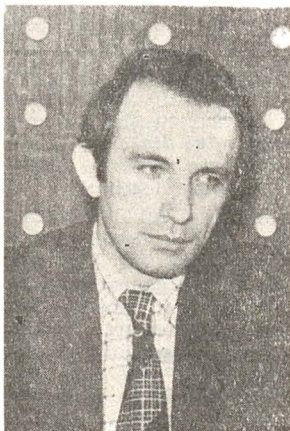
La consfătuirea noastră participă din partea D.G.A.S. tov. Ștefan Hurmuzache, redactor șef al „Revistei Arhivelor”.

Experiența și aportul științific adus pe plan național cît și grija pentru salvagardarea materialelor documentare de certă valoare națională — acest izvor de cunoaștere a istoriei patriei — a celor invitați, majoritatea avîndu-și fonduri și colecții personale în păstrarea filialei Arhivelor din Iași, ne îndrituiesc să credem în utilitatea și rezultatele întîlnirii noastre.

Identificarea unor documente deosebit de valoroase, crearea de condiții optime pentru păstrarea și valorificarea lor multilaterală în interesul științei și culturii, constituie un act de înaltă ținută civică pe care Patria îl reclamă fiecărui cetățean. Noi, lucrătorii din Arhive și D-stră cei invitați, care începînd din această zi sînteți considerați colaboratori externi activi, vom fi mereu în primele rînduri în desfășurarea acestei vaste acțiuni, ce constituie expresia unei înalte răspunderi civice și patriotice

pentru grija de apărare, păstrare și conservare a Fondului Arhivistic Național atît în vederea valorificării sale multilaterale cît și pentru transmiterea lui integrală generațiilor următoare.

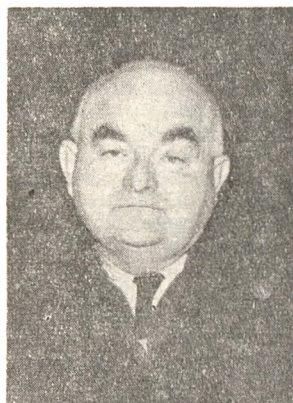
De aceea vă rugăm să subliniați ce trebuie să mai facem pentru o largă cunoaștere a legislației arhivistice și înțelegerea sensului prevederilor ei.

D. IVĂNESCU —
adjuncțul
directorului
Filialei
Arhivelor Statului
Iași.

Cred că se impune mai multă propagandă, pentru cunoașterea strădaniei predecesorilor noștri de a îmbogăți acest tezaur documentar, deosebit de important pentru provincia istorică Moldova, relevarea prin presă, conferințe, expoziții a gestului plin de înalte semnificații patriotice de care au dat dovadă unii posesori de documente care au încredințat Arhivelor ieșene, veche instituție de cultură, nenumărate și valoroase piese arhivistice de un real interes pentru istoria națională. Este deajuns să arăt că numai în ultimii 30 de ani colecțiile și fondurile instituției noastre au crescut, în cantitate și valoare, într-un mod vertiginos, datorită preluărilor, achizițiilor și donațiilor.

Cu toate acestea, experiența și publicațiile care apar, arată că în orașul Iași mai sînt încă persoane deținătoare de documente necunoscute cercetării științifice, a căror valoare este de necontestat, atît pentru știința cît și pentru cultura românească. Este o datorie nobilă pentru noi, cei prezenți, să convingem fiecare posesor al unor astfel de valori, să le declare și să le ofere spre păstrare fie prin achiziție, donație sau custodie Arhivelor Statului și în același timp să-l atragem să participe la sprijinirea acestei munci, deosebit de frumoasă, însoțită în permanență de sentimente de profundă prețuire a omului.

IOSIF E. NAGHIU
profesor.

Mulțumesc că am fost invitat la această consfătuire în care discutăm aplicarea prevederilor Decretului 472 privind Fondul Arhivistic Național. Era necesară această legislație pe care o salut cu tot entuziasmul. A fost posibil în plin secol al XX-lea să fie înstrăinate bunuri culturale. După primul război mondial a venit în România orientalistul Korolewsky (Charron), profesor la Roma. S-a dus pe la mănăstiri, pe la biserici și a cumpărat foarte multe cărți și manuscrise vechi românești, grecești, slavonești. Unele le-a obținut în schimbul ediției noi cu litere latine a cărții sau a manuscrisului respectiv. Ion Bianu fiind informat că e pericol să fie duse în străinătate multe bunuri culturale românești a intervenit în numele Academiei la Ministerul de Interne, la Ministerul de Externe și, în sfârșit, la Președinția Consiliului de Miniștri. După multe intervenții a obținut un ordin, pe baza căruia, Korolewsky nu avea dreptul de a scoate din țară cărțile și manuscrisele vechi. Ordinul a fost trimis la Timișoara, de acolo la Jimbolia, dar după câteva zile a sosit un răspuns trist: Korolewsky a trecut frontiera pe la Jimbolia cu o zi înainte de a sosi în același punct de frontieră ordinul de a nu i se permite să ducă în străinătate bunurile noastre culturale.

Aceste cărți și manuscrise sînt astăzi la Institutul Oriental din Roma. Dacă foarte multe manuscrise și cărți vechi românești au ajuns în Apus (să amintim doar admirabilul evangheliar scris la mănăstirea Neamț de Gavril Uric ce se găsește acum la Biblioteca Bodleiană din Oxford) a sosit momentul ca să nu mai fie înstrăinate valorile culturale. Valorile culturale ce se găsesc la Arhive, la biblioteci, la muzee vor fi conservate. Se pune însă marea problemă de a achiziționa și colecțiile particulare. De multe ori, după moartea unui intelectual bibliotecă și documentele au fost vîndute, risipite. De exemplu, după moartea lui Ștefan Bezdechi, un adevărat umanist, soția sa a vîndut tot ce a adunat învățatul profesor timp de 4-5 decenii. Colecțiile particulare dăruite bibliotecilor, arhivelor, muzeelor eternizează numele cărturarului care le-a adunat. Foarte multe biblio-

teci mari s-au îmbogățit prin colecții personale. Biblioteca lui Richelieu a pus bazele actualei Biblioteci Naționale din Paris. Biblioteca Academiei Române s-a îmbogățit cu donațiile făcute de Alexandru Odobescu, Dionisie Romano, Iosif Naniescu etc. Biblioteca de la Blaj înseamnă mai ales donațiile făcute de Timotei Cipariu, Ioan M. Moldovanu, Augustin Bunea etc. Chiar în orașele mici, de exemplu la Năsăud colecționarii Iulian Martian (maior), Virgil Șotropa (profesor), Iuliu Moisil (profesor), Alexe David (judecător) formează baza documentară a Muzeului Năsăudului. După primul război mondial a fost o binefacere pentru tinăra universitate românească din Cluj donația Gheorghe Sion.

Colecționarii au muncit o viață întreagă spre a-și face colecții. Ar fi bine ca acum, cînd le depun prin vînzare, donație sau custodie la Arhivele Statului să fie popularizați prin presă, radio, televiziune. Propun ca Arhivele Statului să acorde fiecărui colecționar care face donații cîte o diplomă frumoasă, scrisă artistic. Dacă trimite cineva cărți la British Museum primește răspuns, i se aduc mulțumiri și i se trimite o publicație a Muzeului Britanic, chiar dacă este mai scumpă decît cartea trimisă. Adresa scrisă pe hîrtie velină, în termeni aleși, parcă îi îndeamnă pe colecționari sau pe cei ce au moștenit documente să trimită și altele. Pentru colecțiile mai mari e necesar să se facă cîte o sală care să poarte numele celui care le-a încredințat Arhivelor Statului. Alte instituții au practicat cu urmări bune acest sistem. Pentru Gheorghe Sion, de exemplu, era o deosebită satisfacție să stea în sala Sion, să-și vadă colecțiile și să privească cercetătorii care consultă cu deosebit interes cărțile, documentele, manuscrisele.

Ar fi necesar să se facă apel la marele public să contribuie la creșterea bazei documentare a științei românești. Mulți țărani păstrează documentele pe care le-au moștenit din trecut, au zapise vechi. Sînt intelectuali care au actele familiei. Sînt muncitori care dețin documente.

Dar pentru îmbogățirea Fondului Arhivistic Național e necesar să se depună unele eforturi și în străinătate. Se știe că domnii, mitropoliții, episcopii, boierii au făcut foarte multe donații Muntelui Athos. Marcu Beza în frumoasa carte „Urme românești în răsăritul ortodox” a relevat urme românești în toate țările din Orientul Mijlociu. În 1938 am avut ocazia la Vălenii de Munte să vorbesc cu Nicolae Iorga. Am îndrăznit să-i spun că Muzeul Vaticanului păstrează toate cadourile făcute de împărați, de regi de la Carol cel Mare pînă azi, va trebui să aibă și cadourile, darurile făcute de Ștefan cel Mare și de alți voievozi. E foarte probabil că au trimis obiecte de artă. Ar fi necesar să se facă fotografii. Nicolae Iorga mi-a replicat că nu sînt expuse în muzeu. Am îndrăznit să-i răspund că Muzeul Vaticanului popularizează mai întîi suveranii catolici. Ar fi bine, ca în prezent, cercetătorii care se duc la Roma să se intereseze de aceste lucruri. Înocențiu Micu a fost îngropat în biserica ucraineană (ruteană) Madonna del Pascalo. Papa Paul al VI-lea a

dispus demolarea bisericii, pentru că vrea să mărească seminarul ucrainean (rutean). Osemintele lui Inocențiu Micu-Clain au fost scoase de acolo. În prezent sînt la biserica Delle copelle, foarte aproape de Columna lui Traian, pe care Inocențiu Micu o vizita adesea. La Madonna del Pascolo erau și manuscrise ale lui Inocențiu Micu. Au fost descrise de Augustin Bunea, dar ar trebui și fotocopia lor, precum și o fotocopie a plăcii de pe mormîntul lui Inocențiu Micu și de pe noul său mormînt. N. Iorga a copiat tot ce a găsit despre țara noastră în toate bibliotecile și arhivele. A fost o activitate admirabilă pe care acum statul nostru o continuă în formă organizată.

În încheiere țin să remarc că la Arhivele Statului din Iași au început să fie depuse multe colecții, crește numărul fondurilor personale, al donatorilor. Vivant sequentes.

EMIL DIACONE-
SCU — profe-
sor pensionar.

Arhivele Statului constituie un adevărat tezaur din care se poate cunoaște trecutul neamului, căci ele cuprind viața unui popor sub toate aspectele. Ele sînt o trăsătură de unire între trecut, prezent și viitor.

În arhive s-au inițiat și s-au format învățați de mare nume. Prin opera lor au putut transmite generațiilor, care le-au urmat, o imagine vie a evoluției istorice a neamului nostru.

De aceea protecția, ocrotirea și îmbogățirea lor constituie una din cele mai importante îndatoriri ale statului, ca să nu se mai întîmple dispariția lor ca în trecut.

Fără organizarea temeinică a Arhivelor, numeroase hrisoave, acte vechi și manuscrise s-ar fi pierdut. Fondul Arhivelor este inepuizabil, totuși, prin întîmplări neprevăzute, se mai pot găsi încă destule „vechituri“. Personal am cunoscut la o bătrînă pe str. Pădurii din Iași cîteva desene ale lui Gh. Asachi. La vechile biserici de lemn din satele de pe valea Bistriței se găseau destule cărți manuscrise și acte vechi: la Buhalnița, Hangu, Râpciuni, Schit, Bistricioara, Poiana Teiului ș.a. La biserica din satul Schitul, de lîngă Râpciuni, personal am găsit într-un raft, printre altele, și manuscris

în chirilică despre care preotul local nu știa nimic.

Sînt convins că acesta nu e unicul caz, așa cum la Râpciuni erau cărți vechi manuscrise. În unele sate de la munte și în altele mai adăpostite s-ar mai putea găsi și documente ca și cărți vechi manuscrise. La Râpciuni era învățătorul Vlad, care avea cîteva cărți manuscrise, rămase unui fiu al lui. Multe biserici vechi din lemn au fost dărîmate fără să se colecteze cărțile și documentele vechi, cum e cazul în satul meu natal.

Așa cum vechii cercetători ca Teodor Codrescu, Gh. Ghibănescu și M. Costăchescu dădeau indicații despre modalitatea de a cunoaște și a obține asemenea tezaure ale trecutului, astăzi arhiviștii trebuie să acționeze cu pasiune pentru a le aduna în depozite de stat.

Despre hrisovul lui Alexandru cel Bun păstrat de generalul Arhip din București mi-a comu-I. Arhip de aici din Iași, directorul Muzeului că e un act de familie și va intra în posesia lui, iar el intenționează să-l dea „la un muzeu“. I-am sugerat că cel mai bun lucru ar fi să-l dea la Arhivele Statului. „Să vedem“ a fost răspunsul.

Cred că este necesar să se facă o publicitate cit mai vastă și o propagandă cit mai activă spre a îndemna pe deținătorii unor documente să le doneze Arhivelor Statului, cu asigurarea că vor fi păstrate în cele mai bune condițiuni. Donatorilor să li se aducă mulțumiri publice și eventual, celor ce ar dona o colecție de documente să se creeze un fond special cu numele lor. Recent Vasile Tiroiu din București a donat toată arhiva lui particulară Filialei din Focșani a Arhivelor Statului, care a instituit „Fondul Vasile Tiroiu“. Numele donatorilor ar putea fi afișat public la Arhivele care ar primi donațiunea, aducîndu-li-se mulțumiri, iar Direcția generală ar putea emite niște diplome de mulțumire către donatori, sîtisfăcîndu-le un eventual orgoliu personal.

Intellectualii și oamenii de bine, după posibilitățile lor, ar putea fi chemați să-și dea concursul pentru aflarea unor documente, manuscrise și tot ce ar interesa Arhivele, făcînd printr-asta o adevărată operă națională.

Dr. Gh. BĂILE-
LEANU.

Cîteva din cei ce ne aflăm în jurul acestei mese, am simțit mai demult necesitatea unei ocrotiri a arhivelor noastre particulare și de aceea — devansînd legea patrimoniului cultural — am transmis spre conservare Arhivelor Statului din Iași importante fonduri care ne-au aparținut. Transmiterea mea a fost stimulată, atît prin încrederea pe care această instituție mi-a sugerat-o, cît și prin necesitatea de a populariza o activitate puțin cunoscută, care aduce completări fondurilor publice, umplînd ca atare golurile resimțite de acestea.

Fondul particular, constituit sub numele meu, cuprinde 28 tomuri, cu un total de cca. 8.000 file.

În calitatea mea de fost director general la Administrația Spiridoniei, societate particulară, am păstrat documente referitoare la organizarea spitalicească și a prevederilor sociale. Documentele prezintă dovezi despre numeroase creațiuni, constituind cele dintîi formațiuni ale asistenței științifice moderne, apărute în Moldova și anume: crearea primei școli de surori-infirmiere, supraveghetoare de spital și asistențe sociale; încadrarea spitalelor din Moldova cu acest personal specializat, fondarea Institutului de asistență socială a Moldovei, ale cărui servicii au fost conduse de distinși profesori universitari (M. Ralea, Gr. T. Popa, L. Ballif, Alex. Claudiu etc.) și care obținuseră concesiunea organizatorică de filială a marelui Institut internațional Pende; crearea unei direcții pentru buna funcționare a spitalelor, clinicilor, satisticii medico-chirurgicale și a asistenței sociale, cu subunitățile serviciilor sociale de spital pe diferite specialități; crearea serviciului de urmărirea tratamentului domiciliar și de anchete sociale efectuate la domiciliile pacienților; crearea unui drept gratuit de spitalizare pentru muncitorii din întreprinderile din Moldova, modalitate prin care s-a salvat viața a mii de muncitori din uzine și fabrici — crearea unui organ de publicitate *Revista Serviciului Social*, pendinte de Asociația de asistență federalizată a Moldovei; organizarea și orînduirea arhivei istorice a Spiridoniei, precum și crearea muzeului acestei instituții bi-centenare.

Această înfățișare documentară umple lap-sul tratatelor de istoria și practica social-spitalicească din această parte a țării și dovedește, din punct de vedere istoric, că înaintea altor provincii, la Iași — mare centru cultural și umanist, s-au inițiat instituții care au inspirat generalizarea lor, extinderea lor, și în alte centre din patria noastră, marcînd un grad superior de civilizație și de profundă iubire de om.

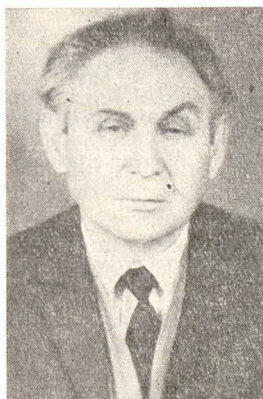
Fondul depus mai cuprinde refacerea din temelii a peste 280 de încăperi ale Fundației Institutelor școlare, din strada Kogălniceanu 9—13 (1946—1950) distruse de război, înzestrarea și punerea în funcție a diferitelor oficii, printre care prima cantină din Iași după 1944, la care s-au ospătat peste 11.000 de muncitori și intelectuali și au fost găzduiți, de atunci și pînă în prezent, în interioarele ei, peste 21.000 de

studenți etc. Actele depuse mai cuprind documentarea de creare și de punere în funcție a Casei Universitarilor din Iași (1951—1955), organizarea sărbătoririi medicinei moldovenești, reînzestrarea clinicilor universitare, crearea muzeului de istoria medicinei, refacerea clădirii vechii Universității, azi Academia (1955—1957), înființarea muzeului de istoria Moldovei și dotarea lui, în sfîrșit, declararea, refacerea și înzestrarea muzeului istorico-memorial M. Kogălniceanu etc.

Socot că o muncă de cercetare nu-și poate găsi întreaga satisfacție decît cunoscînd toate documentele și, că ar fi momentul, ca aceste arhive să se întregască cu cele de la persoanele fizice. Doresc să ridic, de asemenea, problema arhivelor care au fost dislocate din capitala Moldovei. Iașul a pierdut numeroase arhive. Îmi permit, deci, de a sugera deliberarea problemei de reconcentrare arhivistică. Ea este cu atît mai necesară pentru acei care au încheiat contracte, cu sarcina de a studia și de a elabora diferite aspecte ale trecutului moldovenesc. Mă mai refer și la alte sugestii considerate extrem de utile și anume:

1 să se aprobe publicarea fondurilor particulare; 2 să se organizeze o sală cu stampe, fotocopii, tablouri, planuri, crochiuri etc.; 3 să se formeze un fișier cu documentația fiecărui monument istoric din Iași; 4 să se aducă la Arhivele Statului, arhiva epitropiei institutelor școlare, fundație preluată de stat în 1950 și, care se află de 25 de ani în depozitele universității din Iași.

Stăm la dispoziția actualiei conduceri pentru formarea unei opinii mai puternice, în vederea integrării tuturor documentelor vechi și originale în păstrarea Arhivelor Statului, precum și pentru susținerea acelor fapte, care adaptează noilor dispoziții ale producției culturale contractuale, vor sporii creațiunile de valoare culturală, vor înălța și vor veșnici renumele orașului nostru.

I. KARA — orientalist.

Dacă în trecut s-ar fi avut, pentru patrimoniul cultural național, grija care se arată astăzi, arhivele și bibliotecile moldovenești n-ar fi fost

jefuite de numeroasele lor manuscrise și cărți rarissime.

În legătură cu preocupările imediate ale discuției noastre cred că exemplul ce l-ar da cercetătorii și colecționarii care se folosesc atât de intens de arhivele noastre de stat, ar stimula persoanele care dețin materiale interesând istoria patriei, să le declare și să le depună, prin posibilitățile oferite de lege, la Arhivele Statului.

Cercetătorii, arătându-le că la Arhivă materialul este păstrat mai bine și valorificat științific, i-ar putea convinge cu tactul, răbdarea și elasticitatea de care au dat dovadă în alcătuirea colecțiilor proprii, să le ofere din patriotism, acesteia.

Există persoane în vîrstă ce posedă materiale de familie care prezintă valori documentare de interes național. Uneori și familiile ar putea fi atrase la o acțiune de eternizare a memoriei înaintașilor depunînd documentele constituite la Arhivele Statului în colecții care să le poarte numele. Ca stimul ar folosi și diplome de mulțumire, iar în cazuri deosebite, medalia „MERITUL CULTURAL“.

De obicei se vorbește de hrisoave vechi de veacuri, și se acordă prea puțină atenție materialelor mai accesibile din secolul al XIX-lea și începutul secolului XX. Să ne gîndim un pic și la cercetătorii de peste un veac. Să salvăm corespondența comercială și cultrală, ba chiar și personală din vremuri „de vîrf“, războaie, mari prefaceri sociale, să nu neglijăm registre comerciale, statute și procese verbale de societăți și asociații, fotografii. Un interes deosebit îl prezintă cărțile poștale ilustrate. Față de rapida schimbare a localităților țării ilustratele de la începutul veacului nostru, ba chiar și dintre cele două războaie mondiale, devin „istorice“. Dar și ilustratele obișnuite oglindesc gustul și preocupările unei epoci.

CONSTANTIN
TURCU — pen-
sionar, fost arhi-
vist la Filiala Ar-
hivelor Statului
Iași.

Neamț, din învățămînt, eu eram de un deceniu un publicist, un editor de documente și un mic colecționar, format poate și sub influența cărturarului G. T. Kirileanu, din acel oraș și care era supranumit „bunul simț rural“. Am donat atunci Arhivelor două manuscrise juridice conținînd cursuri universitare ținute de S. Bărnuțiu la Iași. În 1943, un maior Cozma, tot din Piatra, s-a mutat la Iași și găsind în podul casei ce i s-a repartizat, un pachet de documente, a venit la Arhive și mi le-a oferit cadou. Eu i-am făcut pe loc o cerere și l-am rugat s-o îscălească, predînd documentele la Arhive.

În deplasările mele pe teren, în diferite sate, am obținut adesea, de la particulari, gratuit unele documente, pe care le-am înregistrat într-un mare pachet din colecția Arhivelor. Instituția noastră le-a trimis donatorilor mulțumiri scrise, oficiale.

Cînd am ieșit la pensie în 1963, am donat Arhivelor Statului un pachet cu 70 documente vechi, originale și cîteva din anii 1555—1794, privind moșia Roznov. Aceste documente le și publicasem în 1935, la Piatra cînd nici prin gînd nu-mi trecea că voi ajunge odată la Arhivele Statului ca salariat. Am mai donat tot atunci Arhivelor manuscrisul „Pomelnicul mănăstirii Bisericanii“ pe care mi-l dăduse cărturarul Gh. T. Kirileanu, manuscris foarte important și valoros, din secolul al XVII-lea, în parte reproducînd pe cel inițial, pierdut și apoi continuat. Am mai donat atunci, aici la Arhive o condică a Schitului Cîrăbuc, de sub Ceahlău și altele.

În luna martie 1974 am donat „Muzeului de literatură“ din Iași un manuscris „Minei“ în folio de 282 file, în limba slavă, scris în Moldova, la anul 1489 din porunca lui Ștefan cel Mare. De asemenea, tot în martie 1974 am promis conducerii Bibliotecii Centrale Universitare din Iași, să-i dăruiesc un alt manuscris — un Molitfelnic slavon de redacție moldovenească, datînd din jurul anului 1556. Ceea ce am și făcut la finele anului 1974. Ambele manuscrise, ca și documentele menționate mai sus le primisem în dar, de la o rudă a mea în anul 1935.

PAUL MIHAIL

Am cîteva cuvinte „prodomo“. Cînd am venit în Arhive, în 1942, transferat de la Piatra-

Cred că cea mai bună mărturie a prețuirii ce acord recentei legislații care ocrotește și Fondul Arhivistic Național este cererea mea căreia aș dori să-i dau citire în fața dumneavoastră.

„Subsemanții, preot doctor Paul Mihail, în vîrstă de 70 de ani, din Iași, str. Ionescu nr. 3, împreună cu fiica Zamfira Mihail doctor în științe filologice,

conduși de sentimentul patriotic de a păstra manuscrise, documente, acte, tipărituri, fotografii, extrase legate de istoria Patriei, ca și de activitatea culturală desfășurată de-a-lungul vieții, depunem în depozitele Arhivelor Statului Iași, în fondul personal, prima tranșă de materiale, însumînd 200 numere de inventar.

Arătăm că dintre cele 200 numere de inventar, multe sînt în zeci și sute de pagini manuscrise.

Unele piese sînt documente din secolul al XVII-lea, publicate de Paul Mihail, recunoscute ca valoare de importanță națională de către istoriografia română, originale care se vor păstra astfel în Fondul Arhivistic Național. Ele reprezintă strădania de a aduna și a aduce în țară mărturii documentare.

Potrivit uzanțelor pentru fondurile personale, arătăm dorința noastră ca fondul Paul Mihail și Zamfira Mihail să fie închis timp de 25 de ani, adică pînă la anul 2000 inclusiv.

Incredințîndu-vă rodul muncii noastre și a grijii de a aduna și păstra mărturii documentare,

vă mulțumim cu respect și prețuire“.

preot dr. Paul Mihail,

Dr. Zamfira Mihail

AURELIA IGNAT
— profesoară, orientalistă.

Pentru că uneori din necunoaștere oamenii nu vin să declare documentele ar fi bine ca printr-o propagandă cît mai vie, mai variată, să li se aducă la cunoștință, noua legislație. În acest sens cred că un film de scurt metraj în care să se arate cîteva cazuri de documente necorespunzător păstrate, alături de alte cîteva

cazuri pozitive, ar da roade. Cred că această documentație trebuie făcută la nivel mediu și popularizată și în mediul rural.

Susțin părerea că recompensa ar fi un stimulent puternic. Îmi amintesc de cineva care cedase Academiei o monedă de aur a unui doge venețian, și în afara unei scrisori de mulțumire primise colecția Academiei, legată în piele, colecție de care era foarte mîndru, sau mai bine spus de atenția acordată.

În cazul cînd se achiziționează documente și biblioteci ce nu au inventar și este nevoie de forță de muncă mă ofer să particip la inventarierea lor, fiind dispus să plec în orice localitate din țară, și în orice anotimp.

EMILIAN ȚOPA.

Ca naturalist, mă simt măgulit și în același timp recunoscător de a fi participat la masa rotundă, legată de arhivistică, de documentele, hrisoavele, letopisețele și uricele de care am beneficiat în elaborarea unor lucrări personale.

Pentru depistarea, achiziționarea, păstrarea, conservarea și sporirea acestor bunuri materiale, spirituale și politice, în afară de propagandă și de publicitate, prin radio și televiziune cred că se impune constituirea unui for, sau a unui nucleu, arhivistic, format din personalități competente, însoțite și cu dăruire, care să țină conferințe în locuri unde se adună publicul cu diferite ocazii, să înjghebeze cursuri în cadrul universităților populare, să vorbească la cercurile pionerești etc.

Dat fiind că arhivistica implică cunoștințe de istorie, filologie, numismatică, heraldică, paleografie, arhitectură, onomastică, toponimie ș.a. trebuie asigurați conferențiarilor adecvați, elaborată riguros o programă, stabilit timpul, locul și auditoriul.

Sîntem posesorii unei moșteniri materiale, spirituale și istorice fabuloase, trinitate plină de sugestii, învățăminte și vitalitate universală și de aceea totul trebuie legat de această problemă de importanță națională.

DIN EXPERIENȚA FILIALEI ARHIVELOR STATULUI – MUNICIPIUL BUCUREȘTI

Adoptarea de către Consiliul de Stat a Decretului nr. 472/1971 privind Fondul Arhivistic Național — republicat în Buletinul Oficial din 10 decembrie 1974 — se înscrie printre măsurile stabilite de documentele celui de al XI-lea Congres al P.C.R. de perfecționare continuă a legislației socialiste menite să reflecte în mod corespunzător schimbările economice și social-politice ce au avut loc în țara noastră.

Cunoscându-se faptul că în viața economică, socială și culturală a orașului București s-au creat și se crează documente de interes național și cum decretul prevede la art. 4 sarcina Arhivelor Statului de a îndruma, coordona și controla întreaga activitate arhivistică ce se desfășoară la organizațiile socialiste, filiala Arhivelor Statului Municipiul București și-a pus în centrul atenției sale, printre altele, pregătirea personalului care lucrează în arhivele instituțiilor din capitală. Aceasta s-a făcut în anii 1974—1975 sub forma unor cursuri, urmate de seminarii și lucrări practice cu o durată de 1—2 zile; inițierea unor consfătuiri cu factorii care răspund de organizarea arhivei din instituții cu profil asemănător, instrucție de scurtă durată la sediul filialei în fiecare săptămână, în ziua de luni, la solicitarea instituțiilor interesate ș.a.

De altfel, aceste forme de instruire am căutat să le creăm în deplină concordanță cu cerințele actuale și de perspectivă ale pregătirii forței de muncă și bineînțeles cu tendințele de dezvoltare a economiei, tehnicii, științei, culturii etc., astfel încât participanții să posedă cunoștințe și deprinderi arhivistice menite să le asigure o mai mare eficiență activității ce o vor desfășura.

Mergind pe această linie am considerat că punerea în valoare a valențelor formative se poate realiza cu mai multă siguranță prin confruntarea cunoștințelor teoretice cu problemele practice care și în activitatea arhivistică sînt foarte variate.

Pentru ca activitatea de instruire să se poată desfășura în cele mai bune condițiuni, am întocmit mai întîi un *plan de desfășurare a cursurilor cu arhivarii, responsabili de arhive, membrii comisiilor de selecționare și șefii compartimentelor care răspund din partea conducerii instituțiilor de problemele arhivei*, la care am avut în vedere: acordul ce trebuia dat de conducerile organizațiilor socialiste pentru scoaterea din producție a cursanților, pregătirea materialului didactic (planul tematic și lecțiile, planșe cu diferite modele de imprimate, inventare și alte lucrări pentru înțelegerea rostului acestora în munca de arhivă), s-a amenajat sala de curs și seminarii, pregătirea unei mici expoziții ilustrind aspecte din activitatea arhivistică desfășurată de unele instituții, organizarea depozitelor ce urmau să fie vizitate etc.

În scopul asigurării unui cadru cât mai organizat instruirii, am urmărit ca pregătirea participanților să se facă în serii (20 în anul 1974 și

12 în anul 1975), pe ramuri de activitate (industrie, agricultură, comerț-cooperatie, justiție etc.) la care au participat un număr de peste 2 300 delegați.

Conform programului stabilit s-a urmărit cu atenție prezentarea în cadrul instruirii arhivarilor a prevederilor cuprinse în „Normele Tehnice”, printre care: Importanța și conținutul decretului privind Fondul Arhivistic Național și sarcinile ce revin deținătorilor de arhive: Înregistrarea documentelor și constituirea arhivei curente; Ordonația și inventarierea documentelor care nu au fost constituite potrivit nomenclatorului dosarelor; Selecționarea documentelor și depunerea proceselor verbale spre aprobare la Arhivele Statului; Folosirea documentelor din arhivele organizațiilor socialiste și celorlalte organizații în scopuri științifice și practice; Indicații privind păstrarea documentelor de către organizațiile socialiste, asigurarea securității acestora etc.

Un alt obiectiv ce a stat în atenția noastră a fost acela de a transforma conținutul normelor tehnice în expuneri vii de analiză, cu exemple concrete asupra modului cum va trebui să se desfășoare activitatea în cadrul instituțiilor, cu exemple bune din practica de pînă acum folosită de unele instituții, sau aspecte mai puțin satisfăcătoare la altele. Astfel, problema selecționării arhivelor a suscitat mult interes și vii dezbateri, întrucît venea în împlinirea hotărîrilor luate de organele de partid și de stat în problema recuperării maculaturii și folosirii raționale a hîrtiei.

Un accent deosebit s-a pus pe necesitatea întocmirii unor instrumente arhivistice de lucru, cum ar fi de pildă nomenclatorul de constituire a arhivei curente, participanții prezentînd deja în cadrul discuțiilor liste întocmite pentru anul în curs conform modelului prevăzut la anexa 3 din Decret.

O problemă larg dezbătută, a fost aceea a ordonării, inventarierii și selecționării arhivei care nu s-a constituit pe baza nomenclatorului de dosare. Aceasta, întrucît foarte multe organizații socialiste au fonduri ale unor instituții desființate care potrivit art. 3 răspund și de documentele ce au trecut în păstrarea lor. În cadrul expunerii s-a insistat asupra necesității selecționării documentelor și a modului de lucru a comisiilor de selecționare în cadrul fiecărei instituții.

Cunoscându-se îndeaproape importanța documentelor, ne-am referit în mod deosebit și asupra importanței conținutului acestora cînd s-a dezbătut tema — Folosirea materialelor documentare — la care s-au adus completări și exemple din activitatea curentă, insistîndu-se asupra grijii ce trebuie să o aibe însăși factorii de răspundere pentru asigurarea celor mai bune condiții de păstrare a materialelor documentare ce le au în evidență.

Abordarea unor probleme de tehnică a muncii arhivistice, cît și a exemplificării modului cum vor trebui să fie aplicate în munca practică aceste cunoștințe de către cei 2 300 participanți la instruire, considerăm că a contribuit la creșterea ritmului de muncă și a competenței lor în executarea unor lucrări în conformitate cu prevederile — normele tehnice — în vigoare, la înarmarea cu unele cunoștințe de legislație arhivistică pentru a preveni eventualele abateri, aducerea la cunoștință a sancțiunilor ș.a. Cu ocazia acestor convocări participanții

au fost antrenați în unele activități de înaltă răspundere cetățenească și anume de creșterea atenției ce trebuie să o manifeste față de bunurile ce fac parte din patrimoniul cultural național, arătându-se cum să procedeze și unde să se adreseze când au de-a face cu asemenea valori ale culturii noastre.

Pentru asigurarea eficacității cursurilor s-a stabilit în final, ca toate instituțiile să-și întocmească în cel mai scurt timp posibil nomenclatorul de constituire a arhivei curente, cele care îl aveau să-l actualizeze specificului instituției, cu obligația ca un exemplar să-l înainteze și ministerelor de resort pentru ca acestea să le aibă în vedere la întocmirea indicatoarelor speciale pe ramuri. Totodată, s-a cerut ca pînă la anumite date să se comunice filialei Arhivelor Statului situația în care se găsesc fondurile arhivistice deținute (fondurile și cantitatea de material existent, ordonate, inventariate, selecționate, condițiile de păstrare ce s-au asigurat etc.) pentru a stabili ulterior măsurile ce se impun.

S-a atras atenția trusturilor și centralelor să ia toate măsurile pentru ca unitățile subordonate să facă ordine în arhive și să controleze în județe, cu sprijinul organelor locale ale Arhivelor Statului, modul cum acestea își desfășoară munca în arhive. S-a cerut ca în termen de 45 de zile de la data convocării, fiecare instituție să ia toate măsurile pentru selecționarea corespondenței al cărei termen de păstrare a expirat, folosind de urgență sistemul de proces-verbal stabilit pentru acele genuri sau categorii de materiale care au fost constituite într-un volum mare dar, conform indicatoarelor au termene de păstrare minime.

O altă formă de creștere a competenței salariaților care lucrează în arhive s-a făcut prin organizarea unor consfătuiri.

Așa s-a procedat de pildă cu instituțiile judecătorești din București, convocându-se la solicitarea conducerii Tribunalului Municipiului București, grefierii, membrii Comisiilor de selecționare și arhi-

varii, pentru a analiza modul cum s-au efectuat unele lucrări stabilite anterior și măsurile ce trebuiau luate pentru grăbirea ritmului de organizare a arhivelor ce le dețin.

O formă de pregătire folosită, cu bune rezultate, a fost instruirea diferențiată, individuală a cadrelor care lucrează în arhivele instituțiilor, prin consultațiile de specialitate ce li s-au dat direct la sediul filialei, unde prima zi din săptămînă a fost afectată dialogului dintre delegații instituțiilor și șeful filialei.

Organizarea acestei forme, nu a avut darul numai de a instrui și atesta în muncă personalul nou încadrat în arhive, dar și elaborarea, fundamentarea și înfăptuirea unor programe de lucru mai vechi ce stăteau în atenția arhivarilor. În acest mod s-a încetățenit practica participării acestora în mod voluntar, interesat, la soluționarea unor probleme mai dificile întâlnite în procesul muncii. la stabilirea împreună cu noi a unor metode și forme de muncă specifice fiecărei instituții.

Soluționarea cu atenție și grijă a fiecărui caz în parte a făcut ca interesul acestora pentru munca de arhivă să crească (în anul 1974 s-au prezentat 440 delegați, în trimestrul I/1975 numărul este de 343) ritmul de prelucrare a fondurilor existente la instituții crescînd.

Dar, practica a demonstrat cît de necesar este ca instruirea să fie conjugată cu sprijinul și îndrumarea la fața locului, fapt pentru care în perioada ianuarie 1974—31 martie 1975 filiala noastră a făcut deplasări la un număr de 130 organizații socialiste.

Acest mod de preocupare pentru pregătirea personalului care lucrează în arhivele organizațiilor socialiste, concretizată printr-o îndrumare și un sprijin permanent, din partea noastră, se reflectă pozitiv tot mai mult în creșterea competenței și răspunderii organizațiilor socialiste pentru păstrarea în cele mai bune condițiuni a documentelor arhivistice ce fac parte din Fondul Arhivistic Național.

VIRGILIU TATOMIR

GHEORGHE POPA-LISSEANU (1866–1945)

PAUL GRIGORIU

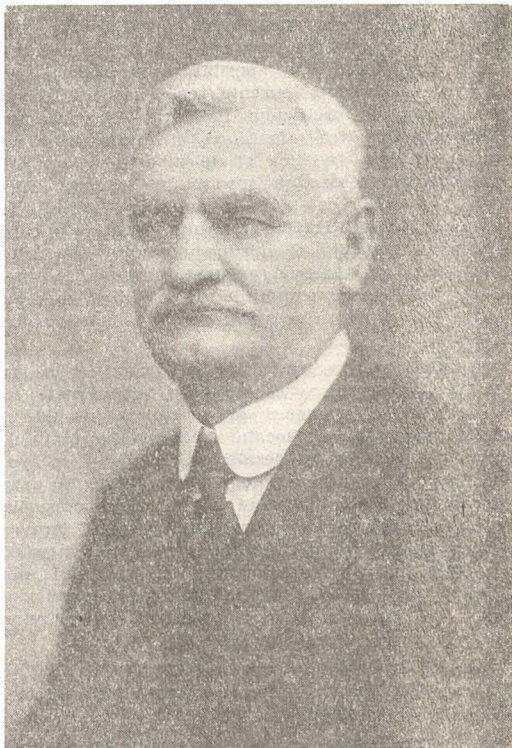
Cercetător, profesor de latină, istoric și publicist, Popa-Lisseanu, printr-o voință tenace și-a consacrat întreaga maturitate intelectuală cunoașterii și valorificării „tăinilor” ascunse între filele manuscriselor. A călătorit mult în Europa răscolind cu pasiune, pricepere și răbdare arhivele din Italia, Franța, Germania și Grecia.

În cercetările sale probitatea științifică nu avea ascuțișul polemic al temperamentului expansiv, ci greutatea gândirii aprofundate, concentrată și rece, bazată pe obiectivitatea stăpinită și convingătoare.

Întreaga energie pe care și-a cheltuit-o cu discernământ, a fost dedicată elaborării de manuale școlare, culegeri de texte și izvoare istorice pe baza vechilor manuscrise redactate în latină, greacă, franceză, slavă și germană. Concordanța între om și operă, între om și mediul în care a lucrat este perfectă la Gh. Popa-Lisseanu. Din toate lucrările sale și din manuscrisele care ne-au rămas, se evidențiază problema mult discutată a originii și continuității noastre pe acest teritoriu, a formării poporului și limbii române. Acestei teme majore din istoria patriei noastre, i-a dedicat Popa-Lisseanu toate forțele fizice și intelectuale de care dispunea.

Marele său merit în abordarea importantei probleme a constatat în cercetarea și editarea celor mai convingătoare izvoare istorice scrise peste hotarele României. Tot ce a scris pe această temă, în pofida vremii, rămâne interesant, actual și demn de a fi cunoscut. Opera sa monumentală prin erudiție, lux de amănunte și interpretări obiective a putut să vadă lumina tiparului abia în ultimii ani ai vieții; atunci a găsit răzgul necesar să prețuiască la justa lor valoare izvoarele istorice păstrate în arhivele străine.

Studiind singur, o viață înreagă, vechi manuscrise, a reușit să dea publicității voluminoasa colecție intitulată „Izvoarele istoriei românilor”^{*}. Fără să aibă posibilitatea cunoaș-

terii izvoarelor originale, a cercetat și interpretat copiile păstrate în diferite arhive și biblioteci.

Înarmat cu o bună disciplină de editor a reușit ca la fiecare izvor publicat să dea o prefață, introducere, conținutul în limba respectivă, traducerea în limba română și indicele numerelor proprii, întocmind totodată aparatul critic adus la zi și confruntând mai multe traduceri pentru un document.

Conștient de faptul că făcea muncă de pionierat, că asemenea activitate editorială realizată de o singură persoană este supusă încontestabil unor greutăți, lipsuri și greșeli, autorul și-a formulat concluziile personale sub formă de ipoteze. Tehnica superioară în care au fost editate aceste izvoare istorice, amplele comentarii care le însoțesc, dublate de unele note inedite pentru noi, au făcut ca numele lui Gheorghe Popa-Lisseanu să fie cunoscut și apreciat în cercurile largi de cititori. Semnificațiile patriotice ale acestor texte traduse și

^{*} Volumele din colecția „Izvoarele istoriei românilor” au fost publicate în perioada 1934–1939 și se intitulază: „Faptele ungarilor de Secretarul anonim al regelui Bela” (vol. I); „Descrierea Europei Orientale de Geograful anonim” (vol. II); „Românii în poezia medievală” (vol. III); „Cronica ungarilor de Simion de Keza” (vol. IV); „Cîntecul de jale la Rogerius” (vol. V); „Descrierea Ungariei celei Mari de Ricardus” (vol. VI); „Cronica lui Nestor” (vol. VII); „Ambasadele lui Priscus” (vol. VIII); „Viața împăratului Aurelian de Flavius Vopiscus” (vol. IX); „Istoria romană prescurtată

de Eutropius” (vol. X); „Cronica pictată de M. Viena” (vol. XI); „Brotnicii” (vol. XII); „Amian Marcellin („Războiul cu Goții” (vol. XIII); Iordanes „Getica” (vol. XIV); Procopius din Caesarea. „De aedificiis” (vol. XV).

explicate, sînt edificatoare atît pentru specialiști cît și pentru cei neavizați.

Se înțelege că asemenea colecție conține și carențe de ordin cronologic, traduceri necorespunzătoare pentru unele expresii precum și faptul că la cîteva izvoare n-a folosit cele mai reușite traduceri, deoarece nu a dispus de sursele originale. Asemenea scăderi inerente unei lucrări de peste 1850 de pagini în condițiile în care materialul documentar publicat în țară, pînă atunci, era redus, au fost semnalate totuși în publicațiile periodice de specialitate.

Remarcate de specialiști, primele șase volume ale colecției au primit la 30 mai 1935, premiul Gheorghe Asachi, acordat de Academia Română la propunerea cunoscutului istoric Silviu Dragomir¹. Concepute de inițiatorul lor ca o colecție începătoare, „Izvoarele istoriei românilor” sînt continuate astăzi, sub auspiciile Academiei R. S. România, de colecția „Fontes ad historiam dacoromaniae pariaentes” din care au văzut lumina tiparului primele două volume.

Cînd s-a stins din viață Gheorghe Popa-Lisseanu, opera și activitatea sa au fost evocate în cotidiene și reviste de profil². La Academie, în ședința publică din 15 mai 1945, președintele D. Gusti spunea: „Cea mai importantă operă de documentare a lui Gh. Popa-Lisseanu este publicarea colecției de izvoare ale Istoriei Românilor „Fontes Historiae Daco-Romanorum”.

care nu a avut ambiția a reda critic textele publicate, nici a stabili autenticitatea lor și mai puțin încă de a le interpreta în legătură cu marile probleme istorice, ce le cuprindeau, ele urmăreau numai scopul modest, dar folositor, de a oferi marelui public, ce se interesează de problemele încă nu de ajuns de lămurite ale Istoriei Românilor și în special profesorilor de istorie, izvoare de primul ordin”³...

De atunci colbul uitării s-a așternut peste o muncă de peste trei decenii, consacrată cunoașterii și popularizării documentelor istorice scrise. Azi toți cei care cercetează istoria veche și medie a României trebuie să pornească totuși de la izvoarele lui Popa-Lisseanu. Din prodigioasa sa activitate didactică și științifică unele laturi sînt încă necunoscute. Am găsit manuscrise inedite, începînd cu anul 1890, care-i atestă activitatea sa patriotică pusă în slujba unirii Transilvaniei cu România; la fel corespundența sa cu Mihail Dragomirescu, Titu Maiorescu, Ilie E. Torouțiu, Ion Ursu și alte personalități ale vremii n-a fost încă cercetată și valorificată⁴. Toate aceste manuscrise ar trebui adunate într-un singur fond arhivistic ce ar folosi tuturor celor care se interesează de istoria culturii naționale; personalitatea și opera lui Gheorghe Popa-Lisseanu ar merita aceste strădanii.

¹ „Anale”, Academia Română, Tomul LV, Ședințele din 1934—1935, București, 1935, p. 188—190.

² I. D. Suciu, Gh. Popa-Lisseanu (1866—1945), în „Revista istorică română”, MCMXLV, vol. XV, fasc. III, p. 411—412; și A. Sacerdoțeanu, George Popa-Lisseanu, în „Revista arhivelor”, vol. VI, 2, 1945, p. 341—342.

³ „Analele Academiei Române”, Dezbaterile, Tomul LXIV, 1943—1945, partea a III-a, București, 1946, p. 203. Gh. Popa-Lisseanu era membru corespondent al Academiei Române din iunie 1919, în urma propunerii făcute de ilustrul arheolog Vasile Părvan.

⁴ O parte importantă din manuscrisele lui Gh. Popa-Lisseanu le-am găsit în București la Arhivele Statului, Academia R. S. România și Biblioteca Centrală de Stat.

Şedinţa de lucru a „Comisiei ştiinţifice pentru probleme arhivistice“.

În ziua de 14 aprilie 1975 s-a întrunit, prima oară, *Comisia ştiinţifică pentru probleme arhivistice* constituită conform Decretului 472/1971 privind Fondul Arhivistic Naţional al Republicii Socialiste România. Alcătuită din 25 de membri, specialiştii ai mai multor instituţii centrale, Comisia are ca obiectiv esenţial impulsivarea şi dezvoltarea activităţii arhivistice la nivelul cerinţelor actuale ale cercetării ştiinţifice.

În cuvîntul de deschidere a şedinţei, directorul general al Arhivelor Statului, Ionel Gal, preşedintele Comisiei, după ce a adresat un salut tuturor participanţilor a prezentat pe larg obiectivele ce vor sta în atenţia importantului organism, exprimîndu-şi convingerea că pregătirea şi experienţa membrilor săi, vor fi puse în slujba realizării majorelor sarcini desprinse din Decretul 472/1971.

De altfel, elementul central al dezbaterilor l-a constituit tocmai aplicarea menţionatului act normativ — lucru firesc, dacă avem în vedere faptul că tezaurul documentar este parte integrantă a patrimoniului cultural naţional reglementat şi apărat prin lege specială.

Vorbitorii au insistat în mod deosebit asupra greutăţilor întîmpinate, stadiului în care se găsesc

lucrările de arhivă, importanţei documentelor ce se păstrează la diverse organizaţii, condiţiilor de depozitare a arhivelor etc., subliniind totodată, necesitatea pregătirii — de către Arhivele Statului — a lucrătorilor care funcţionează în domeniul arhivistic. O condiţie principală a rezolvării cit mai eficiente a acestor probleme — după cum a reieşit din propunerile făcute — ar consta în intensificarea muncii de îndrumare şi control asupra activităţii arhivistice a unităţilor creatoare şi deţinătoare de arhivă, mergîndu-se pînă la efectuarea unor operaţiuni arhivistice ca inventarierea şi selecţionarea fondurilor, sub directa supraveghere a specialiştilor de la D.G.A.S. Cu acest prilej, membrii Comisiei ştiinţifice au abordat şi justetea grijii ce trebuie să manifeste Arhivele Statului — în baza aceluiaşi decret 472/1971 — faţă de documentele aflate în posesia unor persoane fizice, colecţionari, muzee sau case memoriale, care de regulă rămîn în afara sferei cercetării ştiinţifice.

Un loc important în cadrul discuţiilor l-a constituit şi prezentarea unor instrumente de informare ştiinţifică pregătite deja pentru a fi publicate: Catalogul documentelor moldoveneşti, supliment I, pe perioada 1403—1700; Catalogul documentelor româneşti din Arhivele Statului Braşov, vol. II; Volumul de documente privind istoricul oraşului Brăila (1831—1918); Volumul de documente privind istoria Dobrogei, pe perioada 1830—1877 şi Îndrumătorul în Arhivele Statului judeţul Ilfov, asupra cărora

Aspect din timpul lucrărilor

participanții au făcut o serie de aprecieri, reliefând oportunitatea editării unor asemenea lucrări sub egida Direcției Generale a Arhivelor Statului, păstrătoarea principalelor izvoare documentare ale neamului românesc, care pune astfel la dispoziția cercetării științifice din țară și străinătate instrumente de informare deosebit de utile. Participanții la dezbateri au subliniat în unanimitate importanța publicării volumului de documente privind istoria Dobrogei care va constitui un omagiu adus luptelor pentru independență națională purtate de poporul român la 1877, eveniment al cărui centenar îl vom aniversa peste doi ani. La fel de apreciate au fost și celelalte lucrări, în mod deosebit pentru valoarea și ineditul documentelor ce le cuprind.

Intrucât ședința a avut efectiv un caracter de lucru, participanții au înțeles să-și aducă din plin contribuția lor la îmbunătățirea lucrărilor puse în discuție, atrăgând atenția autorilor, asupra existenței și altor documente care ar putea fi incluse, prin aceasta întregindu-se volumele cu tot ce poate exista în momentul de față, referitor la tema și perioada ce fac obiectul publicațiilor respective.

Cum e firesc în prima ședință, Comisia a rezolvat și unele probleme organizatorice luând în discuție Regulamentul de organizare și funcționare, Programul de activități pe anul 1975 care prevede în continuare dezbaterile unor aspecte importante ale activității arhivistice, ca: metode și mijloace ale valorificării documentelor de arhivă în scopuri științifice și cultural-educative, tematica și metodele de lucru pentru elaborarea manualului de arhivistică și a dicționarului de terminologie arhivistică, clasificatorul tematic instrument al cercetării tematice a fondurilor și colecțiilor arhivistice, al sistematizării informațiilor în fișierul tematic etc.

Pe parcursul dezbaterilor și al concluziilor ședinței, președintele Comisiei, Ion Gal — directorul general al Arhivelor Statului — a subliniat necesitatea ca toți membrii să militeze activ prin toate mijloacele de care dispun pentru înțelegerea și aplicarea întocmai a Decretului privind Fondul Arhivistic Național în așa fel încât nici un document cu valoare istorică, indiferent în posesia cui se află să nu rămână necunoscut Arhivelor Statului. Totodată a atras atenția tuturor, asupra datoriei de a preveni orice distrugere sau înstrăinare a documentelor, mărturii ale istoriei poporului român, de a acționa prompt conform legislației în vigoare pentru selecționarea și inventarierea arhivelor la organizațiile socialiste în vederea redării cercetării științifice a valorilor cu adevarat istorice și documentare de care dispunem.

MARIA PÎRVULESCU

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ : „30 de ani de la instaurarea primului guvern democratic“.

O frumoasă și bună tradiție s-a creat la Arhivele Statului și anume marcarea evenimentelor de importanță deosebită din istoria patriei și poporu-

lui nostru, prin organizarea unor sesiuni științifice, simpozioane, expoziții.

Cele de a 30-a aniversări a instaurării primului guvern democratic, Direcția Generală a Arhivelor Statului împreună cu Comitetul de partid din Ministerul de Interne, i-au dedicat o Sesiune științifică la care a participat un însemnat număr de cercetători în domeniul istoriei. În cadrul acestei sesiuni Ion Ardeleanu, director la Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, a prezentat o interesantă comunicare privind „Conducerea de către P.C.R. a luptei pentru instaurarea primului guvern democratic“, iar Mihai Fătu a desprins cu mult discernămint „Unele considerații asupra dinamicii raportului de forțe sociale și politice în perioada august 1944 — 6 martie 1945“*.

Vasile Budrigă, asistent la Facultatea de istorie, în comunicarea „Aspecte ale luptei pentru aducerea în fruntea primărilor și prefecturilor a elementelor democratice în perioada 23 August — 6 martie 1945“ a reliefat rolul conducător al P.C.R. în importanta operă de democratizare a țării, ceea ce a dovedit că Partidul Comunist devinsie în acea perioadă principala forță politică a României.

Pe baza unei largi documentări, lectorul universitar Ion Scurtu a întocmit o comunicare deosebit de apreciată referitoare la „Poziția partidelor față de reforma agrară din martie 1945“. Subliniind că evoluția procesului revoluționar, acuitatea problemelor ce confruntau România, au impus partidelor politice să-și delimiteze pozițiile, ceea ce a avut ca efect încetarea activității B.N.D. și crearea F.N.D., a cărei platformă elaborată de P.C.R. stabilea ca un obiectiv important „înfăptuirea unei largi reforme agrare, prin exproprierea marii proprietăți agrare“ —, autorul arată poziția ferm revoluționară a P.C.R., care a sprijinit atît realizarea în fapt a împrăștiării țăranilor, cît și legiferarea reformei. Argumentînd prin folosirea unui mare număr de documente că P.C.R. a susținut interesele țăranimii, clasă pe care o considera aliatul principal în asigurarea victoriei revoluției populare în România, comunicarea subliniază totodată poziția celorlalte forțe politice, P.N.Ț. și P.N.L., care au refuzat să dea curs propunerilor reprezentanților F.N.D. de a se trece la legiferarea grabnică a reformei, susținînd să se realizeze abia după încheierea războiului.

„Armata — participant activ la instaurarea guvernului revoluționar-democrat“ se intitulează comunicarea prezentată de C-tin Toderașcu, cercetător principal la Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară, în care s-a subliniat faptul că prin întreaga activitate desfășurată. P.C.R. viza unirea tuturor forțelor progresiste ale națiunii inclusiv a celor militare, spre scopul unic al instaurării în România a unui guvern democratic.

Comunicarea, sintetizînd informațiile dintr-un număr mare de documente, a scos în evidență că prin parăcîparea directă a militarilor la marile minguri ce au avut loc la sfîrșitul lunii februarie și începutul lui martie 1945, la întrunirile organizate de F.N.D., la acțiunea de înlăturare a primarilor și prefectilor, sau refuzînd să execute ordi-

* Aceste două comunicări au fost publicate în „Revista Arhivelor“, an. LII, vol. XXXVII, nr. 1/1975.

nele primite de la diferite eșaloane superioare, armata a avut un rol important în balanța forțelor sociale, în direcția radicalizării procesului revoluționar.

Alexandru Cebuc, vicepreședinte al Consiliului Culturii și Educației Socialiste al Municipiului București, cunoscut pentru preocupările sale dedicate îmbogățirii istoriei orașului București și-a extins aria cercetărilor prin comunicarea „Unele aspecte din lupta maselor populare din București și județul Ilfov pentru instaurarea guvernului democratic”, subliniind pe baza unei documentații foarte ample contribuția populației acestei regiuni centrale cheie, a țării, în instaurarea primului guvern democratic.

O comunicare de mare interes a fost prezentată de cercetătorii H. Brestoiu și V. Bobocescu cu referire la „Organele de ordine și informații și evenimentele de la 6 martie 1945”, în care pe baza unor documente inedite și foarte valoroase au arătat că sub conducerea organelor județene ale P.C.R. masele au determinat alungarea și înlocuirea elementelor potrivnice revendicărilor muncitorești din organele poliției și jandarmeriei.

Analiza contribuției aduse de „Masele populare în lupta pentru revendicări economice și politice septembrie 1944—ianuarie 1945”, a permis reprezentanței Direcției Generale la Arhivele Statului, Elena Iosefide, să sintetizeze un număr de documente inedite, care au reliefat împletirea luptei maselor pentru putere cu aceea a obținerii unor drepturi democratice și economice pentru muncitori, țărani, tineret, femei.

Conferențiarul universitar Iulian Cîrîină prin prezentarea principalelor „Realizări ale oamenilor muncii din Municipiul București obținute în cei 30 de ani de la instaurarea primului guvern democratic”, a făcut o sinteză a succeselor maselor populare sub conducerea P.C.R., arătând că toate acestea sînt o consecință firească a procesului revoluționar desfășurat de-a lungul celor trei decenii, care a avut drept scop transformarea primului oraș al țării într-un puternic centru economic, cu o industrie diversificată, într-o cetate a culturii și științei.

Considerăm că această sesiune prin conținutul și valoarea comunicărilor prezentate a contribuit la adîncirea cunoașterii perioadei istorice și a împrejurărilor ce au precedat instaurării primului guvern democratic, eveniment de seamă în istoria contemporană a României.

ELENA IOSEFIDE

Sesiunea științifică dedicată primei uniri politice a Țărilor Române.

Preocuparea de a cinsti marile momente din istoria patriei, tradițiile de luptă ale înaintașilor, ale tuturor acelor care și-au închinat viața slujirii nobilei cauze a emancipării sociale și naționale a poporului român, a luptei sale pentru unitate și independență națională, a devenit în ultimii ani, parte integrantă a politicii Partidului Comunist Român.

Înscutindu-se în urma manifestărilor prilejuite de sărbătorirea în întreaga țară a 375 de ani de la

prima unire a țărilor române, sesiunea de comunicări organizată de Direcția generală a Arhivelor Statului s-a bucurat de participarea unor cercetători științifici de la Institutul de istorie „N. Iorga” și Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară, profesori de la Universitatea București, arhiviști din D.G.A.S.

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de tov. Ionel Gal, director general al Arhivelor Statului, care scoțînd în evidență figura luminoasă a marelui voievod Mihai Viteazul, sub conducerea căruia s-a săvîrșit pentru prima oară unirea politică a celor trei țări române, a subliniat importanța evenimentului ca moment de răscruce în milenara istorie a poporului nostru.

Despre evenimentele care au anticipat unirea din 1600, și despre dezvoltarea acțiunii politico-militare a lui Mihai Viteazul a vorbit prof. dr. Ștefan Ștefănescu în comunicarea „Unirea Țărilor Române sub Mihai Viteazul”.

Autorul a subliniat că marele act politic de la sfîrșitul secolului al XVI-lea s-a realizat într-o conjunctură internațională caracterizată de situația complicată în care se aflau marile puteri din această parte a Europei, ce au căutat să împiedice crearea în coastele lor a unui bloc militar și politic, întrucît acesta ar fi pus în primejdie ceea ce considerau a fi interesele lor vitale.

Prof. dr. docent Ion Ionașcu, în comunicarea intitulată „Un aspect al relațiilor dintre Mihai Viteazul și marii boieri” a făcut o analiză a structurii sociale a poeziei marelui domn, oprindu-se în mod deosebit asupra relațiilor voievodului cu marea boierime.

Comunicarea „Transformarea țărilor române în pașalicuri și redobîndirea independenței Țării Românești de către Mihai Viteazul”, prezentată de Aurel Decei, analizează diversele surse referitoare la perioada lui Mihai Viteazul, selectînd spre cercetare textele în care se remarcă intenția cercurilor conducătoare ale Imperiului Otoman, din timpul vizitatelor lui Ferhad pașa și Sinan pașa, de a transforma Țara Românească și Moldova în pașalicuri. Autorul subliniază că numai datorită acțiunilor armate energice desfășurate de Mihai Viteazul țările române și-au putut redobîndi independența și salva ființa statală.

Cercetătorul Victor Atanasiu, de la Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară în „Personalitatea militară a lui Mihai Viteazul”, analizînd cîteva din bătăliile conduse de marele voievod, a reliefat „modernitatea” tacticii și strategiei militare practicate de domnul Țării Românești, în organizarea forțelor în dispozitiv, folosirea cu suplete a rezervei și prezența trupelor de acoperire concentrate în diferite zone pentru cîștigarea libertății de acțiune a grosului trupelor.

Tov. Soveja Maria, șef de serviciu în cadrul D.G.A.S., a întocmit comunicarea „Documente inedite din cancelaria lui Mihai Viteazul”, în care au fost prezentate trei izvoare istorice recent intrate în depozitele Arhivelor Statului. Autoarea s-a oprit îndeosebi asupra unui document din 4 august 1599, prin care voievodul întărea stăpînirea unor sate lui Stoica vistiernicul. Acesta este singurul document aflat în țara noastră la care se conservă pecetea mare, atîrnată, în căuș de ceară. Analizîndu-se sigiliul se ajunge la concluzia că fiind

asemănător cu cel descoperit de Nicolae Iorga la Viena.

Alexandru Matei, șeful filialei Arhivelor Statului Cluj-Napoca, în lucrarea sa „Mihai Viteazul în Transilvania” (Contribuții documentare) bazându-se pe izvoare de arhivă, reliefează suplețea orientării politice și organizatorice a marelui domn. Totodată autorul realizează documentat un portret al lui Mihai Viteazul.

Dr. Tudor Mateescu, arhivist principal la D.G.A.S. urmărind luptele între turci și Mihai în zona limitrofă a Dobrogei a subliniat interesul manifestat de voievod față de această veche provincie românească. Comunicarea intitulată „Dobrogea în planurile lui Mihai Viteazul de creare a unui stat românesc unitar” a prezentat necesitățile de ordin economic și strategic ce impuneau ca statul unitar românesc să urzească pentru prima oară în istorie, să includă în hotarele sale și Dobrogea, fără de care independența lui n-ar fi fost niciodată deplină.

O analiză minuțioasă a sigiliilor ce autentifică actele eminate din cancelaria lui Mihai Viteazul a prezentat Maria Dogaru, arhivist principal la D.G.A.S. în comunicarea „Simbolul Daciei în sigiliile lui Mihai Viteazul”. În urma acestei cercetări autoarea ajunge la concluzia că „introducerea leilor ca simbol al Daciei în sigiliile utilizate de Mihai Viteazul constituie o ilustrare a ideilor sale politice de refacere a teritoriului vechii Dacii”.

Contribuind la cunoașterea mai aprofundată a celui ce a dominat conștiința generațiilor viitoare ca un simbol al dreptului la unitate și independență, comunicarea „Fapte de vitejie și personalitatea lui Mihai Viteazul oglindite în documente din arhivele de peste hotare” prezentată de tov. Ionel Gal — director general în D.G.A.S. — pe baza unui bogat material documentar, a demonstrat că puterica personalitate a voievodului român a polarizat atenția contemporanilor, impresionându-i pe toți prin calitățile sale morale. Viața și faptele eroului au străbătut o singulară metamorfoză istorică — uimirea contemporanilor, admirația urmașilor.

Dr. Ștefan Olteanu, director adjunct la Muzeul de istorie a R. S. România, în comunicarea „Mihai Viteazul în viziunea contemporanilor și a conștiinței posterității”, urmărind măsura în care personalitatea lui Mihai și-a găsit reflectarea în conștiința contemporanilor și a urmașilor, subliniază că dimensiunile operei lui politice l-au făcut să fie o prezență vie în cugetarea și simțirea generațiilor ce l-au urmat, un permanent indemn în lupta de eliberare națională.

Subliniind că lupta împotriva oricărei dominații străine, pentru apărarea ființei naționale și neafectare, pentru făurirea unității statale, pentru progres și civilizație a constituit forța motrice a progresului poporului român în decursul întregii sale istorii, conf. dr. Gheorghe I. Ioniță s-a ocupat în comunicarea prezentată de reflectarea acestora în eminenta sinteză care este Programul Partidului Comunist Român.

Sesiunea de comunicări organizată de D.G.A.S. s-a desfășurat sub semnul exigențelor de mare valoare politică, ideologică și științifică ce se desprind pentru frontul istoric din țara noastră din documentele Congresului al XI-lea al P.C.R. din Programul Partidului Comunist Român.

DAN LIVEZEANU

SESIUNE DE COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE „Lupta maselor populare din Oltenia pentru democratizarea aparatului de stat și înfăptuirea pe cale revoluționară a reformei agrare (1944—1947)”.

În ziua de 5 martie, Filiala Arhivelor Statului județul Dolj, în colaborare cu Școala interjudețeană de partid Craiova, Cabinetul județean de partid Dolj și Muzeul Olteniei, a organizat sesiunea de comunicări științifice „Lupta maselor populare din Oltenia pentru democratizarea aparatului de stat și înfăptuirea pe cale revoluționară a reformei agrare (1944—1947)”. Sesiunea s-a desfășurat la sediul Școlii interjudețene de partid, participând arhiști de la filialele Arhivelor Statului din Craiova, Rm. Vilcea, Drobeta-Tr. Severin și Slatina, alături de cadre didactice din învățământul superior și de partid, cercetători, muzeografi etc. În cuvântul de deschidere rostit de tov. Emanoil Țescu, directorul Școlii interjudețene de partid din Craiova, a fost relevat faptul că sesiunea constituie o manifestare științifică importantă, merită a contribui la cunoașterea mai aprofundată a luptei dirze și hotărâte dusă de masele populare din Oltenia, sub conducerea partidului comunist, pentru cucerirea puterii și transformarea revoluționară a societății românești.

S-au prezentat 17 comunicări, dintre care opt s-au datorat arhiștilor. Acestea, având la bază numeroase izvoare inedite, dar și publicate, s-au distins prin rigurozitatea științifică și s-au încadrat într-o tematică încheagată. Astfel, cele mai multe dintre ele au tratat problema luptei pentru instaurarea primului guvern democratic și democratizarea aparatului de stat în țara noastră, relevându-se contribuția adusă de masele populare din Oltenia, conduse de organizațiile județene și de Regionala Olteniei a P.C.R.

Conferențiarul universitar dr. Ștefan Lache, de la Academia „Ștefan Gheorghiu”, în comunicarea „Semnificația istorică a instaurării guvernului revoluționar-democratic de la 6 martie 1945” a demonstrat că victoria de acum 30 de ani, a dat un nou avânt mișcării maselor muncitoare, a deschis drum larg pentru profunde mutații în viața economică și social-politică a țării.

Din comunicarea lui Marin Ionescu, lector la Școala interjudețeană de partid Craiova, s-a putut observa că organizația regională Oltenia a P.C.R. a folosit cele mai adecvate metode și procedee pentru crearea unui larg front democratic („Tactica folosită de organizația regională Oltenia a P.C.R. pentru formarea unui front larg democratic”).

Demne de relevat sînt comunicările prezentate de doi participanți la evenimente, profesorul universitar Ion Popescu Neculce („Mărturii personale cu privire la democratizarea aparatului de stat din Craiova”) și profesorul universitar I. Stancoveanu („Mărturii personale cu privire la luarea Prefecturii județului Romanai”).

Deosebit de interesante au fost și comunicările celorlalți participanți la sesiune (Ilie Ion, Ion Călin, Luchian Deaconu, Pătru Popescu, Victor Chiriță,

Marin Lungu) între care s-au remarcat și cele ale arhiviștilor, la care vom face referiri în cele ce urmează.

Ilie Vulpe („Din lupta maselor populare din județul Dolj pentru instaurarea puterii democrat-populare”) și Paul Barbu („Din lupta maselor populare din județul Romanați pentru instaurarea guvernului democrat-revoluționar de la 6 martie 1945”) au demonstrat că în perioada septembrie 1944—martie 1945, în cele două județe ale Olteniei, întrunirile muncitorilor, țăranilor, meșteșugarilor și intelectualilor se țineau lanț, cerindu-se cu fermitate instaurarea unui guvern democratic. Lupta pentru cucerirea puterii, a atins tensiunea maximă în a doua jumătate a lunii februarie 1945 când au fost luate cu asalt prefecturile de Dolj și Romanați. Acest aspect îl surprinde și Ilie Bogheanu, care a subliniat că și tineretul doljean s-a integrat hotărât în lupta pentru luarea „cu asalt a Prefecturii din Craiova („Contribuția tineretului muncitor la luarea prefecturii județului Dolj — Mărturii documentare”).

Și în județul Vilcea masele populare s-au afirmat în lupta dusă pentru cucerirea puterii, după cum rezultă din comunicarea lui Corneliu Tamaș („Vilcea în focul unor mari bătălii revoluționare pentru cucerirea puterii”).

Cinci comunicări s-au referit la aplicarea reformei agrare în unele județe ale Olteniei.

N. Chipurici, în comunicarea „Date privitoare la ocuparea și împărțirea pământului moșieresc în județul Mehedinți”, după ce demonstrează prin cifre nedreapta repartizare a pământului în acest județ, relevă că țărănimea, mobilizată de organizația de partid din localitate, a trecut la ocuparea și împărțirea pământurilor moșierești, înainte de legiferarea reformei agrare. Manifestând spirit de luptă și fermitate, țăranii nu s-au limitat numai la aceste acțiuni, ei și-au însușit și inventarul agricol, viu și mort de la proprietari, întreprinzând și alte acțiuni împotriva acestora.

Aceeași situație o surprinde și Ion Zarzără în comunicarea sa privind „Aspecte ale aplicării reformei agrare în județul Dolj — Mărturii documentare”.

Mite Măneanu, oprindu-se asupra unor „Aspecte ale aplicării reformei agrare în județul Mehedinți” a subliniat în mod deosebit importanța actului revoluționar în viața țăranimii din această importantă zonă a țării.

Având ca sursă principală de documentare izvoarele din arhive, Mihai Gheorghe a reușit să desprindă interesante aspecte ale „Luptei maselor populare din județul Olt (fostul județ Olt și Romanați) pentru instaurarea guvernului democratic de la 6 martie 1945”.

Privită în ansamblu, sesiunea de comunicări de la Craiova, dedicată împlinirii a 30 de ani de la instaurarea primului guvern democratic, a constituit o reușită. Așa după cum aprecia în încheiere tov. Constantin Fira, șeful secției de propagandă a Comitetului județean de partid, s-au prezentat lucrări de valoare, cu elemente inedite, care au adus în actualitate o pagină însemnată din istoria partidului și a patriei noastre.

PAUL BARBU

CONSĂTUIREA CU CERCETĂTORII LA D.G.A.S.

Conform unei practici mai vechi, în ziua de 4 februarie 1975 a avut loc la sediul D.G.A.S. întâlnirea cu reprezentanții unor institute de cercetare, care, pe baza documentelor din arhive întocmesc lucrări de sinteză, ediții de documente, studii, monografii.

În cuvîntul de deschidere directorul general Ionel Gal a arătat că scopul consătuirii este de a cunoaște părerea cercetătorilor asupra activității desfășurate de Arhivele Statului în ceea ce privește sprijinirea cercetării științifice, punind la dispoziție material documentar prin intermediul sălii de studii și mai cu seamă prin elaborarea unor lucrări și instrumente de lucru atât de necesare și utile.

Subliniind importanța deosebită a celor două acte legislative: Legea patrimoniului Cultural Național și Decretul 206/1974 pentru modificarea Decretului 472/1971 cu privire la Fondul Arhivistic Național, în orientarea activității arhivistice de viitor, tov. director general a demonstrat totodată necesitatea sporirii grijei față de tezaurul documentar atît din partea deținătorilor lui, cit și a celor care-l studiază.

Prezentarea preocupărilor ce au stat în atenția conducerii D.G.A.S., unele dintre ele desprinse din propunerile făcute de diverși cercetători la ultima consătuire, a permis tov. director Vasile Arimia o trecere în revistă a principalelor realizări concretizate în definitivarea prelucrării unor fonduri și colecții de documente solicitate de cercetarea științifică. Au fost puse astfel la dispoziția sălii de studii peste 150 de inventare, alte instrumente de informare de un real folos în orientarea pe diverse planuri a celor interesați.

Cu perseverență sporită a urmărit Direcția Generală a Arhivelor Statului și întocmirea unor lucrări arhivistice ca îndrumătoare, cataloage, volume de documente etc., capabile să corespundă celor mai riguroase cerințe și pentru a fi cit mai utile cercetării științifice.

De altfel discuțiile participanților la consătuire au relevat sprijinul deosebit primit de institutele de cercetare și cercetătorii din întreaga țară, din partea arhivelor, prin punerea la dispoziție a prețioaselor materiale care au menirea să ajute la elucidarea sau completarea diverselor probleme de istorie, economie, lingvistică, literatură etc.

Colaborarea fructuoasă dintre Arhivele Statului și celelalte instituții de cercetare, muzee, biblioteci, a fost evidențiată de majoritatea vorbitorilor care au subliniat necesitatea continuării și amplificării ei, mai cu seamă că documentele constituie „oxigenul cercetării” după cum remarcă unul dintre participanții la dezbateri.

Intervențiile celor care au luat cuvîntul nu s-au rezumat însă, doar la aceste bune aprecieri, ele remarcîndu-se și prin propunerile eficiente formulate, atît în scopul perfecționării acestei colaborări, cit și al aplicării cit mai exacte a Decretului 472/1971 privind Fondul Arhivistic Național. Astfel s-a subliniat că pe viitor se impune acordarea unei atenții mai mari prevederii menționatului decret,

conform căreia organizațiile sau persoanele fizice care dețin copii de pe documentele aflate în arhivele altor țări, sînt obligate să le declare Direcției Generale a Arhivelor Statului pentru a se asigura o mai bună coordonare a activității de depistare și pentru a se evita eventualele paralelisme.

O sugestie primită cu legitim interes a fost aceea a reprezentantului Institutului de istorie „N. Iorga” prin care recomandă Arhivelor Statului să sporească numărul publicațiilor de specialitate, în mod deosebit al cataloagelor, lucrări foarte apreciate ce ar trebui să cuprindă documente din întreaga țară, aflate la diverse instituții, inclusiv la Biblioteca Academiei sau muzee.

De altfel, sub acest aspect, Institutul „N. Iorga” prin purtătorii săi de cuvînt, s-a oferit să pună la dispoziția Arhivelor Statului fișele pe care le deține și chiar să colaboreze la întocmirea unor volume de documente.

Evidențind activitatea desfășurată de D.G.A.S. în sprijinul cercetării științifice, participanții la consfătuire au reliefat și rolul deosebit al sălii de studii, care pe lângă atribuția principală de a pune materiale documentare la dispoziția cititorilor a ținut permanent legătura între cercetători și conducerea D.G.A.S. în diverse probleme.

Discuțiile fructuoase purtate în timpul dezbaterilor, confruntarea de opinii, soldată cu numeroase și interesante propuneri, au determinat întreaga asistență să susțină organizarea unor asemenea dialoguri mai des, fiind utile atât Arhivelor Statului cit și colaboratorilor săi.

Încheind consfătuirea directorul general Ionel Gal a mulțumit tuturor pentru participare, sugestiile și propunerile făcute, asigurîndu-i pe cei prezenți că Direcția Generală va acorda tot sprijinul — prin toate mijloacele de care dispune, inclusiv organul său de presă „Revista Arhivelor” — acționînd cu fermitate în sensul unirii și antrenării energiilor menite să contribuie la îmbogățirea tezaurului documentar referitor la istoria poporului român.

FLORICA RANCA

A XV-a CONFERINȚĂ INTERNAȚIONALĂ A MESEI ROTUNDE A ARHIVELOR.

Conferința Internațională a Mesei Rotunde a Arhivelor a fost găzduită în anul 1974 de orașul Ottawa (Canada). Desfășurată în zilele de 7—10 octombrie, ea a prilejuit participarea a 55 delegați din 36 țări din Europa, Asia, Africa, America, a 6 delegați ai unor organisme internaționale și a 13 observatori. Delegația țării noastre a fost alcătuită din Maria Soveja, șeful Serviciului publicații din Direcția Generală a Arhivelor Statului și Gheorghe Ungureanu, fost director al Filialei Arhivelor Statului Iași.

Conferința a dezbătut tema „Arhivele și relațiile publice”, pentru care, în prealabil, secretarul Mesei Rotunde, Christian Gut, directorul Serviciului de Arhive al Parisului a pregătit un raport detaliat, elaborat din timp și trimis tuturor țărilor membre ale C.I.A., pe baza a 60 de răspunsuri primite din partea a 40 de țări.

Prima ședință de lucru s-a axat pe discutarea unei laturi a temei și anume „Publicitatea și relațiile publice”. Vorbitoarii au reliefat îndatorirea fiecărui arhivist de a înlesni munca de cercetare în Arhive și de a dezvolta relațiile Arhivelor cu publicul, colaborînd cu presa și radioul.

S-a evidențiat faptul că elaborarea instrumentelor de lucru în arhive cu ghiduri, liste de inventare, cataloage, reprezintă o altă cale de colaborare a Arhivelor cu cercetarea științifică. La aceasta se adaugă participarea arhivistilor la viața științifică, urmărindu-se integrarea Arhivelor în sistemul de informare științifică. Toate aceste forme ale relațiilor Arhivelor cu publicul trebuie făcute periodice și cu perseverență pentru obținerea unor rezultate fructuoase.

A doua ședință de lucru a avut ca obiect „Publicațiile, expozițiile și serviciile educative”. Discuțiile au arătat că activitatea de publicare este fundamentală în Arhive. În acest sens un rol însemnat îl are publicarea inventarelor fondurilor, a inventarului general, a indicilor (generali, de persoane, de locuri și de materii) a raportului anual de activitate a Arhivelor din diferite țări (lucru pe care unele Arhive îl practică deja), considerat un util instrument de informare pentru cercetarea științifică. S-a ridicat de asemenea, problema priorității în publicații, o parte din vorbitori opinînd că primul loc îl ocupă inventarele, apoi ghidurile, cataloagele expozițiilor, revistele arhivelor. Volumele de documente tematice. Recunoscîndu-se în unanimitate rolul important al publicațiilor arhivistice s-a accentuat necesitatea inventarierii acestora pe microfilme, pe plan internațional.

S-a evidențiat totodată rolul expozițiilor în popularizarea Arhivelor și educarea publicului.

La discutarea problemelor menționate au luat cuvîntul și delegații români: Maria Soveja despre „Publicațiile arhivistice din țara noastră și importanța lor” și Gh. Ungureanu despre „Contribuția Arhivelor Statului din România la educarea patriotică și internaționalistă a maselor”.

Programul conferinței a inclus și vizitarea unei expoziții de publicații arhivistice a Bibliotecii publice din Montreal și o expoziție asupra istoriei orașului Montreal.

Conferința a stabilit temele ce se vor discuta la cea de-a XVI-a Conferință a Mesei Rotunde: Formarea personalului de arhive și Arhivele de literatură și artă.

A XV-a Conferință a Mesei Rotunde a Arhivelor a prilejuit un rodnic schimb de experiență și de opinii asupra uneia din cele mai importante laturi a activității arhivistice: Arhivele și relațiile publice. Rezultatele obținute de arhivistica românească în această direcție au fost apreciate în mod deosebit de participanți. Menționăm emisiunile radiofonice „Arhivele vorbesc”, „Memoria pămîntului românesc” și alte activități asemănătoare. Astfel, Conferința a constituit un nou prilej de cunoaștere a problemelor actuale care se pun în arhivistica mondială și de reliefare a succeselor obținute de știința arhivistică românească, de creștere a prestigiului său.

MARIA SOVEJA,
GHEORGHE
UNGUREANU

R E C E N Z I I Ș I P R E Z E N T Ă R I

Catalogul documentelor moldovenești din Direcția Arhivelor Centrale.

întocmit de Veronica Vasilescu și Doina
Duca-Tinculescu, București, 1975, vol. V,
(1701—1720), 656 p. cu 51 figuri în text.

Cea mai importantă colecție, din multe puncte de vedere, editată de Arhivele Statului, este seria Catalogelor, în care se înscrie și volumul prezentat de noi aici. Prin natura lor, catalogele — deși asupra acestei denumiri, atât de puțin adecvată conținutului și atât de sinonimică, avem anumite rezerve — reprezintă cea mai substanțială contribuție, menită să legitimizeze prezența Arhivelor Statului în fruntea celor care elaborează instrumente de lucru în sfera disciplinelor auxiliare ale istoriei.

Volumul al V-lea „cataloghează” documentele moldovenești, începând din 1701 și până la 1720. Teoretic, o astfel de lucrare ar fi trebuit să se întocmească paralel, pe baza materialului din ambele țări, Moldova și Țara Românească însă, foarte probabil, din cauze obiective, catalogul documentelor din Țara Românească a ajuns în momentul de față numai până la 1620 (vol. II 1974). S-a creat astfel un decalaj de 100 de ani, ceea ce nu e puțin lucru. În schimb, „cataloghează” documentelor moldovenești sînt deficitare față de cele din Țara Românească, în sensul că nu cuprind decît actele aflate în Arhivele Statului București, ceea ce constituie o mare deficiență. Această dispersare pe ținuturi sau zone geografice nu e un criteriu sănătos nici chiar pentru arhivistică. Argumente puternice pledează pentru aplicarea principiului concentrării pe dimensiuni statale, republicane.

Cele două autoare aplică aceleași criterii, în dispozitivul materialului, ca și la volumele anterioare II (1621—1632), 1959, III (1653—1675), 1968; IV (1676—1700) 1970. Volumul începe cu rezumatul unui act privat de dănie din 8 ianuarie 1701 și se încheie cu un act de vînzare-cumpărare, nedatat, dintre 1720—1740. În total, lucrarea cuprinde 2.729 de acte originale, copii, rezumate și mențiuni contopite sub 1758 poziții¹. Actele provin, deci, din primele două decenii ale secolului al XVIII-lea, perioadă care coincide cu începutul domniilor fanariote. Transformările social-economice, apărute încă din cursul secolului al XVII-lea, vizează și instituțiile de stat. Cancellaria domnească, asaltată de numeroase probleme noi, care complică sistemul procedural, își limitează competența judecătorească lăsînd în seama altora redactarea unor acte de importanță minoră. Astfel se explică faptul că volumul cuprinde numeroase acte emise de „cancelariile”, tirgurilor, orașelor, mitropoliei, episcopiei, mănăstirilor și dregătorilor².

¹ Diferența de 971 acte reprezintă un număr apreciabil de copii care s-au păstrat împreună cu originalele.

² Termenul mi se pare destul de neadecvat pentru a denumi astfel de îndelungate neorganizate și ineficiente.

Un atare catalog cuprinde cîteva elemente esențiale de fond și formă, care să ofere lectorului o primă imagine a actului: locul și data emiterii, rezumatul textului și descrierea actului: cota, fondul de arhivă, dimensiunile, menționarea copiilor, dacă sint, precum și aria lor de răspîndire, eventual edițiile actului ș.a.

Desigur, operația cea mai dificilă, care necesită experiență și pricepere, este rezumatul conținutului. El trebuie să cuprindă, într-o formulare succintă, întreaga problematică a actului, în așa fel încît lectorul să-i poată întui în întregime conținutul: speța juridică cu implicațiile ei instituționale prinse în raporturile lor sociale și genealogice. În această privință autoarele au găsit formulări pregnante, folosind, după cum era și firesc, terminologia din documente.

Urmează o serie de indicații și materiale auxiliare de o incontestabilă valoare informativă: bibliografia lucrării, lista logofeilor (ispravnicilor), lista decilor (grămăticilor), tabla de corespondență pe fonduri, listă de concordanță pentru datele rectificate, documente false sau îndoielnice și doi indici, de nume și de materii.

Pe lângă funcția auxiliară de instrument de lucru, „catalogul” de față constituie și o semnalară masivă a unor probleme economice, politice și culturale, din primele două decenii ale secolului al XVIII-lea. Ele au fost schițate de Veronica Vasilescu cu multă inteligență în prefața volumului: stările de lucruri din interior, situația internațională, războiul austro-turc (1716—1718), diferite aspecte ale relațiilor economice: pîre și judecăți pentru ocine, acaparări de moșii, creșterea vitelor, cultura cerealelor, dezvoltarea meșteșugurilor, morăritul cu meșteri „care știau rîndul apelor”, podgorii, prîsăci.

Sporirea volumului fiscalității în această perioadă a creat o terminologie instituțională, în parte nouă, care oferă juriștilor un prețios material de studiu. Iată o suită de *dări* care indică tot atîtea instituții: adet din vînat, camănă, cepărit, iliș, coasă domnească, cai de olac, cai de menzil, gîrdurărit, folărie, solăriet, bezmen, bufrărit vadrărit ș.a.

Numărul surprinzător de mare al decilor (145 în cursul a două decenii) sugerează o seamă de constatări pe marginea acestui fenomen de cultură diplomatică asupra cărora însă nu putem insista aici. Un lucru am vrea să precizăm, că rutina și îndeminarea descriptivă a unora dintre ei ne-au transmis nu numai prețioase delimitări de ocini și hotare, ci și o mulțime de apelative care circulau în lexicul limbii noastre la acest început de veac. De pildă: bacal, bănar, buorari, cheptănar, cociar, cocii, carvasara, orți, dăjdieri, fiaștri, fustași, papucari, oviciari, timbari, gîrdurari, dubase, împistrelle de săgeată ș.a. Fără îndoială că numai experiența și istețimea decilor din cancellaria domnească au putut să creeze formule juridice la nivelul înțelegerii fiecărei părți de judecată: „zapis de amăgeală”, „izvod de alesătură”, „drese răsuflate și fără nici o putere” și altele care au intrat în circulația terminologiei diplomatice moldovenești.

Cred că în genere onomastica moldovenească e mai bogată și de un colorit mai viu decît cea din Țara Românească. Documentele rezumate în acest volum dovedesc cu prisosință acest lucru. Se știe că, mai ales în Moldova, se întâlnește fenomenul formării numelor maritale pentru soții, adăugîndu-se la numele soțului sufixul — *oae*. De pildă : Urechoeae, Dabijoeae, Hutuoae, Strățulătoae, Pascăloae, Săcătoae, Răsăcioae și multe altele. O categorie hilară, ca să spunem așa, o formează antroponimele porecle care indică nu numai deficiențe fizice sau sufletești, ci exprimă și ironie sau compătimire. De pildă : Barbă lată, Bou roșu, Pară moale, Maț gras, Zamă, Zămarul, Bumbac verde, Sucmezău, Calcă'n-tr-aure, Apă bună și altele, care formează un bogat material pentru istoria limbii române din secolul al XVIII-lea.

Reproducerile sînt bine alese și interesante. Includerea lor în text e o notă bună, fiindcă dă acestuia o anumită variație. Remarcabile mi se par în acest sens filigranele cu motive florale și zoomorfe. Un procedeu neobișnuit în intitularea din legenda sigiliilor îl constituie menționarea lunii calendaristice. Sigiliul lui Mihai Racoviță, din septembrie 1703 creează o excepție la această regulă. Semnalarea lui e o achiziție pentru istoria sfragisticii românești.

Cu aceste sublinieri încheiem aprecierile noastre, cu adaosul că, volumul a fost întocmit cu o neobișnuită meticulozitate științifică. El vine să sporească odată mai mult valoarea colecției inițiată de Arhivele Statului.

TRAIAN IONESCU-NIȘCOV

Acta Valachica. Studii și materiale de istorie și istorie a culturii, III, Tirgoviște, 1972, Scripta Valachica, IV, Tirgoviște, 1973.

Muzeul județean Dimbovița, adunînd la un loc rezultatele muncii cercetătorilor locali, cît și pe acelea ale unor cercetători din alte centre, a editat seria *Studii și materiale de istorie și istorie a culturii*, care a apărut pînă acum în patru volume : I *Valachica*, în 1969 ; II *Studia Valachica*, 1970 ; *Acta Valachica*, și *Scripta Valachica*. Pe acestea două din urmă le vom prezenta pe scurt.

Acta Valachica cuprinde o serie de studii grupate pe două momente jubiliare : *50 de ani de luptă sub steagul Partidului* și *150 de ani de la mișcarea revoluționară condusă de Tudor Vladimirescu*, iar altă serie se împarte în două capitole : *Istoria și Istoria culturii*.

În primul studiu : *Răscoala țărănilor din 1888 în județul Dimbovița* (p. 7—13). Gheorghe S. Stan analizează cauzele răscoalei, urmărind apoi, aria răs-pîndirii răscoalei în satele județului, intenția țărănilor de a pătrunde în orașe — așa cum au făcut la Găiești care împreună cu Cojasca și Ghergani au fost centrele răscoalei — cît și poziția mișcării muncitorești și socialiste, a diferitelor ziare față de răscoală.

Eugen Fruchter și Gabriel Mihăescu publică : *Noi documente privind activitatea socialiștilor dimbovițeni în preajma creerii P.C.R.* (p. 17—40), prin care se subliniază activitatea desfășurată în preajma

alegerilor parlamentare din mai 1920 de organizația județeană a Partidului Socialist și cluburile socialiste din Tirgoviște, Moreni, Gura-Ocniței, Ochiuri, crearea P.C.R. ridicînd pe o treaptă mai înaltă mișcarea muncitorească din județ. Cele 21 de documente sînt din perioada 8 mai 1920 — 29 martie 1924 și provin de la Arhivele Statului județului Dimbovița.

În continuare, Mihai Rachieru și Virginia Nistor, investigînd fonduri de la Arhivele Statului Ploiești, publică 20 de *Documente privind mișcarea muncitorească din Moreni în anii 1930—1935* (p. 41—58) care oglindesc începuturile organizării muncitorilor și acțiunile care au avut loc în timpul crizei economice, intensă propagandă dusă de Partidul Comunist printre lucrători, precum și lupta desfășurată împotriva exploatareii capitaliste, iar Ion Toacă, în articolul : *Mărturie privind activitatea organizației P.C.R. din județul Dimbovița în anii ilegalității* (p. 59—70) evaluează acțiunile întreprinse de comuniști pentru educarea maselor în spirit revoluționar, subliniindu-se sprijinul primit în anii ilegalității din partea tovarășului Nicolae Ceaușescu, care în 1936 a fost arestat în comuna Ulmi, procesul judecîndu-se la Brașov.

În subcapitolul : *25 de ani de la alegerile parlamentare din noiembrie 1946*, Ion Toacă se ocupă de *Contribuția forțelor democratice din județul Dimbovița, conduse de P.C.R. la victoria B.P.D.*, evidențiind activitatea depusă de comuniștii din județ pentru întărirea rîndurilor organizației de partid, pentru refacerea economică, îmbunătățirea situației materiale a maselor, încheierea alianței dintre țărănimie și clasa muncitoare.

Mircea Georgescu se ocupă de *Tirgoviștenii în desfășurarea evenimentelor de la 1821* (p. 81—88), oprindu-se asupra stării de spirit anterioare mișcării lui Tudor și asupra luptei tirgoviștenilor în apărarea dreptăților lor, arătînd că „împietirea în final a revoltei lor cu începuturile mișcării conduse de Tudor au determinat pe unii istorici să afirme că aceasta din urmă ar fi început de aici”.

Radu Gioglovan, în articolul *Unde a fost ucis Tudor Vladimirescu ?* (p. 89—100) pe baza a diferite surse, încearcă să stabilească ce s-a întîmplat cu Tudor după ridicarea sa din mijlocul armatei de panduri, cum a fost ucis și locul unde odihnesc osemintele.

Capitolul de *Istorie* începe cu trei studii de arheologie care se ocupă de unele din ultimele cercetări și descoperiri pe această linie în județul Dimbovița : Bucur Mitrea, *Două tezaure de monede antice descoperite în satul Brîncoveanu, jud. Dimbovița* (p. 103—107) ; Gh. Poenaru-Bordea, Constantin Condrea, *Date noi privind tezaurul de la Adincata, județul Dimbovița* (p. 109—131) și Cornelia Borugă-Stoica, *Cercetările arheologice de la Cătunu, jud. Dimbovița* (1970—1971), (p. 133—140).

Apoi, Dan Pleșia se ocupă de *Mănăstirea Dealu — necropolă domnească și ceva despre frîntîntările interne din Țara Românească în secolul al XVI-lea*, (p. 141—153). Autorul urmărește descendența (bărbătească și femeiească) a lui Vlad Călugărul și insistă asupra meritelor lui în organizarea internă a Țării Românești ca și ale lui Radu cel Mare, care nu s-au bucurat de prea mare atenție din partea istoricilor. Mănăstirea Dealu, atestată documentar încă din 17

decembrie 1431 care va juca un rol important în istoria țării, a fost o necropolă domnească unică, adăpostind mormintele a patru generații succesive de domni cobilorți din Vlad Călugărul.

Lia Lehr publică studiul *Organizarea administrației a orașului Tîrgoviște în secolele XVI—XVII* (p. 155—170). La început autoarea se ocupă de așezare, populație, apoi despre județul orașului (alegere, atribuții, lista judeților Tîrgoviște între anii (1512—1639), primul document original orașenesc intern, păstrat, emis de județ și pîrgari fiind din 1512—1521; de reprezentanții domniei în oraș (pîrcălabii și diferite slugi domnești); organizarea cancelariei orașenești, care păstra pecetea și catastihul orașului, primul sigiliu al Tîrgoviștei datînd din 1512—1521.

Cu ocazia împlinirii a 370 de ani de la moartea lui Mihai Viteazul, I. Kara aduce în rîndurile volumului *Știri puțin cunoscute despre voievod* (p. 171—175). Este vorba despre un portret necunoscut al lui Mihai, portret care se afla la 1685 în Olanda, despre o înfrîngere la 23 septembrie 1600 a lui Bathori și a marelui cancelar al Poloniei, în Moldova, și o altă știre privitoare la înfrîngerea lui Mihai suferită din partea moveștilor în unire cu polonezii.

Al. Matei, prin *Știri despre Tîrgoviște în izvoare narative transilvănene din prima jumătate a sec. al XVII-lea*, (p. 177—183) scoate în evidență informațiile ce se pot găsi în lucrările lui Nicolae Olahus, Anton Verancics-Verantio, St. Szamoskozy, Matei Laczkó, predicator la curtea lui Mihai Lorándfi, Francisc Mikó, camerist al viitorului principe Gabriel Bethlen, Toma Borsos, fost negustor și jude al orașului Tîrgu Mureș, Ioannes Szalárdi, fost unul din custozii arhivei regnicolare de la Alba Iulia și apoi vicesecretar al lui Gheorghe Rakoczi, Petru Baksics.

O încercare, nereușită pe deplin, de a publica *Documente privitoare la așezarea Fieni din județul Dimbovița* (p. 185—196), face Dumitru Stan. Spunem aceasta pentru că materialul este plin de greșeli, referitoare la tehnica publicării documentelor din perioada feudală, iar sumara prezentare a lor este stîngace. Documentele trebuiau numerotate, chiar dacă sînt numai nouă, și precedate de cite un scurt rezumat. Lipsește semnul de mie la toți anii documentelor, iar atunci cînd s-a încercat să se pună a fost înlocuit cu litera „H”, dînd naștere la curiozități (Vezi documentele de la numerele 7, 8, 9).

În continuare, George Potra vorbește despre *Baia publică din vremea lui Matei Basarab* (p. 197—201) și despre *Un tîrgoviștean student la Veneția* (p. 201—208), Andronache, fiul lui Pascale, fost ispravnic al Tîrgoviștei pe vremea lui Constantin Brîncoveanu.

Pe baza documentelor din colecția Muzeului județean Dimbovița, Valeriu Berbecaru inserează *Date noi despre satul Bărbuleț* (p. 209—213). Cu toate că atunci cînd se citează documentele, se obișnuiește să se dea în subsolul lucrării mai întîi cota acestora și apoi să se facă descrierea lor, autorul articolului procedează invers. Din „Io”, aflat în titulatura domnească, autorul articolului face nume propriu, numindu-l pe Matei voievod „Ioan Matei Basarab” (p. 211 r. 26 și nota 3).

Ion Ionașcu, în studiul *Din lupta țărănimii dimbovițene în secolele XVII—XIX împotriva cîmpăritii*

feudale (p. 215—249) se ocupă de viața grea a moșnenilor din Brănești și de lupta lor împotriva boierilor care le-au acaparat moșia, reluînd un studiu mai vechi. În anexă sînt date 45 de documente, care reprezintă declarațiile unor locuitori din Brănești făcute cu prilejul judecății ce au avut cu slugerul Diamandi Cărpeneșanu.

Constantin Șerban aduce *Date noi de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea privind sticlăria de la Tîrgoviște* (p. 251—255), urmîrind continuitatea acesteia din vremea lui Matei Basarab și demonstrînd pe bază de documente din arhiva orașului Brașov că nu și-a încetat activitatea la 1793, așa cum s-a crezut, pentru că în anul 1797 s-a repus în activitate de către Conrad Gottlieb Schröder, cu meșteri din Moravia, Ungaria și Palatinatul Rinului.

Cleopatra Ionescu, pe baza unor documente de la Arhivele Statului județul Dimbovița, comunică *Date privitoare la economia județului Dimbovița în prima jumătate a secolului al XIX-lea* (p. 257—264), insistînd asupra diverselor meșteșuguri și industriei: textilă casnică în satele județului, confecționarea funiilor necesare la ocne, industria alimentară, preocupări pentru descoperirea bogățiilor subsolului ș.a. Statistica fabricilor din județ la 1831 ne arată natura lor și cantitățile de produse scoase pe an.

Tudor Mateescu, prin *Aspecte sociale din viața satului Bălteni, județul Dimbovița* (p. 265—269), încadrează acțiunea petiționară a sătenilor din acest sat, îndreptată împotriva călugărului Agapie, care-i îngrozise cu rapacitatea sa, în „afluxul de petiții care au pornit spre București în anii 1829—1831 din partea țărănilor de pe tot cuprinsul Țării Românești”, formă de luptă împotriva exploatarea la care erau supuși.

Urmează trei materiale care se ocupă de probleme economice privitoare la județul Dimbovița: Toma Svințiu *Dezvoltarea economică și demografică a orașului Tîrgoviște, a tîrgurilor Găești și Potlogi, între anii 1832—1850* (p. 271—279), unde pe baza tabelor, catastifelor, bugetelor și listelor cu caracter statistic aflate la Arhivele Statului județul Dimbovița, urmărește evoluția populației, compoziția ei și dezvoltarea economică a orașului, dînd în anexă o asemenea tablă statistică din 1832, care cuprinde numărul locuitorilor pe categorii, sexe, numărul bisericilor, mănăstirilor, morilor, animalelor etc.: Luminița Oproiu, *Începuturile exploatarea lignitului în Șotinga* (p. 281—283), prin care comentează două documente din 1859 privitoare la depistarea acestui minereu la Șotinga, dar și în județele Buzău, Vilcea, Gorj, Mehedinți și Mircea Alexandrescu, *Citeva date inedite privind exportul de petrol din județul Dimbovița între anii 1881—1900* (p. 285—294), care cuprinde informații interesante asupra producției de petrol a județului, a rafinărilor, asupra pînunderii capitalului străin, exportului petrolului și derivatelor sale pe piețele din Europa și Asia.

În cadrul subrubricii *Organizații profesionale de la sfîrșitul secolului al XIX-lea*, Constantin Manolescu ne informează despre *Unirea lucrătorilor constructori din Tîrgoviște* (1883) (p. 295—296), iar Toma Svințiu despre *Societatea internațională a muncitorilor și meseriașilor din Tîrgoviște* (1890—1893) (p. 297—299).

În cadrul rubricii *Istoria culturii*, Constantin Manolescu ne dă o *Notă asupra genealogiei poezilor*

Văcărești (p. 303—304) prin care îmbogățește arborele genealogic al acestora cu încă două nume: Tatul, marele clucer din Văcărești și fiul său Stanislav, iar Eugen Fruchter și Gabriel Mihăescu vorbesc despre *Semnificația unei aniversări și adevăratele începuturi ale studierii logicii în România* (p. 305—312).

Petre Cristea, prin *Identificarea unor personaje voievodale într-o scenă din iconografia Bisericii Domnești din Tirgoviște* (p. 313—316) socotește că scena reprezintă o nuntă din familia Brîncovească, două din personaje fiind Constantin Brîncoveanu și doamna Maria, la nunta domniței Maria, fiica lor, cu Constantin Duca, fiul domnului Moldovei; mai apar aci și chipurile stolnicului Constantin Cantacuzino și voievozului Moldovei, Gheorghe Duca.

Mihai Oproiu și Toma Svințiu publică studiul: *Învățământul public și particular din orașul Tirgoviște în perioada regulamentară* (p. 319—331), în care găsim informații despre deschiderea primei școli începătoare în Tirgoviște, despre programa activității școlii conduse de Mihalache Drăghiceanu, categoriile sociale ce trimiteau copii aici.

Cu ocazia aniversării a 25 de ani de la moartea scriitorului Ion Al. Brătescu-Voinești, Stela Marin și Rachila Trandafir publică: *Ion Al. Brătescu-Voinești. Contribuții bibliografice* (p. 335—343), iar Radu Gioclovan *Identificări tirgoviștene în nuvela „Pană Trăsnea Sfintul” de Ion Al. Brătescu-Voinești* (p. 345—353).

Într-o subrubrică intitulată *Filatelie*, Lucian Pencescu publică articolul: *Din istoricul poștelor dimbovișene* (p. 355—357).

În continuare Daniel Popescu prezintă realizările arhitectului artist Alexandru Clavel (p. 361—364) iar Constantin Manolescu și Mihai Oproiu în *Pagini din istoria culturii tirgoviștene* (p. 365—367) se ocupă de *Societatea culturală „Progresul”* (1867) și de *Un vechi focar tirgoviștean de cultură: „Sala de arme”*. Alte studii: dr. Georgeta Stoica și Maria Georgescu, *Centre specializate în Țesutul scoarțelor din jud. Dimbovița*; Victor Petrescu și Gheorghe Pîrvulescu, *Probleme privind îmbunătățirea tematicii muzeului tiparului și al cărții vechi românești*; Victor Petrescu, *Date noi asupra nașterii și activității literare a lui I. C. Visarion. Urmează Evocări, Cronici — Recenzii*.

Din cadrul ultimei rubrici aflăm despre achiziționarea la Muzeul județean Dimbovița, printre altele, a unor inele sigilare care au aparținut lui Ion Ghica și a unor documente din epoca lui Brâncoveanu și din prima jumătate a secolului XIX, scrisori și autografe ale unor scriitori.

Volumul IV, *Scripta Valachica*, își grupează studiile pe patru momente jubiliare: *Un sfert de veac de republică*; *Ion Heliade Rădulescu — un veac de la moarte*; *Iancu Văcărescu — 180 de ani de la naștere* și *Raicu Ionescu-Rion — 100 de ani de la naștere*, păstrînd cele două componente ale publicației: *Istorie și Istoria culturii*.

În cadrul primului grup de materiale, Mircea T. Georgescu prezintă *Conceptia republicană a lui Ion Heliade Rădulescu* (p. 7—13) partizan al republicii democratice, creație a maselor, iar Gheorghe T. Ionescu *Activitatea organizațiilor de masă din județul Dimbovița, conduse de partidul comunist, în perioada 1944—1946* (p. 15—21), unde se subînăiază preocuparea pentru reorganizarea sindicatelor

pe baza Frontului Unic Muncitoresc, exemplificînd cu acțiunile desfășurate în diferite fabrici și centre muncitorești, precum și acțiunile duse împotriva sabotajelor și pentru atragerea țăranimii la luptă alături de clasa muncitoare.

Personalitatea lui Ion Heliade este evocată cu ocazia împlinirii unui veac de la moarte, prin patru articole: Lazăr Dinescu despre *Ion Heliade Rădulescu — proeminentă personalitate culturală a patriei noastre* (p. 25—29), Radu Tomoiagă despre *Un vechi proiect de dicționar enciclopedic român (I. Heliade Rădulescu și N. B. Russo Locusteanu)* (p. 31—35), Radu Gioclovan, *Legăturile familiale ale lui Ion Heliade Rădulescu la Tirgoviște* (p. 37—40) și Dumitru Angelescu, *Ion Heliade Rădulescu — omul politic de la 1848* (p. 41—46).

Marcind împlinirea a 180 de ani de la nașterea lui Iancu Văcărescu, Stela Marin și Rachila Trandafir prezintă *Iancu Văcărescu. Contribuții bibliografice* (p. 49—51), iar Toma Svințiu se ocupă de *Un proces al poetului Iancu Văcărescu* (p. 53—72) în care informează despre judecata cu Rudolf Jipa, negustor brașovean, arendașul moșiei Văcărești, pentru desfacerea contractului de arendă, păgubitor proprietarului. În anexă sînt date 11 documente din fondul Tribunalului județului Dimbovița, aflat la Arhivele Statului Dimbovița. Era bine ca fiecare document să fie precedat de un scurt rezumat al conținutului.

În memoria militantului socialist Raicu Ionescu-Rion, Ion Gavrilă publică *Documente inedite cu privire la activitatea tirgovișteană a lui Rion* (p. 75—79) aflate în colecție particulară, unul dintre ele vorbind și despre N. Beldiceanu, „doinașul blind” și despre „sublimul Pincio”. Eugen Fruchter și Gabriel Mihăescu se ocupă de *Locul Tirgoviștei în viața ilustrului militant socialist Raicu Ionescu-Rion* (p. 81—89).

Un mare număr de articole sînt incluse în capitolul de *Istorie*. Trei dintre ele pun în valoare rezultatele săpăturilor arheologice efectuate pe teritoriul județului Dimbovița: Ersilia Tudor, *Săpătura de salvare din comuna Văcărești, județul Dimbovița — 1971* (p. 93—107); Luciana Oancea, *Descoperiri arheologice la Valea-Votevoziilor* (comuna Răzvad) *județul Dimbovița — 1972* (p. 109—129). Unele din obiectele descoperite sînt inele sigilare care au pe chaton reprezentări simbolice întîlnite în amprente sigilare de pe documente. (Pe cel de la figura 3/4 trebuie citit „Gheorghe” nu „George” așa cum indică autoarea.); Ion Chicideanu, *Săpăturile arheologice de la biserica Tîrgului* (Tirgoviște) — 1972, *Raport preliminar* (p. 169—177), prin care se scoate la iveală faptul că aici a fost încă din secolul al XVI-lea o biserică și că primul nivel de locuire este în parte contemporan domniei lui Mircea cel Bătrîn.

În continuare, George D. Florescu și Dan Pleșia, în studiul *Mihai Viteazul — urmaș al împăraților bizantini* (p. 131—161) combat părerea că Mihai n-a fost „os domnesc” comentînd izvoarele privitoare la originea lui, a Teodorei, mama domnului, la cariera lui Iane, unchiul acestuia, în Țara Românească.

Un exemplu de modul cum nu trebuie publicat un document avem în articolul (dacă se poate numi așa) *Un hrissov domnesc inedit din secolul al*

XVI-lea (p. 163—168), semnat de Ileana Gr. Mircescu și Mihai Gabriel Popescu. Cum poate să fie inedit un document: care a mai fost publicat? Înșiși autorii spun că cuprinsul lui „este cunoscut prin publicarea unei copii”, de către George Potra în *Tezaurul documentar al județului Dimbovița* (1418—1800), p. 119—120. Ne-am așteptat, având în vedere că Muzeul județean Dimbovița a intrat în posesia documentului slavon original, ca autorii să publice pe acesta pentru a aduce unele corecturi eventualelor greșeli ce s-ar fi strecurat traducătorului din secolul al XIX-lea, dar ecarce, ei publică tot o copie din 1845. Facsimilul de la fig. 2, p. 167, în afară de faptul că redă o „copie din hrisovul de la Matei Basarab care privește comuna Bărbulețu”, obiectul hrisovului ce se încearcă să se publice nu are nici o legătură cu conținutul articolului, nu este pomenit niciodată de către autori.

Gh. I. Mareș, în articolul *Documente inedite despre satul Vulcana și schitul Bunea* (p. 110—215) publică 31 de documente dintre anii 1622—1800, aflate în fondul „Mitropolia Țării Românești” de la Arhivele Statului București. Alături de unele greșeli de tipar (la p. 180, alineatul 2 r. 1: „1609 ianuarie 1927” sau la p. 183, r. 2 de jos „1972” în loc de, probabil, „1792” și altele: colecția de documente a Academiei se numește „Documente privind istoria României”, nu „Documente asupra Istoriei Românilor” și se prescurtează frecvent „D.I.R.” nu „Doc. Ț. Rom.”; sau ce cotă este aceasta: „Arh. St. Buc., Mitrop. Ț. Rom. original L-33 CCXCII/15” ?

În continuare, Gheorghe Trifonescu și Toma Svințiu aduc *Contribuții la istoricul așezării unor refugiați bulgari în județul Dimbovița, în secolul al XIX-lea* (p. 219—229), un număr însemnat de familii stabilindu-se în satul Băleni. În anexă se dau șase documente dintre anii 1831—1851, aflate la Arh. St. jud. Dimbovița și la Arh. St. București.

Cleopatra Ionescu și Mihai Oproiu, valorificând materialul de arhivă aflat la Arh. St. jud. Dimbovița, publică articolul *Țirgoviștea în perioada regulamentară* (p. 231—251) în care se ocupă de hotarul orașului la 1831, de diferite categorii sociale, care-și desfășoară activitatea aci; de activitatea comercială a tirgurilor din Țirgoviște, organizarea administrativă, aprovizionarea locuitorilor cu alimente, sistematizarea orașului, de câteva din monumentele istorice ș.a. În anexă se dă lista președinților (primarilor) Țirgoviștei în perioada regulamentară (1831—1847).

Marcind împlinirea a 95 de ani de la proclamarea independenței de stat a României, Mircea Alexandrescu publică articolul *Documente privind susținerea războiului din 1877—1878 de către populația județului Dimbovița* (p. 253—263). Nu publică documente, ci extrage datele din cele publicate în colecția *Documente privind istoria României*, seria *Războiul pentru Independență* și din altele inedite, aflate în fondul „Primăria orașului Țirgoviște” de la Arh. St. jud. Dimbovița. Autorul insistă asupra cantităților de produse și asupra animalelor care au fost rechiziționate pentru necesitățile de război.

Urmează apoi patru articole care au ca obiect de studiu perioada dintre cele două războaie mondiale: Gabriel Mihăescu, *Mișcări ale țărănimii dimbovișene în anii 1918—1921* (p. 266—269); Mircea Alexandrescu *Situația social-economică și lupta ma-*

selor din județul Dimbovița între anii 1922—1932 (p. 271—287); Florica Deftu, *Lupta maselor muncitoare din județul Dimbovița, sub conducerea partidului, în perioada creșterii pericolului fascist (1934—1937)*, (p. 289—297) și Cleopatra Ionescu, *Acțiuni ale P.C.R. în județul Dimbovița în perioada 1934—1940* (p. 299—309), acesta din urmă cu 6 documente în anexă.

În cadrul capitolului *Istoria culturii*, Cristian Moiseescu scrie despre *Rolul arhitecturii unor monumente din Țirgoviște și împrejurimi în stabilirea unor tipuri structurale* (p. 317—329) prin care, analizând arhitectura diverselor monumente (biserica Mitropoliei, a mănăstirii Gorgota, a mănăstirii lui Stelea cupețul, bisericile Sf. Gheorghe, Sf. Dumitru, Stelea a lui Vasile Lupu), le socotea a fi fost modele pentru alte construcții asemănătoare din țară, așa încât se poate spune că „orașul Țirgoviște reprezintă o adevărată școală de arhitectură”.

Mihai Oproiu și Toma Svințiu se ocupă de *Învățămintul sătesc în perioada regulamentară* (p. 331—338) și continuă materialul început în volumul anterior. *Contribuții la studiul învățămintului public în județul Dimbovița*.

Tot aici, Constantin Manolescu prezintă pe I. L. Caragiale în lumina unor amintiri puțin cunoscute; Victor Petrescu, *Încercare de reconstituire a unui roman pierdut al lui I. Al. Brătescu-Voinești*, iar Maria Georgescu, *Portul popular dimbovițean*. În cadrul rubricii de *Filateli*, Lucian Petrescu se ocupă de *Studiul ștampilelor poștale ale Țirgoviștei de la finele secolului al XIX-lea*.

Urmează o serie de evocări, volumul încheindu-se cu rubrica *Creșterea colecțiilor* din care aflăm despre achiziționarea, printre altele, a trei documente: unul de la mitropolitul Crimca, altul din timpul lui Matei Basarab și a unui hrisov din 1574.

În încheiere sînt prezentate și materiale privitoare la activitatea muzeului.

În finalul prezentării celor două volume, citeva observații care țin de munca de redacție a lor. La unele articole s-a neglijat aparatul critic (vezi cum s-au citat unele lucrări, pentru exemplu, în *Acta* — p. 11, notele 14, 16, 19, 22, 24: sînt și situații cînd notele apar în text dar nu și la subsolul lucrării, vezi pentru exemplu *Acta* — p. 323 de unde lipsesc notele 21—23, acestea nefiind singurele cazuri) la care se adaugă numeroase greșeli de tipar, fiind necesară mai multă atenție din partea colectivului de redacție. Era necesară chiar verificarea unor date din articolele publicate, pentru a evita situații ca cea din *Acta* — p. 76, alineatul 4, unde se spune: „La 19 noiembrie 1946 cetățenii județului Dimbovița și-a dat (subl. ns.) votul pentru reprezentanții B.P.D. pentru democrație și bunăstare. Din 179 111 alegători au votat pentru B.P.D. un număr de 141 570, pentru P.N.T. — 41 500 iar pentru P.N.L. — 25 500”. Făcînd totalul ne iese 208 570 de voturi (?).

Trebuie remarcat însă faptul că majoritatea articolelor punînd în discuție probleme de istorie locală sau națională, introduc în circuitul științific unele materiale documentare inedite, provenite din arhive locale, mai puțin cercetate.

AL. ZUB, MIHAIL KOGĂLNICEANU
ISTORIC, Editura Junimea, Iași, 1974. 852 p.

Monografia *Mihail Kogălniceanu istoric* de Al. Zub este o lucrare ieșită din comun. Dintre toate cercetările de istoriografie românească este probabil opera cea mai amănunțită și mai bine documentată. Miile de note aflate în josul paginilor dovedesc cu prisosință documentația excepțională, culesă din mii de izvoare și lucrări, editate și inedite, românești și străine. Aspectul cu totul deosebit al monografiei rezultă și dintr-o simplă numărătoare a paginilor: paradoxal, lucrarea lui Al. Zub, care comentează opera de istoric a lui Kogălniceanu, se întinde pe mai multe pagini decât întreaga activitate istoriografică a autorului analizat.

Structura lucrării este următoarea: după o introducere (p. 13—18) și o bibliografie comentată (p. 19—35), urmează un amplu capitol privitor la formația intelectuală a lui Kogălniceanu (p. 37—262), apoi un altul care analizează propriu-zis scrierile sale istorice (p. 263—392). Următoarele capitole prezintă concepția istorică a lui Kogălniceanu (p. 393—439), activitatea sa de editare a izvoarelor istorice (p. 440—475) și „implicațiile istoriografice”, adică alte lucrări și activități legate de istorie (p. 477—783). Ultimele două capitole, mai reduse ca întindere, prezintă „activitatea de îndrumare și stimulare a cercetărilor în cadrul Academiei Române” (p. 785—803) și posteritatea istoricului (p. 805—818). Lucrarea mai cuprinde și un rezumat în limba franceză, un indice de publicații și altul de nume, un număr de ilustrații. De remarcat condițiile grafice excepționale în care este editată cartea de către editura „Junimea” din Iași.

Monografia lui Al. Zub cuprinde aproape tot ce se poate spune despre activitatea de istoric a lui Kogălniceanu, și nu numai despre ea. Interpretarea enormei cantități de material documentar este în general judicioasă, echilibrată, cele mai multe dintre concluziile autorului fiind, fără îndoială, juste. Credem însă că unele aspecte ale lucrării sînt discutabile și, afirmînd aceasta, avem în vedere nu chestiunile mai mici, de amănunt, ci întreaga structură a monografiei.

Ceea ce reprezintă marea calitate a lucrării — documentarea cu totul remarcabilă — este, printr-un abuz de erudiție, și o slăbiciune a ei. Un efort mai mare de sinteză, eliminarea (oricît de dureroasă, dar inevitabilă, pentru cercetător) a unui număr de fișe, credem că ar fi avantajat cartea. Așa cum se prezintă, ea lasă impresia unei încercări de a prezenta cititorului întreg materialul documentar parcurs de autor. Lucrarea nu numai că este inaccesibilă unui public mai larg, dar consultarea ei devine anevoioasă chiar pentru un specialist. Erudiția aceasta — care altminteri nu poate fi privită fără respect — aparține mai curînd istoriografiei trecutului; astăzi se cer lucrări mai sintetice, în care ideile să nu fie înecate în noianul amănuntelor, ceea ce nu presupune cituși de puțin o documentare inferioară, ci numai o selectare a materialului pentru redactarea finală.

Folosirea tuturor fișelor — utile sau inutile — explică parțial și întinderea neobișnuită a monografiei. Un exemplu: autorul se referă la vizita

lui Kogălniceanu în Spania, de-a lungul a vreo 30 de pagini, ceea ce e oricum prea mult, dat fiind subiectul cărții. Dar ce caută apoi paginile referitoare la tot felul de alte călătorii spaniole, ale lui N. Iorga, Mihail Tican-Rumano, M. Ralea și alții? Au ele vreo legătură cît de slabă cu *istoricul Kogălniceanu* sau cît puțin cu călătoria sa în Spania? Chiar dacă Iorga sau Ralea nu ar fi fost nicicînd în Spania, călătoria lui Kogălniceanu, pe-trecută cu un secol în urmă, nu ar fi fost cu nimic afectată. Asemenea legături forțate sînt destul de frecvente în paginile cărții.

Orice afirmație a istoricului trebuie să se întemeieze pe izvoare. Unde acestea lipsesc, presupunerile, ipotezele își au rostul lor, cu condiția de a nu se construi o întreagă teorie numai pe ipoteze, căci atunci întreaga construcție devine fragilă și greu de crezut. În felul acesta procedează totuși autorul cărții cînd vrea să demonstreze varietatea lecturilor istorice ale lui Kogălniceanu și legăturile sale cu istoricii vremii. Kogălniceanu — se știe — a fost timp de un *semestru* studentul marelui istoric german Ranke. Nu există nici o dovadă despre o legătură personală între ei și nici privind o influență sensibilă a profesorului berlinez asupra istoricului român. Se pot face doar ipoteze. și autorul le face de-a lungul a zece pagini, după lectura cărora singura concluzie pe care o poate trage cititorul atent este că practic tot nu se știe nimic despre foarte ipotetica relație Ranke—Kogălniceanu. În orice caz, a fi studentul cuiva timp de un *semestru* nu presupune obligatoriu o influență. Iar cînd autorul scrie: „una din ideile cele mai fertile pe care istoricul român și-a însușit-o de la Ranke, în orice caz și de la el, este aceea a înrudirii istoriei cu politica” (p. 113), trece cu vederea faptul că ideea acestei înrudirii există de cînd se scrie istorie. În același timp, se minimizează influența lui Karamzin, una din puținele influențe sigure asupra lui Kogălniceanu.

Ipotezele sînt și mai riscante atunci cînd se discută lecturile lui Kogălniceanu. Șerban Cioculescu este criticat pentru că, pe baza unor date sigure, se referise la caracterul limitat al lecturilor istoricului. Acestea ar fi, după opinia lui Al. Zub, mult mai întinse și mai variate. Se vede că M. Kogălniceanu cunoștea opera lui Horațiu, căci folosește expresia „aurea mediocritas”, a lui Ovidiu — probă o altă expresie: „nomina odiosa”, cuvinte utilizate și de istoricul român. Această pagină a cărții putea să lipsească, spre folosul ei.

Se afirmă că autorul analizat citise diferite lucrări istorice, fără a se aduce nici o probă. Un exemplu: despre istoricul ceh Palacký se scriu două pagini și jumătate (p. 201—203), pe baza simplei presupunerii că M. Kogălniceanu trebuie să fi cunoscut ceva din scrierile acestuia! Poate că a cunoscut, dar stabilirea „orizontului livresc” al cuiva nu se poate baza, în bună parte, cum este cazul aici, pe deducții lipsite de suport documentar.

Este evidentă tendința autorului de a vorbi, de preferință, despre subiecte tangente, acordînd un spațiu relativ modest scrierilor istorice propriu-zise ale lui Kogălniceanu (130 pagini din cele peste 800 ale cărții) și editării izvoarelor (doar 35 de pagini). Tocmai aici ne-am fi așteptat la o analiză mai amănunțită. *Histoire de la Valachie, de la Moldavie*

et des Valaques Transdanubiens, lucrarea publicată în 1837, este considerată, cu o oarecare exagerare credem „întia manifestare plenară a istoriografiei române moderne” (p. 263); este o operă desigur importantă, dar numai parțial originală, Kogălniceanu, încă foarte tânăr pe atunci urmînd destul de fidel modelele anterioare, Engel și Gebhardi dintre străini, Fotino și Maior dintre autohtoni. O discuție asupra acestor influențe și altor lucrări și izvoare folosite de Kogălniceanu ar fi fost foarte utilă. După ce a consacrat însă multe pagini unor influențe probabile sau posibile, dar deloc sigure, autorul arată că „un examen amănunțit al operei, menit să-i decelaze (sic) sursele documentare și să-i fixeze, în raport cu sursele mai noi valoarea judecăților emise, depășește intențiile noastre. căci ne-ar sili să extindem în mod disproporționat cercetarea de față” (p. 286). Dar tocmai o asemenea cercetare nu ar fi trebuit să lipsească. Pentru a discuta o operă istorică, trebuie analizată mai întâi informația folosită și apoi, firește, valabilitatea concluziilor.

Un studiu comparativ ar fi dovedit că unele din ideile lui Kogălniceanu nu erau chiar atît de noi. Este drept, deosebindu-se de Școala Ardeleană, el începe expunerea cu istoria dacilor, dar acest lucru îl făcuseră, mai detaliat chiar, cu două decenii înainte D. Philippide și D. Fotino. A afirma însă — cum face Al. Zub — că pentru Kogălniceanu dacii autohtoni constituie „punctul de pornire în explicarea etnogenezei poporului român” (p. 286), admițînd un amestec daco-roman, este o exagerare. În această problemă, tînărul istoric urma destul de fidel linia Școlii Ardelene, considerînd că în urma războaielor lui Traian dacii fuseseră în cea mai mare parte exterminați și, după această afirmație, referindu-se exclusiv la coloniștii romani. Termenul de daco-romani nu trebuie să însele: este, după cum rezultă clar din context, vorba de *romanii din Dacia*, nu de o populație mixtă. Autorul se referă și la teoria admigrării (devenită celebră mai tîrziu, prin lucrările lui D. Onciul), arătînd, pe drept, că și Kogălniceanu a susținut-o (p. 293); dar a lăsa să se înțeleagă că ipoteza aparține acestuia — la sugestia unor pasaje din diferite cronicile —, cînd în chip evident Kogălniceanu a preluat-o de la Fotino, este din nou o exagerare. O cercetare amănunțită a surselor lucrării ar fi fost deci foarte utilă și ar fi înlăturat unele erori.

O ultimă observație de amănunt. Se afirmă (p. 467) că în *Cronicile României*, Kogălniceanu atribuie istoria cunoscută mai tîrziu ca fiind a lui Constantin Cantacuzino, spătarului Miclescu. Este aici o confuzie, de care se face vinovat și Kogălniceanu. Ipoteza privitoare la paternitatea lui Miclescu îi aparține lui Hasdeu: Kogălniceanu a avut meritul — într-o notă din prefața la *Cronicile României* — de a fi arătat că autorul nu putea fi moldovean și a propus, în consecință, versiunea mai apropiată de adevăr a unui „român de peste Olt”. Este ciudat într-adevăr faptul că, deși nu-l considera pe cronicar moldovean, i-a inclus totuși opera printre cronicile moldovenești.

Din analiza întreprinsă pînă aici credem că rezultă, pe lîngă meritele incontestabile ale lucrării și cîteva lipsuri ale ei: erudiția uneori abuzivă și

inutilă, ducînd la repetate părăsiri ale firului normal al expunerii, ca și o anumită disproporție care constă în tratarea foarte amănunțită a unor aspecte mai puțin esențiale și analiza mai superficială a operei istorice propriu-zise. Se adaugă la acestea și tendința, frecventă, de a construi ipoteze fără o bază documentară suficientă.

Prezentarea mai insistentă a unor laturi pe care le considerăm criticabile nu înseamnă cîtuiș de puțin o încercare de a diminua marile merite ale lucrării. Nu am insistat mai mult asupra lor, căci sînt evidente, pe cînd critica, pentru a fi lămurită, trebuie desfășurată mai pe larg. Este cert că monografia lui Al. Zub reprezintă o însemnată realizare a istoriografiei românești contemporane. Ea se bazează pe o documentare uluitoare — sub acest aspect puține lucrări din întreaga noastră istoriografie îi pot sta alături — și pe cunoașterea sub toate aspectele nu numai a vieții și operei lui Kogălniceanu, dar a culturii întregii epoci, atît pe plan național, cît și european. În paginile cărții se întîmplă să întîlnești informațiile cele mai neașteptate; este material aici pentru mai multe monografii. Sub modestul titlu *Mihail Kogălniceanu istoric* se află o adevărată enciclopedie, bazată pe cele mai diverse izvoare, oferind o mare bogăție de date. Este opera care consacră pe unul dintre cei mai valoroși și originali istorici ai tinerii generații.

LUCIAN BOIA

La gazette des archives. Nouvelle série. Paris. 1972, nos 76—79 (Association des Archivistes Français), 294 p.

La Gazette des Archives, prestigiosul periodic al Asociației arhiviștilor francezi, publicat în anul 1972, trimestrial, la Paris, conține, în cele 294 pagini, o serie de studii și informații ce prezintă interes pentru soluționarea unor probleme actuale ale arhivisticii: selecționare, instrumente de informare, folosirea informaticii în arhive, activitatea culturală a arhivelor, inventarierea fotografiilor etc.

Astfel, în numărul 76 (trimestrul 1, 1972) Jean Pierre Babéon, conservator la Muzeul de istorie al Franței de la Arhivele Naționale din Paris, analizează diferitele aspecte ale relațiilor Arhivelor cu marele public. După ce în prima parte încearcă să demonstreze că activitatea culturală a arhivelor „este fructuoasă pentru transmiterea mesajului colecțiilor noastre, este de dorit și chiar indispensabilă pentru a da contemporanilor noștri gustul istoriei și, dincolo de aceasta, de a-i interesa în toate dimensiunile fenomenului uman”, în cea de a doua parte, autorul prezintă alte aspecte ale activității culturale a arhivelor, preconizînd o mai largă publicitate în jurul lor, o îmbunătățire calitativă, a publicațiilor arhivistice și o mai largă difuzare a acestora, printr-o mai mare înlesnire a activității cercetătorilor în Arhive. Prin relații strînse cu presa, radioul etc.

În continuare, François Burkard, conservator-șef la Arhivele din Normandia, publică informații despre Centrul de documentație al Brevetelor de

invenție al Arhivelor din departamentul Saine-Maritime.

Raymond Collier combate în articolul *Arhivele și pesimismul*, părerea unor arhiviști cunoscuți, ca Yves Pérotin și Louis Minnier, care evidențiază situația dificilă și uneori de inferioritate în care se află în general Arhivele în raport cu alte instituții.

Directorul Arhivelor din departamentul Haute-Savoie, J. Y. Mariotte, prezintă arhivele ducale din Savoia la sfârșitul evului mediu pe baza unor studii apărute recent, iar Stanislas Nawrocki, se ocupă de Arhivele din Polonia, făcând un scurt istoric, arătând organizarea și personalul, echipamentul tehnic, relațiile cu alte instituții, realizările și perspectivele lor.

În numărul 77 (trimestrul 2/1972), Michel Duchein examinează sistemele de triere a documentelor în arhivele departamentale din Franța pe baza unei anchete din 28 iunie 1971 la care au răspuns 88 arhive departamentale, 6 Arhive Naționale, 2 arhive municipale și Serviciul istoric al Armatei de Uscat. În concluzie se constată că „Direcția Arhivelor Franței nu poate elabora, ține la curent și controla toate listele de selecționare și clasare ale ansamblului de servicii din Administrația franceză. Numai o colaborare a conservatorilor în misiune¹ în ministere și a arhiviștilor departamentelor îi poate permite să progreseze în acest sens, fără a putea spera totuși în acest mod să se ajungă a se realiza totul”.

Jean Merley, în articolul *O sursă a istoriei economice și sociale: arhivele conservării ipotecilor*, constată că „arhivele birourilor de păstrare a ipotecilor, încă puțin folosite, constituie pentru istoria economică și socială a secolelor XIX și XX, o sursă de un interes nu de neglijat și merită să fie cunoscute”.

Régis de Saint-Jouan, directorul Arhivelor din departamentul Côtes-du-Nord, se ocupă de problema folosirii informaticii în Arhive care, după opinia autorului întâmpină două dificultăți: una determinată de faptul că prea mulți dintre noi păstrează prejudecăți față de descoperirile științifice recente și rămân exclusiv atașați aspectului tradițional și mai mult literar al profesiunii.

În același timp, autorul subliniază că „dacă mijloacele electronice sînt aplicate fără un personal cu o înaltă calificare, fără o pregătire analitică suficientă, vom avea aerul că facem informatică, vom crede poate că facem, dar aceasta nu va crea o iluzie multă vreme cînd această calificare va fi din ce în ce mai răspîdită în alte instituții”.

E. Taillemite, conservator la Arhivele Naționale, în studiul *O vizită în Arhivele Canadiene*, analizează organizarea și funcționarea Arhivelor Federale din Ottawa și prezintă în mod sumar fondurile păstrate în Quebec și Montréal privitoare la Canada în timpul dominației franceze.

Christian Wolff, conservator la Arhivele Naționale, se ocupă de *Vechile arhive parohiale protestante din Alsacia și din regiunea Montbéliard*.

În *Varia* se prezintă un atlas al diecezelor din Franța așa cum existau pînă în 1789, întocmit de M. J. de Font-Reaulx, iar într-una din *cronici* se

expune situația Arhivelor Naționale în 1971 (clădiri, creșterea colecțiilor, clasări, inventare, instrumente de cercetare și diverse: informare și cercetare, fotografie, microfilm, muzeu și expoziții).

În numărul 78 (trimestrul 3/1972), Amadou Bousso, se ocupă de activitatea Secției de pregătire a arhiviștilor de la Școala de bibliotecari, arhiviști și documentaliști a Universității din Dakar, care a început să funcționeze în mod regulat din anul 1971, cu asistența UNESCO. Scopul său este formarea de bibliotecari, arhiviști și documentaliști cu pregătire medie pentru a face față în mod rapid necesităților mari ale Africii în cele trei domenii, precum și perfecționarea acestora și a personalului în subordine.

Jean Waquet, conservator la Arhivele Naționale, publică unele opinii ale sale în legătură cu articolul lui Michel Duchein intitulat „Procedurile de selecționare în arhivele departamentale” publicat în aceeași revistă (nr. 77, p. 75-87).

În articolul *Legea arhivelor sau politica administrației*, Georges Weill, directorul Arhivelor din departamentul Hauts-de-Seine, după ce combate opiniile lui Vincent Wright, conferențiar la London School of Economics din Londra, care într-o lucrare a sa atacă unele din instituțiile de bază ale administrației din Franța din secolul al XIX-lea și pe arhiviști (mai ales pe acei departamentali), acuzându-i de „lipsă de zel” și „indiferență”, în partea a doua, se ocupă de problema îmbunătățirii legislației arhivistice franceze.

În numărul 79 (trimestrul 4/1974), Michel Quétin, conservator la Direcția Arhivelor Franței, prezintă datele sumare ale unui recensămint al fotografiilor păstrate în 95 de Arhive departamentale, în Arhivele Naționale, în depozitul Arhivelor de dincolo de Mări, aflat în orașul Aix-en-Provence și în cel din cîteva interministerială a Arhivelor de la Fontainebleau. Fotografiile existente în cea mai mare parte, dacă nu în totalitatea arhivelor franceze, aparțin fondurilor de origine administrativă, altele provin din donații sau depozite, ori prin cumpărare; altele sînt în fine, opera serviciilor de Arhive sau a directorilor acestora și a colaboratorilor lor cu titlu personal. Situația acestora a fost reglementată în 1964 cînd s-a cerut Arhivelor departamentale să coteze într-o serie specială, fotografiile intrate în Arhivele departamentale pe căi extraordinare: donații, legate, depozit, cumpărare (celelalte fotografii rămînînd conform principiilor arhivisticii franceze, clasate și cotate cu dosarele lor de origine).

În continuare se reproduce o *Sinteză a dezvoltărilor reuniunilor regionale ale Asociației arhiviștilor francezi*, în 1972, privind evoluția instrumentelor de cercetare, unde s-a propus o serie de soluții privind în special îmbunătățirea repertoriului numeric detaliat și a ghidului arhivelor. Cu același prilej s-au făcut propuneri în legătură cu publicarea, imprimarea, difuzarea, cunoașterea mai largă a instrumentelor de informare.

Din *cronica* cu care se încheie acest număr, menționăm o scurtă dare de seamă despre lucrările celui de-al șaptelea Congres internațional al Arhivelor de la Moscova și o dare de seamă a Adunării generale a Asociației Arhiviștilor francezi din 15 noiembrie 1972, la care s-au discutat organizarea

¹ Delegații Direcției Arhivelor Franței.

băncilor de date contemporane, folosirea informației de cercetători și pentru clasarea și trierea arhivelor, întocmirea unui vocabular arhivistic pentru informatică, precum și evoluția instrumentelor de cercetare. În problema documentelor păstrate de înalții funcționari și oameni politici, se atrage atenția Președintelui Republicii. asupra acuității și soluționării sale urgente.

În fine se publică dări de seamă asupra unor lucrări arhivistice dintre care semnalăm: Bond (Maurice F.), *Guide to the Records of Parliament*, Londra, 1971, 352 p.; *Repertoire des collections photographiques en France*, Paris, 1972, 366 p. și Public Record Office. *The Second World War, a Guide to documents in the Public Record Office*, Londra, 1972, 303 p.

Studiile și articolele publicate în *La Gazette des Archives* pe anul 1972, scrise de arhiviști francezi de renume prezintă un deosebit interes nu numai pentru cunoașterea problemelor actuale ale arhivisticii franceze, dar ele constituie un aport serios pentru dezvoltarea teoriei și practicii arhivisticii de pretutindeni, ceea ce este desigur unul din meritele de seamă ale acestei reviste.

MIHAIL FĂNESCU

Revista del Archivo General de la Nación,
anul III, nr. 3,
Buenos Aires, 1973.

Organul Arhivelor Statului din Argentina (*Archivo General de la Nación* = Arhiva Generală a Națiunii) se află încă la început de drum, ritmul aparițiilor fiind numai de un volum (număr) pe an. Revista constituie, de fapt, o tribună de valorificare științifică a tuturor activităților arhivistice desfășurate de instituția Arhivelor Statului din Argentina, care, în anul 1971, a împlinit un secol și jumătate de existență. Paginile ei sînt deschise totuși, cu ospitalitate, și colaborărilor externe care tratează teme de arhivistică sau de istorie argentiniană.

Numărul 3 al revistei cuprinde cinci rubrici, cărora le este afectat, în funcție de necesități, un anumit număr de pagini: 1 „Articole”, 2 „Colaborare”, 3 „Documente și cataloage de documente”, 4 „Miscellanea” și 5 „Arhive provinciale”. În ansamblu, cea mai mare parte a spațiului a fost rezervată problemelor de arhivistică și instrumentelor de evidență a documentelor.

Numărul este deschis de articolul *Arhiva Generală a Națiunii la Moscova și Paris* (p. 13–17), semnat de Guillermo Gallardo, directorul instituției, în care este înfățișată participarea arhiviștilor argentinieni la cel de-al VII-lea Congres Internațional al Arhivelor, ținut la Moscova, în august 1972, și la Reuniunea experților în arhivistică, organizată de UNESCO la Paris, în decembrie același an.

Un interes deosebit prezintă articolul cunoscutului arhivist italian Ello Lodolini, intitulat *Caracteristici și probleme ale arhivelor naționale latino-americane*, versiune italiană (p. 19–25) și traducere spaniolă (p. 26–31). Autorul înfățișează concluziile vizitelor sale oficiale de informare asupra arhi-

velor, pe care le-a întreprins, în anii 1971 și 1972, din însărcinarea Consiliului Internațional al Arhivelor și Direcției Generale a Arhivelor Statului Italian, în cinci țări din America de Sud: Argentina, Brazilia, Chile, Paraguay și Uruguay. Sînt relevate atît trăsăturile comune ale arhivelor, din aceste țări, în ceea ce privește organizarea și activitatea, cît și deosebirile dintre ele. Ilustrativă pentru constatările competente ale lui Ello Lodolini ni se pare fraza de încheiere: „Arhivele naționale ale Argentinei și Braziliei, sub conducerea, respectiv, a domnului Gallardo și a doctorului Lima, demonstrează, în mod deosebit, un progres constant, semn al unei tendințe de dezvoltare bogată în perspective”.

O temă de actualitate și care a suscitat, în ultima vreme, un interes din ce în ce mai mare pe plan internațional tratează cel de al treilea articol al numărului. *Apărarea (prezervarea) și restaurarea fondurilor documentare*, de Mariano de Echazú Lezica (p. 33–48). După o introducere generală, sînt prezentate aspectele tehnice, împărțite în două capitole: I. „Catalogul produselor și tehnicilor de aplicare”, cuprinzînd cinci mari grupe: 1 Produse contra insectelor; 2 Produse contra umidității; 3 Produse pentru obținerea albirii (respectiv pentru îndepărtarea sau evitarea înnegririi documentelor); 4 Produse care se aplică la materialele din piele (în speță pergamente); 5 Produse cu diverse aplicații. La fiecare produs se dau componenții, cantitățile și, acolo unde este cazul, efectele nocive. II. „Ghidul sintetic al proceselor de conservare și restaurare a cărților și documentelor”, cu înfățișarea, pe larg, a detaliilor acestor procese.

Conferința de la Guayaquil (p. 51–62) compune singură rubrica intitulată „Colaborare”. Reprezintă textul conferinței ținute de Alfredo G. Villegas la Arhiva Generală a Națiunii, în ziua de 14 iulie 1972, cu prilejul împlinirii a 150 de ani de la evenimentul rămas în istorie cu numele care constituie titlul expunerii și care, la vremea aceea, a jucat un rol de mare însemnătate în viața tinerelor republici hispano-americane din America de Sud.

Rubrica „Documente și cataloage de documente” cuprinde, mai întîi, *Un jurnal inedit al lui Pablo Zizur*, publicat de Milcíades Alejo Vignati (p. 65–116). Este vorba de însemnările din perioada 10 octombrie–31 decembrie 1781 ale exploratorului Pablo Zizur, prim pilot (naval) al Armatei regale spaniole, cu prilejul expediției întreprinse de-a lungul coastei Patagoniei. Acest jurnal, conținînd știri bogate și interesante, se păstrează în depozitele Arhivelor Generale a Națiunii. Publicarea se face în manieră științifică, dîndu-se explicațiile istorice necesare și comparîndu-se informațiile cu cele cuprinse în alte izvoare ale vremii. Se menționează că transcrierea s-a făcut după „Normele de transcripție și editare a documentelor istorice”, aprobate la Prima Reuniune Internațională asupra Arhivelor, care a avut loc la Washington, în octombrie 1961.

Urmează *Repertoriul izvoarelor pentru istoria provinciei Rio Negro* de Marta Charaf (p. 117–167). Lucrarea cuprinde un „Indice general”, în care sînt înfățișate sumar, cronologic și pe teme, categoriile de materiale documentare și un „Catalog

descriptiv", unde se face prezentarea, pe depozite, cu redarea pe scurt a conținutului, a grupelor de documente sau, în unele cazuri, a fiecărei piese în parte. Se pune astfel la dispoziția cercetătorilor un foarte util instrument de lucru, o adevărată oglindă a trecutului acestei provincii din sudul Argentinei.

Aceeași rubrică include *Documente asupra generalului Güemes* (p. 169—297), grupaj alcătuit de personalul Departamentului Propagandă (*Difusión*) al Arhivei Generale a Națiunii. Sînt publicate în extenso, după normele amintite mai sus, peste 100 de documente din perioada 1808—1816, referitoare la generalul Martín Miguel de Güemes, aflate în depozitele instituției. Se indică, la fiecare piesă, cota exactă, lucru foarte necesar, deoarece este vorba de documente risipite în diverse fonduri, dar, din păcate, deși s-a respectat ordinea cronologică, nu se face numerotarea în cadrul grupajului.

Rubrica se încheie cu *Prezentarea și inventarul arhivei particulare a doctorului T. Sánchez de Bustamante* de Mariano de Echazú Lezica (p. 299—316). Fondul, cuprinzînd peste 300 de documente din perioada 1762—1966, a fost donat Arhivei Generale a Națiunii, în cursul anului 1972, de către descendenții numitului doctor. Materialul a fost grupat pe următoarele probleme: 1 Scrisori, acte și alte documente aparținînd activității publice a doctorului Teodoro Sánchez de Bustamante; 2 Documente referitoare la Congresul de la Tucumán; 3 Documente în legătură cu Tucumán, Salta și Jujuy; 4 Documente în legătură cu provincia Córdoba;

5 Diferite documente; 6 Dosare și caiete referitoare la activitatea publică a doctorului Sánchez de Bustamante. Inventarierea s-a făcut însă exclusiv după criteriul cronologic. La sfîrșit se dă și indicele numelor de persoane și locuri, element care facilitează foarte mult utilizarea inventarului.

Rubrica „Miscelanea” (p. 317—350) cuprinde prezentarea principalelor activități desfășurate de Arhiva Generală a Națiunii în cursul anului 1972 și participarea acestei instituții la reuniuni internaționale. La acestea se adaugă ample cronici asupra celui de-al III-lea Congres de istorie a provinciei Rio Negro, ținut la Cipolletti între 22 și 27 mai 1972 și asupra Seminarului internațional cu privire la planificarea și reorganizarea arhivelor naționale, care a avut loc la Lima între 19 martie și 6 aprilie 1973.

Volumul se încheie cu rubrica „Arhive provinciale”, care este ocupată în întregime de *Catalogul documentelor arhivei Legisturii din Tucumán* (p. 353—385). Acest fond, deosebit de important pentru istoria provinciei Tucumán, este format dintr-un mare număr de documente din perioada 1833—1885. Publicarea catalogului va continua în numerele viitoare.

Prin conținutul său bogat și variat, prin nivelul științific la care se prezintă, acest volum constituie o strălucită realizare a arhiviștilor din Argentina și, totodată, un mijloc de cunoaștere a organizării și activității multiple a arhivelor acestei țări.

TUDOR MATEESCU

Marcel Sturdza — Săucești. HERALDICA, tratat tehnic, Edit. științifică, București, 1975, 172 p. + planșe color cuprinzând 131 de figuri heraldice.

Lucrarea își propune ca într-un volum de dimensiuni reduse să prezinte majoritatea noțiunilor și regulilor heraldice care pot servi la descifrarea stemelor și peceților, cum specifică chiar autorul.

Pe lângă „Cuvintul înainte”, planșele color incluzând diverse figuri heraldice și glosarul de la sfârșit, tratatul tehnic cuprinde șapte capitole. În primul capitol — știința armoriilor — Marcel Sturdza-Săucești definește termenii specifici artei blazonului, face un scurt istoric asupra evoluției stemelor și a originii lor, descrie întrecerile cavalerilor și rolul crainicilor de arme în organizarea acestora, precizează originea figurilor heraldice și principiile generale ale științei armoriilor. În capitolul II se tratează scutul sub aspectul formelor, al diviziunilor ce se pot realiza prin împărțirea cimpului său (partiurile și repartizările) cit și poziția figurilor pe scut.

Problema smălțurilor heraldice — metalele, culorile, blănurile — este tratată în capitolul III. Cel mai amplu, capitolul IV, se referă la clasificarea generală a figurilor heraldice. Sunt prezentate aici atributele pieselor onorabile și a celor mai puțin onorabile, natura mobilelor incluse în cimpul scutului (figuri naturale, artificiale și himerice). Capitolul următor se referă la ornamentele exterioare ale stemelor.

După o succintă clasificare a ornamentelor exterioare, autorul descrie semnificația timbrului, rolul și înfățișarea coifului și a coroanelor, a lambrechinelor, podoabele coifului, susținătorii și ținătorii scutului, devizele heraldice, strigătele de război și de arme, pavilioanele, mantalele și insigne.

Într-un capitol aparte (capitolul V) se încearcă clasificarea stemelor din punct de vedere al conținutului, autorul menționând : stemele de domeniu, de suzeranitate, stemele de pretenție sau de revendicare, stemele de concesiune, de patronaj și de demnitate, stemele de familie, corporații și comunități, stemele de orașe.

În ultimul capitol se redau cu exemplificări metodele de descriere a stemelor. La sfârșitul fiecărui capitol se indică o bibliografie selectivă.

Deși se bazează în mare parte pe izvoare străine și nu întotdeauna traducerea este cea mai adecvată, iar exemplele folosite sînt din heraldica apuseană (în special franceză și germană) lucrarea, prima de acest fel în istoriografia românească, constituie un instrument de lucru pentru cei dornici să cunoască știința heraldică.

M. D.

Nicolae Stoicescu, BIBLIOGRAFIA LOCALITĂȚILOR ȘI MONUMENTELOR MEDIEVALE DIN BANAT, Timișoara, 1973, 192 p.

Prin bibliografia pe care o prezentăm aici, Nicolae Stoicescu pune în mina celor interesați un nou

instrument de lucru despre a cărui utilitate nu mai este necesar să insistăm. Volumul de față, de proporții reduse în comparație cu cele două apărute anterior*, cuprinde un *Cuvint înainte*, o *Introducere*, urmate de localitățile și monumentele din județele Timiș și Caraș-Severin organizate alfabetic.

În *Introducere*, autorul expune metoda de lucru și dă titlurile lucrărilor generale și ale periodicelor folosite abreviat în cuprinsul ei. Totodată, atrage atenția că : „este vorba de o *bibliografie românească*, care cuprinde cu precădere lucrările apărute în limba română. După cum se știe, însă, despre localitățile și monumentele medievale din Banat s-au scris numeroase lucrări și stiri în limba germană și maghiară, pe care cercetătorii nu le pot neglija ; de aceea au fost înregistrate și asemenea lucrări, în limita posibilităților”. Lista lucrărilor generale însumează 35 de titluri, iar a periodicelor 25, care, după cum se știe, se întind pe mai mulți ani.

Lucrarea cuprinde bibliografia a 525 de localități, a peste 75 de școli, cetăți, cazărmi, spitale, a unor monumente istorice. Pentru orașe s-a prezentat informația privitoare la istoricul fiecăruia, separat de aceea a monumentelor sale. La fiecare localitate se indică, în paranteze, și numirile din lucrările străine, apoi se face un scurt istoric, după care se dau indicațiile bibliografice, începînd cu lucrările mai vechi și pînă la cele mai recente. La acestea se adaugă numeroase informații inedite, care sînt cuprinse în cele peste 311 note, și care provin din documente de la Arhivele Statului Timișoara și din cronici parohiale și documente aflate în arhiva Mitropoliei Banatului.

Parcurend lucrarea se observă o disproporție în privința atenției cu care cercetătorii s-au aplecat asupra istoriei localităților și monumentelor cuprinse în ea : unele au beneficiat de o atenție mai mare, în special orașele Timișoara, Lugoj, Caransebeș, cu monumentele lor, altele numărînd doar cîteva lucrări în care sînt numai amintite. Se evidențiază, deci, necesitatea întezirii eforturilor pentru cunoașterea trecutului și al acestora din urmă, indicațiile din prezenta lucrare fiind de un prețios ajutor în cunoașterea a ceea ce se știe despre ele.

M. D. C.

ANUL 1918, catalog, Academia R. S. România, Filiala Cluj, Biblioteca Cluj, 1972, 99 p.

Mărturiile documentare, rămase de-a lungul anilor, ce consfințesc evenimentele desfășurate în istoria unui popor, sînt cu atât mai valoroase cu cît evocă momente cruciale ca cel din anul 1918, care pentru români a însemnat desăvîrșirea unității naționale.

În bogata colecție de documente provenită de la fosta Bibliotecă Centrală din Blaj, s-au păstrat între

* Nicolae Stoicescu. *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România*, I. Tara Românească (Muntenia, Oltenia și Dobrogea), vol. I. A—L, vol. 2, M—Z Craiova. 1970, 799 p.

alte peste 1 000 de izvoare referitoare la perioada sfîrșitului primului război mondial, înfățișînd în mod expres activitatea depusă de Consiliul Național Român din Blaj pentru Comitatul Alba de Jos și respectiv de Consiliul Național Român din Reghin pentru Comitatul Mureș-Turda.

Toate acestea au fost incluse în catalogul întocmit sub îngrijirea bibliografului principal Ioana Botezan de la Biblioteca Academiei R. S. România din Cluj-Napoca.

Varietatea conținutului documentelor permite cercetarea unor aspecte diverse, de la formarea și componența social-politică a organelor locale de conducere — consiliile naționale — pînă la constituirea gărzilor naționale comunale, ceruile și comitatense menite să păstreze și să apere situația nou creată.

Alegerea delegaților pentru Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, participarea țărănimii la pregătirea înaltului forum, activitatea politică a românilor transilvăneni în vederea unirii cu Țara, sînt alte aspecte ilustrate pregnant de documentele catalogului dedicat memorabilului an 1918.

Totodată, documentele redau aspecte din fecunda activitate a unor remarcabili oameni politici ai vremii ca I. C. Brătianu, V. Goldiș, St. Cicio-Pop, N. Iorga, Z. Păclișanu, E. Hațieganu — ca să amintim doar cîțiva — care au contribuit substanțial la realizarea actului Unirii.

Întregit de un indice general de nume și locuri catalogul reprezintă un valoros instrument de informare pe care îl recomandăm celor mai variate categorii de cercetători.

C. L.

ARHIVA VICTOR MIHALYI DE APSA, catalog, Academia R. S. România, filiala Cluj, Biblioteca, Cluj, 1972, 121 p.

Provenită din aceeași fostă Bibliotecă Centrală din Blaj arhiva personală a mitropolitului Victor Mihalyi (1841—1918) însumează peste 1 400 de documente, grupate în catalogul întocmit de bibliograful M. Ursușiu pe următoarele capitole: I. *Acte personale*, II. *Correspondență*, III. *Manuscrise*, IV. *Varia*, V. *Diplome*.

Din corespondența purtată, se remarcă în mod deosebit acele mărturii care oferă informații despre atmosfera politică din Maramureș în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Importante prin valoarea lor, sînt și manuscrisele lui Victor Mihalyi mai cu seamă cele referitoare la dreptul bisericesc și istoria bisericii române, chiar dacă majoritatea sînt conștepte, notițe, sau însemnări din perioada studiilor. Indicele care completează prezentul catalog foarte necesar de altfel, ar fi fost și mai util dacă nu se limita doar la numele de persoane, dat fiind că documentele prezentate cuprind și alți numeroși termeni.

C. L.

ARHIVA PERSONALĂ SIMION BĂRNUȚIU, Registru catalog, Academia R. S. România — Filiala Cluj, Biblioteca, Cluj, 1973, 43 p.

Lucrarea realizată sub îngrijirea bibliografului principal Ioana Botezan se înscrie în merituosă activitate de întocmire a unor instrumente de infor-

mare, atît de necesare și utile cercetării științifice. Îmănunchînd 161 de documente provenite de la fosta Bibliotecă Centrală din Blaj, registrul catalog întocmit în cadrul Bibliotecii Filialei din Cluj-Napoca a Academiei R. S. România, pune la dispoziția celor interesați date deosebite de importante despre unul din cei mai proeminenți conducători și ideologi ai revoluției da la 1848, militant de frunte al cauzei nobile a românilor din Transilvania.

Documentele prezentate, care desigur, constituie doar o parte a Arhivei personale a lui Simion Bărnăuțiu, au fost împărțite în patru grupe: I. *Acte personale*, II. *Correspondență*, III. *Manuscrise*; IV. *Varia*.

Din prima categorie, în mare parte acte de referință biografică, se desprind certificatele de studii din perioada cînd a urmat cursurile liceului Blaj, apoi cele care dovedesc că a frecventat cursurile facultății de drept de la Universitatea din Pavia, precum și mărturiile referitoare la activitatea desfășurată ca profesor de istorie universală la liceul unde fusese elev, și ca profesor de filozofie și drept la Universitatea din Iași.

Partea a doua, mult mai bogată și variată, cuprinde documente semnificative atît pentru fecunda activitate depusă de S. Bărnăuțiu pe diverse planuri, numeroasele sale relații cu personalități marcante ale vremii, dar mai cu seamă pentru lupta românilor transilvăneni, dedicată drepturilor lor legitime.

Cele 11 manuscrise cuprinse în prezentul catalog au un conținut de natură juridică, tratînd probleme ale istoriei dreptului în general și ale dreptului românesc în mod special.

Indicele general ce încheie lucrarea prezentată, cu toate că se referă la un număr restrîns de documente, este deosebit de util, avînd menirea să faciliteze orientarea cercetătorilor.

C. L.

DIMITRIE MOLDOVAN, catalog, Academia R. S. România — Filiala Cluj-Napoca, Biblioteca, Cluj-Napoca, 1974, 72 p.

Format din 404 documente, fondul personal Dimitrie Moldovan, provenit din Colecția de documente a fostei Bibliotecii Centrale din Blaj, cuprinde date deosebite de importante referitoare la personalitatea mai puțin cunoscută a unui dintre militanții de frunte ai românilor transilvăneni, care poate fi situat pe drept cuvînt, alături de contemporanii săi George Barițiu, Axente Sever sau chiar Avram Iancu.

În funcție de conținut, materialul documentar — inclus în catalogul întocmit sub îngrijirea bibliografului Elena Stepan — a fost împărțit în trei grupe: I. *Acte personale*, II. *Correspondență*, III. *Varia*.

Dintre variatele mărturii documentare, rețin atenția în mod special, cele referitoare la activitatea desfășurată de D. Moldovan în slujba afirmării politice a românilor transilvăneni. Dovadă convingătoare o constituie în special corespondența bogată purtată cu diverse personalități politice ale vremii, în care, se pot urmări dezbaterile din dieta transilvăneană, problema limbii oficiale, cea a Mitropoliei Române, lupta pentru egalitatea în drepturi a românilor cu celelalte națiuni, etc.

Indicele general și cel cronologic cu care se încheie catalogul, vin să întregască acest util instrument de lucru pe care-l recomandăm cercetătorilor interesați.

C. L.

I. MILLETLERARASI TÜRKÖLOJİ KONGRESİ (First International Congress of Turcology) 15–20. X.1973, Istanbul Bildiri Özetleri (Summary of Communications), Istanbul, 1973, VII + 119 p.

Cu ocazia împlinirii a 50 de ani de la înființarea Republicii Turcia, de către marele Kemal Mustafa Atatürk, au avut loc câteva manifestări internaționale, atât la Ankara cât și la Istanbul. Una dintre acestea a fost primul Congres internațional de turcologie găzduit la Facultatea de Litere a Universității din Istanbul (15–20 oct. 1973). Cuvîntul de deschidere a fost rostit de prof. dr. A. Caferoğlu, directorul Institutului de Turcologie, după care au urmat cuvîntările de salut ale delegațiilor străine¹.

Congresul s-a desfășurat simultan în patru secții : I. *Limba turcă* (57 de comunicări) ; II. *Literatura turcă* (31 de comunicări) ; III. *Istoria turcă* (61 de comunicări) ; IV. *Arta turcă* (31 de comunicări). Rezumatele unui număr considerabil de comunicări, trimise la timp, au apărut într-un volum special, tipărit în condiții optime. Altele au figurat numai în programul pe secții (52 p.).

La congres a participat o delegație română formată din 10 profesori și cercetători, turcologi, istorici și lingviști, care au prezentat comunicări interesante. Printre comunicările cu caracter istoric amintim pe aceea a acad. prof. C. C. Giurescu *Relations entre les Pays Roumains et Trebizonde (Trabzon) du XIV-e au XIX-e siècle* (p. 36–37) ; Mihail Guboglu două comunicări, una intitulată *Țările române în cele mai vechi condicii importante „Mühimme” din arhivele orașului Istanbul 1544–1552* (în limba turcă, p. 44), alta despre *Dimitrie Cantemir în izvoarele turcești* (în turcă, p. 42–44). Ion Matei, *Demetrius Cantemir et les savants turcs d'Istanbul* (p. 71–72). M. Mehmet *Izvoare românești privitoare la istoria turcă* (în limba turcă, p. 76–77). Veliman Valeriu a prezentat în limba turcă, dar cu rezumatul apărut în franceză, *Quelques précisions concernant une chronique turque anonyme sur le troisième règne de Mihai Racovitsa (1716–1727)* p. 114.

În volum au mai apărut și rezumatele unor comunicări interesante întocmite de M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru (p. 5–6), S. Columbeanu (p. 23–24), C. și O. Șerban (p. 88–91). În schimb comunicarea *Ecurile reformelor lui Atatürk în România* a figurat numai în program și a fost prezentată în limba turcă. Au mai fost prezentate câteva comunicări din domeniul lingvistici și literaturii turcești după cum urmează : Enver Mahmut (Fac. de filologie), *Clasificarea numerelor de localități din Dobrogea din punctul de vedere al rădăcinilor și formelor* (în limba turcă, p. 8 nr. 5) ; A. Baubek, *Sistemul fonolo-*

logic al idiomului turcesc din satul Baş-Bunar, (din Dobrogea în limba turcă, p. 8, nr. 7) ; Nedret Mahmut a făcut o comunicare despre *O variantă a epopeei „Edige Betir”* din tătara dobrogeană (p. 19, nr. 3) ; Neuzat Yusuf, *Antroponimia și energia poetică...* (p. 13 nr. 4) ; V. Drimba și Paul Dinu au figurat în program (p. 7, nr. 5 și p. 20 r. 1) cu câte o comunicare, tot din domeniul lingvisticii, pe care nu le-au susținut. În această categorie intră și Eugenia Popescu-Județ cu o comunicare despre *Muzia turcească a lui Dimitrie Cantemir* (p. 25, nr. 6).

Printre comunicările prezentate de turcologii străini amintim : A. Alizade (Bacu), *Operele lui Muhammet Hinduşah Nahcivani* (sec. XIV) și despre unele cercetări noi despre personalitatea sa (rez. în limba turcă p. 7–9). J. L. Bacque-Grammont (Paris), *Une mission diplomatique Safaride auprès de la Porte Ottomane* (rez. p. 13–14) ; M. Grinaschi, *Quelques remarques sur les sources occidentales du XV-e siècle* : H. Hagibegić (Sarajevo), *Documente turcești oficiale despre comuna Grbalj de pe țărmul Monte-Negru* (rez. în limba turcă p. 47–48). A. Matkovski, *Relations entre l'Archevêché d'Ohrid et l'Etat Turc* (pr. p. 25, nr. 3). B. Flemming, *Ein türkischer Chronist in Kairo : Muhammed b. Yusuf el-Hallaq* (Anf. d. 18 Jhr.) etc.

Printre comunicările istoricilor și lingviștilor turci semnalăm : M. F. Kirzioğlu *Despre Hazari, Kipceci, Bun-Turki și Kankari din cronica georgiană a lui Kartel* ; C. Orhonlu, *Despre funcțiile economico-sociale ale kervan-saraiurilor otomane* ; N. Göyünç *Folosirea și conservarea operelor selgiuce din Anadolîa în epoca otomană* ; M. Kütükoğlu, *Despre tratatele comerciale de la Balta-Liman și aplicarea lor* etc. Prof. S. Buluç secretarul general al congresului a prezentat „*Despre folclorul turc din Hanekin*” (Irak) ; Filiz Çağman, *O școală de miniaturi într-un metoh al dervişilor „Mevlevi” de pe la finele secolului al XVI-lea* etc.

Au mai fost prezentate și alte comunicări, care nu figurează nici în volumul cu rezumate, nici în programul tipărit, nefiind trimise din timp.

Majoritatea comunicărilor au fost prezentate în limba turcă, un număr mai restrîns în franceză, engleză și germană. Comunicările vor fi publicate în formă mai amplă, așa cum au fost prezentate, în volumele congresului următor de turcologie (1977).

La închiderea congresului, printre delegații străini care au luat cuvîntul a fost și acad. prof. C. C. Giurescu.

M. G.

Henri Gachet, LES GRÈVES D'OUVRIERS PAPETIERS EN FRANCE AU XVII-ÈME JUSQU'A LA RÉVOLUTIONS, SIÈCLE

Historiens Suisses du Papier, Basel, 1974, 44 p.

Societatea de istorici ai hîrtiei din Elveția, înființată cu cîțiva ani în urmă și care, afiliată la Societatea internațională a istoricilor hîrtiei (I.P.H.) a inițiat, începînd cu anul 1971, publicarea unor lucrări referitoare la istoria morilor de hîrtie, la circulația hîrtiei și la alte aspecte legate de producerea și valorificarea acestui produs. Se știe că alături de Spania, Italia, sudul Germaniei și Franța, Elveția se situează printre țările în care fabricarea hîrtiei are cele mai vechi tradiții. Hîrtia produsă

¹ Alocuțiunile străine, printre care și a noastră, au fost reproduse fragmentar, cu fotografiile vorbitorilor, în revista *Hayat* nr. 45, 1 noiembrie 1973, p. 23.

aici a ajuns pe calea comerțului și în Europa centrală și de sud-est. Cercetările de filigranologie dovedesc cu prisosință că în a doua jumătate a secolului al XV-lea și în prima jumătate a celui următor hirtia produsă în orașele elvețiene a pătruns în țările din Europa centrală și inclusiv în Transilvania. Ea a cunoscut o anumită răspindire și în Europa de sud-est. Aceasta este explicația că cercetătorii din aceste țări urmăresc cu atenție tot ce se publică în domeniul istoriei hirtiei din Elveția.

Sus-numita societate a publicat până acum trei studii interesante, primul semnat de Werner Hiltbrunner, se referă la o serie de metode moderne de conservare a hirtiei, iar caietele editate în 1972 și 1973 cuprind două lucrări interesante ale cunoscutului cercetător din Neuallschwill, Hans Kälin, care înfățișează producția și comerțul cu hirtia din Basel în Evul Mediu și în perioada Reformei.

Cel de al patrulea caiet apărut recent are ca temă o problemă mai puțin cunoscută și cercetată, grevele lucrătorilor de la morile de hirtie din Franța în secolele XVII și XVIII. Henri Gachet este un cercetător cunoscut și recunoscut al frământărilor sociale. El s-a ocupat de mișcări și răscoale țărănești, de mișcarea muncitorească.

Autorul înfățișează mai întâi numărul morilor de hirtie și numărul lucrătorilor care erau ocupați la aceste mori. Apoi expune pe scurt istoricul principalelor greve din perioada amintită, indicând sursele de informare. În sfârșit, se oprește asupra consecințelor acestor greve, arătând că spiritul corporativ de care sînt pătrunse grevele din perioada premergătoare revoluției nu era de natură să favorizeze progresul. La mori de hirtie mai mari, acolo unde lucrau mai mult de 100 de lucrători și care reprezentau „întreprinderi industriale veritabile”, lupta grevistă îmbracă forme foarte avansate pentru acea epocă. Cu toate că aceste greve vizau — așa cum arătau Marx și Engels, referindu-se la perioada de dinaintea de 1830 — nu o dată distrugerile inovațiilor, ele în ansamblul luptei de clasă, care a dus la lichidarea feudalismului în Franța, au jucat un rol progresist. Această constatare o face și Henri Gachet în concluziile la interesanta sa lucrare.

L. D.

Ulrich Helfenstein, SWISS ARCHIVES, (Arhivele elvețiene) în „The American Archivist” vol. 37, nr. 4/1974, p. 565—571.

Articolul scris de directorul Arhivelor Cantonului Zürich și tradus în engleză de Ellie Weilenmann în 1973 cu ocazia vizitei unui grup de arhiviști americani la Arhivele din Zürich, conține o scurtă prezentare a arhivelor elvețiene, a modului lor de administrare și conducere.

Autorul începe prin a face succint istoria țării, continuând apoi cu prezentarea sistemului arhivelor din Elveția. Guvernul federal are autoritate numai asupra Arhivelor federale din Berna, arhive ce dețin documentele Republicii elvețiene și documentele create de guvernul federal până la 1848.

Documentele create anterior acestei date au rămas în păstrarea Arhivelor guvernamentale, în număr

de 25, reprezentînd cele 22 de cantoane ale Federației și trei subdiviziuni administrative cantonale.

În continuare, sînt prezentate cîteva din centrele arhivistice mai importante din Elveția :

1. Arhivele Statului din cantonul Zürich care dețin toate documentele de la înființarea orașului și pînă astăzi, ca și cele ale arhivelor mănăstirilor aflate sub jurisdicția Zürich-ului. În urma secularizării din timpul și după reformă. La acestea se mai adaugă fondurile arhivistice ale bisericii protestante a statului, aflate în oraș. Arhivele din Zürich joacă un rol foarte important în Confederația elvețiană din punct de vedere politic întrucît mai toate legăturile cu străinătatea sînt făcute de aici.

2. Lucerna, un centru arhivistic important al secțiunii romano-catolice a Federației.

3. Berna reprezintă o putere importantă în arhivistica elvețiană deoarece posedă un număr foarte mare de fonduri, de o valoare documentară deosebită.

4. Arhivele cantonale Aargau și Thurgau care au în păstrare documente din trecutul federației.

Toate centrele arhivistice elvețiene și-au îmbogățit fondurile cu documente mai ales în secolul al XIX-lea, întrucît Elveția menținîndu-se în afara conflagrațiilor europene a acordat azil politic unui număr însemnat de refugiați din diferite țări ceea ce a însemnat un aflus de documente către arhivele țării. Pe de altă parte, foarte mulți elvețieni și-au părăsit țara, mulți dintre ei din rațiuni de ordin economic și din toată lumea descendenții lor consultă arhivele elvețiene în legătură cu strămoșii lor. Arhivele Federale, subliniază autorul, au meritul cel mai mare în această acțiune întrucît întrerînd acțiuni de microfilmare și fotocopiare a documentelor privind istoria țării.

Datorită existenței unui număr foarte mare de tipuri de arhive și a numeroaselor maniere de lucru se întîmpină serioase greutăți în arhivele elvețiene. Un alt dezavantaj al descentralizării accentuate constă în aceea că baza prea îngustă a fiecărei arhive, din punct de vedere documentar, nu îngăduie constituirea unei școli naționale de arhivistică deși universitățile din Basel, Berna Geneva și Zürich au cursuri de specialitate.

Pe plan profesional, în 1922, s-a înființat Asociația arhiviștilor elvețieni care avea la început 100 de membri 9 individuali și 32 membri ai instituțiilor. Au loc întruniri periodice, iar din 1947 se editează și un periodic de specialitate. Publicațiile profesionale arhivistice sînt : „Swiss periodical for history” (Periodicul elvețian de istorie) precum și un număr însemnat de periodice regionale.

Problemele care se ridică în fața arhivelor elvețiene sînt aceleași care se pun în fața tuturor forurilor arhivistice din lume : creșterea rapidă a cantității de informație, a masei de suporturi ale acestei informații, problemele conservării, restaurării etc.

Autorul trece în revistă în continuare cîteva din sursele importante necesare cercetătorului străin :

— Historisch-biographisches Lexikon der Schweiz — 7 volume și un supliment, apărute între 1921—1934 care dă bogate informații despre localități, familii, persoane și alte informații necesare din punct de vedere istoric.

— „Archivwesen” de Türlér, un articol de specialitate însumînd un număr bogat de date.

— Articolul „Schweizerisches Archivwesen”, care oferă de asemenea informații foarte utile.

— Bibliotheken und, Dokumentationsstellen der Schweiz — un ghid al arhivelor.

— Repertorium der handschriftlichen Nachlässe in den Bibliotheken und Archiven der Schweiz — pentru cercetarea documentelor persoanelor particulare, sau familiale.

Elveția, subliniază în mod deosebit autorul, este oricând gata să participe la orice colaborare internațională.

A. D.

Walter W. Stender, Evans Walker. THE NATIONAL PERSONNEL RECORDS CENTER FIRE: A STUDY IN DISASTER, (Marele incendiu izbucnit la arhivele de personal din St. Louis. Studiu asupra dezastrului) în „The American Archivist” vol. 37, nr. 3/1974, p. 521—548.

Nici un incendiu anterior n-a fost de talia celui izbucnit la 12 iulie 1973 la National Personnel Records Center (Centrul național de documente de personal) din Overland, statul Missouri — N.P.P.C.

Acest centru, rezultatul contopirii mai multor organizații, deține documentele angajaților vechiului guvern federal, atit cele militare cit și civile, ele fiind depozitate și administrate de o singură unitate. Arhivele personalului civil se află în sudul orașului St. Louis într-o clădire constituită în 1960, iar cele ale personalului militar se află în Overland la Departamentul arhivelor de personal al Apărării Naționale. Acest centru din St. Louis înființat în 1966, este destul de specializat și deține un singur tip de documente: documente ale angajaților civili sau militari din guvernul federal.

Cît privește localul acestui centru, au fost făcute numeroase planuri pentru o construcție cit mai adecvată. Cu toate planurile și măsurile luate a fost omis un plan al plasării gurilor de apă în local ceea ce a însemnat principala cauză a dezastrului. Tocmai de aceea construcția are numeroase deficiențe în ce privește apărarea contra focului. Incendiu izbucnit pe neașteptate la etajul 6 al clădirii, în noaptea de 12 iulie 1973, avea să demonstreze, din nefericire, acest lucru. Cu eforturi deosebite dezastrul a fost oprit, însă apa și focul au făcut serioase pagube și au distrus foarte multe documente. Restabilirea situației a fost o operație cit se poate de grea. La început a fost oprită preluarea de noi documente, apoi s-a procedat la mutarea documentelor de primă importanță, ale computerelor și aproximativ a 100 000 role de microfilm. Distrugerile cele mai mari au fost provocate microfilmelor, de pe documentele Armatei Forțelor Aeriene. Au fost însă luate măsuri serioase pentru obținerea tuturor datelor din documentele distruse. În acest scop s-a înființat „Interagenția militară de documente de personal” formată din reprezentanți ai Armatei, Forțelor navale Aeriene, Ministerul Apărării, Arhivelor naționale și Serviciului de documente. Acest comitet s-a întrunit de mai multe ori în scopul de a oferi informații din documentele aflate în custodie pentru restabilirea celor distruse de incendiu. Cele mai mari greutăți au fost pentru cei peste 2 000 de salariați în munca de salvare a documentelor distruse nu numai de foc, dar foarte mult de apă.

Operațiile de salvare a documentelor au durat pînă în februarie 1974 cînd a fost construită și o

clădire după toate regulile de protecție contra incendiilor. De asemenea, directorul Serviciului general a înființat un „Comitet pentru protecția arhivelor și a centrelor de documente” compus din reprezentanți ai Societății arhiviștilor americani, Asociației istoricilor americani, Asociației pompierilor, Arhivelor americane, etc.

A. D.

Patricia Kennedy Grimsted, ARCHIVES AND MANUSCRIPT REPOSITORIES IN THE URSS (Arhivele și Depozitele de manuscrise din URSS), Studies of the Russian Institute, Columbia University, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1972, 438 p.

Lucrarea de față a fost scrisă de Patricia Kennedy Grimsted, cercetătoare la Institutul rus de pe lângă Universitatea din Columbia și este o amplificare a unui articol apărut în revista „Slavic review” intitulat „Arhivele sovietice și colecțiile de manuscrise” (cu date culese din U.R.S.S. de autoare în 1964).

În prefață, autoarea se referă la imensitatea materialului arhivistice deținut de arhivele sovietice, la numărul impresionant și variat al depozitelor și la complexitatea organizării arhivelor. De altfel, volumul dă o privire de ansamblu asupra sistemului arhivistice sovietic, informații despre tehnicile folosite, publicații diverse, probleme de acces, condițiile de muncă etc. și e împărțit în mai multe părți:

A. Cuprinde o bibliografie arhivistice generală, referate speciale cu privire la colecțiile din două sau mai multe depozite, anuare sau cataloage ale diverselor tipuri de colecții de manuscrise sau materiale arhivistice.

B. Dă informații referitoare la 11 arhive aflate sub controlul Direcției generale a arhivelor.

C. Descrie arhivele speciale, sistemul arhival al Partidului Comunist, arhivele de sub conducerea Ministerului de Externe, ale Ministerului Apărării, precum și o cuprinzătoare arhivă de film politic „Gosfil'mofond”.

(Secțiile politice ale bibliotecilor, muzeelor și ale altor instituții sînt grupate pe orașe).

E. Cuprinde secțiile politice ale bibliotecilor și muzeelor din Moscova începînd cu biblioteca „Lenin”, Muzeul politico-istoric etc.

F. Tratează despre secțiunile politice ale bibliotecilor și muzeelor din Leningrad în frunte stînd Secția de manuscrise a Bibliotecii publice de stat „Saltikov-Scedrin”.

G. Ultima parte a lucrării descrie arhivele politice republicane, regionale și orașenești păstrate la Moscova și Leningrad. Anexa nr. 1 dă informații despre ușurința cercetării în marile biblioteci din Moscova și Leningrad și date bibliografice diverse. Anexa 2 prezintă informații bibliografice de paleografie și note despre științele ajutătoare ale istoriei referitoare la cercetarea manuscriselor slavonești medievale.

Glosarul de la sfîrșitul volumului include importanți termeni rusești de arhivistice și explică folosirea lor numai în Uniunea Sovietică.

A. D.

Rubrica a fost întocmită de: MARCEL D. CIUCA, ANA DĂNILĂ, LUDOVIC DEMENY, MARIA DOGARU, MIHAIL GUBOGLU, CORNELIU LUNGU.

SOMMAIRE

	Page
30 ANS DEPUIS LA VICTOIRE SUR LE FASCISME	
M. IONESCU — La Roumanie dans la guerre antihitlerienne	123
98 ANS DEPUIS LA CONQUÊTE DE L'INDÉPENDANCE D'ÉTAT	
C. CĂZĂNIȘTEANU, M. GEORGESCU — Témoignages documentaires	128
375 ANS DEPUIS LA PREMIÈRE UNION POLITIQUE DES PAYS ROUMAINS	
C. VELICHI — Michel le Brave et le monde balkanique	135
M. GUBOGLU — Michel le Brave dans les documents ottomans	143
A. DECEI, V. VELIMAN — Sources turques sur Michel le Brave	157
M. DOGARU — Le symbole de la Dacie et les sceaux Michel le Brave	169
M. SOVEJA — Actes de la chancellerie de Michel le Brave	171
M. RACHIERU — L'original d'un document de Michel le Brave	178
E. MOISUC, M. PAICU — Michel le Brave et ses relations avec les impériaux	178
G. POTRA — Une copie du XIX-ème siècle d'après un document de 1598	182
I. CIORTAN — Informations sur Michel le Brave dans les cartes de l'époque	183
LÉGISLATION ARCHIVISTIQUE	
Les Décisions du Conseil des Ministres no 311 et 312 du 1 avril 1975	186
V. ARIMIA — La législation archivistique et les documents émanant des personnes physiques	187
ÉTUDES ET COMMUNICATIONS	
A. BOLDUR — Le Pays de Brodnics dans une nouvelle lumière	191
L. MOLDOVAN — Le Tableau royal de Transylvanie I	197
I. DUMITRIU-SNAGOV — Codex latinus Parisinus — 7239	201
D. BERINDEI — Quelques renseignements généalogiques concernant la descendance d'Alexandre D. Ghica	210
THÉORIE ET PRATIQUE ARCHIVISTIQUE	
Table Ronde à Iassi à propos des prévisions du Décret no 472/1971	212
V. TATOMIR — De l'expérience de la Filiale des Archives d'État de Bucarest	218
ESTIMATEURS DES ARCHIVES	
P. GRIGORIU — Gh. Popa Lisseanu	223
LA VIE SCIENTIFIQUE	222
COMPTES-RENDUS ET PRÉSENTATIONS	228
NOTES BIBLIOGRAPHIQUES	238

CONTENTS

	Page
30 YEARS ELAPSED SINCE THE VICTORY OVER FASCISM	
M. IONESCU — Romania in the anti-hittleriste war	123
98 YEARS SINCE THE ACHIEVEMENT OF THE STATE INDEPENDENCE	
C. CĂZĂNIȘTEANU, M. GEORGESCU — Documentary evidences	128
375 YEARS SINCE THE FIRST POLITICAL UNION OF THE ROMANIAN COUNTRIES	
C. VELICHI — Michael the Brave and the Balkanworld	135
M. GUBOGLU — Michael the Brave in the Turkish documents	143
A. DECEI, V. VELIMAN — Turkish sources on Michael the Brave	157
M. DOGARU — The symbol of Dacia in the seals of Michael the Brave	169
M. SOVEJA — Chancellery documents from the period of Michael the Brave	171
M. RACHIERU — An original charter of Michael the Brave	178
E. MOISUC, M. PAICU — Michael the Brave and his relations with the imperials	178
G. POTRA — A copy belonging to the 19 th century of a document from 1598	182
I. CIORTAN — Some information on Michael the Brave in the maps of that epoch	183
LEGISLATION RELATING TO ARCHIVES	
Council of minister Decision nos. 311—312 from 1 April 1975	186
V. ARIMIA — The archival legislation concerning the documents belonging to the physical persons	187
STUDIES AND COMMUNICATIONS	
A. BOLDUR — "Brodnics country" in a new conception	191
L. MOLDOVAN — Tabla Regia in Transylvania I	197
I. DUMITRIU-SNAGOV — Codex latinus Parisinus 7239	201
D. BERINDEI — Some genealogical information concerning Alex. D. Ghica's progeny	210
ARCHIVAL THEORY AND PRACTICE	
The Round Table in Iassy as regards the provisions, of the Decree no. 472/1971	212
V. TATOMIR — On the experience of the State Archives of Bucharest town	218
APPRECIATORS OF ARCHIVES	
P. GRIGORIU — Gh. Popa Lisseanu	220
SCIENTIFIC LIFE	222
BOOK-REVIEWS AND PRESENTATIONS	228
BIBLIOGRAPHICAL NOTES	238

INHALT

	Seite
30 JAHRE SIEG ÜBER DEN FASCHISMUS	
M. IONESCU — Rumänien im antihitleristischen Krieg	123
98 JAHRE EROBERUNG DER STAATSUNABHÄNGIGKEIT	
C. CAZANISTEANU, M. GEORGHESCU — Dokumentarische Zeugnisse	128
375 JAHRE ERSTE POLITISCHE VEREINIGUNG DER RUMÄNISCHEN LÄNDER	
C. VELICHI — Michael der Tapfere und die Balkanländer	135
M. GUBOGLU — Michael der Tapfere in türkischen Dokumenten	143
A. DECEI, V. VELIMAN — Türkische Quellen über Michael den Tapferen	157
M. DOGARU — Das Sinnbild Daziens und die Siegel Michael des Tapferen	169
M. SOVEJA — Kanzleischriftstücke von Michael dem Tapferen	171
M. RACHIERU — Das Original einer Urkunde von Michael dem Tapferen	178
E. MOISUC, M. PAICU — Michael der Tapfere und die Kaiserlichen	178
G. POTRA — Die vom 19. Jh. stammende Abschrift einer Urkunde vom 1598	182
I. CIORTAN — Nachrichten über Michael den Tapferen in den Karten seiner Zeit	183
ARCHIVGESETZGEBUNG	
Entschlüsse des Ministerrates nr. 311 und 312 vom 1. april 1975	186
V. ARIMIA — Die Archivgesetzgebung und die von physischen Personen stammenden Dokumente	187
STUDIEN UND MITTEILUNGEN	
A. BOLDUR — Das Brodniziland unter einem neuen Licht	191
L. MOLDOVAN — Die Siebenbürger Königliche Tafel. I	197
I. DUMITRIU-SNAGOV — Codex latinus Parisinus — 7239	201
D. BERINDEI — Genealogische Auskünfte über die Abstammung von Alex. D. Ghica	210
ARCHIVTHEORIE UND PRAXIS	
Die runde Tafel von Iassy über das Dekret 472/1971	212
V. TATOMIR — Aus der Erfahrung der Filiale der Staatsarchive Munizipium Bukarest	218
ANERKENNENDE STIMMEN ZUM ARCHIV	
P. GRIGORIU — Gh. Popa-Lisseanu	220
DAS WISSENSCHAFTLICHE LEBEN	222
REZENSIONEN UND ANNOTATIONEN	228
BIBLIOGRAPHISCHE NOTEN	238

СОДЕРЖАНИЕ

	Стр.
ТРИДЦАТИЛЕТИЕ ПОБЕДЫ НАД ФАШИЗМОМ	
М. ИОНЕСКУ — Румыния в антигитлеровской войне	123
98 ЛЕТ СО ДНЯ ЗАВОЕВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ НЕЗАВИСИМОСТИ	
К. КАЗАНИШТЯНУ, М. ДЖОРДЖЕСКУ — Засвидетельствования в документах эпохи	128
375 ЛЕТ ПЕРВОМУ ПОЛИТИЧЕСКОМУ ОБЪЕДИНЕНИЮ ТРЕХ РУМЫНСКИХ ЗЕМЕЛЬ	
К. ВЕЛИКИ — Михай Витеазул и страны Балканского полуострова	135
М. ГУБОГЛУ — Михай Витеазул в турецких документах	143
А. ДЕЧЕИ, В. ВЕЛИМАН — Турецкие источники о Михеа Витеазул	157
М. ДОГАРУ — Геральдический символ Дакии и печати Михая Витеазул	169
М. СОВЕЖА — Канцелярских документа со времени Михая Витеазул	171
М. РАКИЕРУ — Оригинал одного хрисовула от Михая Витеазул	178
Е. МОЙСУК, М. ПАЙКУ — Михай Витеазул и его отношения с Венским дворцом	178
Г. ПОТРА — Документ 1598 года в копии XIX-го века	182
И. ЧОРТАН — Данные о Михеа Витеазул в картографии эпохи	183
ЛЕГИСЛЯЦИЯ ОБ АРХИВАХ	
Постановления Совета Министров № 311 и 312 от 1-го апреля 1975 г.	186
В. АРИМИЯ — Архивная легисляция и принадлежащие отдельным физическим лицам документы	187
ТРУДЫ И ИССЛЕДОВАНИЯ	
А. БОЛДУР — Страна бродничей с новой точки зрения	191
Л. МОЛДОВАН — Королевская табула в Трансильвании, ч. I	197
И. ДУМИТРИУ-СНАГОВ — Кодекс латинус Парисимус — 7239	201
Д. БЕРИНДЕЙ — Несколько генеалогических сведений о происхождении Александра Д. Гика	210
ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА В АРХИВАХ	
— КРУГЛЫЙ СТОЛ в Яссах в связи со стипуляциями Декрета № 472/1971 г.	212
В. ТАТОМИР — Из опыта Бухарестского горфилаала Госархивов	218
ОЦЕНИТЕЛИ АРХИВОВ	
П. ГРИГОРИУ — Г. Попа — Лисьяну	220
НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ	222
РЕЦЕНЗИИ И ПРЕДСТАВЛЕНИЯ	
БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ ЗАМЕТКИ	

CĂTRE AUTORI

„Revista Arhivelor“ publică studii și comunicări de teorie și practică arhivistică, de paleografie, diplomatică, sigilografie, heraldică, miniaturistică, izvoare, instituții și alte științe auxiliare ale istoriei, studii și articole de istorie bazate pe materiale de arhivă, documente, prezentări de fonduri și colecții arhivistice, recenzii și prezentări de reviste și cărți de specialitate, cronici, note și informații bibliografice.

Autorii sînt rugați să trimită materialele în două exemplare dactilografiate la două rînduri, cu trimiterile infrapaginale numerotate în continuare și cu un scurt rezumat.

Articolele nepublicate nu se restituie.

Abonamentele pentru străinătate se fac prin :

I L E X I M

Departamentul export-import presă București ;
Calea Griviței nr. 64—66, P.O.B. 2001,
Telex : 011631

R.M. ISSN 0034—7043

Articles appearing in this journal are abstracted
and indexed in HISTORICAL ABSTRACT and
AMERICA HISTORY AND LIFE

Tehnoredactarea : MARIANA RĂDULESCU

Dat la cules : 3.VI.1975. Bun de tipar : 21.VII.1975

Tiraj : 2 500 exemplare. Coli de tipar : 7,5

Întreprinderea poligrafică „Bucureștii-Noi“, str. Hri-
sovului nr. 18 A, R. S. România
Comanda nr. 288